

გზიგნოგარი

'22

საქართველოს
ილია ჭავჭავაძის
სახელოვნის
გზიგნოგართა
ასოციაციის
ყოველწლიური
ორგანო

გამოდის
1980 წლიდან

№42

თბილისი
2022

ალმანახი „მწიგნობარი“ მოგვითხრობს
წიგნებსა და წიგნის უმეცმნელებზე,
ბიბლიოთეკებსა და ბიბლიოფილებზე,
კიბეებზე წიგნის სამყაროში, სხვადასხვა
ქვეყნისა და მხარის მწიგნობრებზე.

მთავარი რედაქტორი
ლადო მინაშვილი

სარედაქციო საბჭო:

ლალი ავალიანი
რეზაზ ბალანჩიშვილი
ლევან ბებურიშვილი (მთ. რედაქტორის მოადგილე)
შოთა კობიაშვილი (პასუხისმგებელი მდივანი)
ალექსანდრე ლორია
მაია მიქაბერიძე
ლია ნადარეიშვილი
ნათია სიხარულიძე
როსტომ ჩხეიძე
ზურაბ ჭუმბურიძე

მხატვარი
ანზორ თოდუა

გარეკანზე: მაზარინის ბიბლიოთეკაში დაცული 1709 წელს გამოცემული ქართული
„დავითანის“ სრული ეგზეგლარი.

ლადო მინაშვილი

პროზაულ თხზულებაზე ილია ჭავჭავაძის შემოქმედებითი მუშაობის ერთი თავისებურების შესახებ

დაბადების 185 წლისთავი

ილია ჭავჭავაძე

ყოველი ვრცელი ნაწარ-
მოების შექმნისას მწერალს
ამოძრავებს გარკვეული მი-
ზანდასახულება, რომელიც
ტენდენციის სახით ვლინდე-
ბა თხზულებაში. უტენდენ-
ციო თხზულება საერთოდ არ
არსებობს (იხ. ამის შესახებ,
მაგ. გრ. კიკნაძე, ვაჟა-ფშავე-
ლას შემოქმედება, 1957, გვ.
39).

მხატვრულ თხზულებაში
ტენდენციის გამოვლენის ორ
ძირითად ფორმაზე მიუთი-
თებენ. პირველ შემთხვევაში
ტენდენცია წარმართავს ნა-
წარმოებს. ასეთ შემთხვევაში
იდეა იქვემდებარებს მხატვ-
რულ მასალას, იგი ბატონობს

მასალაზე. მასალის შერჩევა ხდება პირდაპირ იდეის შესაბამისად.
ესაა გზა იდეისკენ პირდაპირი სვლისა. ასეთ გზას პირობითად „ში-
ლერისებურ“ გზას უწოდებენ (მარქსი, ენგელსი). იგულისხმება,
რომ სწორედ შილერის თხზულებებში პირდაპირ არის გამოხატუ-
ლი ტენდენცია. ცოცხალი მხატვრული მასალიდან თხზულებაში

39463

ძირითადად ისაა დატოვებული, რაც პირდაპირ პასუხობს მიზანდასახულებას, დანარჩენზე უარია ნათქვამი.

განსახიერების მეორე გზის შემთხვევაში, რა თქმა უნდა, მწერალი გარკვეულ ტენდენციას გამოხატავს, მაგრამ ისე იქმნება ნაწარმოები, რომ ტენდენცია ვერ თრგუნავს მასალას, იგი გაუჩინარებულია მხატვრულ მასალაში, ისე, რომ თვითონ მასალა არ კარგავს თავისთავადობას, ცხოველმყოფელობას, პერსონაჟების ცხოვრება, ასახული გრძნობები თავისი ლოგიკით ვითარდება. ასეთ შემთხვევაში ნაწარმოებით მიღებული ესთეტიკური ტკბობა თავისთავად იდეის ხარჯზე კი არ ხდება, არამედ მხატვრულ სახეთა სიცოცხლისუნარიანობაა ამის პირობა. ასეთ შემთხვევაში თვითონ მხატვრული მასალაა დამუხტული იდეის გამოხატვის უნარით. ასეთ გზას პირობითად განსახიერების „შექსპირისებურ“ გზას უწოდებენ. შექსპირისებური განსახიერების შემთხვევაში ტენდენცია არ იმორჩილებს მასალას, სინამდვილე, გრძნობები ვითარდება ბუნებრივად, თავისი ლოგიკით.

უნდა ვიფიქროთ, რომ გამოხატვის ერთი ან მეორე ფორმა აპრიორი არ გულისხმობს ან სიძლიერეს, ან სისუსტეს. ნაწარმოების მაღალმხატვრულობა განსაზღვრულია თვითონ მწერლის შესაძლებლობებით, მისი ნიჭით.

ჩვენს წინაშე ასეთი კითხვა დაისმის, რა თავისებურებებს გვიჩვენებს ტენდენციის გამოვლენის თვალსაზრისით ილია ჭავჭავაძის პროზა?

გასაგებია, რომ ლიტერატურა XIX საუკუნის II ნახევრიდან ესთეტიკურ ფუნქციასთან ერთად, პირველ ყოვლისა, აღმზრდელობით და საგანმანათლებლო მიზნებსაც, ხალხის დამრავლების ფუნქციას იერთებდა, რაც, ბუნებრივია, ეროვნული ინტერესებიდან გამომდინარეობდა. ამდენად გარკვეული იდეების გამოხატვისაკენ მისწრაფება ჩვენი დიდი მწერლების დამახასიათებელი ნიშანი იყო. ჩვენს ლიტერატურაში ეს იყო სტადია მასალის შერჩევისა სრულიად გარკვეული თვალსაზრისით. ბუნებრივია, პირველ ყოვლისა, ეს ილია ჭავჭავაძის შემოქმედებაზე ითქმის. ამასვე მოწმობს მწერლის ის თვითაღიარებაც, მისი თვითდაკვირვებანი, რომ წერას იგი მაშინ იწყებს, როდესაც თხზულების თავი და ბოლო სავსებით მოფიქრებული აქვს. ე. ჭავჭავაძე ჯერ ცხადად წარმოადგენს მიზანს, ნათლად ჩამოაყალიბებს იდეას და შემდეგ იწყებს ამ იდეის განსახიერებლად მასალის შერჩევას. ამ შემთხვევაში არ შეიძლება არ გაგვახსენდეს ვაჟა-ფშაველას თვითდაკვირვება – ილიას თვითდაკვირვებიდან დიამეტრალურად განსხვავებული: ჯერ სურათები მომდის თავში და შემდეგ, როცა დავწერ

და წავიკითხავ, მაშინ მეც მივხვდები ხოლმე, რა აზრიც არის შიგ“ (ვაჟა-ფშაველა ლიტერატურისა და ხელოვნების შესახებ, 1967, 276-277).

ასე რომ ილიას შემთხვევაში წინასწარვე სავარაუდოა, მის თხზულებებში ტენდენციის განსახიერების „შილერისებურ“ ფორმასთან გვეკონდეს საქმე. ასე ითქმის, მაგალითად, ილიას საპროგრამო ხასიათის მოთხრობაზე „მგზავრის წერილები“, რომელშიაც მხოლოდ ის მასალაა გადმოცემული მგზავრობის მდიდარი და მრავალფეროვანი შთაბეჭდილებებიდან და ამ შემთხვევაშიაც მხოლოდ იმ მომენტებზეა ყურადღება გამახვილებული, რომლებიც უშუალოდ პასუხობენ მწერლის მკაფიო მიზანდასახულებას, იმ იდეებს, რომელთაც უშუალოდ სამწერლო თუ სამოღვაწეო პროგრამად ისახავს მწერალი.

ტენდენციურობის ამგვარივე სახის მატარებელია პატარა შედეგრი-მოთხრობა „სარჩობელაზედ“. აქაც მკაფიოდაა დასმული პრობლემები საზოგადოებასა და მისი ცალკეული წევრის ურთიერთობისა, დანაშაულისა და სასჯელისა, უფლებებისა და მოვალეობების; მასალაც ამ პრობლემების საილუსტრაციოდაა შერჩეული. აქ, ამ მოთხრობაში, ძალიან თვალნათლივანაა ნაჩვენები, თუ როგორ იჩენს საზოგადოება გულგრილობას მისი წევრების მიმართ, რომელთაც დაცვა სჭირდება, პატრონობა, თუ როგორ უწყობს ხელს მათ დამნაშავეებად ჩამოყალიბებას, რათა შემდეგ გულგრილად დასაჯოს ისინი; ყოველივე ამის მოპასუხედ გამოდის ბეჟანისა და მისი უმცროსი ძმის ცხოვრების ისტორია.

ტენდენციის გამოვლენის ძალზე საინტერესო თავისებურება იქნა შემჩნეული მოთხრობებზე „გლახის ნაამბობი“, რომელსაც ილია ჭავჭავაძე თავის „პირმოოდ“ თვლიდა, უკედავ „კაცია-ადა-მიანზე?“ და ილიას პროზის ბოლო დიდებული ნიშანსვეტის – „ოთარაანთ ქვრივის“ შექმნაზე მწერლის შემოქმედებით მუშაობაზე დაკვირვებისას.

ბუნებრივია, ვიფიქროთ, რომ „გლახის ნაამბობში“ ტენდენცია პირდაპირ ყოფილიყო გატარებული. მართლაც აქ, ამ მოთხრობაში იდეა ბატონობს მხატვრულ მასალაზე, უფრო სწორად ცოცხალი სინამდვილიდან ძირითადად დატოვებულია ის ნაწილი, რომელიც იდეის უშუალოდ მოპასუხედ გამოდის, იმ ძირითადი იდეისა, რომელიც მოთხრობის მთავარი გმირის გაბრიელის პირით ასეა გამჟღავნებული: „რა ვიცოდი მე უბედურმა რომ უფროს-უმცროსობაში სიყვარული სიზმარია, რომ ბატონისა და ყმის შუა სიყვარულის ხიდი არასოდეს არ გაიდება“. სამეცნიერო ლიტერატურაში ისიცაა აღნიშნული, რომ „გლახის ნაამბობის“ პერსონაჟები აღბეჭდილნი

არიან ერთგვარი სქემატურობით. ცოცხალ ადამიანთაგან აქ დატოვებულია ძირითადად ის ნიშან-თვისებები, რომლებიც უშუალოდ პასუხობენ ტენდენციას. მოთხრობაში არ გვხვდება პარალელური ამბები, თხრობა მიისწრაფვის ბოლოსაკენ, არაფერი არ გამოდის ხელისშემშლელად, რომ იდეის განხორციელება რამდენადმე შეფერხდეს. როგორც წესი, აქ უკუგდებულია ისეთი მასალის მონოდება, რომელიც შეიძლება იდეიდან გადახვევად მოგვეჩვენოს.

მაგრამ მოთხრობის წერის პროცესში, როცა მწერალი კონკრეტულად შეეხო მხატვრულ მასალას, გამოიკვეთა რამდენადმე ახალი მასალა, ახალი თემისათვის — დათიკოს (კოლას) მშობლების წარმოსაჩებად, ეს მასალა აღმოჩნდა იმდენად ღირებული, იმდენად მოხილბა და ჩაითრია მწერალი, რომ მალე დარწმუნდა საკუთრივ ამ მასალის თვითღირებულებაში მთავარი მიზანდასახულების გარეშე, რამაც მწერალი ახალი მოთხრობის დაწერის აუცილებლობის წინაშე დააყენა. ასე სრულიად დაუძაბავად შეიქმნა სატირის უკვდავი ნიმუში „კაცია-ადამიანი?!“

ეს მოთხრობა, რა თქმა უნდა, ბატონყმობის კრიტიკას ისახავს საბოლოო ჯამში მიზნად, გვიჩვენებს თუ სანამდე შეიძლება მიიყვანოს ადამიანი საერთოდ უმოქმედობამ, სოციალურმა პასიურობამ, თუ როგორია ბოლო ადამიანებისა, რომელთა საზრუნავი მთელი სიცოცხლის მანძილზე არ გასცილებია სმა-ჭამაზე ფიქრს. მასალას მოთხრობაში სრულიად შენარჩუნებული აქვს მხატვრული ღირებულება. მწერალი მშვიდად, აუღელვებლად ხატავს ლუარსაბ თათქარიძის სასიცოცხლო გარემოს, ცოლ-ქმრის გარეგნულ პორტრეტებს, მათი სრულიად უაზრო ცხოვრების ეპიზოდებს, მათი დაქორწინებისა თუ აღსასრულის ისტორიებს. ეს ეპიზოდები არ არიან ერთმანეთთან აზრობრივად დაკავშირებულნი, რამდენადაც თვით მათ უაზრო ცხოვრებას არა აქვს არავითარი ლოგიკა. მოთხრობაში არა გვაქვს საქმე ერთიან სიუჟეტთან, რომლისკენაც მიისწრაფვის მოთხრობის ცალკეული ეპიზოდი. მწერალი აქ აღწერს ისეთ დეტალებს, რომლებიც სხვათათვის სრულიად შეუმჩნეველი დარჩებოდა. თითქოს მწერალს სწორედ ამ წვრილმანების გადმოცემა ხიბლავს. ჩვენ სწორედ ამ თვისობრიობით სავსე წვრილმანებით ვეზიარებით დიდ ხელოვნებას. ესაა სწორედ ის თვისება, რომელმაც რამდენჯერმე სიამოვნებით წააკითხა ეს თხზულება დიდ გრიგოლ ორბელიანს.

მოთხრობის ერთი პირველი კრიტიკოსი, მაშინ დიდი იმედების მომცემი ახალგაზრდა კრიტიკოსი ალექსანდრე ცაგარელი, რომელმაც პირველმა საინტერესოდ განიხილა ეს თხზულება, არსე-

ბითად მაინც ვერ ჩანდა ი. ჭავჭავაძის თხრობის თავისებურებას და მწერალს ნაკლად ჩაუთვალა, რომ მოთხრობა, მისი აზრით, იყო შეუკვრელი, ცალკეული ნაწილი ერთმანეთთან დაუკავშირებელი. ალ. ცაგარელი თავის ცნობილ სტატიაში – „ჩვენი უბედური მწიგნობრობა ამ საუკუნეში“ – წერდა: „მართალია, მას აღწერაში აქვს ის სიცხადე და მახვილგონიერება... ცოტა სიტყვით ბევრის თქმა, ხშირად ძალიან მოსწრებით ხმარებულნი სიტყვის მასალები, ნამდვილად ქართული სიტყვა-პასუხი, მოხდენილი, მკვახე იუმორი, მაგრამ ის ერთი, ღრმა, ყველა ნაწილების შემაერთებელი ჰაზრი, რომელიც ჰკრავს და ბეჭდავს ერთ მთელ კავშირიან პოემად ამ მოთხრობას, არ არის გატარებული „კაცია-ადამიანში“. ეს არის პატარ-პატარა დიდი ხელოვნებით დაწერილი სცენები და სურათები. სხვადასხვა შემთხვევები, შეკრებილი ერთად, რომლებიც ხან სულ არა და ხან ძალიან ცოტა შინაგანი კავშირი აქვთ ერთმანეთთან“ (ილია ჭავჭავაძე ლიტერატურულ კრიტიკაში 1957, გვ. 211).

ის, რაც მაინც გაუგებარი გახდა ნიჭიერი ახალგაზრდა კრიტიკოსისათვის, შესანიშნავად იგრძნო ნიკო ნიკოლაძემ, რომელმაც „გლახის ნაამბობის“ განხილვისას აღნიშნა: „ილია ჭავჭავაძეს“ „კაცია-ადამიანი“ რომ არ დაეწერა, „გლახის ნაამბობი“ ჩინებულ მოთხრობად ჩათვლებოდა, მაგრამ რომლის თავი ჩვენ მკითხველ საზოგადოებას „კაცია-ადამიანმა დაავინყა“ (იქვე, გვ. 236).

ისიც საგანგებოდ უნდა ითქვას, რომ „კაცია-ადამიანი?!“ ისევე როგორც „გლახის ნაამბობი“ ბატონყმობის კრიტიკას ისახავს, უპირველ ყოვლისა, მიზნად. ბატონყმობა, როგორც სოციალური წყობა დიდი ხანია ისტორიის კუთვნილება გახდა. ლიტერატურის ისტორიამ იცის ბევრზე ბევრი თხზულება, რომლებიც ბატონყმობის კრიტიკას მიეძღვნა და თავისი ისტორიული ფუნქციის შესრულების შემდეგ დაეინყებას მიეცნენ. რაც შეეხება „კაცია-ადამიანს?“, იგი არ კვდება, ფაქტია, რომ ლუარსაბი ცოცხალია, იგი ჩვენთანაა, ჩვენი ღვიძლი ღვიძლთაგანია და სწორედ იმიტომ, რომ დიდმა მწერალმა უაღრესად ცოცხალი ადამიანები დახატა ლუარსაბის, დარეჯანის, დავითის, ელისაბედის სახით, ისინი იმ ნიშან-თვისებებით არიან სავსენი, რომლებიც არც ბატონყმობას მოჰყოლია და არც გაჰყოლია, ღრმად არის ადამიანების ბუნებაში გამჯდარი, მახინჯი სოციალური წყობა მხოლოდ ხელს უწყობს მათ გაღვივება-აყვავებას – იქნება ეს გაუმიზნავი შური, უსიამოვნება მახლობელთა – რძლებს, ძმებს შორის, ტრაბახი და მრავალი სხვა.

დათიკოს („გლახის ნაამბობის“ მთავარი პერსონაჟის) ჟინიანობა, ნამუსგაქნილობა ჩვენგან ძალიან დაცილებული თვისებებია,

იმ დროს, როცა ლუარსაბი თავისი მადიანობით, სიზარმაცით, ტრაბახით ჩვენთვის ძალიან გასაგებია და არც ისე დაცილებული ჩვენგან, ჩვენთვის ძალიან გასაგებია ის ურთიერთობები, დარდი და სიხარული, რაც „კაცია-ადამიანის?!“ პერსონაჟებს დაუფლებიათ. ასე იცილებს ეს მოთხრობა დროით შემოსაზღვრულობას. იგი სულ იქნება ცოცხალი ქართულ ლიტერატურასთან ერთად.

დაახლოებით მსგავს შემთხვევასთან გვაქვს საქმე მოგვიანებით „ოთარაანთ ქვრივზე“ შემოქმედებითი მუშაობის შემთხვევაშიაც.

სამეცნიერო ლიტერატურაში, კარგა ხანია, მითითებულია, რომ „ოთარაანთ ქვრივში“ სრულიად გარკვევითაა მოცემული იდეა საზოგადოების სხვადასხვა ფენების წარმომადგენლებს შორის ურთიერთობისა. თვით ფაქტი ილიას მიერ „ოთარაანთ ქვრივის“ ცალკეული თავების დასათაურებისა თითქმის თეზისების სახით, მიგვითითებს, რომ მწერალს აქვს სრულიად გარკვეული აზრი და ამ აზრს თავის მძლავრ მხატვრულ ენაზე შეუნიღბავად გვანვდის. ამ ნაწარმოებში ყველაფერი პირდაპირ და უშუალოდ უპასუხებს განსასახიერებლად არჩეულ მთავარ იდეას. აქ ყველა ეპიზოდი და საერთოდ ყველაფერი, რამდენადაც კი ეს მხატვრულ ნაწარმოებშია შესაძლებელი მწერლის ერთი მთავარი იდეის გამოსახატავად არის მოხმობილი“ (გრ. კიკნაძე, ვაჟა-ფშაველას შემოქმედება, 1957, გვ. 34). ყოველივე ეს ასეა, ბუნებრივია, რომ ი. ჭავჭავაძემ „ოთარაანთ ქვრივის“ წერისას, როგორც თავად აღნიშნავს, ჯერ ცხადად წარმოიდგინა მიზანი, ნათლად ჩამოაყალიბა იდეა და შემდეგ დაიწყო განსასახიერებელი მასალის მოხმობა. ილიას მწერლური იდეის უშუალო მოპასუხენი იყვნენ, ერთი მხრივ, გიორგი და მეორე მხრივ, კესო და არჩილი, როგორც უშუალო გამააზრებელი, განმმარტებელი თუ შეიძლება ითქვას, ყველაფრისათვის სახელის დამრქმევი, ერთგვარი არბიტრი შექმნილი ვითარებისა. პრობლემასთან პირდაპირ, უშუალოდ ოთარაანთ ქვრივი, მისი ისტორია მანცდამანც არაა დაკავშირებული. საცსებით დამარწმუნებელი ჩანს იაკობ მანსვეტაშვილის მოგონებაში დაცული ცნობა. მისი მოწმობით, თავდაპირველი სათაური მოთხრობისა არ იყო ის, რითაც მას დღეს ჩვენ ვიცნობთ. ი. მანსვეტაშვილი გადმოგვცემს: „გვინდოდა რომ ივერიისათვის რაიმე ახალი მოთხრობა მოეცა. იმისთვის ეს ძნელი არ იყო, რადგან, ვიცოდით, რომ ჩონჩხად უკვე აქვს დაწყობილი მოთხრობა, რომლისთვისაც მწერალს წინათ განზრახვა ჰქონია, მგონი „გიორგი“ ეწოდებინა სახელად“ (ი. მანსვეტაშვილი, მოგონებანი, ნახული და გაგონილი, 1936 წ., გვ. 116-117). მოთხრობის თავდაპირველად ნაგარაუდვეი სათაური

კარგად უჩვენებს მთავარი ჩანაფიქრისადმი მასალის დაქვემდებარების ფაქტს, რაც სათაურშიც თვალნათლივ გამოჩნდებოდა. მოთხრობაზე უშუალო მუშაობის პროცესში წარიმართა მონუმენტური სახე გიორგის დედისა – ოთარაანთ ქვრივის. როგორც ჩანს, ამ სახის შექმნამ დიდი შემოქმედებითი კმაყოფილება, სიამოვნება მიანიჭა მწერალს. ოთარაანთ ქვრივის სახემ სრულიად დამოუკიდებელი მხატვრული ღირებულება შეიძინა. თუ გიორგის, კესოს, არჩილის სახეები ერთგვარი სქემატიზმით აღინიშნებიან იმ აზრით, რომ ისინი უშუალოდ, პირდაპირ პასუხობენ მწერლის მიზანდასახულებას და მათი, როგორც ცოცხალი ადამიანების თვისებათაგან ძირითადად თხზულების მთავარი ტენდენციის მიმართებული თვისებებია დატოვებული, საგანგებოდ პედალირებული. ასე სულაც არაა საქმე ოთარაანთ ქვრივის შემთხვევაში.

ეს სახე-ტიპი უაღრესად სისხლსავსეა. დიდი ზემოქმედებითი ძალის მქონე. ოთარაანთ ქვრივის ხატება საერთოდ არ ტოვებს მკითხველს. იგი ამოზიდულია თხზულების საერთო კომპოზიციური ლერძიდან და თითქმის ყველაფერს ფარავას, რომ ირგლივ ყველაფერი ახალი სხივებით ააელვაროს. დიდმა მწერალმა „კაცია-ადამიანის?!“ ანალოგიით ახალი მოთხრობა კი არ დანერა მუშაობის პროცესში მოპოვებული თვითაღიარებული მხატვრული მასალით, მაგრამ მოთხრობას კი სათაურად ამ მონუმენტური სახე-ტიპის სახელი უწოდა – „ოთარაანთ ქვრივი“.

აქ, ამ მოთხრობაში, თუ შეიძლება ითქვას, ტენდენციურობის გამოვლენის ორი გზა თითქოს ერთმანეთს შეხვდა, შეერწყა, ამ ორი ტენდენციურობის გამოვლენის სინთეზთან გვაქვს საქმე.

უნდა გარკვევით ითქვას, რომ ამ დიდებულ მოთხრობის უკვდავებასაც ძირითადად დედის ცოცხალი მონუმენტური სახე აპირობებს.

**„სიყვარულიანი მხატვრობა“ –
დავით კლდიაშვილის ჰუმანიზმის
გუნებისათვის
დაბადების 160 წლისთავი**

დავით კლდიაშვილი

დავით კლდიაშვილი დიდი საფიქრალით შეპყრობილი, დარდიანი, გულდამწუხრებული მწერალია. მაგრამ მისი ურვა არ არის ძირის-ძირამდე ბალღამით სავსე, ხოლო შეჭირვება – უსასოო. უსიხარულო, დუნე ყოველ-დღიურობაში, გახელებულ ვნებათა უაზრო ჭიდილში თუ სიკვდილ-სიცოცხლის გასაყარზეც, მან დაგვანახა პოეტური და ამაღლებული. ამით დავით კლდიაშვილმა, კიტა აბაშიძის მოხდენილი და ზუსტი გამოთქმით, ერთი ხელით დაკოდილ ჩვენს გულებს მეორე ხელით მალამო წასცხო.

მწერლის თავიდათავი მიზანი ადამიანის შებღალული ღირსების აღდგენის, მისი ზნეობრივი სრულყოფისათვის გზების ძიებაა. დავით კლდიაშვილის მთელი შემოქმედება, მისივე სიტყვებით რომ ვთქვათ, „სიყვარულიანი მხატვრობა“ – ადამიანის ტკივილამდე მისული სიყვარულითა და შებრალებით, მისი სულიერი ამაღლების რწმენით შთაგონებული.

უაღრესად კაცთმოყვარულია დავით კლდიაშვილის სამწერლო და პიროვნული ბუნება. მწერალი შეუფარავად ამზეურობს ადამიანის სულიერ სიცარიელეს, ზნეობრივ ნაკლოვანებას; ამასთან, ეცოდება თითოეული თავისი პერსონაჟი, ისიც კი, ვინც, შესაძ-

ლოა, არც კი იყოს ამისი ღირსი; „ეცოდება“ ისეთი მხატვრული ძალით, ისე „გადამდებად“, რომ შეუმჩნევლად – შეგნებულად თუ ქვეშეცნეულად, მკითხველსაც ეუფლება თანალმობისა და შებრალების ნათელი განცდა.

ყოვლისმომცველი, უკიდვრანო შემწყნარებლობის სასწაულებრივი უნარით დაჯილდოებულ მწერალს არა ჰყავს ბოლომდე „განირული“ გმირები. დავით კლდიაშვილის თანალმობას ქრისტიანული სათნოების ელფერი აქვს. ამასთან, მწერალი ვერ ეგუება განურჩეველ ყოვლისმომცველობას, ვერც კომპრომისის ბოროტებასთან.

გავიხსენოთ, როგორ შესზარა 1930 წელს დავით კლდიაშვილი მისი საიუბილეო საღამოს თავმჯდომარის სიტყვებმა – მწერალი დაუნდობლად ამათრახებდა და დასცინოდა ხელმოკლე აზნაურებსო.

ამის საპასუხოდ, საბოლოო სიტყვით გამოსულ, მაღლიერ, მაგრამ ზომაზე მომეტებულად აღელვებულ იუბილარს გადაჭრით განუცხადებია: „არა, მე არავინ არ გამიმათრახებია, არ დავცინოდი იმ უბედურ ადამიანებს. მე ისინი მეცოდებოდნენ, მებრალებოდა ადამიანი, რომელიც მახინჯმა ცხოვრებამ გააუბედურა და სასაცილო მდგომარეობაში ჩააყენა. მე მიყვარდა ჩემი ხალხი, ცრემლებს ვღვრიდი, მის გამწარებულ ცხოვრებას რომ ვხედავდი და ამ გულისტკივილით, მათდამი სიბრალულით სავსე ვწერდი. ასე რომ არ ყოფილიყო, მე ახლაც უარს ვიტყოდი ჩემს ნაწერზე. მთელი ჩემი ცხოვრების გზაზე წინ მიმიძლოდა ადამიანისადმი სიყვარული“ (სერგო კლდიაშვილი).

დავით კლდიაშვილს ძრწოლას გვრიდა გამეფებული „უღმობელი სასტიკობა“, რომელიც ცხოვრების ხალისს უკარგავდა ადამიანს, სულიერად აბეჩავებდა, ამახინჯებდა მას. იგი პირნათლად იხდიდა მოვალეობას, ბედმა რომ არგუნა. მეფის რუსეთის „პაგონებით“ დამძიმებული, უკუღმართი ცხოვრებით შეჭირვებული მამულიშვილი სამწერლო სარბიელზე პოვებდა შევებას, თუმცა არც მისთვის დაკისრებული საქმისათვის უღალატია, რასაკვირველია, „თავისებურად“. გავიხსენოთ, როგორი გულითადობით, მამობრივი მზრუნველობითა და თანაგრძნობით ეკიდებოდა იგი მის ხელქვეით ჯარისკაცებს, როგორ ზრუნავდა მათი ყოფის შემსუბუქებაზე.

გასათვალისწინებელია ისიც, რომ მეფის ოფიცერს დავით კლდიაშვილს არაერთხელ დაურღვევია დისციპლინა – ხმა აუმაღლებია „უფროსების“ შოვინისტური გამოხდომების წინააღმდეგ!

დიდი მწერლისა და უზადო მოქალაქისათვის სრულიად უცხო იყო შინაგანი გაორება ან სულმოკლე კომპრომისი.

ეროვნების, გვარიშვილობის, საზოგადოებრივი მდგომარეობისა თუ თანამდებობის მიუხედავად, დავით კლდიაშვილი ადამიანებს ჰყოფდა „რიგიან“ და „ურიგო“ პიროვნებებად.

სრულიად ახალგაზრდა ოფიცერმა დავით კლდიაშვილმა დაიწყო უფროს-უმცროსობა და „საჯაროდ, დაუზოგავად“ გალანძღა ბრიყვი რუსი პოდპოლკოვნიკი, თუმცა ამისათვის ელოდა ციხე ერთიდან სამ წლამდე; მანვე არ შეარჩინა „ჩერნომორსკი ვესტნიკის“ შოვინისტ რედაქტორს ქართველობის აბუჩად აგდება და დუელში გამოიწვია იგი. ერთხელაც, მოურიდებლად გაჰყიცხა სამხედრო ნაწილის ფანფარონი უფროსი ვ-ძე და ბოდიში მოახდევინა.

სათნოება და სილბო, კეთილშობილება და თავმდაბლობა ღირსეულთა მიმართ, ქედუხრელი სიფიცხე თავხედობისა და ერის ღირსების ხელყოფის წილ – ასეთი იყო დავით კლდიაშვილი.

შეუპოვრობისა და ქედუხრელობისათვის და, რაც მთავარია, 1905-1907 წლების რევოლუციის დღეებში გამოჩენილი „სისუსტისათვის“, არაკეთილსაიმედო პოდპოლკოვნიკი აიძულეს გადამდგარიყო სამხედრო სამსახურიდან. დაწვრილშვილებული დავით კლდიაშვილი თითქმის უსახსროდ აღმოჩნდა, მაგრამ დაუნანებლად გამოეთხოვა ოცდაექვსწლიან სამხედრო სამსახურს, „შფოთში, შეუწელებელ აღელვებაში გატარებულ წლებს“.

პირველი მსოფლიო ომის დროს, 1905 წელს, თადარიგის ოფიცერი დავით კლდიაშვილი ოსმალეთის ფრონტზე გაიწვიეს. თურქეთში გადასახლებული ჭანების გამოსარჩლებისათვის მას საველე სასამართლო და სასტიკი სასჯელი მოელოდა, მაგრამ ბედად 1917 წლის თებერვლის რევოლუციამ მოუსწრო. მწერალი დაუბრუნდა მშობლიურ სიმონეთს, უკვე ჯანგატეხილი და დაავადებული; მძიმეზე მძიმე აღმოჩნდა მეფის რუსეთის ოფიცრის, ამასთან, ქართველი საზოგადო მოღვაწის ხვედრი.

გრიგოლ კიკნაძის დაკვირვებით, დავით კლდიაშვილი სოციალურად აქტიური ადამიანის უაღრესად გამოკვეთილი ტიპია. ბუნებრივია, რომ ამგვარი ადამიანი ვერ შეეგუებოდა განდგომილებას, საქვეყნო საქმისადმი გულგრილობას, პასიურობას. უაღრესად აქტიური მოქალაქე, შეუპოვარი და მხნე დავით კლდიაშვილი განსაკუთრებულ მონივნებასა და თავყვანისცემას ამჟღავნებდა ეროვნული საქმის უანგარო მსახურთა მიმართ.

ლიტერატურის მოვალეობად სინამდვილის, ცხოვრების სამსახური, მისი გაუმჯობესებისათვის ბრძოლა მიაჩნდა.

ვილიე დე ლილ-აღანით გატაცებული შვილისათვის დავითს უთქვამს: „შენ სულ „გედების მკვლელზე“ ოცნებობ. მეც გეთანხმები, კარგია, მაგრამ ის მხოლოდ ლამაზი, პატარა სათამაშო ნივ-

თია. აი, სწორედ ისეთი, ჩინელები რომ აკეთებენ ფაიფურებიდან „გედების მკვლელის“ დამწერს ადამიანი არ უყვარს... ამიტომ ნურას უკაცრავად მასთან, თუ მას სხვა მწერალი ვარჩიო, ისეთი მწერალი, რომელსაც კაცი უყვარს!..“

დავით კლდიაშვილი მკვეთრად გაემიჯნა დეკადენტიზმს, ამის დასტურია მთელი მისი შემოქმედება. მისი სამწერლო თუ მოქალაქეობრივი მრწამსი ვერ ჰგუობდა მოდურ სკეფსისსა და პესიმიზმს.

ლიტერატურულ სარბიელზე ახლად გამოსულ „დეკადენტ“ ცისფერყანწელებს დიდი მწერლის ახალგაზრდა ვაჟი სერგო კლდიაშვილიც მიემხრო. „ნარსულის უარმყოფელ“ ცისფერყანწელთა სასახელოდ უნდა ითქვას, რომ ისინი იმთავითვე ეთაყვანებოდნენ დავით კლდიაშვილს, ხოლო მოგვიანებით, 20-იანი წლების დასაწყისში, როცა დიდი მწერალი ერთგვარად გარიყული აღმოჩნდა, დიდი ამაგი დასდეს მის სათანადოდ დაფასებასა და პოპულარიზაციას. მეგობარი ცისფერყანწელები პაოლო იაშვილის დიდ დამსახურებად მიიჩნევდნენ, რომ მან, „შეიძლება ითქვას მარტო ერთმა გაუმართა დავით კლდიაშვილს იუბილე“ (გაზ. „რუბიკონი“, 1923 წ., №13; იგულისხმება დავით კლდიაშვილის სამწერლო მოღვაწეობის 30 წლის აღსანიშნავი იუბილე 1919 წელს).

დავით კლდიაშვილმა თავის შემოქმედებაში უცნობი, გასაოცარი და უცნაური სამყარო გადაგვიშალა. უცნობი იმიტომ, რომ „იმერეთი, როგორც ასეთი, ჩვენს მწერლობაში დავით კლდიაშვილმა დაამკვიდრა“ (გრიგოლ კიკნაძე). „სოლომან მორბელაძის“, „სამანიშვილის დედინაცვლის“, „დარისპანის გასაჭირის“ ავტორს გაუკვალავი გზით მოუხდა სიარული.

დავით კლდიაშვილს, მისივე ამოჩემებული გამოთქმა რომ ვიხმაროთ, „უცნოური“ ამბები იზიდავდა, თუმცა სინამდვილისათვის არასოდეს უღალატია. თვით მასალის შერჩევა, უცნაურ ადამიანთა უცნაური თავგადასავლების ღრმად ფსიქოლოგიური გადმოცემა შეიქმნა მისი ნოვატორობის ერთ-ერთი განმსაზღვრელი. მე შეგნებულად მიეუსადაგე ნოვატორის ცნება დავით კლდიაშვილს, თუმცა ჩვენს ლიტერატურათმცოდნეობაში უმთავრესად საწინააღმდეგო მოსაზრებებსაც ვხვდებით. მწერლის ნოვაციათა ბუნების გარკვევა მომავლის საქმეა.

ტიციან ტაბიძეს სამართლიანად აქვს შენიშნული, რომ დავით კლდიაშვილის ნაწერებში „დოღია გამართული – ვინ ვის მოაყუებს, ვინ ვის რამეს წაგლეჯს, ვინ ვის მოასწრებს და თვალს დათხრის“.

მეტისმეტად მგრძნობიარე, ზოგჯერ ფიცხ და ზედმეტად ეგზალტირებულ მწერალს განსაკუთრებით ეჯავრებოდა გულგრი-

ლი და უდარდელი ხალხი. სწორედ ამ კატეგორიას განეკუთვნება დავით კლდიაშვილის ბევრი პერსონაჟი. იქნებ მათ მიმართ მაინც იჩერდა მწერალი გულქვაობას და განუკითხაობას! მაგალითისათვის მივმართოთ მწერლის ქრონოლოგიურად პირველ შედევრს „სოლომონ მორბელაძეს“.

მაჭანკალი სოლომანიც გულგრილთა კატეგორიას მიეკუთვნება. მისი ეგოცენტრული დევიზია – „იმათ ყველას თავი უტეხია... მე ჩემი არ დამეკარგოს და!..“ სოლომანი თავილობს აზნაურიშვილისათვის „შეუფერებელ“ მიწის მუშაკობას, თუმცა მის შვილს თოხი უპყრია ხელთ. თავად უმადურს, თვალთმაქცსა და ტრაბახას – აღშფოთებს სხვებში წარმოჩენილი იგივე მანკიერებანი. ხანდახან კი – დაიოკებს გულში ჩაბუდებულ ბოლმას, მოქარგული ქლესა ენითა და „გულიანი“ სიცილ-ხითხითით ცდილობს თავი მოუქონოს კლიენტს და ასე მიაღწიოს სანადელს.

ობიექტურად, სოლომან მორბელაძის მარცხს ზუსტად შეესაბამება ქართული ანდაზა – „რაც მოგივა დავითაო, ყველა შენი თავითაო“. ავტორიც სრულიად ობიექტურია თავისი გმირის მიმართ; შეუფარავად, შეულამაზებლად, ამასთან, მორალიზებისა და ტენდენციურობის გარეშე გადმოსცემს მის ცუდკაცობას. სოლომანის „საქმიანი“ პარტნიორები ბესარიონი და ქაიხოსროც არ ჩამორჩებიან მას სიცრუესა და მზაკვრობაში.

სოლომანის ბუნება განსაკუთრებით გამოიკვეთება კეთილშობილ მოხუცებულთან პლატონთან ურთიერთობისას: სოლომანს პლატონის ორი თუმანი მართებს. იმ დროისათვის ეს კარგა გვარიანი თანხა უნდა ყოფილიყო, დაახლოებით მეოთხედი წლის სამყოფი (გავიხსენოთ სოლომანის სიტყვები, ცოლს რომ ეუბნება: „ოთხი თუმანი დაგვრჩება, ნახევარ წელიწადს ქე გვეყოფა“...).

პლატონს შვილის სწავლის ქირა აქვს გადასახდელი. ემინია, ვაჟი არ გამოუგდონ სასწავლებლიდან. ამიტომაც დიდი მორიდებით, მაგრამ მაინც სთხოვს სოლომანს ძველი ვალის გასტუმრებას:

„რომ არ შეგანუხო, მეტი გზა არა მაქვს...

...ნუ ჩადგები ჩემს ცოდვაში...

...სოლომან, მომკლავ, თუ ამ ერთ თვეში არ მომეცი...

...შენი ჭირიმე, შენი, ჩემო სოლომან!.. თუ გინდ გეჩუქნოს ისე ჩავთვლი...“ და ა. შ.

ახლა ისიც ვნახოთ, როგორ დაუფასა სოლომანმა სულგრძელობა და სიკეთე: „არ მომკლა ამ უხეირომ თავისი გაუთავებელი ხვეწნით!.. სული ამომართვა კინალამ ოჯახდაქცეულმა!“

გარდა მადლიერების გრძნობისა, სოლომანს სულიც ისე აქვს დახშული და დაჩლუნგებული, რომ ცოლისაგან გასხვაგვებით, ვერ შეუნიშნავს პლატონის სიკეთე.

ეფროსინეს სიტყვებზე – „სხვანაირი გულისაა მაგ დალოცვილი თვარა მაგის ადგილას სხვა ხვეწნას კი არა, პრისტავით მოგადგებოდა კარზე, ...უსათუოდ გიჩივლებდაო“ – სოლომანი უტიფრად პასუხობს: „მიჩივლოს და, კაცი არ ვიქნები, ორი იმოდენიც, რაც მმართვეს, ზედ არ დავახარჯვინო, სანამ ამოიგებს...“

სოლომანის ეთიკის დასახასიათებლად ის ერთი მომაკვდინებელი ფრაზაც იკმარებდა, ავტორმა რომ ათქმევინა: „სწორედ კარგ მოყვარეს შოულობთ, მერე სულ იაფად!“

ასე და ამრიგად „შემკული“ სოლომანი არ უნდა იმსახურებდეს არც ავტორის, არც მკითხველის შებრალებას. უკვე ითქვა, რომ დავით კლდიაშვილი გაურბის მორალის ქადაგებას. იმ ნაირ-ნაირი ეპითეტებით, რომელიც მან გმირის სულიერ მოძრაობას მიუსადაგა, გვეძნელება გავარკვით ავტორისეული პოზიცია: აღელვებული, გაცოცხლებული, გაფაციცებული, გაყურებული, მწუხარე, გამხიარულებული, გულნატკენი, იმედმოცემული, სასოვნარკვეთი-ლებაში მყოფი, ჯავრისაგან გონებადაკარგული, განიწმატებული, აპილპილებული, გულამღვრეული...

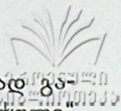
მაგრამ დავით კლდიაშვილის მტკივანი სული მოთხრობის შეუდარებელ ფინალში პოულობს გამოსავალს. უკიდურეს გასაჭირში, მართლაც გამოუვალ მდგომარეობაში მყოფ, ყველასგან მოტყუებულ, იმედგაცრუებულ სოლომანს ავტორი მაინც შეიბრალებს: ჯერ საკმაოდ ნეიტრალურად „უბედურს“ უწოდებს, ბოლოს კი – „საბრალოს“. ეს არ არის ლიტონი სიტყვები, რადგან მოთხრობის ფინალში ავტორი სოლომანს მოუვლენს ჯილდოდ ადამიანის უპირველეს ღირსებას – მოყვასის სიყვარულსა და სიბრალულს.

და ჩვენც გვჯერა, რომ თანაგრძნობის ღირსია ადამიანი, თავად სასოვნარკვეთილი, ამასთან, „ყოველი ღვთის გაჩენილისა და დაჩაგრულისადმი“ სიბრალულით აღვსილი.

სწორედ ეს ინვეეს სოლომანის განწმენდას, მის გათავისუფლებას ბოროტი, ეგოისტური ბოლმისაგან.

სოლომანის ანტიპოდი ამ მოთხრობაში, როგორც უკვე ითქვა, მოხუცებული პლატონია. საგანგებო ყურადღება რომ არა, ეგებ სულაც გამოგვრჩენოდა ეს გმირი და მისი უეჭველი სიკეთეც ვერ დაგვენახა... დავით კლდიაშვილის ბევრ მოთხრობაში გვხვდებიან ეს ჩუმი სიკეთით აღსავსე გმირები, მწერლის ნებით ჩრდილში მყოფნი, მაგრამ დიდი ზნეობრივი ძალის მტვირთველნი...

მართლაც, ბრწყინვალედ გამოკვეთილი სოლომანის გვერდით ვილას გაახსენდება ვილაც მოხუცებული პლატონი; ანდა პლატონ სამანიშვილის იშვიათი, ხელშესახები, თითქოს ცოცხალი სახეების ჭვრეტით დანთქმული მკითხველი განა მოიცლის მელანოსათვის? არც კრიტიკოსები დაინტერესებულან საგანგებოდ ამ პერსონაჟებით.

ავტორი მოთხრობის დასაწყისშივე მკითხველს კეთილად განაწყობს პლატონ სამანიშვილის მიმართ. „ერთობ გადაპრანჭული“ მამისაგან განსხვავებით, პლატონი არ თაკილობს მინის მუშაკობას: „თავის ცოტაზედ კმაყოფილი, ამ თავის მცირედიტაც ბედნიერი, იგი გულმოდგინედ ურტყამდა თოხს მინას...“ (სიტყვამ მოიტანა და გავიხსენოთ აკაკი წერეთლის „გამზრდელიდან“: „რთულ ცხოვრების უარყოფი, მცირედიტაც კმაყოფილი...“ აქვე შევნიშნავ, რომ „სამანიშვილის დედინაცვალი“ 1897 წლით თარიღდება, „გამზრდელი“ – 1898-ით).

დავით კლდიაშვილის, როგორც ავტორის „მიუკერძოებლობა“ იქიდანაც ჩანს, რომ მისი „პოზიცია“ „შეკითხვითია“, იგი ჩვენგან პერსონაჟთან თანამოზიარეობას მოითხოვს“ (გრიგოლ კიკნაძე). ასეა „სამანიშვილის დედინაცვალშიც“: „რა შესაშურებელი უნდა ყოფილიყო ასე ცოტაზე დამყარებული კმაყოფილება და ბედნიერება?! რა სახარბიელო უნდა ყოფილიყო კაცის მოუთხოვნელობით მოპოვებული გულის სიმშვიდე?!“

გარდა „თანამოზიარეობის“ განცდის შექმნისა, ზემომოყვანილი სიტყვები შეუფარავად გვამცნობს ავტორის უალრესად ჰუმანურ ზნეობრივ მაქსიმალიზმს: განა ბუნების გვირგვინი – ადამიანი – შეიძლება იყოს მცირედიტაც კმაყოფილი? ის ხომ დიდი, ამაღლებული საქმეებისათვის არის მოწოდებული!

ცოლ-შვილსა და მოხუცებულ მამაზე მზრუნველი, დღენიადაგ მშრომელი პლატონი მორიდებული, თავშეკავებული და ზრდილი კაცია; ასეთია ის ყოველდღიურ ცხოვრებაში. აკაკი განერელიას მართებული მოსაზრებით, დავით კლდიაშვილის გმირთა ხასიათი სრულად მხოლოდ განსაკუთრებულ შემთხვევებში მჟღავნდება. პლატონის სულსაც დიდი გამოცდა ელის.

როგორც სოლომანის, ისე პლატონის მიმართაც გვეუფლება თანაღმობისა და შემწყნარებლობის გრძნობა, რადგან ამ უკანასკნელს უკიდურესი გაჭირვების შიში უნამლავს გონებას.

ელენეს ფეხმძიმობის ამბავი „თავზარდამცემი, გულის ამრევი, ჭკუაზე შემშლელი“ აღმოჩნდა პლატონისათვის.

მხოლოდ ერთგან, როცა პლატონი მოსაკლავადაც კი გაძმეტებს დედინაცვალს, დავით კლდიაშვილი შეუფარავად, დაუზოგავად წარმოგვიჩენს მის გამხეცებას. ამ შემთხვევაში ავტორი ლაღატოვს თხრობის „ნეიტრალურ“ მანერას: „ფეხმძიმე ქალის ყვირილს იქაურობა მიჰქონდა. პლატონი ახლა სწორედ მხეცი იყო, შეუბრალებელი, სისხლისმსმელი; მას უნდოდა ამ მაკივარი არსების დათავება, მისი სისხლი სწყუროდა, გააფთრებული ინეგადა მისკენ და უსათუოდ ცოდვას დაატრიალებდა, რომ ბეკინას ძა-

ხილზე მელანო არ შემოვარდნილიყო და გამხეცებული პლატონი
გარეთ არ გამოეგდოთ“.

მელანოსაც ისევე სზარავს მისი შვილების ლუკმის გამყოფის
მოვლინება ამ ქვეყნად, როგორც პლატონს, მაგრამ იგივე მელანო
საბრალო ფეხბმძიმე დედაკაცს გადაარჩენს გამხეცებული ქმრისა-
გან. იგია ახლადმოლოგინებული ელენეს ერთადერთი შემწე და
ჭირისუფალიც.

ერთნაირ მდგომარეობაში, თანაბარ გასაჭირში არიან დედა
და შვილი – ეკვირინე და ოტია ქამუშაძეები („ქამუშაძის გაჭირ-
ვება“). მოძალებულ სილატაკეს ორივენი დაუზარლად, თავგამო-
დებით ებრძვიან. მაგრამ ისინი გარკვეული თვალსაზრისით მაინც
ანტიპოდები არიან. „ნაცარში ქექვის“, შეძლებისდაგვარი შრომა-
გარჯის გარდა, ეკვირინე გასაჭირს ილუზიებითაც ებრძვის და
უთავბოლო, უაზრო ტრაბახითაც. კიტა აბაშიძეს საოცრად ზუს-
ტი, ამასთან, „ამბივალენტური“ სიტყვები მოუნახავს ეკვირინეს
დასახასიათებლად – „ცბიერი გულუბრყვილობა“. სწორედ ამ ორი
თითქოსდა შეუთავსებელი თვისების ნაზავია „წარჩინებულ“ სანი-
კიძეთა შთამომავალი. მცირეოდენ აზნაურულ კუდაბზიკობას არც
ოტიაა მოკლებული. განსაკუთრებით იგრძნობა ეს მოთხრობის
დასაწყისში, როცა სარდიონ ქველიძისაგან დაწუნებული სასიძო
მტკივნეულად განიცდის თავისი „კეთილშობილების“ დანიხლვას.

დედასაგან განსხვავებით, თვინიერი და უწყინარი ოტიასათ-
ვის უცხოა ქედმაღლობა, მოყვასის შეუბრალებელი დაცინვა და
გაკილვა. მუყაითი, გამრჯე, კეთილი, სინდისიერი – ასეთია ოტია,
იგი მოკლებულია სისასტიკეს, ხერხიანობას, ცბიერებას, გულგ-
რილობას სხვისი სატკივარისადმი. გავიხსენოთ, როგორი შეუპოვ-
რობით აღუდგა იგი წინ გააფთრებულ ბიძამისს – ომანს, რომე-
ლიც „კუდიანი“ რძლის მოკვლას ლამობდა; გავიხსენოთ, როგორი
წყრომით შეუძახა მას მუქარის საპასუხოდ: „სად გაგეცალო?..
აღამიანს მოკვლას უპირობ და გაგეცალო?!“ მისი დამოკიდებუ-
ლებაც ცოლისადმი, მეზობლებისა თუ ნათესავებისადმი მკაფიოდ
წარმოაჩენს ოტიას არა გვაროვნულ, არამედ პიროვნულ კეთილ-
შობილებას.

ოტიას ქალაქელ ცოლს სონიას სოფელში ჩასვლისთანავე შეს-
ზარავს ირგვლივ გამეფებული სილატაკე, ისიც, რომ დღენიადაგ
მუხლჩაუხრელად მშრომელი მისი ქმარი, გარეგნულად გაუხეშე-
ბული, ნამდვილ გლეხს, მდაბიოს დამსგავსებია, მაგრამ ის ხედავს
ოტიას ღირსებასაც – პატიოსნებას, ნამუსიანობას, მის მოყვარულ
გულს.

3946

ავტორის შეფარული პოზიციისა და თითქოსდა ტენდენციურობისაგან სრულიად თავისუფალი ობიექტური მჭვრეტელობის მიღმა გაისმის განგაშის ხმა – ზოგადსაკაცობრიო სატიკივარი – ადამიანის ზნეობრივი დეგრადაციის გამო.

მწერალი არაერთხელ გვიჩვენებს პერსონაჟთა სრულ უსაშველობას, უიმედობას, უნუგეშობას. იგი შეუფარავად გვიხატავს მკაცრ სინამდვილეს და მცირედ შვებასაც კი არ მიაგებს თავის გმირებს, რომელთა შეჭირვებასაც დიდი გულისტკივილით განგვაცდევინებდა. განა მწერალს არ შეეძლო „ბოლომდე“ მიეყვანა თანალმობა პერსონაჟთა მიმართ და სასიკეთოდ დაეგვირგვინებინა თუნდაც ერთი რომელიმე გმირის მისწრაფება?

გადავხედოთ მის მოთხრობებს ამ თვალსაზრისით:

მოთხრობა „სოლომან მორბელაძის“ ბოლო მაჭანკლის ფიასკოს გადმოგვცემს.

„სამანიშვილის დედინაცვალში“ – ბეკინას შვილების დარდი შხამად ჩაყვება საფლავში, ელენე გულდამწვარი და შევიწროვებულია გერისაგან, არც ადამიანის სახედაკარგულ პლატონს ადგას უკეთესი დღე.

ოტია ქამუშაძე, ქალაქშიც ხელმოცარული, ვერა და ვერ „დაიგეშა“ ახალი ცხოვრებისათვის („ქამუშაძის გაჭირვება“).

დავით კლდიაშვილს, ვითარცა დიდ ჰუმანისტსა და, ამასთან, ობიექტურ მსაჯულს, უმკაცრესი განაჩენი გამოაქვს თავისი გმირებისათვის.

დავით კლდიაშვილის ღრმა ჰუმანიზმი განსაკუთრებით მაშინ მჟღავნდება, როცა მისი გმირები უაღრესად ამაღლებულ მოვლენებს ეზიარებიან – სიკვდილ-სიცოცხლის მიჯნას, მოყვასის უკიდურეს შეჭირვებას და სხვ. „დავით კლდიაშვილი კი არ ებრძვის თავის პერსონაჟებს, კი არ აკარიკატურებს მათ, არამედ ცხოვრების უაღრესად სერიოზულ მომენტში ათავისუფლებს მათ სასაცილო მდგომარეობიდან, აჰყავს ისინი ადამიანური განცდის მაღალ საფეხურზე და აქ ამჟღავნებს იგი თავის ჰუმანიზმს...“ (აკაკი განერელია). ასეთ ღროს კლდიაშვილის გმირები აღიდგენენ ყოველდღიურობის ლაფში მოსვრილ და განქარვებულ საკუთარი ადამიანური ღირსების გრძნობას და შესაბამისადაც მოქმედებენ.

ვაჟა-ფშაველას რაინდული ეთიკის ერთი ასპექტი

ვაჟა-ფშაველა იმ მწერალთა რიცხვს ეკუთვნის, რომელთა შემოქმედების მნიშვნელობაც დროის გასვლასთან ერთად არათუ მცირდება, არამედ სულ უფრო მეტად იზრდება. ვაჟას ნაფიქრ-ნააზრევის მარადიული აქტუალობა უპირველესად იმითაა განპირობებული, რომ პოეტის მხატვრულ სამყაროში შენივთებულია ეროვნული და ზოგადსაკაცობრიო ზნეობრივი იდეალები. ვაჟა-ფშაველა გვევლინება იმ ტიპის შემოქმედად, რომელმაც შეძლო, ერთი მხრივ, ჩასწვდომოდა ქართული მსოფლგანცდის სიღრმეს, ხოლო, მეორე მხრივ, ეროვნულ მასალაზე დაყრდნობით განეხილა უნივერსალური ეთიკური პრობლემატიკა. თავისი არცთუ ხანგრძლივი სიცოცხლის განმავლობაში ვაჟა-ფშაველამ შექმნა მკაფიო ორიგინალობით აღბეჭდილი მხატვრული სამყარო, რომლის მომწესხველი ძალაც თვალსაჩინოა ყველა ეპოქის მკითხველისათვის.

ქართულ ლიტერატურათმცოდნეობაში საგანგებოდაა გამახვილებული ყურადღება ვაჟას შემოქმედების რაინდულ სულზე. აღნიშნულია, რომ ვაჟა-ფშაველას იდეალები რაინდული იდეალებია. წინამდებარე წერილში შევეცდებით წარმოვაჩინოთ პოეტის რაინდული ეთიკის ერთი ასპექტი, კერძოდ, ტანჯვის ეთიკურ-ესთეტიკური გააზრება დიდი მწერლის შემოქმედებაში.

ტანჯვის რაობის პრობლემა ე. წ. მარადიულ საკითხთა რიგს მიეკუთვნება. უძველესი თვალსაზრისის თანახმად, „ადამიანი სატანჯველად იბადება და ნაპერწკლებივით მალლა მიისწრაფის“ (იობი, 5, 7). ახალი ქართული ლიტერატურის ერთ-ერთი კლასიკოსის თქმითაც, „კაცი ტანჯვისათვის არის გაჩენილი“ (ალექსანდრე ყაზბეგი). წუთისოფლის ამაოება, ბოროტების ძლიერება, ტანჯვის საყოველთაოობა და სიკვდილის გარდუვალობა არაერთ ფილოსოფიურ მოძღვრებაში იქცა პესიმიზმის იდეურ ქვაკუთხედად. ზოგიერთ სააზროვნო სისტემაში ყოველგვარი ყოფიერება ტანჯვასთან ასოცირდებოდა. როგორც ნ. ბერდიაევი აღნიშნავს, „ტანჯვის და მისგან გათავისუფლების საკითხი ყოველთვის იდგა

რელიგიური და ფილოსოფიური ეთიკის ცენტრში... ტანჯვის არსის, საზრისის საკითხი ეთიკის ძირითადი საკითხია" (ნ. ბერდიაევი, ადამიანის დანიშნულების შესახებ).

ტანჯვის ეთიკური პრობლემის ოპტიმისტურ ნიადაგზე გადაწყვეტა ქრისტიანულმა ფილოსოფიამ მოახერხა. ქრისტიანული თვალსაზრისით, ტანჯვას, განსაცდელს, შეიძლება ჰქონდეს პოზიტიური, გამომსყიდველობითი მნიშვნელობა, რადგან „ტანჯვა ამავედროულად არის გამოსყიდვა, მას აქვს დადებითი ღირებულება. მხოლოდ ქრისტიანობა შეიწყნარებს ტანჯვას და ბოლომდე ინარჩუნებს ვაჟკაცურ დამოკიდებულებას მისდამი. ქრისტიანობა გვასწავლის, რომ არ გვეშინოდეს ტანჯვის, რადგანაც ევნო თავად ღმერთი, ძე ღვთისა. ყველა სხვა მოძღვრებას ეშინია ტანჯვისა და გაურბის მას. სტოიზმსა და ბუდიზმს – არაქრისტიანული ზნეობრივი მოძღვრების მაღალ ტიპებს – ეშინიათ ტანჯვისა, გაურბიან მას და გვასწავლიან, როგორ ავარიდოთ თავი ტანჯვას, როგორ გავხდეთ მისდამი უგრძნობნი“ (ნ. ბერდიაევი).

ვაჟა-ფშაველას მიხედვით, ტკივილი, ტანჯვა და განსაცდელი ადამიანთა ცხოვრების მარადიულად თანამდევი მოვლენებია: „სავსეა ჩვენი ცხოვრება პირამდე ცოდვა-ბრალითა“ („სული ობლისა“). ვაჟას ლირიკული გმირი ხშირად მოცული ვარამით, საგონისით, მტანჯველი ფიქრით. „ბრჯღალით ვუპყრივარ სევდასა, როგორაც არწივს გნოლია“ („დამუწვებულსა ენითა“) – წერს ერთგან პოეტი. ვაჟას ნაღვლიანი განწყობილებების მიზეზად ნაირგვარი ფაქტორი გვევლინება, მაგრამ პოეტის სევდა, უპირველეს ყოვლისა, სამყაროს ფილოსოფიური შემეცნების საფუძველზე წარმოშობილი სევდაა: „ქვეყნის ავ-კარგის გაცნობას თურმე თან ცრემლი ჰხლებოდა“ („გული გავგზავნე ქვეყნადა“). ესაა სანუხარი წუთისოფლის „უკუღმა ტრიალის“ მაცქერალი მოაზროვნისა, რომელსაც აძრწუნებს ადამიანთა სიმდაბლე და ზნეობრივი უძლურება. ვაჟას სიტყვები თავისებურად ეხმიანება ეკლესიასტეს შეგონებას: „როცა დიდია სიბრძნე, დარდიც დიდია. მრავლის შეცნობა ადამიანს წუხილს უმრავლებს“ (ეკლესიასტე 1, 18).

ვაჟა-ფშაველას მიხედვით, სწორედ ტანჯვა-ვარამთან ჭიდილში ვლინდება ადამიანის პიროვნული სიმყარე და სულიერი გამძლეობა. ამიტომაცაა, რომ „ვაჟა სულის პოეტია: მისი შემოქმედება ადამიანის შინაგანი ძალებისადმი მიმართული, მათი სიმტკიცის მომთხოვნი და მადიდებელია; ადამიანის შეფასებისას ვაჟასათვის მთავარია სულიერი შინაარსი“ (გრიგოლ კიკნაძე). ვაჟა-ფშაველას მიხედვით, პიროვნებამ უნდა მოახერხოს, იპოვოს საკუთარ თავში ყოფით სირთულეებთან ჭიდილის ძალა. ცხოვრებისეული განსაც-

დელის ღირსეულად ატანის შემთხვევაში, პოეტის აზრით, ადამიანს „წყლული მზედ გამოესახება“, წუთისოფლისაგან მიღებული დატყმა კი არ დასცემს და დათრგუნავს, არამედ აამაღლებს მას. პიროვნების ამგვარი ამაღლების პოეტური სურათია წარმოდგენილი ლექსში „ცხოვრებამ არ შამიბრალა“:

დაკრული სარგოდ მომიხდა,
თუმც სამავნებლოს ეცადა.
რამდენიც დამკრა, იმდენი
მე ავინიე ზეცადა.
ადამიანად ვისახვი
მგმობლები დარჩნენ მხეცადა.
და დავდეგ ცა-ქვეყნის შუა
ქედმოუდრეკელ სვეტადა.
(„ცხოვრებამ არ შამიბრალა“)

ვაჟა-ფშაველას მიხედვით, განსაცდელი შეიძლება იყოს პიროვნების ამაღლების საფუძველი, თუ იგი მისდამი სწორ დამოკიდებულებას გამოავლენს. ამიტომაც ადამიანის შინაგანი ძალებისადმი მიპყრობილი ვაჟას ყურადღება, აქ, სულის სიღრმეში ეძიებს პოეტი უპირატესად პიროვნების ამაღლების საწინდარს და არა სოციალურ გარდაქმნებში. ადამიანის სულიერი ძალა ვლინდება მაშინ, როდესაც იგი ახერხებს ცხოვრებისაგან მიღებული ტკივილების და მძიმე განცდების გადადნობას დადებით სულიერ ენერგიად:

სიცოცხლემ შხამი მასმია,
მე კახურ ღვინოდ შავირგე:
შავსვი და არც მოვერიდე,
თუმც მის სიმწარე გავიგე.
ვიცოდი ეს იქნებოდა:
ეკლის ლოგინიც დავიგე.
ვწევარ და მძინავს ტკბილადა,
აი, ბიჭობაც ეს არი!
(„სიცოცხლემ შხამი მასმია“)

ზოგჯერ, ვაჟა-ფშაველას ლირიკული გმირი ნატრობს კიდეც სატანჯველს, რამდენადაც სწორედ დიდი სულიერი შეჭირვების ჟამს ეწევა მგოსანს ჭეშმარიტი შემოქმედებითი აღმაფრენა. ამასთანავე, ტანჯვა განწმენდს სულს, რადგან მწერლის თქმით, „როცა ადამიანი სწუხს, მაშინ მიდრეკილება აქვს კეთილის საქმენლად, ფიქრთა და გრძნობათა გასაწმენდად“. ვარამის სულგრძელობით

ტვირთვა ადამიანს სულს უკეთილშობილებს, თავმდაბლობას
სძენს და მარადიულზე საფიქრელად აღძრავს მას. ამიტომაც არ
გაურბის ლირიკული სუბიექტი ცხოვრებისეულ ტანჯვას:

მინდა ვხედავდე ჩემს გულის დნობას,
მოგონებასა ზედ დაეფრქვიოს,
ვიტანჯებოდე, როგორც პრომეთე,
ჩანჩქერის მსგავსად ცრემლი მედინოს.
ლმერთმა ნუ მომცევს წუთი სიცოცხლის,
თუ დავიზარო და ეს მეწყინოს.
ცრემლთან ერთადა სისხლის წვეთებად
მსურს დაიწუროს ჩემი სხეული.
ნალევლს მასხამდნენ გულში ჩაფობით,
ჩემს სიცოცხლეში ვიყო სნეული.
ოხ, როგორ მინდა ვიტანჯებოდე,
რა ფრიად მწყურან ტანჯვა წყეული!
("მწარეს ჩავევარდი საგონებელსა")

ვაჟა-ფშაველას მიხედვით, ვარამის ღირსეულად ტარება ამშ-
ვენებს ადამიანს, უფაქიზებს, განუწმენდს გრძნობა-გონებას და
უმაგრებს გულს. „სევდა ცოცხალი ადამიანის შინაგანი მოთხოვნი-
ლებების გამომხატველი, მის სასიცოცხლო სულიერ ინტერესებში
მოქცეული და მით განსაზღვრული გრძნობაა. სევდა-ვარამთან
ჭიდილში მჟღავნდება ადამიანის სიმტკიცე და პიროვნული ძალა.
პიროვნული ძლიერების დადასტურებაა ის, რომ მოერიო საკუთარ
სულში ჩაგუბებულ „ათასნაირ ნალევლს“ (იუზა ეგგენიძე). ვაჟა-
ფშაველა აღიარებს სევდის, როგორც პოზიტიური ღირებულების
მქონე განწყობის მორალურ მნიშვნელობას:

მიყვარხარ გულზე მწოლარი
ობლის საფლავის ქვებურა...
დაგლევ და დაგლევ, ვარამო,
ცივის მთის წყაროს წყლებურა.
ტყუილად იტყვის – კაცი ვარ,
თავზედა ქუდი მხურია, –
ის, ვისაც კარგის საქმისად
ვარამიც არა სყურია.
("ვერას დამაკლებ, ვარამო")

ტანჯვის ერთ-ერთი სახეა თანალმოზა – როდესაც ადამიანი
საკუთარ თავზე იღებს მოყვასის სატანჯველს, ინანილებს მის
ტკივილებს, ეხიდება მას წუთისოფლის უღლის ზიდვაში. პოეტის

თქმით, ამგვარი ღვანლის ტვირთვა პიროვნების სულიერი გაბრუნების საწინდარია:

მკლავს ნდომა დაუსაბამო,
მოყვასისათვის ვწვალობდე.
ვიცი ტანჯული ამგვარად
უნდა ბოლო დროს ვხარობდე.
("ალარ მნადიან ვიმღერო")

ვაჟას ეთიკურ-ესთეტიკური მრწამსი თვალნათლივია ასახული მის ბრწყინვალე ლექსში „ჩემი ვედრება“. ამ ნაწარმოებში პოეტი ადამიანის ცხოვრების აზრად აღიარებს არა განსვენებას, არამედ დაუცხრომელ მოქმედებას, სიკეთის ქმნით გაუმძღვრობას:

გონებას ფიქრი სტანჯავდეს,
გულს ცეცხლი სწვავდეს ძლიერი,
მშვიოდ-მწყუროდეს კეთილი,
ვერ გავძლე, მოვკვდე მშიერი...
ნუ დამასვენებ ნურადროს,
მამყოფე შეძრწუნებული,
მხოლოდ მაშინ ვარ ბედნიერ,
როცა ვარ შეწუხებული.
("ჩემი ვედრება")

პოეტს არად უღირს იაფფასიანი კმაყოფილება, იგი მხოლოდ მაშინ გრძნობს სულიერ სისავსეს, როდესაც შეწუხებულია საქვეყნო სატკივრით, როცა მწარე ფიქრითაა მოცული მისი არსება და ზნეობრივ საფუძველზე წარმოშობილ ნუხილში ჰპოვებს შეებას. სწორედ ასეთი მდგომარეობა ესახება მწერალს პიროვნების ნამდვილი ბედნიერების პირობად. ვაჟა-ფშაველას შემოქმედებაში ბედნიერებისა და მოვალეობის ეთიკური კატეგორიები არ უპირისპირდება ერთმანეთს. პოეტის მიხედვით, ჭეშმარიტ ბედნიერებას ადამიანი მხოლოდ მაშინ ჰპოვებს, როცა პირნათლად აღასრულებს ზნეობრივ მოვალეობას.

ვაჟა-ფშაველასათვის მიუღებელია ტანჯვისაგან გაქცევის ჰედონისტური პრინციპი. ვაჟას ლირიკული გმირის მზერა ნაკლებადაა მიმართული ოცნებათა სამყაროსაკენ, ის რჩება წუთისოფელში, იღებს ცხოვრებას მთელი მისი ავ-კარგით და შეინყნარებს ტანჯვა-ვარამს, როგორც ადამიანის განმწმენდ, გამაკეთილშობილებელ ფაქტორს. როგორც დიდი სულის ქრისტიანი, ვაჟა-ფშა-

ველა არ ეპუება დაბრკოლებებით სავსე სიცოცხლეს და ჯანსაღი
ოპტიმიზმით ასხივოსნებს მას:

ტანჯვა ვერ გამტებს, ავიტან
უმადურობას მრავალსა.
არ ვულალატებ სიცოცხლის
გზას, ჩემს ეკლიან სავალსა.
(„ათასნაირი ნალველი“)

ტანჯვისადმი ამგვარი დამოკიდებულება სრულიადაც არ გულისხმობს სოციალურ გულგრილობას. ადამიანმა დიახაც უნდა იზრუნოს ცხოვრების გაუმჯობესებისა და ტანჯვის მიზეზების მოსპობისათვის; სოციალური აქტივობის, ბრძოლისა და გარდაქმნის აუცილებლობის დასაბუთებას ეძღვნება ვაჟას არაერთი ნაწარმოები, მაგრამ ვაჟა-ფშაველას ნააზრევში არ ვხვდებით იმგვარ თვალსაზრს, რომ მინიერ ცხოვრებაში რაიმე სოციალური გარდაქმნის შედეგად მოისპობა ტანჯვა და ცხოვრებისეული სირთულებები საერთოდ, რადგან „ვნებათა იგივეობა წესია დედამიწისა“ („ბალლი რასაცა ვხედავდი“). ამიტომაც არ გამოსდევნებია ვაჟა-ფშაველა სოციალურ უტოპიებს, რომლებიც ირწმუნებოდნენ მინიერი სამოთხის, საყოველთაო კეთილდღეობის შექმნის შესაძლებლობას. პოეტის აზრით, სატანჯველის, ცხოვრებისეული სირთულებების არსებობა ღვთის განგებაა, რადგან ის იწვევს სულის ზრდას და ძერწავს პიროვნებას, ამდენად ცხოვრებისეული დაბრკოლებანი ადამიანის ზნეობრივი ამაღლებისთვისაა აუცილებელი:

ვაკეს ვინ აქებს, თუ არ ავივლით
ოღროჩოღროს გზებს აღმართიანსა?
თუ პაპანებამ არ შეგვანუხა,
ვინ დაინატრებს ალაგს მთიანსა?
ლამე არ იყოს თავპირსამტრევეი,
ვინ შეაქებდა დღესა მზიანსა?
(„საასპარეზოდ მოგვცა უფალმა“)

პოეტის აზრით, ადამიანური ცხოვრების ამგვარი კანონზომიერება ღვთის მიუწვდომელი და მოკვდავთაგან ამოუხსნელი განგებითაა დადგენილი. ადამიანს ისლა დარჩენია, რომ სულგრძელობით აიტანოს ყოფითი სირთულებები და დაელოდოს ღვთისაგან დაპირებული ჯილდოს მიღებას:

განგების გასართობნი ვართ
 ჩვენის ჭირით და ლხინითა,
 ამის მეტს თუ ვერ შესძლებდა,
 ღმერთმა ინება იმითა —
 დაგვალალოს, ოფლი გვადინოს,
 მერე გაგვაძლოს ძილითა,
 რომ ბოლოს სიტკბო ვიგემოთ
 განმსჭვალულებმა ჭირითა“
 („ვიცანი, ღმერთო, სამყარო“)

მხოლოდ დიდი სულის პიროვნებას ძალუძს ასეთი მაღალეტი-
 კური შინაარსით გაიაზროს საკითხი ამქვეყნიური ტანჯვისა. ყო-
 ველივე ეს ააშკარავებს პოეტის ქრისტიანული მსოფლშეგრძნების
 სიღრმეს, რადგანაც ქრისტიანული თვალსაზრისით, „ტანჯვისაგან
 გაქცევა არის უდიდესი ცხოვრებისეული ილუზია, საკუთარი თა-
 ვის მოტყუება... მხოლოდ ერთი გზაა დარჩენილი ადამიანისათვის:
 ცხოვრების გასხივოსნებისა და განახლების გზა, რაც გამოიხატე-
 ბა ტანჯვის, როგორც ჯვრის შეწყნარებით... ესაა უღრმესი სა-
 იდუმლო ქრისტიანობისა, ქრისტიანული ეთიკისა“ (ნ. ბერდიაევი).

ტანჯვის საკითხის ამგვარი გააზრება ოდენ პოეტური პოზა
 კი არ არის ხელოვანისა, არამედ მისი ცხოვრებისეული მრწამსიც.
 ვაჟა ის ადამიანი იყო, რომელსაც „ცხოვრება ვერ მოერია“ (გრ.
 კიკნაძე).

ვაჟა-ფშაველას, როგორც პოეტისა და მოაზროვნის, თვითმ-
 ყოფადობის ერთ-ერთი საფუძველი სწორედ ისიცაა, რომ მეცხ-
 რამეტე-მეოცე საუკუნეთა მიჯნაზე, „ღირებულებათა ტოტალური
 გადაფასების“, სულიერი კრიზისის ეპოქაში, როდესაც საზო-
 გადოებრივ ცხოვრებასა და ფილოსოფიურ აზროვნებაში სულ
 უფრო მძლავრად ბატონდებოდა უტილიტარისტული მორალი,
 მწერალი ქრისტიანულ ეთიკაზე დაყრდნობით მკვეთრად დაუპი-
 რისპირდა ტანჯვისაგან გაქცევის პედონისტურ-ევდემონისტურ
 პრინციპს და ახალი დროის ხელოვანთა შორის რაინდული იდე-
 ალების მხურვალე მქადაგებლად მოგვევლინა. ვაჟას ეპოქაში
 ტანჯვის გზით განწმენდა-ამაღლების რაინდული ეთიკა ერთგვარ
 ანაქრონიზმად მოჩანდა, ამიტომაც არაა გასაკვირი, რომ მისი ზო-
 გიერთი თანამედროვე ქართველი კრიტიკოსი ყოველგვარი უხერ-
 ხულობის გარეშე საუბრობდა პოეტის „ჩამორჩენილობაზე“ და მის
 „შუასაუკუნეობრივ მორალზე“. დრომ ნათლად აჩვენა ამგვარი
 თვალსაზრისის სრული უსაფუძვლობა. ვაჟა-ფშაველა არ აპყოლია
 ეპოქის მოდურ ტენდენციებს და ამიტომაც მისი შემოქმედებაც

ნაკლებადაა აღბეჭდილი დროის ნიშნით (ამ სიტყვების უარყოფითი გაგებით). ვაჟა-ფშაველას ზნეობრივი იდეალები მარადიული და გაუხუნარი, ზედროული იდეალებია, რომელთაც კაცობრიობის სულიერი ცხოვრებისათვის მუდამ სასიცოცხლო მნიშვნელობა ექნება.

ნესტან სულავა

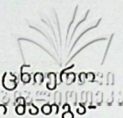
რუსთველოლოგიური კვლევების ისტორიიდან

რუსთველოლოგიური კვლევის ისტორია იწყება მე-18 საუკუნის დამდეგიდან, 1712 წლიდან, იმ დროიდან, როდესაც პირველად დაიბეჭდა შოთა რუსთველის პოემა „ვეფხისტყაოსანი“.

რუსთველოლოგიის წინაშე დარგის ჩასახვიდანვე რამდენიმე მნიშვნელოვანი მეცნიერული პრობლემა გამოიკვეთა: ლიტერატურულ-ისტორიული, კოდიკოლოგიურ-ტექსტოლოგიური, კომპოზიციურ-სტრუქტურული, მხატვრულ-ესთეტიკური, მსოფლმხედველობრივი, ფილოსოფიური, ლექსმცოდნეობითი პრობლემები და სხვა. მათ რიცხვს განეკუთვნება „ვეფხისტყაოსნის“ მეცნიერული ტექსტის დამდგენი კომისიების ისტორია და რუსთველოლოგიური ლიტერატურის ანოტირებული ბიბლიოგრაფიის შედგენის ისტორია, რომელთა შესახებ გვექნება საუბარი სტატიის მიხედვით.

„ვეფხისტყაოსნის“ მეცნიერული ტექსტის დამდგენი კომისიები

სამეცნიერო ლიტერატურაში ცალკეული კომისიის შედგენილობის, მუშაობის პრინციპების შესახებ მსჯელობა არაერთგზის ყოფილა. ჩვენი სტატიის მიზანია პოემის მეცნიერული ტექსტის დამდგენი კომისიების მუშაობის ზოგადი სურათის ჩვენება, რათა სრულად წარმოჩნდეს სამ საუკუნეზე მეტი ხნის განმავლობაში სხვადასხვა თაობის მეცნიერთა მიერ წარმართული კოდიკოლოგიურ-ტექსტოლოგიური და რედაქტორული საქმიანობა. „ვეფხისტყაოსნის“ მეცნიერული ტექსტის შესწავლის ისტორია გვიჩვენებს, რომ პოემის ტექსტის დამდგენი კომისიების ისტორია იწყება პირველი გამოცემიდან. მართალია, ზოგიერთი მათგანის შესახებ ზუსტი ცნობები არ მოგვეპოვება, მაგრამ დაკვირვება აჩვენებს,

რომ რამდენიმე გამოცემა წინასწარ შედგენილმა სამეცნიერო ჯგუფმა მოამზადა, რაც გვაფიქრებინებს, რომ თითოეული მათგანი „ვეფხისტყაოსნის“ მეცნიერული ტექსტის დამდგენი კომისიის მუშაობის შედეგია, თუნდაც გამოცემის მომზადებაში ორი ან სამი პირი მონაწილეობდეს.

საუბარს პირველ გამოცემაზე მსჯელობით დავიწყებთ, რომელიც ცნობილ მეცნიერთა კვლევის საგანი სხვადასხვა მიზნით, სხვადასხვა პრობლემური საკითხის შესასწავლად და გასარკვევად არაერთხელ ყოფილა. ესაა „ვეფხისტყაოსნის“ ვახტანგისეული გამოცემა 1712 წლისა.

1. გუტენბერგის გამოგონებიდან ორსაუკუნენახევრის შემდეგ, 1709 წელს, ვახტანგ მეექვსემ თბილისში დააარსა სტამბა, რომელშიც 1712 წელს დაიბეჭდა შოთა რუსთველის „ვეფხისტყაოსანი“. ეს იყო ერთადერთი საერო თხზულება, რომელიც ვახტანგისეულ სტამბაში დაიბეჭდა. იგი „ვახტანგის რედაქციის“ სახელითაა ცნობილი. „ვეფხისტყაოსნის“ ვახტანგისეული გამოცემის ისტორია და „ვეფხისტყაოსნის“ ტექსტის დამდგენი პირველი კომისიის მუშაობის საკითხი ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესია, რადგან სწავლულმა ბატონიშვილმა ვახტანგმა განსაზღვრა „ვეფხისტყაოსნის“ ტექსტთან დაკავშირებული კოდიკოლოგიურ-ტექსტოლოგიური, თეორიული და მხატვრულ-ესთეტიკური საკითხების რაობა და მნიშვნელობა, გამომსახველობითი საშუალებების გამოყენებისა და ლინგვისტური, ლექსიკოგრაფიული საკითხების გარკვევის აუცილებლობა, რომელთა გარეშე შეუძლებელი იქნებოდა მეცნიერული ტექსტის დადგენა. ცნობილია, რომ მეცნიერთა ნაწილი მიიჩნევს, რომ 1712 წლის გამოცემა მხოლოდ ვახტანგის მიერაა მომზადებული, ხოლო მეცნიერთა ნაწილი ასაბუთებს, რომ ვახტანგს მარტოს არ განუხორციელებია ეს გამოცემა, რასაც გამოცემის სატიტულო ფურცელზე დართული ტექსტი მოწმობს, რომლის მიხედვით ტექსტი სტამბურად გაიმართა ხელმწიფის კარის დეკანოზის შვილის მიქელის ხელით. მე-18-19 საუკუნეების რუსთველოლოგიური პრობლემატიკის მკვლევრებმა უკვე იცოდნენ, რომ „ვეფხისტყაოსნის“ ვახტანგისეული რედაქციის ტექსტი ხელნაწერების ტექსტისაგან განსხვავებულია და იგი ხელნაწერული ტრადიციის მოკლე რედაქციას წარმოადგენს; ტექსტიდან ამოღებულია ძირითადად პოემის ბოლო თავები, რომლებსაც ინტერპოლატორთა დამატებებად მიიჩნევდნენ, აგრეთვე, პოემის ცალკეული თავის სტროფთა მცირე ნაწილი. მკვლევართა ერთი

ნაწილი ვახტანგის რედაქციას მიიჩნევდა კრიტიკულ გამოცემად. მკვლევართა მეორე ნაწილის მოსაზრებით კი ვახტანგის გამოცემა თითქოს უცვლელად იმეორებს რომელიღაც (ან დაკარგული) ძველი ხელნაწერის ტექსტს. მოგვიანებით, კერძოდ, 1937 წელს, აკაკი შანიძემ გამოცემის მოღწეული ეგზემპლარების შესწავლისა და გაანალიზების საფუძველზე დაამტკიცა, რომ ვახტანგის გამოცემა კრიტიკულია და, შესაბამისად, ვახტანგმა პოემის ვრცელი ხელნაწერი რედაქციიდან დაბეჭდა პოემის მხოლოდ ის ნაწილი, რომელიც მან უტყუარად მიიჩნია შოთა რუსთველის დაწერილად. შედგომი კვლევის შედეგად, კერძოდ, სარგის ცაიშვილის მიერ წერეთლისეული ხელნაწერის დეტალური შესწავლის საფუძველზე დაზუსტდა მისი გადანერის თარიღი, მე-18 საუკუნის პირველი ნახევარი, რაც განსხვავდებოდა მანამდე არსებული შეხედულებისაგან ხელნაწერის დათარიღების შესახებ. ამ ხელნაწერზე იმიტომ გამახვილდა ყურადღება, რომ იგი მოკლე რედაქციისაა, გადანერილია გასანთლულ ქალაქზე, რომელიც ეტრადი ეგონათ, რაც მისი სიძველის ერთ-ერთ საბუთად მიაჩნდათ. მაგრამ სარგის ცაიშვილის კვლევის შედეგად გაირკვა, რომ იგი მე-18 საუკუნის პირველ ნახევარშია გადანერილი და დედნად ნაწილობრივ მაინც თვით ვახტანგისეული გამოცემაა გამოყენებული. ამ დებულებამ განამტკიცა აკაკი შანიძის თვალსაზრისი ვახტანგის მიერ კრიტიკული ტექსტის მომზადების შესახებ ვრცელი რედაქციის ხელნაწერების საფუძველზე. პირველნაბეჭდი „ვეფხისტყაოსნის“ გამოცემის მთელი ტექსტი სტამბურად გამართა ქართველმა მესტამბემ, მიქელმა (მიქაელმა) მაშინ, როდესაც ვახტანგს ირანში გამგზავრება მოუხდა; ეს იყო 1712 წლის აპრილში. კორნელი კეკელიძემ გამოცემის სატიტულო ფურცელზე არსებული ცნობის მიხედვით რედაქტორის პატივი მიქელ დეკანოზისშვილს მიაკუთვნა, რაც იმას მოწმობს, რომ ვახტანგს ჰყავდა დამხმარე მესტამბე, რომელმაც რედაქტორის მისიაც იკისრა და ვახტანგის ირანს გამგზავრების შემდეგ გამოცემაზე მეთვალყურეობა. კორნელი კეკელიძის თვალსაზრისით, სიტყვები „გაიმართა ხელითა ხელმწიფის კარის დეკანოზის შვილის მიქელისათა“ ნიშნავს, რომ ვეფხისტყაოსნის ტექსტი გასწორდა, ე.ი. რედაქტირებულ იქნა მიქელის ხელით. მისივე აზრით, გამოცემა ვახტანგის იდეა და სურვილი იყო, რამდენადაც იგი დაიბეჭდა „ჟამსა ვახტანგისსა“, მისი ხარჯით, ღვაწლით, მის მიერ დაარსებულ სტამბაში, მასვე ეკუთვნის „თარგმანებაც“, რომელიც სამართლიანადაა მიჩნეული რუსთვე-

ლოლოგიური აზრის ჩამოყალიბებისა და განვითარების საძირკველად, პირველ რუსთველოლოგიურ ნაშრომად.

1712 წლის გამოცემა პოემის პირველი მეცნიერული გამოცემაა, რადგან მას ერთვის ქართლის განმგებელისა (ვახტანგი მაშინ ქართლის განმგებელი იყო და ბატონიშვილის ტიტულით იხსენიება მბეჭდავის მიერ გამოცემისათვის დართულ წინასიტყვაში) და თბილისის სტამბის დამაარსებლის, ვახტანგ ბატონიშვილის განმარტებები – „თარგმანი პირველი წიგნისა ამის ვეფხისტყაოსნისა“. ეს ჩვენამდე მოღწეული ქრონოლოგიურად პირველი და ვრცელი მონოგრაფიაა რუსთველის პოემის შესახებ. აქ განმარტებულია თხზულების არსი, მხატვრულ-ესთეტიკური ბუნება, მსოფლმხედველობა, პოემის ცალკეული სტროფები და სიტყვები. შემდგომმა კვლევებმაც დაადასტურა, რომ პოემის პირველი გამოცემა „ვეფხისტყაოსნის“ ვრცელი ტექსტის შემცველ ხელნაწერთა შეჯერებული, კრიტიკული ტექსტია. მისი რედაქტორ-გამომცემლის როგორც მბეჭდავის პატივი კი წილად ხვდა მიქელს. სწორედ ამის გამო მიქელი ვახტანგ ბატონიშვილის დამხმარე ჩანს, რის გამოც უნდა მივიჩნიოთ ეს გამოცემა „ვეფხისტყაოსნის“ მეცნიერული ტექსტის დამდგენი პირველი კომისიის მიერ მომზადებულ გამოცემად. ნათლად ჩანს, რომ გამოცემას ვახტანგი ამზადებდა და სამეცნიერო გამოკვლევაც დაურთო, ხოლო დასტამბვა, ბეჭდვა თავისი ტექნიკური რედაქტორობითა და კორექტურული საქმიანობით მიქელს ეკისრებოდა.

გამოცემა იმთავითვე ბიბლიოგრაფიულ იშვიათობად იქცა. შემონახულია მხოლოდ 20 ცალი. ტირაჟის შესახებ ორგვარი ვარაუდია გამოთქმული: 1. დაიბეჭდა 300 ცალი, 2. ტირაჟი უცნობია. გავრცელებულია ცალკეულ მკვლევართა მოსაზრება ამ გამოცემის დევენისა და განადგურების შესახებ, რაც ისტორიული დოკუმენტებით არაა განმტკიცებული. პირველი გამოცემის მეცნიერული მნიშვნელობის გათვალისწინებით, 1937 წელს, რუსთველის იუბილესათვის, თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის მხარდაჭერითა და დაფინანსებით აკადემიკოსმა აკაკი შანიძემ ვახტანგისეული „ვეფხისტყაოსნის“ რედაქცია აღადგინა და გამოსცა. მას ერთვის აკაკი შანიძის გამოკვლევა და ვახტანგისეული „ვეფხისტყაოსნის“ ყველა მოძიებული ეგზემპლარის აღწერილობაც. ერთერთი ეგზემპლარი პირველნაბეჭდი „ვეფხისტყაოსნისა“ ეკუთვნოდა ილია ჭავჭავაძეს. ვახტანგი იყო არა მარტო გამომცემელი, არამედ რედაქტორი და კომენტატორი ტექსტისა, ის ცდილობდა გაეწმინდა პოემა შემდეგდროინდელი ჩამატებებისა და დანარ-

თებისაგან. მიუხედავად ამისა, ამ გამოცემაშიც არის გარკვეული ხარვეზები, აკლია სტროფები.

ვახტანგისეული გამოცემა რედაქციულად მოკლეა, ის შეიცავს 1587 სტროფს, პოემა მთავრდება ტარიელისა და ნესტან-დარეჯანის ინდოეთში დაბრუნებისა და გამეფების ამბით, ხოლო ხელნაწერებში, რომლებიც მოიცავენ 2200-მდე სტროფს, მოთხრობილია გმირების შემდგომი თავგადასავალი და გმირთა სიკვდილიც კი. ვახტანგის გამოცემა მნიშვნელოვანია იმ თვალსაზრისითაც, რომ ტექსტოლოგიურად საფუძველი ჩაუყარა „ვეფხისტყაოსნის“ მოკლე რედაქციას და მისი ზეგავლენა ემჩნევა პირველი გამოცემის შემდგომ გადანერილ ხელნაწერებსა და გამოცემებს, მაგალითად შეიძლება დასახელდეს პოემის მეორე, 1841 წლის, გამოცემა, აგრეთვე, გიორგი ქართველიშვილის მდიდრული გამოცემა 1888 წელს, რომელშიც კომისიის მიერ დადგენილი ტექსტი დაიბეჭდა.

1712 წლის გამოცემის თავფურცელი გვანგდის ცნობას პირველი მბეჭდავის – მიქაელის შესახებ: „პოემა გაიმართა ხელმწიფის კარის დეკანოზის შვილის მიქელის მიერ“. ვარაუდობენ, რომ სიტყვა „გამართვა“ რედაქტორს უნდა ნიშნავდეს. ზემოთ აღინიშნა, რომ ვახტანგისეული გამოცემის გარშემო არსებობდა აზრთა სხვადასხვაობა, რადგან მკვლევართა ნაწილი ფიქრობდა, რომ ვახტანგს ხელთ ჰქონდა ვრცელი რედაქციის ხელნაწერი ტექსტი, რომელიც შეისწავლა, შეამოკლა, გაცხრილა და გამოსცა. ამ მოსაზრებას მხარს უჭერს ის გარემოება, რომ ვახტანგს ხელთ ექნებოდა სამეფო ოჯახის ხელნაწერები, რომლებიც ძირითადად ვრცელი რედაქციისაა. მეორე ნაწილი მიიჩნევდა, რომ ვახტანგს ხელთ ჰქონდა პოემის რომელიმე ძველი ხელნაწერი, ის გადმოიღო უცვლელად და დაბეჭდა. ვახტანგისეული გამოცემის კრიტიკულ ხასიათზე, „ვეფხისტყაოსნის“ ტექსტის კრიტიკულად დამუშავებაზე ვახტანგის მიერ მიუთითებდნენ თეიმურაზ ბატონიშვილი-ბაგრატიონი, ექვთიმე თაყაიშვილი, კორნელი კეკელიძე, აკაკი შანიძე, კონსტანტინე ჭიჭინაძე, სარგის ცაიშვილი. სანინაალმდეგო მოსაზრებას ამტკიცებდნენ დავით კარიჭაშვილი, იუსტინე აბულაძე, სარგის კაკაბაძე, პავლე ინგოროყვა. ბოლო კვლევებმა აჩვენა, რომ ვახტანგის გამოცემა მართლაც კრიტიკული ხასიათისაა, ეს დასკვნა კი დიდწილად აკაკი შანიძის დამსახურებაა, რადგან, როგორც ზემოთაც ითქვა, მან 1937 წელს აღადგინა ვახტანგისეული „ვეფხისტყაოსანი“ და უფრო მეტად ხელმისაწვდომი გახადა ფართო საზოგადოებისთვის, ასევე, მისი ხელმძღვანელობითა და რედაქტორობით შედგა „ვეფხისტყაოსნის“ სიმფონია და ლექსიკონი. სწორედ აკაკი შანიძემ დაამტკიცა, რომ ვახტანგს ხელთ უნდა

ჰქონოდა რომელიმე ვრცელი რედაქცია, რომელიც შეამოწმებდა შეასწორა და კრიტიკულად დაადგინა ტექსტი. მან დაასკვნა, რომ ვახტანგი კომენტარებს ურთავდა ვრცელ ტექსტს, რადგან აკაკი შანიძემ „თარგმანში“ ისეთი განმარტებული ადგილები იპოვა, რომლებიც ვახტანგის გამოცემის ტექსტში არ იყო. შემდგომში ეს მოსაზრება კიდევ უფრო განამტკიცა სარგის ცაიშვილის კვლევებმა, რომელთა ნაწილი ზემოთ უკვე აღინიშნა. პოემის პირველ გამოცემას ჰქონდა გარკვეული ნაკლოვანებები, ძირითადად ტიპოგრაფიული ხარვეზები, მაგრამ, მიუხედავად ამისა, მისი მნიშვნელობა რუსთველოლოგიურ მეცნიერებაში განუზომელია და მისი წვლილი რუსთველოლოგიური აზრის ჩამოყალიბება-განვითარებაში დიდია.

პირველი გამოცემის შესახებ ზემოთქმული შეიძლება ასე შეჯამდეს: ვახტანგ ბატონიშვილი, შემდგომში ქართლის მეფე ვახტანგ მეექვსე, იყო ინიციატორი, რედაქტორი, კოდიკოლოგ-ტექსტოლოგი, რუსთველოლოგიური სამეცნიერო ლიტერატურის ფუძემდებელი, რომელსაც ტექსტის სტამბურად გამართვასა და კორექტირებაში ეხმარებოდა მზეჭდავი, მესტამზე მიქელ დეკანოზისშვილი, რაც კიდევ ერთხელ გვარწმუნებს, რომ ეს გამოცემა იყო კრიტიკული ხასიათისა და მის განხორციელებაში სხვადასხვა, არათანაბარი წვლილით ორი პირი მონაწილეობდა. ის ნაკლოვანებები, რომლებიც შენიშნულია ყველა მეცნიერის მიერ, ვინც კი შეხებია ამ გამოცემის საკითხებს, ძირითადად მიჩნეულია მიქელის საქმიანობასთან, რადგან მან, ვახტანგის ირანში წასვლის შემდეგ მასზე დაკისრებულ მოვალეობას წიგნის გამართულად დაბეჭდვას შესაფერისად ვერ გაართვა თავი. ეს იმიტაც ნარმოჩნდა, რომ, როგორც აკაკი შანიძემ აღნიშნა, ვახტანგის „თარგმანებაში“ ისეთი სტროფებია განმარტებული, რომლებიც გამოცემაში არაა შეტანილი. მიუხედავად ნაკლოვანებებისა, როგორც რუსთველოლოგები შენიშნავენ, ვახტანგმა და მიქელმა უდიდესი საშვილიშვილო ეროვნული საქმე აღასრულეს, ბეჭდურად გამოაქვეყნეს შოთა რუსთველის „ვეფხისტყაოსანი“ და საფუძველი ჩაუყარეს პოემის მოკლე რედაქციის ბეჭდვას და მისი ბეჭდურად გავრცელების ტრადიციას. აკაკი შანიძემ მოღწეული ცალების შესწავლისა და გაანალიზების საფუძველზე ისიც გაარკვია, რომ ზოგი კორექტურული შეცდომა სხვა ცალში არაა, რაც იმას ნიშნავს, რომ მიქელი ბეჭდვის დასრულების შემჩნეულ შეცდომებს მომდევნო ცალის ამობეჭდვისას ასწორებდა.

2. 1841 წლის გამოცემის ისტორია და „ვეფხისტყაოსნის“ ტექსტის დამდგენი კომისიის საკითხი: „ვეფხისტყაოსანი“ მეორედ პე-

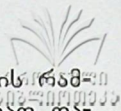

ტერბურგში 1841 წელს მარი ბროსეს, ზაქარია ფალავანდიშვილი-სა და დავით ჩუბინაშვილის რედაქციით გამოიცა; ეს გამოცემა „ბროსეს გამოცემის“ სახელითაა ცნობილი, თუმცა მას სამი რედაქტორი ჰყავდა და, ამავე დროს, გამომცემლებს კონსულტაციებს უწევდა რუსეთის იმპერატორის ბრძანებით პეტერბურგში იძულებით გადასახლებული სწავლული ბატონიშვილი თეიმურაზ ბაგრატიონი. მეორე გამოცემამ „ვეფხისტყაოსნის“ ვახტანგისეული გამოცემის ტრადიცია განაგრძო „ვეფხისტყაოსნის“ მოკლე რედაქციის გამოცემით, თუმცა ვახტანგის გამოცემისაგან განსხვავებით მასში 48 სტროფია დამატებული. შემდეგდროინდელი გამოცემები, რამდენიმე გამონაკლისის გარდა, ძირითადად მათ ემყარება. XX საუკუნეში რამდენიმეჯერ გამოქვეყნდა პოემის ვრცელი ვერსიაც.

1841 წლის გამოცემის რედაქტორებმა ვახტანგისეულისაგან განსხვავებული რედაქცია შესთავაზეს მკითხველს, რადგან მათ აღადგინეს ის 48 სტროფი, რომლებიც 1712 წლის გამოცემაში არ არის. ეს ფაქტი მოწმობს, რომ გამოცემა, ფაქტობრივად, ტექსტის დამდგენი კომისიის საგანგებო ტექსტოლოგიური მუშაობის შედეგია.

3. შოთა რუსთველის პოემა „ვეფხისტყაოსნის“ ტექსტოლოგიური საკითხების შესწავლასთან დაკავშირებით XIX საუკუნის 80-იანი წლების დასაწყისში შეიქმნა კომისია, რომლის წევრები, პოემის სხვადასხვა ხელნაწერთა და რედაქციების შედარების საფუძველზე, ცდილობდნენ რუსთველისეული ტექსტის აღდგენას. XIX საუკუნის 80-იან წლებში, შოთა რუსთველის პოემა „ვეფხისტყაოსნის“ ტექსტის შესწავლის მიზნით შექმნილი კომისიის წევრები, შემაფერხებელი პრობლემების არსებობის მიუხედავად, მაინც ახერხებდნენ შეკრებას. უმთავრესი პრობლემა, რომელიც იდგა მაშინდელი კომისიის წინაშე, იყო ის, რომ მათ არ ჰქონდათ საკმარისი ეგზემპლარი სხვადასხვა რედაქციისა, რათა მათი შედარების საფუძველზე შესაძლებელი გამხდარიყო პოემის ტექსტის რუსთველისეულ ვარიანტთან მიახლოება.

თავდაპირველად რედაქციის თავმჯდომარე იყო გრ. ორბელიანი. სხდომებში აქტიურად მონაწილეობდნენ: ილია ჭავჭავაძე, აკაკი წერეთელი, ნიკო დადიანი, იაკობ გოგებაშვილი, არქიმანდრიტი გრიგოლი, ივანე მაჩაბელი, თედო ჟორდანია და სხვ. სხდომის მდივანი იყო იონა მეუნარგია. მას დაევალა შეედგინა სხდომების ოქმები, რომლებიც პერიოდულად იბეჭდებოდა გაზეთ „დროებაში“. კომისიის პირველი სხდომა უნდა გამართულიყო 1880 წლის სექტემბრის დასაწყისში, მაგრამ სხვადასხვა მიზეზის გამო ვერ

მოხერხდა. კომისიის წევრების გადაწყვეტილებით პოემის დენიმე ეგზემპლარი საკმარისი არ იქნებოდა შესადარებლად. დარიგეს წერილები სოფელ-სოფელ და დაიწეს შეგროვება პოემის ხელნაწერი ტექსტებისა. პირველი სხდომის ჩატარება შეძლეს მხოლოდ 1881 წლის სექტემბრის დასაწყისში. მათ ხელთ ჰქონდათ 20-მდე ხელნაწერი, მათ შორის პოემის უძველესი თარიღიანი ხელნაწერი 1646 წლისა, რომელიც ეკუთვნოდა ნიკო კორინთელს; ესაა მამუკა თავაქალაშვილისეული ხელნაწერი, რომელიც მან გადაწერა დადიანის კარზე ტყვეობისას და დაურთო მინიატურები; ასევე ბეჟან წერეთლის მემკვიდრეების წიგნი (1671 წ.); სამი ეგზემპლარი ნანუჩა ციციშვილის მიერ გადაკეთებული; ოთხი – ლარაძის მიერ არტანუჯში ნაპოვნი წიგნებიდან; ხუთიოდე – გადმოწერილი ნაბეჭდი წიგნებიდან, დანარჩენი კი – სხვადასხვა ვარიანტები პოემისა. ამ წიგნების გარდა რედაქციას ჰქონდა ერთი ეგზემპლარი ვახტანგ მეფის მიერ 1712 წელს გამოცემული რედაქციიდან; მარი ბროსეს, დავით ჩუბინაშვილისა და ზაქარია ფალავანდიშვილის მიერ გამოცემული „ვეფხისტყაოსანი“ (1841 წ.); 1860 წელს დავით ჩუბინაშვილის მიერ პეტერბურგში გამოცემული ვარიანტი; 1867 და 1875 წლებში თბილისში გამოცემული ეგზემპლარები პოემისა. რედაქციის თავმჯდომარის თქმით, უპირატესი ამ ხელნაწერებიდან ვახტანგისეული გამოცემაა, რადგან „მეფეს შეეძლო უკეთესი „ვეფხისტყაოსნები“ ეშოვა და უკეთესი ვარიანტებიდან დაებეჭდა პოემის პირველი გამოცემა“ (მეუნარგია 1881: 3). მათ მიზნად დაისახეს რუსთველის პოემის ნამდვილი ტექსტის დადგენა ვარიანტების საშუალებით; ასევე, წიგნისთვის მცირე ლექსიკონისა და განმარტების შედგენა, ლიტერატურული მასალისთვის ჩანართი სტროფების აღწერა. გამოცემის განხორციელება შესაძლებელი გახდა გიორგი ქართველიშვილის მეცენატობით 1888 წელს, გამოცემისთვის ილუსტრაციები დაუკვეთეს საგანგებოდ ამ საქმისათვის მოწვეულ უნგრელ მხატვარს მიხაი ზიჩის, რომელმაც თავისი შემოქმედების ეს საუკეთესო ნიმუშები საქართველოს დაუტოვა. პოლიგრაფიული თვალსაზრისით ეს ერთ-ერთი საუკეთესო გამოცემაა. მისი სტერეოტიპული გამოცემა განხორციელდა 1988 წელს.

უნდა აღინიშნოს, რომ სამეცნიერო ლიტერატურაში ზემოთ განხილულ კომისიებს „ვეფხისტყაოსნის“ მეცნიერული ტექსტის დამდგენ კომისიებად არ ასახელებენ, რაც არასწორად მიგვაჩინია, რადგან სამივე გამოცემა – 1712 წლისა, 1841 წლისა და 1888 წლისა, ფაქტობრივად, კომისიების მიერ მომზადებული და კრიტიკულად დადგენილი ტექსტია. რაც შეეხება კომისიის მუშაობის

სტილს, იგი იმ ეპოქის მოთხოვნებს, მეცნიერულ დონეს, ტექსტოლოგიური მეცნიერების განვითარების მდგომარეობას შეესაბამებოდა, რომელშიც ეს გამოცემები მზადდებოდა¹.

4. 1934-37 წლების „ვეფხისტყაოსნის“ აკადემიური ტექსტის დამდგენი კომისია და მისი მუშაობა. 1934 წელს მაშინდელმა საბჭოთა კავშირის ხელისუფლებამ განიზრახა შოთა რუსთველის დაბადებიდან 750 წლის იუბილეს მასშტაბური აღნიშვნა. იუბილე უნდა ჩატარებულყო 1937 წელს. ამასთან დაკავშირებით თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტს დაევალა ტექსტის დამდგენი კომისიის შექმნა და გამოსაცემად მომზადება, რაც უდიდეს შრომას მოითხოვდა. კომისიის წევრები იყვნენ: კორნელი კეკელიძე, აკაკი შანიძე, კონსტანტინე ჭიჭინაძე, ალექსანდრე ბარამიძე, სოლომონ იორდანიშვილი და სხვ. კომისიამ ერთ წელიწადში ტექსტი გამოსაცემად მოამზადა, თუმცა რედაქციული შესწორებების შედეგად გადამუშავებული ტექსტის გამოცემა მხოლოდ 1957 წელს გახდა შესაძლებელი კორნელი კეკელიძის, აკაკი შანიძისა და ალექსანდრე ბარამიძის მიერ.

საგანგებოდ უნდა აღინიშნოს, რომ 1935 წელს კორნელი კეკელიძემ „ვეფხისტყაოსნის“ მეცნიერული ტექსტის მომზადების ფუძემდებლური კონცეფცია შეიმუშავა და ჩამოაყალიბა პოემის ტექსტზე მუშაობის ძირითადი პრინციპები, რომლის მიხედვით მუშაობის პროცესში, რომელიც უნდა დამყარებოდა ფილოლოგიის, ლინგვისტიკისა და პოეტიკის უკანასკნელი დროის მიღწევებს, მხედველობაში მიღებული და გათვალისწინებული იქნებოდა მანამდე ჩატარებული მუშაობის შედეგებიც. კომისიის ყოველ წევრს ყველაფერი უნდა ელონა იმისათვის, რომ საზოგადოებისათვის შეეთავაზებინა ისეთი გამოცემა, რომელიც იმდროინდელი მეცნიერული განვითარების დონის ამსახველი და შესაფერისი იქნებოდა. „ვეფხისტყაოსნის“ ტექსტის დადგენის კონცეფციაში მან სპეციალურად გაამახვილა ყურადღება პოეტიკის გათვალისწინების აუცილებლობაზე.

ალექსანდრე ბარამიძემ „ვეფხისტყაოსნის“ ტექსტის დამდგენი კომისიების მუშაობის შესახებ თავისი შეხედულებები მოგონე-

1. 1888 წლის გამოცემის მომზადების შესახებ ერთი მაგალითის დამოწმებაც საკმარისია. ერთ-ერთ სხდომაზე განიხილებოდა როსტევეანისა და ავთანდილის ნადირობის ეპიზოდის ერთი ტაეპი: „დახოცეს და ამოწყვიდეს, ცათა ღმერთი შეარისხეს“. კომისიის წევრებმა მიუღებლად მიიჩნიეს ფორმა „ცათა“ და განაცხადეს, რომ აქ „ცა“ უნდა ყოფილიყო მხოლოდით რიცხვით – „ცასა“. სიტყვა ითხოვა აკაკი წერეთელმა, რომელმაც დაიწყო საუფლო ლოცვის წარმოთქმა: „მამაო ჩვენო, რომელი ხარ ცათა შინა“. გაგრძელებაც აღარ იყო საჭირო, ყველასთვის ცხადი გახდა, რომ ტექსტში უნდა დარჩენილიყო „ცათა“.

ბების სახით გამოთქვა წიგნში – „ახლო წარსულიდან“ (მეგრული ბანი) (1983, გვ. 121–142). მან აღნიშნა, რომ „ვეფხისტყაოსნის“ კრიტიკული გამოცემის ტრადიციას საფუძველი დაუდო ვახტანგ მეექვსემ (1712 წლის გამოცემა). მცირე კომისიამ მოამზადა და გამოაქვეყნა პოემის მეორე გამოცემა (პეტერბურგი, 1841 წ.). ეს პირველი შემთხვევა იყო, როდესაც ამ გამოცემის განხორციელება კომისიის მიერ მომზადებული გამოცემის სახელით იქნა მოხსენიებული. მანვე მწერალთა და მეცნიერთა უფრო დიდი ჯგუფის მუშაობის ნაყოფად მიიჩნია 1888 წლის გამოცემა. ალექსანდრე ბარამიძემ საკმაოდ ვრცლად მიმოიხილა „ვეფხისტყაოსნის“ 1937 წლის საიუბილეო გამოცემის ტექსტის დამდგენი კომისიის მუშაობის მიმდინარეობა და აღნიშნა ის ხელისშემშლელი პირობებიც, რომლებმაც შეუძლებელი გახადა საგანგებოდ შექმნილი კომისიის თვალსაზრისის განხორციელება, რადგან საქართველოს მწერალთა კავშირის გამგეობის თავმჯდომარე, მ. ტოროშელიძემ, პარტიულმა მუშაკმა კ. ჩარკვიანმა მხარი დაუჭირეს კონსტანტინე ჭიჭინაძის თვალსაზრისს. ამიტომ უხეში ადმინისტრირების შედეგად დაიბეჭდა კომისიის მიერ დადგენილი ტექსტისაგან საკმაოდ განსხვავებული ტექსტი. ცვლილება ეხებოდა პოემის სტროფულ შედგენილობას, ძირითად ტექსტს დაემატა ე. წ. „ინდო-ხატაელთა ამბავი“ და კომისიის მიერ ინტერპოლაციებად მიჩნეული ოცამდე სხვა სტროფი, რამაც ხელი შეუწყო ერთგვარი დოგმატიზმის დამკვიდრებას „ვეფხისტყაოსნის“ ტექსტის მიმართ. მხოლოდ 1951, 1953 და 1957 წლების გამოცემებში გახდა შესაძლებელი ზოგიერთი ორთოგრაფიული და პუნქტუაციური შეცდომის გასწორება.

საინტერესოა ის გარემოება, თუ რომელი სტროფები ჩათვალეს სხვადასხვა კომისიების წევრებმა ჩანართად და რომელი შეიტანეს პოემის ძირითად ტექსტში, არის თუ არა მათ მოსაზრებებში თანხვედრა ან განსხვავება. მე-19 საუკუნის 80-იან წლებში შექმნილი კომისიის წევრებმა ბევრი სტროფი ჩათვალეს ჩანართად და ამოიღეს პოემის ძირითადი ტექსტიდან, ამიტომაცაა ამ გამოცემაში კომისიების მიერ დადგენილ ტექსტთან სტროფების ყველაზე ნაკლები რაოდენობა. 1934-1937 წლებში არსებულმა კომისიამ კი იმ სტროფთა ნაწილი, რომლებიც წინა კომისიის მიერ ჩანართად იყო ჩათვლილი, მთავარ ტექსტში შეიტანა. თუმცა იყო შემთხვევები, როცა ორივე რედაქციის მოსაზრება ერთმანეთს დაემთხვა და ეს სტროფები პოემის ტექსტიდან ამოიღეს.

5. 1959 წელს, საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის შოთა რუსთაველის სახელობის ქართული ლიტერატურის ისტორიის ინსტიტუტში რუსთაველოლოგიის განყოფილების დაარსების შემდეგ, შეიქმნა კომისია „ვეფხისტყაოსნის“ ახალი გამოცემის მოსამზადებლად. თუმცა ამ კომისიის მიერ ტექსტის დასადგენად არსებითი სამუშაოების ჩატარებამდე სამთავრობო დადგენილებით ახალი კომისია ჩამოყალიბდა.

6. 1962 წლის 27 სექტემბრის დადგენილებით აკადემიის პრეზიდიუმთან შეიქმნა „ვეფხისტყაოსნის“ აკადემიური ტექსტის დამდგენი კომისია, რომელსაც საფუძვლად დაედო საგანგებოდ შემუშავებული გეგმა.

კომისიის თავდაპირველ შემადგენლობაში შედიოდნენ: ირაკლი აბაშიძე (თავმჯდომარე), გიორგი წერეთელი (მთავარი რედაქტორი) გარდაცვალებამდე (1973 წელი), ილია აბულაძე, შალვა ამირანაშვილი, გიორგი ახვლედიანი, ალექსანდრე ბარამიძე, სარგის ცაიშვილი, მამია ებრაღიძე და სხვები. 1973-1994 წლებში კომისიას ხელმძღვანელობდა აკად. ალექსანდრე ბარამიძე, რომლის გარდაცვალების შემდეგ 2002 წლამდე ამ მოვალეობას ასრულებდა ალექსანდრე გვახარია, ხოლო 2002 წლიდან კომისიის თავმჯდომარე იყო თამაზ გამყრელიძე. მან კომისიას „ვეფხისტყაოსნის“ აკადემიური ტექსტის დადგენასთან ერთად ქართული ენის თესაურუსის მომზადების მისიაც დააკისრა და კომისიას სახელწოდებაც შეუცვალა. 1963 წლიდან კომისიის თავმჯდომარის მოადგილე იყო სარგის ცაიშვილი, კომისიის სწავლულ მდივნად – რობერტ თავაური, ხოლო 1966 წლიდან კი – გურამ კარტოზია, რომელიც ყოველი სხდომის მოკლე ანგარიშს ამზადებდა, რაც 1972 წლიდან პერიოდულად იბეჭდებოდა ჟურნალ „მაცნეში“. მოსამზადებელი სამუშაოები სხვადასხვა მიმართულებით წარიმართა.

უნდა აღინიშნოს, რომ მთავრობის დადგენილებით შექმნილი კომისიის გეგმას უკიდურესად უარყოფითი შეფასება მისცა აკაკი შანიძემ და მასში მუშაობაზე უარი განაცხადა. „ვეფხისტყაოსნის“ აკადემიური ტექსტის დამდგენი კომისიის გეგმა ითვალისწინებდა მუშაობის ლინგვისტური ინტერესების უპირატესობით წარმართვას, რაც, ფაქტობრივად, შოთა რუსთაველის პოეტურ ენას, მხატვრულ სამყაროს უგულვებელყოფდა, რამაც კომისიის მიერ დადგენილ ტექსტს თავისი დალი დაასვა.

კომისია დაარსებისთანავე შეუდგა მუშაობას. პირველ რიგში ქართული მწერლობის ძეგლებიდან ამოიწერა სალექსიკონო მა-

სალა. დამუშავდა ყველა გამოქვეყნებული რედაქციის ტექსტი, მთელი რიგი ხელნაწერი კრებულები, დიალექტოლოგიური ტექსტების დიდი ნაწილი. ლექსიკური ერთეულები ამონერილია ცალკე ბარათზე ვრცელი კონტექსტებით. კომისიის სალექსიკონო ფონდის შექმნის სამუშაოებს სხვადასხვა დროს ხელმძღვანელობდნენ: მამია ებრალიძე, შალვა ლლონტი, გურამ კარტოზია, თინათინ ცქიტიშვილი. კომისიამ გამოყო ხელნაწერთა რედაქციული ჯგუფები. ხელნაწერები დაიყო ოთხ რედაქციად. ცალკე რედაქციად გამოიყო ის ვრცელი ტექსტები, რომლებშიც მოცემული იყო „ინდო-ხატაელთა ამბავი“. „ინდო-ხატაელთა ამბის“, ტარიელისა და ნესტანის ინდოეთში დაბრუნებისა და ქორწილის აღწერას მოსდევს „ხვარაზმელთა ამბავი“, გმირთა გარდაცვალებისა და ანდერძის შემცველი თავები, რომლებიც რედაქციის გადანყვეტილებით ცალკე უნდა გამოცემულიყო როგორც „ვეფხისტყაოსნის“ გაგრძელება. რედაქციის მუშაობის შედეგად მომზადდა პოემის მეცნიერული გამოცემის პირველი ტომი, რომელიც შეიცავს პოემის კრიტიკულად დადგენილ ტექსტს – 258 სტროფს, რომელსაც ახლავს „ვეფხისტყაოსნის“ 53 ძირითადი ხელნაწერისა და 22 ძირითადი გამოცემის ვარიანტები. 1984 წელს კომისიის რედაქციამ ტექსტის დადგენა დაასრულა, თუმცა სიმფონია-ლექსიკონზე მაინც გაგრძელდა მუშაობა. 1988 წელს განხორციელდა კომისიის მიერ დადგენილი ტექსტის გამოცემა, რომლის გარშემო ცხარე პოლემიკა გაიმართა. გამოცემას კრიტიკული გამოხმაურებები მოჰყვა. ამ ფაქტს კომისიის ოქმების ტექსტების გაცნობაც მოწმობს. ეს იმას ნიშნავდა, რომ კომისიას კიდევ უნდა გაეგრძელებინა მუშაობა. კომისია ამჟამადაც აგრძელებს მუშაობას შეცვლილი სახელწოდებით: საქართველოს მეცნიერებათა ეროვნული აკადემიის აკად. გიორგი წერეთლის სახელობის „ვეფხისტყაოსნის“ აკადემიური გამოცემისა და „ქართული ენის თესაურუსის“ კომიტეტი.

ამრიგად, 1712 წლიდან არსებობდა და იმუშავა 6 კომისიამ, რომელთაც განსხვავებული წვლილი მიუძღვით „ვეფხისტყაოსნის“ ტექსტის დადგენის საქმეში. ყველა კომისიამ თავისი შესაძლებლობისამებრ, თავისი ეპოქის მოთხოვნებისა და მეცნიერული დონის მიხედვით იღვანა. თუმცა ეს მოკლე მიმოხილვა და დაკვირვებაც კი მოწმობს, რომ ჯერ კიდევ ბევრი რამ არის გასაკეთებელი „ვეფხისტყაოსნის“ მეცნიერული ტექსტის დასადგენად.

ბარამიძე ალ. შოთა რუსთველი. თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობა, თბ., 1975.

კარტოზია გ. „ვეფხისტყაოსნის“ ტექსტის დამდგენი კომისიის სხდომათა ოქმები. – თბილისი: საქართველოს მეცნიერებათა ეროვნული აკადემიის სტამბა, 2011, წიგნი I (1973-1973);

მეუნარგია ი. „ვეფხისტყაოსანი“. გაზ. „დროება“ №31, 1881.

მეუნარგია ი. „ვეფხისტყაოსანი“. გაზ. „დროება“ №57, 1881.

შოთა რუსთველი, ვეფხისტყაოსანი, ორ ტომად, ტექსტი დაადგინეს და გამოსაცემად მოამზადეს აკაკი შანიძემ და ალექსანდრე ბარამიძემ. – თბ., „მეცნიერება“, 1966.

ს. ცაიშვილი, ვეფხისტყაოსნის ტექსტის ისტორია, ტ. 1, „მეცნიერება“. თბ., 1968; ტ.2, „მეცნიერება“, თბ., 1970.

რუსთველოლოგიური ლიტერატურის ანოტირებული ბიბლიოგრაფიის შედგენის ისტორია

რუსთველოლოგია ლიტერატურათმცოდნეობითი მეცნიერების იმ მცირერიცხოვან დარგთა რიცხვს განეკუთვნება, რომელთაც სპეციალური ლიტერატურის ანოტირებული ბიბლიოგრაფია აქვს. მსოფლიო ლიტერატურაში ცნობილია ლიტერატურათმცოდნეობითი დარგები: ჰომეროლოგია, დანტოლოგია, შექსპიროლოგია და სხვ. ქართულ ლიტერატურათმცოდნეობაში ამჟამად ამ ტიპის ორი დარგი არსებობს: რუსთველოლოგია და გალაკტიონოლოგია. ეს უკანასკნელი რუსთველოლოგიასთან შედარებით ახალია, გალაკტიონოლოგიის დაფუძნება ოფიციალურად 21-ე საუკუნის დამდეგს, 2001 წლის 17 ნოემბერს, გამოცხადდა.

რუსთველოლოგიური ლიტერატურის ანოტირებული ბიბლიოგრაფიის შედგენა განაპირობა იმ მდიდარმა რუსთველოლოგიურმა სამეცნიერო ლიტერატურამ, რომელიც საუკუნეთა განმავლობაში დაგროვდა ქართულ და საზღვარგარეთულ სამეცნიერო სივრცეში, აგრეთვე, სხვადასხვა გამოცემებში გამოქვეყნებული პოპულარული სტატიებისა და ცნობების სახით. რა თქმა უნდა, ყველა ნაშრომი არაა თანაბარი ღირებულებისა, მათი არსი განსხვავებულია, ნაწილი სერიოზული გამოკვლევაა, ხოლო ნაწილი – მხოლოდ ინფორმაციული ხასიათისაა. თითოეულ მათგანს თავისი ადგილი აქვს მიკუთვნებული და ანოტაცია-სტატიაც მათი შინაარსის შესაბამისადაა შედგენილი. ანოტირებული ბიბლიოგრაფიის შედგენამ

წარმოაჩინა რუსთველოლოგიური აზრის განვითარების სრული სურათი, ის საფეხურები, რომლებიც დარგმა განვლო თავისი არსებობის სამ საუკუნეზე მეტი ხნის განმავლობაში. ამის გამო რუსთველოლოგიური ლიტერატურის ანოტირებული ბიბლიოგრაფიის ტომეულებს განსაკუთრებული მეცნიერული ღირებულება ენიჭება.

ამ მიმართულებით მეოცე საუკუნის 30-40-იანი წლების მიჯნაზე მუშაობა დაიწყო ცნობილმა რუსთველოლოგმა გაიოზ იმედაშვილმა, რომელმაც თავდაპირველად 1941 წელს გამოცემულ წიგნში „რუსთველოლოგია“, სამეცნიერო ნაწილს დაურთო იმ დროისათვის მის მიერ შედგენილი მცირე ანოტირებული ბიბლიოგრაფია, რაც საფუძვლად დაედო რუსთველოლოგიური ლიტერატურის ანოტირებული ბიბლიოგრაფიის შედგენას და 1957 წელს ამ დასახელების პირველი ტომი გამოსცა კიდეც. იგი მოცულობითაც და შინაარსითაც მონუმენტურია, მოიცავს დიდი ფორმატის 950 გვერდს, რომელშიც თავმოყრილია 1712-1956 წლებში გამოქვეყნებული რუსთველოლოგიური სამეცნიერო ლიტერატურისა და საცნობარო მასალის შესახებ დაწერილი ანოტაცია-სტატიები. წიგნში შეტანილია 2481 სტატია-ანოტაცია.

გაიოზ იმედაშვილმა შეიმუშავა მეთოდი და პრინციპები, რომლითაც უნდა დაწერილიყო ანოტაცია-სტატია. მისი სიტყვით: „ასეთ წიგნში გამოხატულება უნდა ჰპოვოს „ვეფხისტყაოსანთან“ და რუსთველის სახელთან დაკავშირებულმა ყოველგვარი ხასიათის მასალამ, რაც კი რაიმე თვალსაზრისით მის შესწავლას უწყობს ხელს. ეს კი ნიშნავს რუსთველოლოგიური ლიტერატურის სრული ბიბლიოგრაფიის შედგენას, რომელშიც გამოხატულებას იპოვიდა ყოველგვარ მნიშვნელოვანთან ერთად თითქმის არამნიშვნელოვანი მასალაც, ზოგჯერ ქრონიკული ცნობაც კი: როგორც მონოგრაფიული ნაშრომი რუსთველოლოგიის ცალკეულ პრობლემაზე, აგრეთვე, ვთქვათ, საგაზეთო ცნობაც... წიგნის ძირითადი მიზანია რუსთველოლოგიური, კონკრეტული ინტერესი. მან დაინტერესებულ პირს უნდა მიაწოდოს მისთვის საჭირო საკითხის მიხედვით არსებული ლიტერატურის ანოტირებული ბიბლიოგრაფია. დაინტერესებულმა მკითხველმა ყოველ ცალკეულ სათაურზე უნდა მიიღოს ზოგადი დახასიათება, რითაც შეძლებს წინასწარ შეიმუშაოს წარმოდგენა მისთვის სასურველ საკითხზე არსებული ლიტერატურის შესახებ და ზოგადად გაერკვეს მის ღირებულებაში. წიგნმა მთლიანად უნდა ასახოს მთელი რუსთველოლოგიური მუშაობა ძირითად გამოვლინებაში, ძირითად შეხედულებათა განვითარების სურათი, რითაც არის უმთავრესად ნაკარნახევი მისი ანოტირებული

ლი შედგენილობა" (იმედაშვილი, 1957: VIII-IX). მკვლევარმა ანოტაცია-სტატიის შედგენისას ყურადღება გაამახვილა ნაშრომის უშუალო ნახვის შედეგად შექმნაზე და ყოველი ბიბლიოგრაფიული ერთეული დაამუშავა *de visu*-ს პრინციპით, რაც იმას ნიშნავს, რომ წიგნში არ შესულა არც ერთი ისეთი მასალა, რომელიც უშუალოდ საკუთარი თვალთა ნანახი და დამუშავებული არ ჰქონდა, ყოველი მათგანი ავტორს თავად ჰქონდა შესწავლილი, რაც, ცხადია, უდიდეს შრომას მოითხოვდა. ამიტომაც ვერ შევიდა ტომში ზოგიერთი ისეთი ნაშრომი, რომელიც შემდგენლისათვის ცნობილი იყო, მაგრამ მასზე ხელი არ მიუწვდებოდა, რადგან, საგანგებოდ უნდა ითქვას, რომ რუსთველოლოგიური ლიტერატურის სრულად შემცველი ბიბლიოთეკა არც მაშინ არსებობდა და არც ახლა არსებობს. გ. იმედაშვილის მიერ შემოღებული პრინციპი გაზიარდა მომდევნო ტომების გამოცემის დროსაც. ამიტომ პირველ ტომში გამოყენებული ანოტაცია-სტატიისა და საძიებლების შედგენის მეთოდისა და პრინციპების მიხედვით მომზადდა მომდევნო ტომები.

მეორე ტომში, რომელიც იუნესკოს დაფინანსებით გამოიცა 2002 წელს, მოთავსებულია 1957-1965 წლების სამეცნიერო ლიტერატურისა და საცნობარო მასალის ანოტირებები; სტატიათა ნუმერაცია პირველი ტომიდან გაგრძელდა, ე.ი. დაიწყო 2482-ე ნომრით და 3564-ე სტატიით დასრულდა. ამავე ტომში შევიდა პირველ ტომში გამორჩენილი ნაშრომებისა თუ ცნობების შესახებ შექმნილი 138 ანოტაცია-სტატია რუბრიკით *Addenda* (პირველ-მეორე ტომებში სულ 3702 სტატია-ანოტაცია). პროექტის დირექტორი გურამ ბენაშვილია, ხოლო წიგნის რედაქტორები არიან მარიამ კარბელაშვილი და ნესტან სულავა. მასში შევიდა გაიოზ იმედაშვილის პირად არქივსა და იმ დროს ლიტერატურის ინსტიტუტთან არსებულ „ვეფხისტყაოსნის“ მეცნიერული ტექსტის დამდგენ კომისიაში დაცული და, ასევე, ახლად მოპოვებული მასალები. ანოტირებული მასალები მომზადებულია გიორგი არაბულის, რობერტ თავაურის, რუსუდან თურნაეას, გაიოზ იმედაშვილის, მარიამ კარბელაშვილის, ლია კარიჭაშვილის, გოჩა კუჭუხიძის, ნინო მაქაძის, ირინე ნაჭყებია, ნესტან სულავას, გალაქტიონ ღლონტის, რომან მიმინოშვილისა და სარგის ცაიშვილის მიერ.

1957-1965 წლების რუსთველოლოგიური ლიტერატურის ანოტირებული ბიბლიოგრაფიის შედგენის შედეგად გამოიკვეთა პრობლემატიკის კვლევის ის ტენდენციები, რომლებითაც ეს პერიოდი გამოირჩევა და ხასიათდება. ნათლად წარმოჩნდა როგორც პროფესიონალ რუსთველოლოგთა ღვანლის, ასევე შოთა რუსთველის პიროვნებითა და მისი შემოქმედებით დაინტერესე-

ბულ პირთა ნაშრომების მრავალფეროვნება. ამ პერიოდში ქვეყნებოდა შრომები სხვადასხვა რუსთველოლოგიურ პრობლემებზე, რომელთაგან განსაკუთრებით აქტუალური გახდა შოთა რუსთაველის ბიოგრაფიის კვლევა, რასაც დიდი სტიმული მისცა 1960 წელს იერუსალიმის ჯვრის მონასტერში აკად. აკაკი შანიძის, აკად. გიორგი წერეთლისა და პოეტ-აკადემიკოსის ირაკლი აბაშიძის სამეცნიერო ექსპედიციამ, რომელმაც გამოავლინა შოთა რუსთველის დაკარგული ფრესკა წარწერითურთ. ცხადია, ამან დიდი გამოცოცხლება გამოიწვია სამეცნიერო წრეებში და საზოგადოების ყურადღება მიიპყრო, რის შედეგიც იყო შოთა რუსთველის სახელის უჩვეულო პოპულარობა არა მხოლოდ საქართველოში, არამედ საზღვარგარეთაც; ეს გახდა საფუძველი იმისა, რომ შესრულდა „ვეფხისტყაოსნის“ რამდენიმე ახალი თარგმანი იმ ენებზე, რომლებზეც მანამდე იგი თარგმნილი არ ყოფილა. რუსთველის ბიოგრაფიის კვლევასთან ერთად, ამავე პერიოდში გამოიკვეთა პოემის კოდიკოლოგიურ-ტექსტოლოგიური საკითხების, მხატვრული სამყაროს, ესთეტიკისა და მსოფლმხედველობრივი პრობლემათიკის ინტენსიური კვლევის ტენდენცია, რასაც მოჰყვა მთავრობის დადგენილება „1966 წელს შოთა რუსთაველის დაბადებიდან 800 წლისთავის იუბილეს აღნიშვნის შესახებ“. ამასთან დაკავშირებით მომრავლდა სხვადასხვა ხასიათის მეცნიერული შრომები.

ამ წიგნშიც, როგორც ზემოთ აღინიშნა, მოთავსებულია რუსთველოლოგიური შრომების ავტორთა, ანოტაციებში დასახელებულ პირთა და საგნობრივი საძიებლები, რომლებიც შედგენილია გაიოზ იმედაშვილის 1957 წლის გამოცემის საძიებლებისათვის დადგენილი პრინციპების მიხედვით.

მესამე ტომში, რომელიც ორ წიგნად გამოქვეყნდა 2013 წელს, შევიდა მხოლოდ 1966 წლის მასალის ანოტირებული ბიბლიოგრაფია, რაც შოთა რუსთველის დაბადებიდან 800 წლისთავთან დაკავშირებულმა სამეცნიერო ლიტერატურისა და საცნობარო მასალის სიმდიდრემ განაპირობა. ამ ტომის ორი წიგნი მეოთხე ტომზე გვიან გამოქვეყნდა, რის გამოც საერთო ნუმერაციის გაგრძელება შეუძლებელი გახდა. მესამე ტომის ორივე წიგნის გამოცემისათვის ანოტაცია-სტატიები მოამზადეს გიორგი არაბულმა, ბორის დარჩიამ, ლია კარიჭაშვილმა, იზოლდა ნაქაძემ, თამარ ხვედელიანმა ბორის დარჩიას მიერ შედგენილი ბიბლიოგრაფიის საფუძველზე, აგრეთვე, გამოყენებული იყო „ვეფხისტყაოსნის“ ტექსტის დამდგენი კომისიის არქივში დაცული კომისიის თანამშრომელთა მიერ მომზადებული მასალები. ორივე ტომი გამოსაცემად მოამზადა გიორგი არაბულმა, ხოლო რედაქტორია მიხეილ ქავთარია.

მეოთხე ტომი დაიბეჭდა 2009 წელს და იგი მოიცავს 1967-1980 წლებში გამოქვეყნებული რუსთველოლოგიური ლიტერატურის ანოტირებულ ბიბლიოგრაფიას; მასში 913 ძირითადი და 18 დამატებითი სტატია-ანოტაციაა დაბეჭდილი. ანოტირებაზე იმუშავეს გიორგი არაბულმა, ნანა გურაშვილმა, ბორის დარჩიამ, ციციწო ელისაბედაშვილმა, ირაკლი კობიძემ, ნინო მაქაძემ, თინა ნახუცრიშვილმა, ნინო რამიშვილმა, თამარ ტაბიძემ. მეხუთე ტომი დაიბეჭდა 2012 წელს და მასში მოთავსებულია 1980-2000 წლების მასალის ბიბლიოგრაფია, 829 ძირითადი ერთეული და 20 დამატებითი ანოტაცია-სტატია, რომელთა ავტორები არიან გიორგი არაბული, ნანა გურაშვილი, ირაკლი კობიძე, ნინო მაქაძე, თამარ ტაბიძე, ეკა ქვათაძე. ორივე წიგნი, მეოთხე-მეხუთე ტომები, გამოსაცემად მოამზადა გიორგი არაბულმა, რომელმაც ანოტაცია-სტატიების დიდი ნაწილი თავად მოამზადა, ამავე დროს, გამოიყენა „ვეფხისტყაოსნის“ ტექსტის დამდგენი კომისიის არქივში დაცული კომისიის თანამშრომელთა მიერ მომზადებული მასალები. ორივე ტომი გამოიცა თამაზ გამყრელიძის რედაქტორობით.

მეექვსეში – 2001-2005 წლების მასალის ანოტირებული ბიბლიოგრაფია დაიბეჭდა 2019 წელს. მასში 496 ძირითადი და 10 დამატებითი სახით დართული სტატია-ანოტაცია განთავსდა. ანოტაცია-სტატიები მომზადდა გიორგი არაბულის, მზია ბოლვაძის, ლია კარიჭაშვილის, ნინო მაქაძის, ნინო მაჭავარიანისა და მზია ლოლოძის მიერ პარმენ მარგველაშვილის ხელმძღვანელობითა და თამაზ გამყრელიძის რედაქტორობით. უნდა აღინიშნოს, რომ რუსთველოლოგიური ლიტერატურის ანოტირებული ბიბლიოგრაფიის მესამე-მეექვსე ტომები გამოიცა საქართველოს მეცნიერებათა ეროვნული აკადემიის აკად. გიორგი წერეთლის სახელობის სახელობის „ვეფხისტყაოსნის“ აკადემიური გამოცემისა და „ქართული ენის თესაურუსის“ კომიტეტის ეგიდით.

მთლიანობაში ანოტირებულია 7281 ერთეული სამეცნიერო და საინფორმაციო მასალა. მთელ ამ აურაცხელ მასალას ყოველ ტომში ახლავს ლოგიკურად დალაგებული ყოვლისმომოცველი ანალიტიკური საძიებელი, რომლის გარეშე ნებისმიერ მკვლევარს გაუჭირდებოდა გზის გაკვლევა უმდიდრეს მასალაში. ამ მიმართულებით მუშაობა კვლავ გრძელდება „ვეფხისტყაოსნის“ აკადემიური გამოცემისა და „ქართული ენის თესაურუსის“ კომიტეტში საქართველოს პარლამენტის ეროვნულ ბიბლიოთეკასთან თანამშრომლობით. როგორც შემოქმედებითი ჯგუფის ხელმძღვანელმა პარმენ მარგველაშვილმა აღნიშნა, ჯგუფს დიდ დახმარებას უწევს საქართველოს ნაბეჭდი და ელექტრონული გამოცემების საარქი-

ვო ფონდი განყოფილების უფროსის მაია მიქაბერიძის ხელმძღვანელობით. რუსთველოლოგიური ლიტერატურის გამოქვეყნებულ ანოტირებულ ბიბლიოგრაფიაში გათვალისწინებული არ არის ელექტრონულ ინტერნეტ სივრცეში გამოქვეყნებული ცნობები, რადგან მათი ზუსტი მითითების საფუძველი გამოცემების განხორციელებისას შემუშავებული არ იყო.

გამოყენებული ლიტერატურა:

რუსთველოლოგიური ლიტერატურა 1712-1956 წ.წ., ანოტირებული ბიბლიოგრაფია, შეადგინა და გამოსაცემად მოამზადა გაიოზ იმედაშვილი-მა., „მეცნიერება“, თბ., 1957.

რუსთველოლოგიური ლიტერატურა – 1957-1965 წ.წ., ანოტირებული ბიბლიოგრაფია, II ტ. პროექტის დირექტორი გურამ ბენაშვილი, რედაქტორები მარიამ კარბელაშვილი, ნესტან სულავა. თბ., 2002.

რუსთველოლოგიური ლიტერატურა – 1966 წ., ანოტირებული ბიბლიოგრაფია, III1- III2. გამოსაცემად მოამზადეს გიორგი არაბულმა და ბორის დარჩიამ. – თბ., 2013.

რუსთველოლოგიური ლიტერატურა – 1967-1980 წ.წ., ანოტირებული ბიბლიოგრაფია, IV, წიგნი გამოსაცემად მოამზადა გიორგი არაბულმა. თბ., 2009.

რუსთველოლოგიური ლიტერატურა – 1957-1965 წ.წ., ანოტირებული ბიბლიოგრაფია, V, წიგნი გამოსაცემად მოამზადა გიორგი არაბულმა. თბ., 2012.

რუსთველოლოგიური ლიტერატურა – 1957-1965 წ.წ., ანოტირებული ბიბლიოგრაფია, VI, წიგნი გამოსაცემად მოამზადდა პარმენ მარგველაშვილის ხელმძღვანელობითა და თამაზ გამყრელიძის რედაქტორობით, – თბ., 2019.

იუტა პალმა, ანუ როგორ ითარგმნა შოთა რუსთაველის „ვეფხისტყაოსანი“ ესტონურ ენაზე

იუტა პალმა-ბედიასი

მხატვრული თარგმანისა და ლიტერატურულ ურთიერთობათა მთავარი სარედაქციო კოლეგია, ასე ერქვა ოფიციალურად ორგანიზაციას, სადაც 1981 წელის პირველ აპრილს დავიწყე სამსახური. „კოლეგიის“ თანამშრომლები დამცინოდნენ: ბრძანება პირველ აპრილსაა გაფორმებული და დარწმუნებული ხარ, რომ მიგიღესო! დარწმუნებული ვიყავი. კოლეგიის თავჯდომარემ, ბატონმა ოთარ ნოდიაშვილმა გამაფრთხილა: ბრძანება კი გავაფორმე, მაგრამ თუ კოლექტივმა ვერ მიგიღო, ამის გაუქმებას არაფერი უნდაო! და გამამწესა ლიტერატურულ ურთიერთობათა განყოფილება-

ში. საოცარი იყო ეს განყოფილება. ხუმრობით გაეროს ფილიალს ეძახდნენ „კოლეგიელები“, რადგანაც განყოფილება რამდენიმე ქართველის გამოკლებით, სულ არაქართველებით იყო დაკომპლექტებული. ესენი ძირითადად იყვნენ ქართველების რძლები: აფხაზი ანა წვინარია აბრამიშვილისა, ბულგარელი – სტეფკა კალჩევა-ბიჭინაშვილისა, ჩერქეზი თამარ უჯუხუ-ბეროშვილისა, ლიტველი – ვირიგინია ტიმინსკაიტე-სირაძისა, ბერძენი – მარიკა შიახბაზიდი, გერმანელი ქრისტი ჰოფმან-სოხაძისა და ესტონელი იუტა პალმა-ბედიასი.

კოლეგიის შენობა დადიანისა და ლესელიძის ქუჩის კუთხეში მდებარეობდა. ძველი, ლამის ავარიული შენობის მეორე სართულის დერეფნის მარჯვენა მხრის ოთახებში სინათლე მხოლოდ ამ სართულის შიდა ეზოდან შემოდის და ნათურაც რომ ენთო, გარედან შემოსული ადამიანი სანამ სიბნელეს არ მიაჩვევდა თვალს, ძნელად თუ რამეს დაინახავდა. და მე, ისედაც ცუდად მხედველმა, კარი რომ შევხსენი, დავიბენი. სადღაც სიბნელიდან დაიძრა ხმა:

– შენ ვინ ხარ?

– ???

– რომელი ენა იცი?

– ლიტვური, – ვპასუხობ და მინდა გავარკვიო, საიდან მოდის ეს ხმა.

– მოდი, ჩემთან დაჯექი. აი, სკამი აქ დგას. სანამ არავინ წავართვა. აქ დაჯდომა დასწრებაზეა. მოვყურდეთ აქ ბალტიისპირელები.

გამართული ქართულით მეტყველი ქალბატონი გამეცნო. ესტონელი იუტა პალმა აღმოჩნდა. მისი დიდი, ლაჟვარდისფერი თვალები სინათლეს, სიტბოსა და სიყვარულს ერთდროულად აფრქვევდნენ. მალე ქართულ-ბალტიური ლიტერატურული ოჯახი გაიზარდა. შემოგვიერთდა მაიკო ჯორჯაძე, რომელმაც იმ წელს დაამთავრა ტალინის უნივერსიტეტი ესტონური ენის განხრით. იმ დღიდან დაიწყო ჩვენი დიდი მეგობრობა, რომელიც მერე ნათესაობაშიც გადაიზარდა. ჩვენ იუტას შვილების, ინგასა და დათოს, ნათლიები გავხდით.

დღეს ძნელი დასაჯერებელია, მაგრამ მხატვრული თარგმანის კოლეგიის უპირველესი ფუნქცია იყო ქართული ლიტერატურის პოპულარიზაცია არა მხოლოდ სსრკ-ში, არამედ მთელს მსოფლიოში. ქართული ლიტერატურით დაინტერესებული გამომცემლობები მთელი მსოფლიოდან თხოვნით მიმართავდნენ „კოლეგიას“, მიენოდებინა ამა თუ იმ ავტორის ნაწარმოები. კოლეგია ამზადებდა მათთვის პნკარედულ თარგმანს, კომენტარებს, ავტორის შემოქმედების მოკლე მიმოხილვას. ძალიან სერიოზულ და საპასუხისმგებლო საქმეში ვიყავით ჩართული. თავის მხრივ ჩვენი თანამშრომლები ქართულიდან თავიანთ მშობლიურ ენებზე თარგმნიდნენ ქართველ ავტორთა შემოქმედებას.

ერთხელაც ლიტერატურაზე საუბრისას გაირკვა, რომ ესტონურ ენაზე არსებობდა შოთა რუსთაველის პოემის მხოლოდ პროზაული თარგმანი შესრულებული უნო უსისოოს მიერ. გადაწყდა, სასწრაფოდ უნდა დაწყებულიყო პოემის პოეტურ თარგმანზე მუშაობა. მაშინ მაიკო ჯორჯაძეს დაებადა იდეა, რომ ამ საქმეში ჩაერთო თავისი მამობილი, აინ კაალები, ცნობილი ესტონელი ლი-

ტერატურათმცოდნე, კრიტიკოსი, პროზაიკოსი და მთარგმნელი. ის შეიდ ენას ფლობდა და მთელი ანტიკური ლიტერატურა ჰქონდა ნათარგმნი ესტონურ ენაზე. ესტონელები მას ცოცხალ აკადემიას უწოდებდნენ. ამიტომაც მაიკოს ეს იდეა მისაღები აღმოჩნდა. სწორედ ამ მიზნით გადაწყდა ბატონ აინის მოწვევა საქართველოში. გასაკვირი იყო, მაგრამ ბატონი აინი და იუტა ერთმანეთს პირადად არ იცნობდნენ. ეს გაცნობაც საქართველოში შედგა. ბატონ აინთან ერთად საქართველოს მაშინ ეწვია მხატვარი ილმარ მალენიცი. იმ დღეების სამახსოვრო სურათიც შემომჩა, გადაღებული ჯვრის მონასტრის ეზოში.

ილმარ მალენი, ნანა დევიძე,
იუტა ბეღია, აინ კაალეპი.

მაიკო, იუტა და ბატონი აინი მსჯელობდნენ, როგორ მოქცეულიყვნენ. გადაწყდა, მომზადებულიყო რამდენიმე თავის პნკარედული თარგმანი, მერე იუტა ჩასულიყო ტალინში და ერთად ემუშავათ მას და აინს, და ენახათ, საცდელი თავების თარგმანის შემდეგ როგორი იქნებოდა შედეგი.

ასე დაიწყო იუტამ „ვეფხისტყაოსნის“ შერჩეული თავების პნკარედული თარგმანის მომზადება კომენტარებითა და განმარტებებით. ეს ამბავი ვეფხისტყაოსნის „პროზაულად“ მთარგმნელმა, უნო უსისოომ რომ შეიტყო, გადაწყვიტა, თბილისში ჩამოფრენილიყო და საკუთარი გამოცდილება გაეზიარებინა და საყურადღებო რჩევები მიეცა იუტასთვის. ამ დღეების ამსახველი სურათიც შემორჩა ჩემს ალბომს.

როცა დაგეგმილი სამუშაო შესრულებული იყო, იუტა ტალინში გაფრინდა. ჩაფიქრებული დაბრუნდა. მხოლოდ ის გვითხრა, რომ აგრძელებდა პნკარედზე მუშაობას. მოგვიანებით ბატონმა აინმა გაგვიმხილა: იუტას პნკარედი რომ ჩაუტანია, აინს სამი სტროფი აურჩევია და უთქვამს: მე აქ დავჯდები, შენ მეორე ოთახში შედი და მოდი, ორივემ ვცადოთ, ვთარგმნოთ ეს სამი სტროფი, მერე

იუტა ბედია, უნო უსისოო,
ნანა დევიძე.

შევადაროთ, რა გამოგვივაო? და აი რა გამოვიდა. როცა ბატონ აინს თავისი და იუტას ნათარგმნი ერთმანეთისთვის შეუდარებია, თვითონვე გადაუწყვეტია, რომ პოემა იუტას უნდა ეთარგმნა. მერე ყვებოდა, საქმე ისაა, რომ მე ვეცადე ლექსის მეტრი და რითმა დამეცვა, ლექსის „ტექნიკურიად“ გამართვისას პოეზიას სული ამოვაცალეო. იუტაც გამოტყდა: როცა თავისი თარგმანი წამიკითხა, ვერ შევბედე, მეთქვა, ეს რუსთაველი არაა-მეთქი.

საქმე ის იყო, რომ იუტამ ამ მოსამზადებელ პერიოდში ლამის ზეპირად ისწავლა პოემა. მისთვის ლექსის უღე-

რადობა და მუსიკალობა ნაცნობი იყო. ეგ კი არადა, გამოცდას გვინწყობდა ხოლმე. კითხვებს გვისვამდა ქართველებს, რამდენად კარგად ვიცოდით და გვესმოდა პოემა.

რაკი გადაწყდა, რომ პოეტურ თარგმანს იუტა უნდა შესჭიდებოდა, ხოლო მუშაობის პროცესში ბატონი აინი მკაცრი რედაქტორი იქნებოდა, იუტა საქმეს შეუდგა. პარალელურად სხვა ნიგნებსაც თარგმნიდა, თან რუსთაველის ეპოქას სწავლობდა მონდომებით. ხანდახან გვიანობამდე ვრჩებოდით სამსახურში, როცა ყველანი გაიკრიფებოდნენ, ის სრულ სიჩუმესა და სინყნარეში მუშაობდა. ამ პროცესმა ლამის 10 წელს გასტანა და როცა უკვე ნიგნის გამოსაცემად მზადება დაიწყო, იუტამ კატეგორიული უარი განაცხადა, ის რომელიმე ესტონელ მხატვარს გაეფორმებინა და მოითხოვა, პოემა სერგო ქობულაძის ილუსტრაციებით გაეფორმებულყო. ამ გადაწყვეტილების მიზეზით რომ დავინტერესდი, პასუხად მივიღე: ესტონელები არც ქართულ ფერწერას და არც ქართულ გრაფიკას არ იცნობენ და როგორც თქვენ ამბობთ, საკუთარი თვალით ნანახი სჯობსო.

ნიგნი რომ გამოვიდა, იუტას უკვე ჭამდა მძიმე სენი. საბჭოთა ესტონეთის მიერ გადმორიცხული ჰონორარი, თავისუფალ საქარ-

თველოში 5 000 კუპონად დაჯდა. (ცნობისთვის: მაშინ 10 კვერცხი 9 000 კუპონი ღირდა). ბანკში რომ მივედით და უთხრეს, რაც მოხდა, ცრემლებამდე იცინა. უფრო სწორად ორივე ვიცინოდით, იმიტომ რომ მანაც კარგად იცოდა და მეც, რომ იუტამ თვის კეთილშობილებას, მოკრძალებას, უსაზღვრო მოთმინებასა და შეუდარებელ შრომისმოყვარეობას საუკეთესო ძეგლი დაუდგა.

წიგნის გამოსვლიდან სამი კვირაც არ იყო გასული, რომ ესტონეთიდან გვაცნობეს, წიგნის ყველა ეგზემპლარი გაყიდულია და ის ბიბლიოგრაფიულ იშვიათობად არის გამოცხადებულიო. ესტონელებს ძალიან სურდათ, გაემეორებინათ გამოცემა, მაგრამ დრო იცვლებოდა და არა მარტო ესტონეთი, არამედ სსრკ-ს ყველა რესპუბლიკა, მძიმე პოლიტიკურ ქარტეხილებში აღმოჩნდა ჩართული.

ზემოთაც აღვნიშნე, იუტა საოცრად მოკრძალებული იყო. მას არასოდეს უძებნია სახელი და დიდება, არც უპირატესობის შეგრძნების ჭია ღრღნიდა. მან იცოდა, რომ საშვილიშვილო საქმეს აკეთებდა. რომ ასეთი საქმის კეთება ყველას არ ხელეწიფება. და ღრმად სწამდა, განურჩევლად იმისა, გაიხსენებდა თუ არა ვინმე მის ამ დიდ ღვაწლს, მისი სახელი მარადისობას შერჩებოდა და იმქვეყნად მიმავალისთვის საუკეთესო საგზალი იქნებოდა.

ნათია სიხარულიძე

„არტისტული ყვავილები“ (გალაკტიონის მეორე პოეტური კრებული)

„ეხლა მთელი ჩემი დღეები და ღამეები მიდის მეორე ნიგნისთვის მზადებაში. ნაწერებს ვასწორებ და ნიგნს შინაარსის მხრით, მიუხედავად იმისა, რომ შიგ ცოტა ლექსი იქნება, ვერავინ წუნს ვერ დადებს... არ ვიცი, რა მოხდება, მაგრამ ეს კი ვიცი, რომ ჩემი მეორე ნიგნით ყველაფერი გადაწყდება... მე ჩემს ვალს მოვიხდი ხელოვნების წინაშე...“, – სწერდა გალაკტიონი დედასა და ძმას.

მართლაც, 1919 წელს გამოცემულმა მეორე პოეტურმა კრებულმა „Crâne aux fleurs artistiques“ („თავის ქალა არტისტული ყვავილებით“), რომელსაც დღეს „არტისტულ ყვავილებს“ ვუწოდებთ, პოეტს საყოველთაო აღიარება მოუტანა.

კრებულის გამოცემისთანავე, 1919-1922 წლებში ორ ათეულამდე რეცენზია გამოქვეყნდა. გამოხმაურებათა სათაურები: „ნიგნი არამრავალთათვის“, „გენიალური გალაკტიონი“, „თეთრი მეფე“... აშკარად მეტყველებს ავტორთა დამოკიდებულებაზე. რეცენზენტებმა გალაკტიონს „ახალი ლიტერატურის“ პირველი წარმომადგენელი უწოდეს, ვის შემოქმედებაშიც ცხადად ჩანს „მოდერნიზმი და მისი უკანასკნელი ზედნაქსოვები“ – „ეკალი სიმბოლიზმისა“, „სიმბოლიზმის ბეჭედი“, ასევე, ხაზი გაუსვეს ავტორის „ესთეტიკურ არისტოკრატიზმს“, ფორმის უკიდურეს სრულყოფილებას, ლექსების გამორჩეულობას, ორიგინალურობას.

ნიგნი აერთიანებდა გალაკტიონის 1914-1919 წლებში დაწერილ შედეგებს: „შემოდგომა უმანკო ჩასახების“ მამათა სავანეში“, „ლურჯა ცხენები“, „ანგელოზს ეჭირა გრძელი პერგამენტი“, „თოვლი“, „შერიგება“, „მერი“, „ალგები თოვლში“, „სილაუჯარდე ანუ ვარდი სილაში“, „ატმის ყვავილები“, „ვერხვები“, „მთანმინდის მთვარე“, „მამული“... გარდა კონვენციური ლექსებისა, ავტორ-

მა კრებულში შეიტანა რამდენიმე ვერლიბრიც: „ჩვენი საუკუნე“¹, „ღრუბლები ოქროს ამურებით“, „ფარდების შრიალი“.

ერთ-ერთი პირველი, ვინც გალაკტიონის ახალ კრებულს გამოეხმაურა ივანე გომართელი იყო. 1920 წლის დასაწყისში გამოქვეყნებულ სტატიაში — „ჩვენი სიტყვაკაზმული მწერლობა 1919 წელს“ მან ვრცელი მონაკვეთი მიუძღვნა „არტისტულ ყვავილებს“. კრიტიკოსის აზრით: გალაკტიონ ტაბიძის „მეორე ნიგნი ჩვენი ახალი პოეზიის ერთი საუკეთესო თვალია... გრძნობათა სიმდიდრე, სიღრმე და სინაზღვე, განცდათა სიუხვე და სილამაზე, ფორმის მრავალფერობა და სირთულე, მუსიკისა და რითმის სინაზე, რითმების ნაირ-ნაირობა და სილამაზე ერთმანეთს ეჯიბრებიან და ასეთი ყოველმხრივი სიმდიდრე ხელოვნებისა პირველად მკითხველს ათრობს, აბრუებს, როგორც ცხოველი მზე გასწორებულ თვალს... ასეთი რითმებით მოქარგული ლექსები ჩვენს ახალ პოეზიაში მხოლოდ გალაკტიონსა აქვს. გალაკტიონ ტაბიძე დიდი ნიჭია და მას დიდი ყურადღება უნდა, სხვანაირი მოპყრობა“ (გაზ. „ერთობა“, 1920, 1-3 იანვარი, №1, 2).

ივ. გომართელის პუბლიკაციის შემდეგ მალევე ქვეყნდება „არტისტული ყვავილებისადმი“ მიძღვნილი სტატია — „ნიგნი არამრავალთავის“, რომელიც ხელმოწერილია ფსევდონიმით ალფა. ავტორი მიიჩნევს, რომ გალაკტიონ ტაბიძე „თავისი ნიგნით პირველად გიღს იჭერს თანამედროვე ქართველ მგოსანთა რიგში. მისი ახალი კრებული დიდი და არაჩვეულებრივი მოვლენაა ჩვენ ახალ პოეზიაში“ (ყურნ. „მუშათა ცხოვრება“, 1920, 14 იანვარი, №1).

მომდევნო გამოეხმაურება კრიტიკოს აკაკი პაპავას ეკუთვნის: „ძვირად მოიპოვება ჩვენში მეორე პოეტი, რომელსაც შესძლებოდა თავისი კოლორიტის შექმნა ფორმისა და შინაარსის მხრით. ტაბიძის ესთეტიურ არისტოკრატიზმს, მის ლამაზ სევდით მიღებას ქვეყნისას შეეფერება ლექსების მსუბუქი ფორმა, ქარვის კეთილშობილი ბზინვა. ეს შეუწყვეტელი, ნელი მუსიკაა, ქალაქისაგან მოღლილ ნერვებს რომ ატკბობს, ეს ყოველი საგნის ინტიმობის ხმაა, მასთან ახლოს რომ მიგიზიდავთ და შეგაყვარებთ“... (გაზ. „სახალხო საქმე“, 1920, 16 იანვარი, №729).

იმავე 1920 წელს გამოქვეყნდა ივანე იოსელიანის სტატია „გენიალური გალაკტიონი“, რომელშიც შთამბეჭდავადაა წარმოჩენილი „არტისტული ყვავილების“ მნიშვნელობა და გალაკტიონის, როგორც ნოვატორის მისია: „ახალი ქართული პოეზია ზეიმობს თავის ფერისცვალებას და ამ განახლების პირველი ჩუმი და წრფელი აღსარება ეს ნიგნია: „Crâne aux fleurs“. საქართველოში მოდის დიდი მწერალი და მას გზას ულოცავს ერის ეროვნულ-პოლიტი-

კური თავისუფლება... სრულიად განსაკუთრებული გზით მიდის გალაკტიონ ტაბიძე: ასეთი გზა მხოლოდ რჩეულთა ხვედრია" ... (ჟურნ. „ტფილისი“, 1920, №1).

გალაკტიონის მეორე პოეტური კრებულის ცალკეულ ასპექტებზე ასევე წერდნენ: ვასილ ჩხენკელი, ვასილ გორგაძე, ხომლე-ლი (რომანოზ ფანცხავა), იოსებ იმედაშვილი, იოსებ გრიშაშვილი, პ. კეკელია, დემნა შენგელაია, ნ. გერგესელი, ვარლამ ხუროძე...

რეცენზიებისა და სტატიების ავტორები აღიარებდნენ გალაკტიონის პოეზიის უნიკალურ ხასიათს, მისი ლექსების ფორმისეულ სიახლეს, შინაარსის ორიგინალურობასა და განსაკუთრებულ შთამბეჭდაობას. უნდა ითქვას, რომ პოზიტიურ რეცენზიათა შორის იყო ერთი უარყოფითი გამოხმაურებაც, რომლის ავტორიც კოლაუ ნადირაძე გახლდათ. მან „არტისტული ყვავილების“ „ეს-თეტიური კულტურა და მხატვრული სისწორე“ დაიწუნა ისე, რომ კონკრეტული არგუმენტები არ მოუტანია. სავარაუდოა, რომ კ. ნადირაძე არამხოლოდ საკუთარ, არამედ, ზოგადად, ცისფერ-ყანწელთა დამოკიდებულებას გამოხატავდა. ამაზე მიგვანიშნებს მრავლობითის ფორმა („ჩვენ სხვა შედეგებს ველოდით“, ჩვენ ამას თამამად ვამბობთ“...), რაც მხოლოდ სტილის თავისებურე-ბით არ უნდა იყოს ნაკარნახევი.

რამ განაპირობა კოლაუს (ან თუნდაც, ცისფერყანწელთა) ამგ-ვარი პოზიცია? ამის ზუსტად თქმა, დღეს, ალბათ, შეუძლებელია. საინტერესოა, რომ გალაკტიონის შემოქმედების მკვლევარმა — ვახტანგ ჯავახიძემ გარკვეული ახსნა მოუძებნა ამ ჯგუფის უც-ნაურ დამოკიდებულებას გალაკტიონისა და მისი კრებულის მი-მართ. ვ. ჯავახიძის მიხედვით, „არტისტული ყვავილები“ გახლავთ ის წიგნი, რომლის დასაწერადაც თავიანთი მგზნებარე მანიფეს-ტებით ემზადებოდნენ ცისფერყანწელები და რომელიც, მათთვის მოულოდნელად, დაწერა არა-ცისფერყანწელმა... ამ სიურპრიზით გაოგნებულ ცისფერყანწელებს ქვეცნობიერი პრეტენზიები გაუჩ-ნდათ, რომელიც ვერა და ვერ მოინელეს“.

მსგავსი თვალსაზრისია გამოთქმული ლევან ბერძენიშვილის ესეიში „გალაკტიონის დანაშაული“. ავტორი მიიჩნევს, რომ „არ-ტისტული ყვავილები“ იყო გალაკტიონის მთავარი „დანაშაული“, რადგან ამ წიგნში შეტანილი ლექსების სათაურების ჩამოთვლაც კი საკმარისი აღმოჩნდა რამდენიმე ათეული პოეტის მოსაკლავად; თუ მეორე კრებულის გამოცემამდე გალაკტიონის არსებობა მეტ-ნაკლებად მისაღები იყო ცისფერყანწელებისათვის, ახლა უკვე სა-მუდამოდ მტრებად ექცნენ მას.

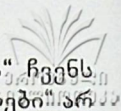
გალაკტიონოლოგიის – გალაკტიონ ტაბიძის ბიოგრაფიისა და შემოქმედებითი სამყაროს შემსწავლელი სპეციალური ლიტერატურათმცოდნეობითი დარგის – უმთავრეს ამოცანათაგან ერთ-ერთი გალაკტიონის პოეზიის გლობალურ კონტექსტში გააზრებაა, მისი ნაწარმოებების ანალიზი უცხოური ინტერტექსტების გათვალისწინებით.

გალაკტიონის შემოქმედებისათვის ევროპული თუ მსოფლიო კონტექსტის ძიებისას ლიტერატურათმცოდნეები ყველაზე ხშირად სწორედ 1919 წელს გამოცემულ „არტისტულ ყვავილებს“ მიმართავენ. ამ წიგნისადმი განსაკუთრებული დამოკიდებულება სრულიად ბუნებრივია: „არტისტული ყვავილები“ აშკარად მეტყველებს მისი ავტორის ევროპულ მწერლობასთან მიმართების ხასიათსა და სპეციფიკაზე. ამ თვალსაზრისით, უპირველესად, ყურადღებას იქცევს კრებულის ფრანგული სახელწოდება, გარდა ამისა, საინტერესოა მისი ფრანგული ეპიგრაფები და, რაც მთავარია, „არტისტულ ყვავილებში“ გაერთიანებული ლექსები, რომელთა უმრავლესობის სრულყოფილად გააზრება-გაანალიზება შეუძლებელია ევროპული ლიტერატურული კონტექსტის გათვალისწინების გარეშე.

არსებობს ვარაუდი, რომ გალაკტიონის წიგნის სახელწოდება „Crâne aux fleurs artistiques“ უკავშირდება შარლ ბოდლერის კრებულის („ბოროტების ყვავილები“) სათაურს და მისივე ლექსს „ამური და თავის ქალა“. ასევე, გამოთქმულია შეხედულება, რომ, შესაძლებელია, გალაკტიონზე განსაკუთრებული შთაბეჭდილება მოეხდინა ბაროკოს ხანის ე.წ. Vანიტას-ის ჟანრის ნატიურმორტებს, სადაც ხშირად იყო გამოსახული თავის ქალა და ყვავილები, როგორც სიკვდილის და მარადიული კვდომა-აღდგომის სიმბოლო.

როგორც ითქვა, გარდა სათაურებისა, კრებულის ლიტერატურულ-კულტურულ ორიენტაციაზე მიგვანიშნებს წიგნის ოთხი ეპიგრაფი. ეს ეპიგრაფებია: „მოულოდნელი მომხიბლაობა სამკაულისა – ვარდისფერის და შავის“ (შარლ ბოდლერი); „ცისფერი ქალწული ნაკადულის გრილ ნაპირებზე“ (თეოფილ გოტიე); „ჩამავალ მზეთა მელანქოლია“ (პოლ ვერლენი); „...და ვარდები მეტად ტანმაღალი“ (ანრი დე რენიე).

„წიგნთა ყოველთა მაშინდელთ ზემო / ვარდით მორთული ჩნდა თავის ქალა“... – წერდა გალაკტიონი „არტისტული ყვავილების“ შესახებ. ეს არ იყო მხოლოდ პოეტური ფრაზა: გალაკტიონის ამ

განუმეორებელმა ნიგნმა მართლაც შექმნა „მთელი ხანა“ ჩვენს მწერლობაში. კვლევამ ცხადყო, რომ „არტისტული ყვავილები“ არ არის ცალკეული ლექსების კრებული. იგი სპეციფიკური სტრუქტურის მქონე ნიგნი-მთლიანობაა. მის მითოპოეტურ სიუჟეტში სიმბოლური სახისმეტყველებით არის ნაჩვენები ზეციური ქალწულისადმი „უცნაური ტრფობით“ გამსჭვალული მგოსნის სულიერი ტრაგედია – გზა მისტიკური უტოპიიდან ესქატოლოგიურ იმედ-გაცრუებამდე“ (თეიმურაზ დოიაშვილი).

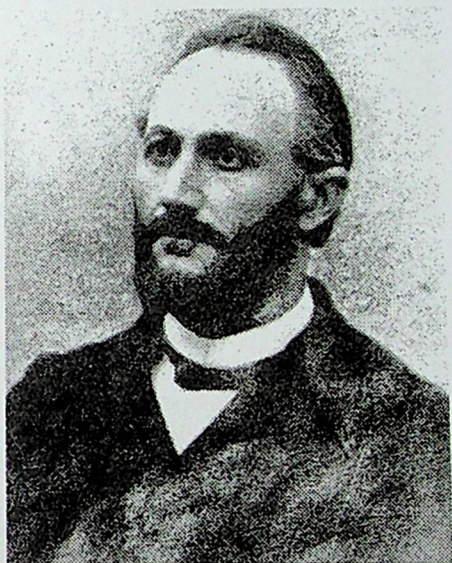
დღეისათვის სრულიად აშკარაა ის უმნიშვნელოვანესი როლი, რომელიც გალაკტიონის 1919 წელს გამოცემულმა კრებულმა – „არტისტულმა ყვავილებმა“ შეასრულა ქართული ლირიკის ისტორიაში. სწორედ ამის გამო, 2019 წელს საგანგებოდ აღინიშნა პოეტის მეორე ნიგნის 100 წლის იუბილე და ამ თარიღს მიეძღვნა სამეცნიერო-ლიტერატურული კრებულის – „გალაკტიონოლოგიის“ მერვე ტომი.

მანანა სამაშვილი

საგზაო სპეციალური სულისა

მეცხრამეტე საუკუნემ საქართველოს მოუვლინა კულტურისა და მწერლობის ისეთი კორიფეები, რომლებმაც განუმეორებელი კვალი დატოვეს ეროვნული ცნობიერების ჩამოყალიბებაში. ამ პერიოდის მწერლობის აღმავლობაში დიდი როლი შეასრულა ქვეყანაში შექმნილმა ისტორიულმა ვითარებამ, ევროპული კულტურის მონაპოვართან ზიარებამ და ილია ჭავჭავაძის თაოსნობით გაშლილმა ფართო საგანმანათლებლო მოღვაწეობამ. ძალიან მნიშვნელოვანია ის საკითხი, რომ რუსეთის თვითმპყრობელური რეჟიმის ფონზე ეროვნულ-განმათავისუფლებელ მოძრაობასა და საზოგადოებრივ აქტივობაში ჩართული იყო ქართული ინტელიგენციის მრავალი წარმომადგენელი. მათმა ერთობლივმა სულისკვეთებამ და თავდაუზოგავმა შრომამ გამოიღო ის სასურველი ნაყოფი, რომლითაც დღეს ამაყობს თითოეული ქართველი. ამ ადამიანებს შორისაც იყვნენ გამორჩეულნი, რომელთაც თავი დაგვამახსოვრეს ორიგინალური შემოქმედებითი სტილითა და ფაქიზი სულიერი სამყაროთი.

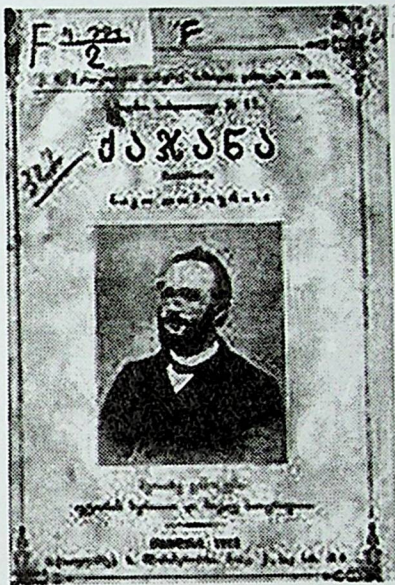

ნიკო ლომოური

დღევანდელი ახალგაზრდობა ნაკლებად იცნობს მეცხრამეტე საუკუნის ისეთ შესანიშნავ მწერალს, როგორიც გახლდათ ნიკო ლომოური, თუმც მისი რამდენიმე თხზულება დიდი პოპულარობით სარგებლობს და ადრე სასკოლო სახელმძღვანელოებშიც იყო შეტანილი. ბევრმა არ იცის, თუ რაოდენ მრავალფეროვანი იყო მისი საქმიანობა და რა დამსახურება მიუძღვის ამ საინტერესო პიროვნებას თავისი დროის პრობლემური საკითხების წინ ნამოწვევის, ქართული ენის სწავლებისა და ახალგაზრდობის აღზრდის კუთხით. არ შეიძლება ყურადღება არ გავამახვილოთ მწერლის პიროვნულ ღირსებებსა და თვისებებზე, რომელიც ყველას ერთნაირად ხიბლავდა... საკმარისი იყო მასთან ერთხელ შეხვედრა და საუბარი, რომ ის სამუდამოდ დაგმახსოვრებოდათ და თავისი კეთილშობილი გარეგნობითა თუ საქციელით თქვენში უსაზღვრო ნდობა და მოწინება გამოენვია. ნიკოს ყოფილი მოსწავლის პლატომ ლეჟავას მოგონებიდან: „სიგამხდრე თითქოს სიმაღლეს მატებდა. ცოცხალი, მკვირცხლი თვალები, ტკბილად მომღიმარი სახე. ჭაღარაშერეული, თხელი წვერულვაში, თხელი ჭაღარა თმა. ასეთი გამომეტყველების ადამიანებს უყვარს სიმართლე, სძაგს ბოროტება. მისი ზნეობრივი სამყარო სპეტაკია და ანკარა. მას ჭუჭყიანი ხელი არასდროს არ შეხებია. გიზიდავს ასეთი ადამიანი. სიყვარულით და პატივისცემით იმსჭვალები მისდამი. გინდა მასთან იყო, კიდევ მოისმინო მისი მომხიბლავი ბაასი. მერმე როგორი ბაასი! თვითეული სიტყვა ანონილი, თვითეული ფრაზა გააზრებული და დახვეწილი, რალაც გასაოცარი და მომხიბლავი ტემბრი ამშვენებდა მის ხმას. ამბობენ: როდესაც აკაკის ცხედარს გორის სადგურზე სიტყვით მიმართა, ხალხში გულსაკლავი ქვითინი გაისმაო. ეს გასაგებია. ნიკოს განა შეეძლო ჩვეულებრივი ადამიანის კილოთი ელაპარაკა, როდესაც ერის სიამაყის, აკაკის სამარადჟამოდ დახუჭულ თვალებს დასცქეროდა! აქ მეტყველებდა ერის ჭირისუფალი, მისი გულშემატკივარი და ერთგული გუშაგი.“ ნიკოს მჭერმეტყველებაზე საუბრობენ მისი თანმედროვენი, ილია ჭავჭავაძემ კი მას – „ოქროპირი“ უწოდა. ტკბილად მეტყველ მწერალს და ორატორს შეეძლო საოცარი გავლენა მოეხდინა მსმენელის გულსა და გონებაზე. ამაში მას არა მარტო ბუნებრივი ნიჭი, არამედ ფართო ერუდიციაც ეხმარებოდა. სოფრომ მგალობლიშვილი მართებულად შენიშნავდა: „რაც გამოვიდა მისი კალმიდან, ყველა მშვენიერისა და უებრო ქართულითაა დაწერილი... იგი ნამდვილი ოსტატი იყო ქართულისა. როგორც ილია, ისევე აკაკი ქართული სტილის მხრივ ლომოურს არავის არ ადარებდნენ. როგორც წერა-ში, ისე ლაპარაკშიც ნამდვილი მოქართულე იყო“ (ი. ბოცვაძე).

ნიკო ლომოური დაიბა-
და 1852 წლის 19 თებერვალს
ქართლის სოფელ არბოში,
გლეხის ოჯახში, ბავშვობის
შთამბეჭდავ მოგონებებს ის
სწორედ თავის საყვარელ სო-
ფელს უკავშირებდა, სადაც
მშრომელი ხალხი ერთ ოჯახად
ცხოვრობდა და ერთმანეთის
ჭირსა და ვარაშს იზიარებდა.
მწერლის მამა – იოსებ ლომო-
ური ამავე სოფლის ეკლესიის
მღვდელი გახლდათ. მშობ-
ლებს სურდათ, რომ ნიკოს სა-
სულიერო განათლება მიეღო,
ამიტომ ის ჯერ გორის სასწავ-
ლებელში მიაბარეს, ორი წლის
შემდეგ კი გადაიყვანეს თბი-
ლისის სასულიერო სასწავლე-
ბელში, საბოლოოდ მან სწავლა
წარმატებით დაასრულა თბილი-
სის სასულიერო სემინარიაში.

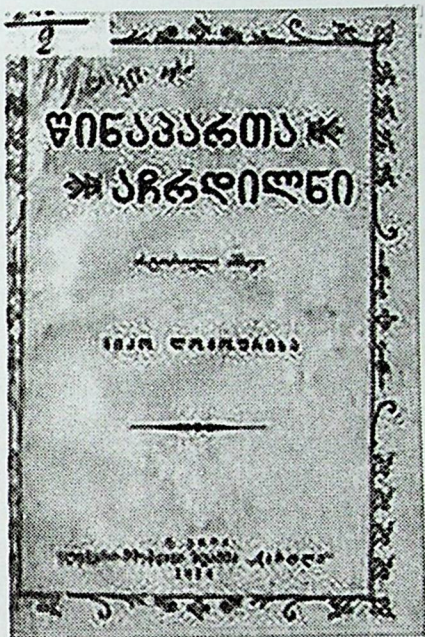

„ქაჯანას“ მე-4 გამოცემა.

აქ ნიკომ თავის თავზე იწვნია რუსეთის თვითმპყრობელური პო-
ლიტიკის ნაყოფი – სწავლება რუსულ ენაზე, შეგირდების ცემა-
ტყეპა და ტექსტის უაზრო დაზუთხვის მეთოდი. რამხელა შვება
იქნებოდა ყმანწილისთვის სასწავლებელში იაკობ გოგებაშვილის
გამოჩენა! იაკობ გოგებაშვილის მიერ ჩატარებული გაკვეთილე-
ბი და შესანიშნავ ქართველ პედაგოგთან ურთიერთობის წლები
ღრმად ჩაიბეჭდა ნიკოს გონებაში. ამის შემდგომ გამოიკვეთა მისი
პროფესიული არჩევანიც – ქართული კულტურისა და განათლების
უანგარო სამსახური. „მეთხე კლასში, – იგონებს ნიკო ლომოური,
– მასწავლებლად იაკობ გოგებაშვილი იყო. გვასწავლიდა გეოგრა-
ფიას. პირველად ქართულად გვიხსნიდა, მერმე რუსულად და გაკ-
ვეთილს იქვე კლასში ვსწავლობდით. ასეთი გაკვეთილი პირველი
და უცნაური ხილი იყო ჩვენთვის. კაჭკაჭურ ზეპირობასა, ტევასა
და ცემა-ტყეპას დაჩვეულნი, მოხსენებულ გაკვეთილებს სარწმუ-
ნოებრივს თაყვანისცემით შეეცქეროდით. ყველამ ვიცოდით, რომ
იაკობი დამოუკიდებელი ხასიათის კაცი იყო: ბერებს არ ემონებო-
და, ეკლესიაში არ დადიოდა, გამუდმებით წიგნებს კითხულობდა,
პროგრესულად მოაზროვნე იყო და საქართველო უყვარდა. ყვე-

ლა ეს ძლიერ გავლენას ახდენდა ჩვენზე და ისე შეცვლიდა ჩვენს პატიოსან კაცს, როგორც იდეალს... მას ვბაძავდით, ხშირად წვრილმანებშიც კი. მაგალითად, ლაპარაკის კილოში, სიარულში და სხვ. ეს იყო პირველი სხივი ჩვენს სიბნელით მოცულ ბურსაკულ ცხოვრებაში" (ე. ქარელიშვილი). იაკობ გოგებაშვილმა, რომელიც სასწავლებელში ქართულ ლიტერატურასაც ასწავლიდა, ნიჭიერი მოსწავლე პირველად აზიარა ქართულ მწერლობას, შეაფასა მისი პირველი თხზულებები და წააქეზა ის მომავალი შემოქმედებითი საქმიანობისთვის. დიდი ქართველი პედაგოგისა და მოსწავლის ურთიერთობა მჭიდრო მეგობრობაში გადაიზარდა. ეს იყო ორი მსგავსი მისწრაფებისა და პიროვნული თვისებების ადამიანის სულიერი ერთობა, რომლის მსგავსიც ქართულ რეალობაში იშვიათად მოიძებნება. იაკობ გოგებაშვილის მხარდაჭერას მწერალი გრძნობდა მთელი ცხოვრების მანძილზე და თავისი მოღვაწეობით ცდილობდა, არ გაემტყუენებინა საყვარელი პედაგოგის იმედები. თბილისის სასულიერო სემინარიაში სწავლის პერიოდში ნიკო ლომოური გაიტაცა ხალხოსნური მოძრაობის იდეებმა. ეს არც იყო გასაკვირი, რადგან სოფლად გაზრდილი მწერალი თავისი თვალთ ხედავდა ქართველი გლეხების დუხჭირ მდგომარეობას, რომელსაც ყველა მხრიდან ავიწროებდნენ ადგილობრივი ბობოლუები თუ ახლადგამომცხვარი მედროვე „წურბელები“. მწერლის დაკვირვებული თვალთ აღქმულმა რეალობამ მალე ხორცი შეისხა და ასახვა ჰპოვა მის შემოქმედებაში. მეორე პიროვნება, რომელმაც ახალგაზრდა ნიკო ლომოურის მსოფლმხედველობის ეროვნული მიმართულება ჯერ კიდევ სემინარიაში სწავლის პერიოდში განსაზღვრა, გახლდათ ილია ჭავჭავაძე. ილიაც პატივს სცემდა ახალგაზრდა მწერლის აზრს და ლიტერატურულ გემოვნებას. სავლე აბულაძის მოგონების თანახმად, სანამ ილია თავის „განდეგილს“ დაბეჭდავდა, ტექსტი ნიკო ლომოურს წაუკითხა. ნიკოს ძალიან მოსწონებია პოემა, მაგრამ მორიდებით ერთი შენიშვნა გამოუთქვამს: პოემის შინაარსიდან არ ჩანს, რა ასაკის იყო განდეგილი ბერი, რომელსაც მშვენიერი ქალის დანახვისას ხორციელი გულისთქმა მოეძალა, კარგი იქნებოდა, რომ ტექსტში ამაზე მიგენიშნებინათო. ამაზე ილიას უთქვამს: „მართალია, მაგას მეც ვფიქრობდი, მაგრამ კიდევ უფრო დავრწმუნდი, როდესაც თქვენ მეუბნებით, რომ ეს საჭიროაო... ამის შემდეგ რამდენიმე დღე გავიდა და ილიამ წამიკითხა „განდეგილის“ ახალი თავი, რომელიც იწყებოდა სიტყვებით: „არ იყო ხნეირ, მაგრამ ვით წმინდანს. სულის სიმაღლე ზედ დასჩენოდა...“ ქართველი მწერლების უფროსი თაობიდან ნიკო ლომოური ყველაზე მაღალ შეფასებას აძლევდა ილიას, აკაკისა და ვაჟას პო-

ეზიას, ხოლო „თანამედროვეებიდან მოსწონდა კოტე მაყაშვილი და აღიარებდა შანშიაშვილს“ (ს. აბულაძე). ქართულ კლასიკურ ლიტერატურაზე აღზრდილი მწერალი ახალგაზრდობიდანვე დაინტერესდა რუსული და ევროპული ლიტერატურით, ეცნობოდა მისი თანამედროვე ქართველი და რუსი ხალხოსანი მოღვაწეების შემოქმედებას და თავადაც თანაუგრძნობდა მშრომელ გლეხობას, ცდილობდა გაჭირვებულ ხალხს გვერდში ამოსდგომოდა სიტყვითა და საქმით. სასულიერო სემინარიის დამთავრების შემდეგ ნიკომ სწავლა განაგრძო კიევის სასულიერო აკადემიაში, რომელიც 1879 წელს დაამთავრა ისტორიის განხრით. კიევში გატარებულ წლებს დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა მწერლისთვის. ის დაენაფა თვითგანვითარებას, კითხულობდა ისტორიულ, ფილოსოფიურ და მხატვრულ ლიტერატურას. კიევში ის დაუკავშირდა ქართველ სტუდენტებს, რომელთან ერთადაც გამართულ შეკრებებზე მსჯელობდა საქართველოს ისტორიაზე, მის ახლანდელ მდგომარეობაზე, განვითარების გზებსა და მომავალზე. ნიკო ქართულ სტუდენტთა შორის დიდი სიყვარულით სარგებლობდა, როგორც განათლებული და მზრუნველი ახალგაზრდა. ის ამ შეკრებების სული და გული იყო. იგი ქართულს ასწავლიდა იმ სტუდენტებს, რომელთაც რუსული განათლება ჰქონდათ და უჭირდათ ქართულად მეტყველება. ცნობილია ის ფაქტი, თუ როგორი ზეგავლენა მოახდინა მან ახალგაზრდა დავით კლდიაშვილზე. სწორედ ნიკოს რჩევით დაენაფა დ. კლდიაშვილი ქართული ლიტერატურის კითხვას და გაბედა მოესინჯა ძალები სამწერლო ასპარეზზე.

„წინაპართა აჩრდილნი“ გარეკანი.

ნიკო ლომოურმა ლექსებისა და სტატიების წერა სემინარიაში სწავლის პერიოდშივე დაიწყო. მისი პირველი ლექსი „სიონს“ სერ-

გეი მესხმა გაზეთ „დროებაში“ 1867 წელს გამოაქვეყნა. ის კიევში სწავლის დროსაც აგზავნიდა წერილებსა და ლექსებს საქართველოს ჟურნალ-გაზეთებში დასაბეჭდად. ნიკო ლომოურის მიერ კიევიდან გამოგზავნილი სტატიების ციკლი სახელწოდებით „ხმა მონასტრიდან“ (ფსევდონიმით „თქვენბური“) პერიოდულად იბეჭდებოდა გაზეთ „დროებაში“.

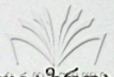
შემოქმედებითი ძიების პირველ წლებში ნიკო ლომოური აქტიურად წერდა ლექსებს. ერთ-ერთი კორესპონდენციის დაბეჭდვის შემდეგ აკაკი წერეთელს რჩევა მიუცია მისთვის, რომ ლექსების წერისთვის თავი დაენებებინა და მოთხრობების წერაზე გადასულიყო, რადგან, პოეტის დაკვირვებით, მას უფრო ბელეტრისტული ნიჭი ჰქონდა. ნიკო ლომოურმა აკაკის ეს რჩევა გაითვალისწინა, მაგრამ 1979-1980-იან წლებში მაინც აქვეყნებდა ლექსებს ჟურნალ „ივერიაში“ ცაველის ფსევდონიმით.

ნიკო ლომოურმა 1978 წელს, უკრაინაში ყოფნისას დაწერა თავისი შესანიშნავი მოთხრობა „ალი“, რომელიც პირველად კიევში მყოფ ქართველ სტუდენტებისთვის წაუკითხავს. „ერთხელ, მახსოვს, თავისი ტკბილი ხმით წაგვიკითხა მოთხრობა „ალი“, რამაც აუწერელი სიხარული გამოიწვია ჩემში. ლომოურს არათუ მისი ორი ამხანაგი ესიყვარულებოდა და პატივს სცემდა, არამედ დიდ პატივს სცემდნენ აკადემიის რუსი სტუდენტებიც“, – იგონებს დავით კლდიაშვილი. ნიკოს მოთხრობა მოეწონა ილია ჭავჭავაძეს და 1979 წელს დაბეჭდა ჟურნალ „ივერიის“ მეოთხე ნომერში. ამ თხზულებით, როგორც მწერალმა, ერთბაშად გაითქვა სახელი. მოთხრობაში მშვენივრად გამოჩნდა ნიკო ლომოურის მაღალმოქალაქეობრივი პოზიცია და გლეხობის აუტანელი, ტრაგიკული ყოფით გამოწვეული უზომო გულისტკივილი... აღნიშნულ თხზულებაში ლექსების შემდეგ პირველად გაცხადდა მწერლის ბელეტრისტული ნიჭი და ხალხოსნური მისწრაფებანი... ნიკო ლომოურის ცხოვრების მოთხრობებიდან ზოგიერთი პირველად ჟურნალებში გამოქვეყნდა, შემდეგ კი ცალკეულ წიგნებად გამოიცა. მოთხრობა „ქაჯანა“, ცოტა განსხვავებული სათაურით „პატარა ქაჯანა“ ლევ. ცაველის ფსევდონიმით 1881 წელს დაიბეჭდა ყოველკვირეული საპოლიტიკო და სალიტერატურო ჟურნალ „წყაროს“ პირველ ნომერში. ამას მოჰყვა აღნიშნული მოთხრობების დამოუკიდებელი გამოცემები: ჩვენთვის ცნობილია მოთხრობა „ალის“ 1883, 1903, 1913, 1918, 1926, 1935 და 1955 წლებში დაბეჭდილი წიგნები. რაც შეეხება „ქაჯანას“, ის გამოცემულია ათჯერ, მათ შორის ოთხჯერ – ავტორის სიცოცხლეში (1885, 1894, 1902, 1913, 1917, 1919, 1960, 1986, 2015 წლები).

ზემოთქმულიდან ჩანს, რომ კიევეში ცხოვრების პერიოდმა დიდი გავლენა მოახდინა ნიკო ლომოურის მსოფლმხედველობის გაფართოებასა და მისი უნარების გამოვლენაზე.

პირველი მოთხრობების გამოქვეყნებას დაემთხვა მწერლის დაბრუნება სამშობლოში. საქართველოში ის ენთუზიაზმით შეუდგა პედაგოგიურ და საზოგადოებრივ საქმიანობას. 1879 წელს მწერალი დაინიშნა თბილისის სათავადაზნაურო სკოლის გამგედ. ახალმა გამგემ მაშინვე დაიწყო ზრუნვა სასწავლებლის რეორგანიზაციისთვის: პირველი, რაც მან გააკეთა, იყო ის, რომ ოფიციალურად მოითხოვა სკოლის შენობის ქალაქის ცენტრში გადატანა. მისი თხოვნა ყურად იღეს და მალე ამ სასწავლებელმა სოლოლაკში, სუფთა და ლამაზ შენობაში დაიდო ბინა. ნიკო ვერ ეგუებოდა სასწავლებელში გამეფებულ რეჟიმს და სურდა, რომ მომავალი თაობის აღზრდა გააზრებულ პედაგოგიურ მეთოდებზე დაეფუძნებინა. მისი მიზანი იყო მასწავლებელსა და მოსწავლეებს შორის ურთიერთობა გაეთბო, მათში სამშობლოს სიყვარულის, ჰუმანურობისა და პასუხისმგებლობის გრძნობა გაეღვიძებინა. ნიკო წერდა: „ჩემი და მოწაფეების ურთიერთობა მხოლოდ და მხოლოდ ამ სიყვარულსა და პატივისცემაზე უნდა იყოს დამყარებული. ერთი მხრივ ტყეა, შიში, მონური კრძალვა-პირფერობა უნდა სამუდამოდ გაქრნენ ახალი სასწავლებლიდან. მასწავლებლის სახელის ღირსი არ არის ის, რომელიც არ მისდევს ამ მცნებას“ (ი. ბოვვაძე).

მწერალს კარგად ესმოდა, რომ სოფლად მცხოვრები გლეხობის მატერიალური მდგომარეობის გაუმჯობესებისთვის განათლება იყო საჭირო. სწავლა-განათლება უნდა გამხდარიყო ქვეყანაში ჩატარებული რეფორმების საფუძველი, სოფლად კი გაუნათლებლობას და ცრუმორწმუნეობას დაესადგურებინა. ამით სარგებლობდნენ ბოხოლეები, რომელნიც სისხლს სწოვდნენ და სიცრუეში ამყოფებდნენ ბუნებასთან შეჭიდებულ, შრომისგან წელში განწყვეტილ, დაბეჩავებულ ადამიანებს. თბილისის სათავადაზნაურო სკოლაში მუშაობის პერიოდში საგანმანათლებლო იდეებით შთაგონებული მწერალი დარწმუნდა, რომ მისი მოწოდება მწერლობასთან ერთად პედაგოგობა იყო, ამიტომ მან თავი დაანება სასულიერო უწყებაში სამსახურს და 1883 წლის მაისში მუშაობა დაიწყო გორის საოსტატო სემინარიის ქართული ენისა და ლიტერატურის მასწავლებლად. ამის შემდეგ ნიკო გორში სამუდამოდ დასახლდა, დაოჯახდა და მასწავლებლობასთან ერთად ეწეოდა აქტიურ შემოქმედებით და საზოგადოებრივ საქმიანობას. გორის საოსტატო სემინარიის რუსიფიკატორულ რეჟიმს მან დაუპირისპირა ქართული სულით გამთბარი გაკვეთილები, ურთიერთპატივისცემასა

და სამართლიანობაზე დაფუძნებული ურთიერთობა ახალგაზრდა თაობასთან, რომელიც მოწყურებული იყო ქართულ სიტყვას და თბილ დამოკიდებულებას. ნიკო ამ სემინარიასა და გორის საქალებო გიმნაზიაში ასწავლიდა ქართულს სიცოცხლის ბოლომდე. მან გამოზარდა ისეთი მწერლები და სამაგალითო ქართველი პედაგოგები, როგორიც იყვნენ: ვაჟა-ფშაველას ძმები – თედო და ნიკო რაზიკაშვილები, სიმონ ჯანაშია, ანასტასია ერისთავ-ხოშტარია, გრიგოლ აფშინაშვილი, და სხვანი. პროფესიონალი პედაგოგი ცდილობდა მოსწავლეების გულში ჩაენერგა მშობლიური ლიტერატურის სიყვარული და გაეღვივებინა მათი შემოქმედებითი მუხტი. აღსანიშნავია ის ფაქტი, რომ ნიკოს თავის აღსაზრდელებთან შემდეგშიც მეგობრული ურთიერთობა აკავშირებდა. იმ პირობებში, როცა „სემინარიის დირექტორს სლავინსკის „შემოკრებილი ჰყავდა თავის ირგვლივ ჯაშუშების მთელი ზროვა“, ასეთი გაკვეთილების ნახევრად კონსპირაციულ მდგომარეობაში ჩატარება სარისკო იყო. ამას გრძნობდნენ მოსწავლეებიც, რომელთა თვალში მასწავლებლის ავტორიტეტი თანდათან იზრდებოდა. „მეტად დიდი იყო ნიკო ლომოურის ავტორიტეტი მოწაფეებში. მოსწავლეთა მრავალი მღელვარება, გამოწვეული სემინარიის ადმინისტრაციის უხეშობით, ჩამქრალა ნიკოს გამოჩენისთანავე, მის სიტყვას დიდი ძალა ჰქონდა, რასაც ძალიან კარგად გრძნობდა სემინარიის ადმინისტრაცია და შეიძლება მხოლოდ ამისთვის ითმენდა ნიკო ლომოურის ყოფნას სემინარიაში“ (ი. ბოცვაძე). „ყველაზე მაღლიერია შრომა მინის მუშისა და მასწავლებლისაო, ისინი სულ მალე იხილავენ თავისი შრომის ნაყოფს და ამაშია მათი ბედნიერებაო,“ – ამბობდა იგი და, მართლაც, მის მოწაფეთაგან ბევრმა მნიშვნელოვანი წვლილი შეიტანა ამ საპასუხისმგებლო საქმეში. ნიკო ჯანაშიას, რომელიც აფხაზეთიდან იყო ჩამოსული, ძალზე უჭირდა ქართულად ლაპარაკი. მასწავლებლის დამსახურებით ის არა მარტო დაეუფლა მშობლიურ ენას და ლიტერატურას, არამედ სიხუმრში დაბრუნებული ენთუზიაზმით შეუდგა პედაგოგოურ საქმიანობას, ის ასევე სისტემატურიად აქვეყნებდა სტატიებს ჟურნალ-გაზეთებში. სოხუმიდან გამოგზავნილ წერილში ნიკო ჯანაშია თედო რაზიკაშვილს სწერდა: „თუ შეხვდე ნიკო ლომაურს, გულითადად მომიკითხე. არ ვიცი, სადა, ნათლად წარმოდგენილი და ანგარიში მიცემული არა მაქვს სადა, ეს კი ნამდვილია, რომ მისი სახე ჩემს გონებაში ბრწყინვალედ და სპეციალ სახედა მაქვს წარმოდგენილი, ვითარცა კაცისა, და რაცხა გულს ეკბინება, როცა მის შესახებ ჩემთან ვინმე „ძვირს“ იტყვისო“.

ასეთი სიყვარული დათესა ნიკო ლომოურმა თავის მოსწავლეებში. ის მუდამ გორის კულტურული ცხოვრების შუაგულში ტრიალებდა და დატვირთული გრაფიკის მიუხედავად, განაგრძობდა შემოქმედებით საქმიანობას. როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, ნიკოს მოთხრობები გამოქვეყნებისთანავე სამაგიდო წიგნებად გადაიქცა. 1880 წელს „ივერიის“ პირველ ნომერში დაიბეჭდა ნიკო ლომოურის მოთხრობა „ბედი უბედურთა, – ანბავი ჩვენი ხალხის ცხოვრებიდან“ (დამოუკიდებელი პუბლიკაციები: 1889, 1928, 1935, 1941 წ.წ.). 1906 წელს მწერალმა ჟურნალ „ნაკადულის“ მეხამე ნომერში პირველად გამოაქვეყნა ყველასთვის საყვარელი საბავშვო მოთხრობა: „პანია მეგობრები“. ამ თხზულების პოპულარობაზე მეტყველებს ის ფაქტი, რომ ის შემდგომ წლებში ცალკეულ წიგნებად შვიდჯერ გამოცემულა (1920, 1921, 1940, 1949, 1978, 1982, 1990 წ.წ.). მშრომელი ადამიანებისადმი სიყვარულით და თანაგრძნობითაა გამსჭვალული ნიკო ლომოურის სხვა მოთხრობებიც, როგორიცაა: „ყოველის მხრიდან“ (1901, 1913, 1926, 1929 წ.წ.), „გიგო ღრუბელაშვილი“ (ჟურნ. „მოამბე, 1894 წ.), „ქრისტიანი ლეკები“ (ჟურნ. „მოამბე“, 1897 წ.), ნ.), „წუთისოფელი“ (ჟურნ. „მოამბე, 1900 წ.), „ბერუა ქრისტესიაშვილი“ (ჟურნ. „მოამბე, 1904 წ.), „დეიდა სიდონია“ (ჟურნ. „განათლება, 1912 წ.). მათგან ერთი შესანიშნავი მოთხრობა „ყოველის მხრიდან“ წიგნებად ოთხჯერაა გამოცემული (1901, 1913, 1926, 1929 წ.წ.). აღნიშნული თხზულება იმდენად დიდი ოსტატობითაა დაწერილი, რომ ის ქართული ბელეტრისტიკის შედევრად შეიძლება ჩაითვალოს. ის შეტანილია სხვადასხვა პერიოდში გამოცემულ მოთხრობათა კრებულებში. გაზეთ „ცნობის ფურცელში“ 1897 წლის 10 იანვარს (№80.) გამოქვეყნდა ნიკო ლომოურის თხზულება „სამძიმარი“ სათაურით: „ნიკ. ლომოურის ახალი მოთხრობა“. ეს ნაწარმოები შემდგომ აღარ დაბეჭდილა და ავტორის თხზულებათა არც ერთ კრებულში არ შეუტანიათ. ნიკოს მოთხრობების შინაარსი ყველასთვის ძალიან ახლობელი იყო, რადგან რეალისტურად ასახავდა უბრალო ხალხის ყოველდღიურ ცხოვრებას. მაგრამ მწერლის თხზულებები მხოლოდ ამ ნიშნით არ იზიდავდა მკითხველს: აქ ერთმანეთს ერწყმის: სხარტი დიალოგები და პერსონაჟთა ემოციების გადმოცემის ფსიქოლოგიური სიღრმე, ნიკოს მოთხრობებში ბუნება ცალკე ფენომენია – თვალსაჩინო, ცოცხალი და დინამიური... ბუნების სურათების აღწერის მხრივ ნიკო ლომოური ვაჟა-ფშაველას ღირსეული წინამორბედი. ყოველივე ზემოთქმულიდან შეიძლება დავასკვნათ, რომ ქართულ ბელეტრისტიკაში ნიკო ლომოურმა შემოიტანა მხოლოდ მისი ბრწყინვალე სამწერლო ენისთვის დამახასიათებელი ორიგინალური სტილი.

საქართველოს ისტორიულ წარსულს ეხმიანება ნიკო ლომოურის ისტორიული მოთხრობები „ხერხი სჯობია ღონესა“ (ყურნალი „ნაკადული“, 1906 წ. №3)) და „წინაპართა აჩრდილნი“. მწერალი შენატროდა საქართველოს გმირულ წარსულს, მაგრამ პესიმიზმში არასდროს ვარდებოდა, ის ოცნებობდა იმ დროზე, როცა ქვეყანა დამოუკიდებლობის გზას დაადგებოდა და თავს დაიხსნიდა რუსეთის თვითმპყრობელური რეჟიმის კლანჭებისგან. „წინაპართა აჩრდილნი“ (ერეკლე მეფის ცხოვრებიდან) ნიკო ლომოურმა დაწერა 1902 წელს და იმავე წელს გაზეთ „ივერიის“ ოთხ ნომერში (№№241, 242, 243, 244) გამოაქვეყნა. ცალკე წიგნად კი ის პირველად გორში 1914 წელს გამოიცა (შემდგომი გამოცემები: 1915, 1926, 2010 წწ.). ამ თხზულების შესახებ 1915 წლის 17 იანვარს ქ. გორიდან ნიკო ლომოური ერთ პირად წერილში თავის მეგობარ დავით გიორგის ძე ალადაშვილს (იმერეთის ეპისკოპოსს გიორგის) სწერდა: „მიზნადა მქონდა აწინდელი დავრდომილი ქართველისათვის მეჩვენებინა დიდებულ წინაპართა აჩრდილნი და მით ცოტათი მაინც დაეხმარებოდი ეროვნულ გრძნობათა განვითარებასო“ (შ. გოზალიშვილი).

საინტერესოა, როგორ აფასებდა ერეკლე მეფის პოლიტიკას ნიკო ლომოური. ამავე თხზულებაში ის წერს: „მეფე ერეკლეს ხმალი რომ ერთ დღეს დაღესტნის საზღვრებთან პრიალებდა, მეორე დღეს შუა ქართლში სჩებდა ოსმალ-სპარსელებს. კაცს გაუჭირდება თქმა – როდის და სად ისვენებდა გასაოცარი გმირი მეფე. საუბედუროდ, ერეკლე მეორეს ხანდისხან პოლიტიკური შორსგამსჯვალულობა ატყუებდა. ამის გამო იგი ხშირად მტერსა და მოყვარეს ვერ არჩევდა ერთმანეთისაგან: დაუძინებელი მტერი მის სამშობლოს მოკეთედ ეჩვენებოდა, და მას კი მტრულად შესცქეროდა, რომელთანაც სამშვიდობო მორიგება შესაძლებელიც იყო და სასარგებლოცა. ამიტომ მისმა გასაოცარმა მამაცობამ ბოლოს ჟამს თითქმის უნაყოფოდ ჩაიარა; მისი დიადი ღვანლი სამშობლო ქვეყნის წყლულს განმკურნებელ მალამოდ ვერ დაედო!.. „ბედნიერია ის ერი, რომელსაც სამოქმედო სარბიელი წინ უდევს, ყოველის მხრივ კარგადებული! ამისთანა ერს თავში ჩაკვრას ვერავინ გაუბედავს: გმირები მას არ გამოელევიან არასდროს!“ ამ სიტყვებით ყველაფერია ნათქვამი, მაგრამ ნიკო ლომოურის ეროვნული ინტერესების კიდევ უფრო ნათლად წარმოსაჩენად გვინდა მოვიყვანოთ ერთი ეპიზოდი მისი წერილიდან, რომელიც რუსიფიკატორული პოლიტიკით აღშფოთებულ ახალგაზრდა მწერალს 1875 წლის 26 დეკემბერს გაუგზავნია სერგეი მესხისთვის: „...თითქმის ოჯახშიც აღარ გვაძლევენ სამშობლო ენაზედ ლაპარაკის და კითხ-

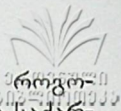
ვის ნებას. მაგრამ ცხოველია მომავალი! ჩვენ გულიდამ მუდამ ვრა და ვაება არ ამოვა... იქ ნელნელა გროვდება შხამი და ცეცხლი და ბრალი მისი, ვისაც ეს შხამი გადაესხმის, ცეცხლი გადაეყრება... საქართველოს სძინავს, მაგრამ მკვდარი არ არის. როგორც ჰგონიათ! საქართველო გაიღვიძებს" (ი. ბერძენიშვილი).

მწერალი ჟურნალ-გაზეთებში დაბეჭდილ თხზულებებსა და სტატიებს უმეტესად აქვეყნებდა ფსევდონიმებით: „სემინარიელი“, „ლევ. ცაველი“, „თქვენებური“, „პროვინციელი“, „ნიკო მასწავლებელი“, „არბოელი“, „ნ-ური“, „ნ. გორელი“, „გორელი“, „ლ-რი“, „ლ. ნ.“ და „ქართლოსიანი“. მწერლის თხზულებები და პუბლიცისტიკა მე-19 საუკუნის 70-იანი წლებიდან პერიოდულად იბეჭდებოდა გაზეთებში: „ისარი“, „დროება“, „ივერია“, „ცნობის ფურცელი“, „თეატრი“, ასევე ჟურნალებში: „ივერია“, „კვალი“, „მნათობი“, „წყარო“, „კლდე“, „მწყემსი“, „შრომა“, „განთიადი“, „ნაკადული“ და „მოამბე“.

ნიკო ლომოური 1910 წლიდან 1913 წლამდე გახლდათ გორის მხარეს „ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების“ თავმჯდომარე. როგორც ამ საზოგადოების აქტიური წევრი, ის ფართო საგანმანათლებლო მუშაობას ეწეოდა, მყისიერ რეაგირებას ახდენდა და ეხმიანებოდა იქ მომხდარ ყველა მნიშვნელოვან ამბავსა თუ წამოწყებას.

„ცხოვრებაში მშვიდი ნიკო ლომოური მწერლობაში მშფოთვარე, შეუპოვარი სულისკვეთების გამომხატველი იყო. მისი შინაგანი სტიქია, მისი ადამიანური ბუნებისა და მისწრაფებების ნამდვილი ხასიათი მთლიანად სწორედ მის მხატვრულ შემოქმედებაში გამოჟღავნდა“ (ე. ქარელიშვილი). მართალია, მხატვრულ შემოქმედებაში ხატოვნად აისახა მწერლის სათქმელი, მაგრამ ნიკო ლომოურის, როგორც მწერლისა და საზოგადო მოღვაწის პორტრეტის სრულყოფილად წარმოსადგენად აუცილებელია მისი პუბლიცისტური წერილების გათვალისწინება. პუბლიცისტიკა გახლდათ ის სფერო, საიდანაც ჩანს, თუ რა საჭირობოროტო საკითხები აღელვებდა მწერალს, როგორც – პუბლიცისტი პრინციპული და შეუპოვარია უსამართლობასთან და საზოგადოების მანკიერ მხარეებთან ბრძოლაში.

ნიკო ლომოურის სტატიები და კორესპონდენციები სხვადასხვა შინაარსისა გახლდათ. ისინი ძირითადად, ქართლ-კახეთის ამბებს შეეხებოდა. მათში განხილულია: სწავლა-განათლების, ვაჭრობის, სოციალური, ხელოვნების და ადმინისტრაციული საკითხები; ჟურნალისტი ეხება აქტუალურ სამართლებრივ პრობლემებსაც, მაგალითად, იმ დროს მეტად გავრცელებულ ყაჩაღობის თემას. ის

არ ივინყებს მეცნიერების ისეთ მნიშვნელოვან დარგებს, როგორცაა ისტორია და არქეოლოგია. ნიკოს გული შესტკიოდა საქართველოს სიძველეებზე და დანგეული ეკლესია-მონასტრების ბედზე. ის საჭირო და სასწრაფო საქმედ მიიჩნევდა არქეოლოგიური და ისტორიული გამოკვლევების დაწყებას: „წარმოვიდგინოთ, თუ რაედენი რამ არის ჩვენს წარსულზედ დაწერილი სპარსულს, ბერძნულს, რომაულს, ფრანცუზულს, რუსულს და სხვა ენებზედ! ყველა ესენი რომ გადმოსთარგმნოს საზოგადოებამ, შეაგროვოს ერთად და, შეძლებისა და გვარად, რიგზედ დააწყოს, ესეც დიდი ღვაწლი იქნება მომავლის წინაშე! მაგრამ ეჭვი არ არის, რომ ისტორიული საზოგადოება აგრეთვე დიდ ყურადღებას მიაქცევს იმ ძველი სიგელების, გუჯრების სხვადასხვა წარწერათა და ნივთთა მოპოვებას, შეძენას და დამუშავებასო“, – წერდა თავის სტატიაში „ორიოდ სიტყვა ისტორიულ საზოგადოებას და ჟურნალზედ“.

ცრუმორწმუნეობისა და ფარისეველი სამღვდელოების კრიტიკის გამო საბჭოთა პერიოდის ზოგიერთი მკვლევარი ნიკო ლომოურს ათეისტად მიიჩნევა და, რაც, რა თქმა უნდა, არ შეეფერება რეალობას. მწერლის შემოქმედება და მთელი საზოგადოებრივი საქმიანობა ქრისტიანულ-მართლმადიდებლური პრინციპების დაცვასა და ცხოვრებაში დანერგვას ემსახურებოდა. თავის თხზულებებში მწერალი შთაგონებით აღწერს ეკლესიებში ჩატარებულ ქრისტიანულ დღესასწაულებს, პუბლიცისტურ წერილებში მადლიერების გრძნობით მოიხსენიებს კეთილისმოქმედ მღვდელმთავრებს, გულისტკივილით წერს დაზიანებული ატენის, იკორთისა და ზემო ნიქოზის მონასტრების შესახებ და ყურადღებას ამახვილებს აღდგენითი სამუშაოებისას მათი ძველი სტილის შენარჩუნებაზე. ყველაფერი ეს კი მეტყველებს იმაზე, რომ „ნიკო ლომოური მყარად იდგა ქრისტიანული რელიგიის პოზიციაზე და მკაცრად აკრიტიკებდა ჭეშმარიტი აღმსარებლობიდან გადახვევის ცდებს, დაუნდობლად ებრძოდა ცრურწმენას, მკითხავეებსა და მარჩიელებს, მართლმორწმუნე სასულიერო მოღვაწეთა გვერდში დგომით გამოხატავდა თავის ურყევ ქრისტიანულ-ზნეობრივ მრწამსს“ (ნ. საღირაშვილი).

„შეუძლებელია არ მოვიხსენიოთ, თუ პოლიტიკურად ვის უახლოვდებოდა ნიკო ლომოური, – წერს ს. აბულაძე. – იმ დროს ჩვენში მრავალი სხვადასხვა მიმართულების გაზეთი გამოდიოდა, მათ შორის, ერთმანეთს მკვეთრად უპირისპირდებოდნენ სოციალ-დემოკრატების და სოციალ-ფედერალისტების გაზეთები. ნიკო და ინტელიგენციის დიდი ნაწილი უფრო ფედერალისტებისკენ იხრებოდნენ, რადგან სამშობლოსადმი დამოკიდებულების საკითხში

მათ უფრო გარკვეული პროგრამა ჰქონდათ. ჩვენც მათ თანაუგრძნობდით – მოწაფეები, თუმცა ნიკო გვეტყოდა ხოლმე, რო, ის სოციალ-დემოკრატი იქნებოდა, რომ საქართველო თავისუფალი იყოსო“. ეს მოსაზრება არ არის უსაფუძვლო, რადგან ეროვნული იდენტობისა და მიწის განაწილების საკითხებში ქართველი მოღვაწეების ბევრი წარმომადგენელი თანაუგრძნობდა ფედერალისტებს (მაგ., ვაჟა-ფშაველა და მისი ძმა – თედო რაზიკაშვილი). ნიკო ლომოურის ეროვნული პოზიციის ნათელსაყოფად ყველაზე მნიშვნელოვანია მისი წერილი: „ხმა პროვინციიდან“, სადაც მწერალი ეხმაურება იმ დროს გიორგი წერეთლის მიერ „შემოგდებულ“ ქართველ მოღვაწეთა სამ დასად დაყოფის თემას. მას დაუშვებლად მიაჩნია ქართველი ინტელიგენციის „ტეტიათა მოტრფიალებად“, თავად-აზნაურებად და ეროვნული მოძრაობის ახალგაზრდული თაობის წარმომადგენლებად (შემდგომში სოციალ-დემოკრატები) დაყოფა და ამბობს: „ეროვნება, როგორც ყველასთვის ცნობილია, შეადგენს იმგვარ თვისებათა კრებას, რომლებითაც ერთი ერი განირჩევა მეორე ერისგან. ამგვარი თვისებანი არიან: ენა, სარწმუნოება, ზნე-ჩვეულება, ფიზიკური აგებულება, გონებითი ნიჭიერებანი და საზოგადოდ ერთი განსაკუთრებული ელფერი მთელის მისის სულიერის საუნჯისა, კულტურისა. მაშასადამე ის პირნი, რომლებიც ამ ეროვნულ თვისებათა დაცვას, შენახვას და განვითარებას ემსახურებიან, ის პატივცემული პირნი უნდა აღიარებულ იქნან ეროვნული პრინციპების წარმომადგენლებად... ჩვენდა საბედნიეროდ, ამისთანა მოღვაწენი მრავალნი გვყვანდნენ და ბევრმა უკვე დაუდგა უქრობელ ლამპრად თავისი პატიოსანი სახელი სამშობლო ქვეყნის წმინდა ტრაპეზსა!“ შემდეგ ის ჩამოთვლის ქართული მწერლობისა და ეკლესიის მოღვაწეებს, რომელთაც ძველებიდან დიდი წვლილი მიუძღვით ქართული კულტურის აღმავლობისა და სულიერების შენარჩუნებაში და წერს: „ყველა აქედან ცხადია, რომ ეროვნება, მის დასაცველად, გასაძლიერებლად შრომა-მოქმედება ახალი ხილი არა ყოფილა! მაშასადამე, ახლანდელ „მესამე დასზედ“ დაშორებით უფრო ადრე ყოფილან სხვანი, რომელთაც უღვანიათ მის სასარგებლოდ და ამ დროს გამოუჩენიათ უფრო მეტი ნიჭიცა, მეტი განვითარებაცა და შრომის უნარიც, ვიდრე ამ ახალი „მესამე დასის“ ჩხავანა წარმომადგენლებს“.

ამ საპროგრამო წერილით ნიკო ლომოური წარმოიჩინდა, როგორც პროგრესულად მოაზროვნე პირი, რომელსაც მიაჩნდა, რომ განსხვავებული პოლიტიკური შეხედულებების მიუხედავად, ეროვნული ცნობიერება უნდა ეყრდნობოდეს ყველაზე ფასეულ

კულტურულ და ისტორიულ მონაპოვარს, ამ პრინციპის გატარებისას მწერალს დაუშვებლად მიაჩნდა საზოგადოების კლასებზე დაყოფა. ქვეყნის განვითარების უცულობელ პირობად ის თვლიდა შეძლებული და მშრომელი მოსახლეობის ცხოვრების პირობების „გათანასწორებას“.

ასეთი შემართებით იბრძოდა ეს უებრო მამულიშვილი ცხოვრების ბოლომდე, კიდეც ბევრი ოცნება და გეგმა ჰქონდა განსახორციელებელი, მაგრამ შრომამ გატეხა და ადრე დაავადდა. დღითი დღე უარესდებოდა ნიკო ლომოურის ჯანმრთელობა, მიუხედავად ამისა, ის არ კარგავდა იმედს და ცოტა მომჯობინებული ამბობდა: „ახლა კი ვგრძნობ, რომ სიკვდილი მომშორდა, ჩემსა და მას შორის ახლა არავითარი კავშირი არ არსებობს“, მაგრამ ავადმყოფობამ თავისი გაიტანა. იგი 63 წლისა გარდაიცვალა 1915 წლის 17 აპრილს, საღამო ხანს. ყველასთვის საყვარელი მწერლის გარდაცვალების ამბავი თავზარდამცემი იყო ქართველი საზოგადოებისთვის, რომელმაც ცოტა ხნის წინ ანტონ ფურცელაძე და აკაკი წერეთელი დაიტირა. უკვე მძიმედ ავადმყოფმა ვაჟამ მტკივნეულად განიცადა მეგობრის სიკვდილი. მისი უკანასკნელ ლექსში ნიკო ლომოურისადმი ჩანს ეს უძირო სევდა: „თუმც მრცხვენის, მაგრამ ვაჟკაცი/ველარა ვმალავ ცრემლებსა,/მეგვინდენ შეცოდებანი,/შენი მოწაფე გვედრებსაო“, – წერდა პოეტი. ნიკო ლომოურის გარდაცვალებაზე წერდა ქართული პრესა. ჩვენს საბოლოო სატყმელს ნიკო ლომოურის პიროვნების შესახებ, ვფიქრობ, ყველაზე უკეთ მწერლის დაკრძალვაზე ნიკოლოზ შიუკაშვილის მიერ წარმოთქმული სიტყვა ეხმიანება: „შენზედაც ბევრი რამ თქმულა, ძვირფასო ნიკო – თვალსაჩინო მწერალი, დარბაისელი ქართული ენის ოქროპირი, საზოგადო მოღვაწე და ჩინებული აღმზრდელი... მხოლოდ მე შენ უმეტესად გადიდე, როგორც ქართველი ადამიანის სინდისს!... სწორედ რომ გენიოსი იყავ ქართველი ადამიანის სინდისისა და შენს სიახლოვეს ყველა ქართველი ისევე იკრძალებოდა, როგორც გარყვნილი ბრბო უბინო მშვენიერების წინაშე“. ასე დაიტირა ქართველმა ერმა ნიკო ლომოური, რომლის სპეტაკი სული პირნათელი შეუერთდა მარადიულ სამყოფელს...

P. S.

ნიკო ლომოურის სიკვდილიდან ათეული წლების შემდეგ, 1941 წელს რეჟისორმა კონსტანტინე პიპინაშვილმა მწერლის მოთხრობის სიუჟეტზე გადაიღო მხატვრული ფილმი „ქაჯანა“, რომელიც დღეს საქართველოს კინოს ისტორიის ოქროს ფონდშია შესული,

კომპოზიტორმა მერი დავითაშვილმა კი მოთხრობის შთაგონებით შექმნა ამავე სახელწოდების საბავშვო ოპერა. გასული საუკუნის 30-იან წლებში სპექტაკლი „ქაჯანა“ წარმატებით იდგმებოდა მოზარდ მაყურებელთა თეატრის სცენაზე.

გამოყენებული ლიტერატურა:

სახოკია, თედო. ჩემი საუკუნის ადამიანები. – თბ., ნაკადული, 1969.

ხუციშვილი, ს. ნიკო ლომოური. თბ., 1955.

სახალხო განათლების ქართველი მოღვაწეები და სახალხო მასწავლებლები. კრებული 1-ლი, – თბ., საქართველოს სსრ განათლების სამინისტროს პედაგოგიკურ მეცნიერებათა ინსტიტუტის გამბა, 1953.

ბოცვაძე, ი. ნიკო ლომოური. – თბ., ნაკადული, 1966.

ლომოური, ნიკო. პუბლიცისტური წერილები. თბ., ს. მურადაშვილის გამგეობის, 2002.

ქარელიშვილი, ე. ნიკო ლომოური. – თბ., ნაკადული, 1986.

სალირაშვილი, ნ. ნიკო ლომოურის ქრისტიანულ ზნეობრივი მრწამსი// ლიტერატურული ძიებანი, XXI. თბ., მერანი, 2000., გვ. 264.

ბერაძე, ი. ნიკო ლომოური და დასების საკითხი//კრიტიკიუმი, N6. – თბ., შოთა რუსთაველის სახ. ქართული ლიტერატურის ინსტიტუტი, 2002, გვ. 104

ი. ბერძენიშვილი. ზოგიერთი ცნობა ნიკო ლომოურის შესახებ. საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის მაცნე. ენისა და ლიტერატურის სერია, 2. თბ., 1977 წ., გვ. 151.

შ. გოზალიშვილი. ნიკო ლომოურის წერილები ქართველ მოღვაწეებთან//მოამბე, – თბ., 1959, გვ. 243.

პლატონ ლეუავას მოგონება ნიკო ლომოურზე. გ. ლეონიძის სახელობის ქართული ლიტერატურის სახელმწიფო მუზეუმი. ხ.: 23438.

სავლე აბულაძის მოგონება ნიკო ლომოურზე. გ. ლეონიძის სახელობის ქართული ლიტერატურის სახელმწიფო მუზეუმი. ხ.: 174.

ნ. შიუკაშვილი. კიდევ ერთი ძვირფასი სამარე. თეატრი და ცხოვრება, 1915, №8.

ხათუნა კალანდარიშვილი

მჭევრმეტყველურობის ტენდენცია ილია ჭავჭავაძის „მგზავრის წერილებში“

ილია ჭავჭავაძის შემოქმედებითი მუშაობის პროცესზე თვალის გადევნება გვარწმუნებს, რომ მის უმთავრეს მიზანს მკითხველამდე აზრის თუ იდეის დაუბრკოლებელი მიტანა წარმოადგენს. ამისთვის კი საჭიროა მათი მოქცევა შესაბამის მხატვრულ სამოსელში, რომელიც უზრუნველყოფს მხატვრული დამაჯერებლობის დაცვას და მკითხველზე ზემოქმედებას განსაზღვრავს. ილიას შემოქმედებითი მუშაობის მანერის მოკლე ფორმულირება გრიგოლ რობაქიძის სიტყვებით შეიძლება: „ილია ჯერ მიზანს ხედავს და მერე შეჭქმნის“ [რობაქიძე 2012: 388]. მაგრამ, რასაკვირველია, „არ არის საკმარისი მხოლოდ იმის ცოდნა, თუ რა უნდა ითქვას, არამედ აუცილებელია, ეს სათანადოდ ითქვას“ [კიკნაძე 1999: 9]. სტილის დახვეწილობას გამოსახატავი საკითხისა და გამოხატვის ფორმის შესაბამისობა განსაზღვრავს. აქედან მოდის ნაწარმოების ზემოქმედების ეფექტიც და მაღალმხატვრულობის განცდაც. ამგვარ შთაბეჭდილებას მწერლის მიერ გამოყენებული გამოსახვის საშუალებების ერთობლიობა განაპირობებს, რის თავისებურებასაც, ილიას შემთხვევაში, მნიშვნელოვანწილად განსაზღვრავს მისწრაფება მჭევრმეტყველურობისაკენ. როგორც მიუთითებენ, მჭევრმეტყველურობის ერთი პირობა სწორედ იმაში მდგომარეობს, რომ მწერალმა თავის აზრს, „თავის გრძნობას საგანგებოდ შეურჩიოს ესა თუ ის გამოთქმა, ესა თუ ის სიტყვა“ [მინაშვილი 1995: 142].

ილია ჭავჭავაძის თხზულებებისათვის არ არის დამახასიათებელი საკითხთა სიმრავლე. მისი მიზანია, დასმული პრობლემა ღრმად და ფართოდ განიხილოს არაერთი ასპექტით, რათა მაქსიმალურად ნათლად დაანახვოს მკითხველს. ილია მიისწრაფვის იმისკენ, რომ მის მიერ დასახული იდეალები ცხადი და გასაგები

იყოს მკითხველისათვის, რაც, სხვათა შორის, გარკვეულწილად უკვე განაპირობებს მისი თხზულებების მჭევრმეტყველურობას. სწორედ ამიტომ ერთი ნაწარმოების შიგნით ილია არ მსჯელობს ბევრ საკითხზე, რათა მათ მკითხველის თვალში ერთმანეთი არ გადაფარონ. მის პროზაში ამ თვალსაზრისით გამონაკლისს წარმოადგენს „მგზავრის წერილები“, რომელიც ყურადღებას იქცევს განხილული საკითხების სიმრავლითა და ნაირგვარობით. თუმცა, უნდა ითქვას, რომ ილიამ აქაც არ უღალატა თავის ჩვეულებას – საკითხთა გამოცალკევებას მათი სიცხადის უზრუნველყოფის მიზნით. „მგზავრის წერილების“ შემთხვევაში მან ამას ორიგინალური კომპოზიციით მიაღწია – ნაწარმოები ცალკეული ეპიზოდებისაგან შექმნა, რომლებსაც ერთმანეთთან მწყობრი თვალსაზრისი აკავშირებს, მაგრამ, ამავე დროს, თითოეული მათგანი დამოუკიდებელია შინაარსობრივად და ერთი კონკრეტული აზრისა თუ იდეის გამოხატვას ემსახურება. ამ ეპიზოდების ღრმად მოქალაქეობრივი სოციალური შინაარსი, რომელსაც ზოგადეროვნული და ზოგადსაკაცობრიო ღირებულება აქვს, მუდამ აქტუალურია. ეს კიდევ ერთი პირობაა „მგზავრის წერილების“ მჭევრმეტყველურობის გამოვლენისათვის. როგორც მიუთითებენ, „ილია არაფერს არ გამოგვცემს თავის ნაწარმოებებში ისეთს, რაც მხოლოდ მოცემულ მომენტს უპასუხებს და გარკვეული დროის გასვლის შემდეგ დაკარგავს თავის მნიშვნელობას“ [მინაშვილი 1995: 143]. მარადიულ ღირებულებებზე საუბარი კი მჭევრმეტყველურობისაკენ მისწრაფების პირობაა.

მხატვრული გამოსახვის ეს მეთოდი საზოგადოდ დამახასიათებელია ილია ჭავჭავაძის შემოქმედებისთვის. როგორც მითითებულია, „მჭევრმეტყველებისაკენ მისწრაფება... თავის განმარტებასა და გამართლებას მომეტებულად იმაში პოულობს, რომ ერის ჩაგვრის პირობებში მწერლის შემოქმედებამ მოწოდების როლი უნდა შეასრულოს“ [კიკნაძე 1956: 282]. ალბათ ამის გამოა, რომ არა მხოლოდ პროზაული ნაწარმოებები, მისი „სოციალური შინაარსით დატვირთული პოეზიაც მჭევრმეტყველურ მოწოდებას წარმოადგენს“ [კიკნაძე 1956: 282]. მაგრამ „მგზავრის წერილები“ ამ კუთხით განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია, რადგან იგი პირველი დასრულებული პროზაული ნაწარმოებია, როგორც მითითებულია, პროგრამული ხასიათისა, და მასში შეკუმშული სახით მოცემულია არა მხოლოდ ის საკითხები, რომლებითაც ილია ინტერესდებოდა მთელი თავისი მომავალი ლიტერატურულ-პრაქტიკული მოღვაწეობის მანძილზე, არამედ მისი, როგორც ხელოვანის, თავისებურებათა ერთობლიობაც.

ილია ჭავჭავაძისთვის დამახასიათებელია მისწრაფება ზოგად პლანში ასახვისაკენ. მაშინაც კი, როდესაც მისი თხზულების ობიექტი კონკრეტული საგანი თუ მოვლენაა, მწერალი, ჩვეულებრივ, მაღლდება ასახვის კონკრეტულ ფორმაზე და მისი მსჯელობა ზოგად ხასიათს იძენს. კონკრეტულიდან ზოგადისაკენ ზეაღსვლა, კონკრეტულში ზოგადის განსახიერება ილია ჭავჭავაძის შემოქმედებითი მიდგომის თავისებურებაა. მხატვრული გამოსახვის ამგვარი მიმდინარეობა უკვე გულისხმობს მჭევრმეტყველურობისკენ მისწრაფებას. ესეცაა ერთ-ერთი მიზეზი იმისა, რომ მჭევრმეტყველურობა ილია ჭავჭავაძის შემოქმედების საერთო ნიშანია. რაც შეეხება „მგზავრის წერილებს“, ის სამეცნიერო ლიტერატურაში სახელდებულია, როგორც „მჭევრმეტყველების შესანიშნავი ნიმუში“ [მინაშვილი 1995: 354]. მოთხრობა მთლიანად ზოგადი ხასიათისაა და, ამდენად, მის შესრულებაში უკვე მოიაზრება მჭევრმეტყველურობის მომენტი, მაგრამ ეს ნაწარმოები ამ თვალსაზრისით კიდევ უფრო საინტერესო სახეობრივ ნიმუშებს გვთავაზობს.

ამ კუთხით საყურადღებოა მოხვევ ლელთ ღუნიას სახე. ეს ის პერსონაჟია, რომელსაც მწერალი თავის მთავარ სათქმელს ანდობს. მოხვევის პირითაა გამოთქმული ეროვნული თავისუფლებისათვის ბრძოლის იდეა, რაც ამ ნაწარმოების აზრობრივ კულმინაციას წარმოადგენს. ილიას ამოცანა ამ იდეის მკითხველამდე ცხადად და გარკვევით მიტანაა, ამიტომ იგი ქმნის ლელთ ღუნიას უაღრესად მჭევრმეტყველურ სახეს. მჭევრმეტყველება, სულხან-საბა ორბელიანის განმარტებით, „არს ძალი ხელოვნებითი დამარწმუნებელი სიტყვისაჲ“ [ორბელიანი 1966: 14]. მისი, როგორც მხატვრული მეთოდის, გამოყენების მიზანი მკითხველზე შთაბეჭდილების მოხდენა, მასზე ზემოქმედებაა. ეს არის მხატვრული დამაჯერებლობის მიღწევის ერთი ქმედითი საშუალება. ლოგიკურია, რომ ლელთ ღუნიას სახე ამ მიდგომითაა შექმნილი. მჭევრმეტყველურობის მისაღწევად მწერალი სხვადასხვა საშუალებას იყენებს. უპირველეს ყოვლისა, მიმართავს ასახვის მისეულ მანერას, რაც ილიას სხვა ქართველი ავტორებისაგან გამოარჩევს – „მწერალი კი არ დადის პერსონაჟის – ამ შემთხვევაში ლელთ ღუნიას დონემდე, არამედ თვით პერსონაჟია მწერლის მიერ აყვანილი თავისი შეგნების დონემდე“ [მინაშვილი 1995: 361]. ილია ჭავჭავაძემ ლელთ ღუნია თავისი ეროვნული კონცეფციის სიმადლეზე აზიდა, ამ გადასახედიდან ალაპარაკა ზოგადქართულ პრობლემებზე და ამით უდიდეს ეფექტს მიაღწია.

თავისი მიზნისკენ მიმავალ გზაზე მწერალმა აქტიურად გამოიყენა მოხვევის მეტყველება. ამ თვალსაზრისით საინტერესოა

ლელო ლუნიას მსჯელობა ახლანდელი და წარსული დროის ავ-კარ-გზე: „ადრიდა ავად თუ კარგად ჩვენი თავი ჩვენადვე გვეყუდნეს“ მით იყვის უკედ. ადრიდა ერი ერობდის, გული გულობდის, ვაჟი ვაჟაბდის, ქალაი ქალაბდის. ადრიდა?! ერთ-ურთს დავეყუდნით, ერთ-ურთს ვიხვეწებდნით. ადრიდა?! ქვრივ-ობოლთ ვიფარევდით, შინ მიწრიელს, გარეთ მავნეს დავულაგმდით. ხთისა და ბატონის იასაულს მის ყუდროს არ მივკერძდნით, ერთ-ურთს ლალ მტერთან ჩავეფარვიდნით, დაცემულ ვიურვებდნით, ატირდომილს ვიხიო-ნიდნით და ესრედ იყვის ბრალეა კაცისა, ერთ-ურთობა. აწინა ერობა დაიშალის, მეძავ-მრუშობაი ჩამოვარდნის, ხარბობაი, ანგა-რი გვერივნის, ერთ-სულობაი დავარდნის, მტერობა-ბძარვაი გახ-შირდნის. აწინა ქვრივ-ობოლ ვინ განიკითხნის, ატირდომილ ვინ გააცინის, დაცემულ ვინ ალადგინის? აწინა არა არნ კაცი და თუ არნ – პირად და გულად ჯულურ არნ. ერი დავარდნილ, გალახულ არნ, ვრდომილ-კრთომილ. წარხდა ქართველთა სახელი, ქარ-თველთა წესთ-წყობაი. ადრიდა ჩვენობა იყვის. წარხდა, მოისრა ქე-ყანაი, რაია აწინა ჩვენი დარჩენა? ჭამად-სმად სასყიდვალ, ტყეი სასყიდვალ, გზაი სასყიდვალ, ლოცვა-კურთხევაი სასყიდვალ, სა-მართალი სასყიდვალ, რაიდ დარჩების ბეჩავი მახევე?“ ეს მონაკვე-თი საყურადღებოა იმის გამოც, რომ აქ ილია ჭავჭავაძემ მოხევის სიტყვების ზემოქმედების გასაზრდელად რიტორიკულ ხერხებს მიმართა. ყოველი წინადადების დასაწყისში გამეორებული „ადრი-და“ ან „აწინა“, რომელთაც ერთსა და იმავე ფორმაში მოქცეული ჩამონათვალი მოსდევს, როგორიცაა: „ერობდის“, „გულობდის“, „ვაჟაბდის“, „ქალაბდის“; „დავეყუდნით“, „ვიხვეწებდნით“, „ვიფა-რევდით“, „დავულაგმდით“, „მივკერძდნით“, „ჩავეფარვიდნით“ და სხვ. ან „დაიშალის“, „ჩამოვარდნის“, „გვერივნის“, „დავარდნის“, „გახშირდნის“, „განიკითხნის“, „ალადგინის“ და ა.შ. შთაბეჭდილე-ბის გაძლიერების მიზნით რამდენჯერმე გამეორებულია ერთი და იგივე ზმნაც: „ჭამად-სმად სასყიდვალ, ტყეი სასყიდვალ, გზაი სასყიდვალ, ლოცვა-კურთხევაი სასყიდვალ, სამართალი სასყიდ-ვალ“. ამ გამეორებათა საშუალებით გადმოცემული მღელვარება და მათივე დახმარებით მიღწეული მონოლოგის შინაგანი რიტმი მართლაც დიდი ძალით ზემოქმედებს მკითხველზე. ამას ემატება ბოლოს დასმული კითხვა: „რაიდ დარჩების ბეჩავი მახევე?“ ეს რი-ტორიკული კითხვაა, რომელიც მონოლოგის დაგვირგვინებას წარ-მოადგენს და მოხევის ნათქვამის ხელახლა გადახედვა-გააზრებას უზრუნველყოფს. ყოველივე ზემოთქმული ნაწილობრივ ხსნის იმ განუმეორებელ შთაბეჭდილებას, რომელსაც ეს ეპიზოდი ახდენს.

ლელო ლუნიასთან დიალოგის შთამბეჭდავობა ბევრწილად

განპირობებულია ენითაც, რომლითაც ილია ჭავჭავაძემ მოხვედრა ალაპარაკა. ცხადია, ეპიზოდის მხატვრული დამაჯერებლობის მისაღწევად მნიშვნელოვანია, რომ ხევში აღზრდილი კაცი შესაბამის დიალექტზე მეტყველებდეს, მაგრამ ილია ამას არ დასჯერდა. მან მოხვეის სიტყვებს მახვილები დაუსვა და ამით ლელთ ღუნის ნათქვამი სმენით კატეგორიაში გადაიტანა. მან თითქოს აიძულა მკითხველი, რომ მოხვეის სიტყვები ხმამაღლა წაეკითხა, რათა უკეთ შეეგრძნო მისი კილოს სურნელი და განუმეორებელი სიახლე. აქაც იმალება მკითხველზე ამ ეპიზოდის დიდი ზემოქმედების საიდუმლო. სწორედ ამ ეფექტურ, ლიტერატურული ქართულისაგან ასე განსხვავებულ, აქამდე უცხო და სრულიად ახალ ფორმაში მოაქცია ილიამ სათქმელი, რითაც ღრმა კვალი გაავლო მკითხველის ცნობიერებაში და მისდამი შეუნელეებელი ყურადღება უზრუნველყო.

ლელთ ღუნის სახის შთამბეჭდაობას მწერალმა იმითაც მიაღწია, რომ მის ნათქვამში უმნიშვნელოვანესი აზრები შეკუმშული, მოკლე აფორისტული ფრაზების სახით შემოგვთავაზა. მაგალითად, „ჩვენი თავი ჩვენადვე გვეყუდნეს“; „უსრბოლო წყალჩი ბაყაყნი, ჭია-ჭუაი, ქვემძრომი გამრავლდის, უდეგარ, უსვენარ თერგჩი კი კალმახი იცის“; „ცარიალ მშვიდაბა მიწაჩიც გვეყოფის“; „ჭკუიანი ვაჟკაცობაი ეგე არნ: სად ღონეი ვერ ჰღონობს, იქაიდ ხერხს ემუდენის“; „გული შიგნიდ არნ, უხედველ, ტალავარ გარედ არნ, სახედველ“; „რაი არნ მტერობა, თუ ერი ერობს?“ და სხვ.

პერსონაჟის მეტყველებასთან ერთად მჭევრმეტყველურობის ტენდენცია „მგზავრის წერილების“ თხრობის ფორმაშიც ვლინდება. რამდენადაც ეს ნაწარმოები სტრუქტურული თვალსაზრისით მოგზაურის ჩანაწერებადაა ჩაფიქრებული, ბუნებრივია, გადმოცემულია პირველ პირში, რაც მნიშვნელოვნად განსაზღვრავს თხზულების ხასიათს. თუმცა, უნდა აღინიშნოს, რომ თავისი შემოქმედების ადრეულ ეტაპზე ილია ჭავჭავაძისთვის საზოგადოდ იყო დამახასიათებელი პირველ პირში თხრობა. ამ პერიოდში შექმნილი მისი ნაწარმოებების უმეტესობა სწორედ პირველი პირითაა გადმოცემული. როგორც მითითებულია, „გადმოცემის ამ ხერხს ის უპირატესობა აქვს, რომ... მხატვრულ ნაწარმოებს ერთგვარი დახშულობის იერს აძლევს, მკითხველს ფაქტებისა და გარემოებათა დამატების შესაძლებლობას უზღუდავს“ [კიკნაძე 1998: 59]. ამ შემთხვევაში ნაწარმოების განივი ზრდისათვის საფუძველი არ არსებობს – ინტერესი მიმართულია პრობლემისა თუ საკითხის სიღრმეში წვდომისა და ნიუანსების გამოვლენისაკენ, რაც მჭევრმეტყველებისკენ სწრაფვას განაპირობებს. მკითხველის ყურადღებაც

კონცენტრირებულია კონკრეტულ საკითხებზე და მსჯელობის ავტორის მიერ შემოთავაზებულ გზას მიჰყვება. ამგვარი თხრობის სპეციფიკური ნიშანია ემოციურობა. პირველი პირი, ჩვეულებრივ, ისეთ ფაქტებსა და მოვლენებს გადმოსცემს, რომელთა უშუალო მონაწილეც თავადაა, ან რომლებიც განცდილია მის მიერ. ეს მისი დანახული და შეფასებული ფაქტები და მოვლენებია და იგი მათდამი სუბიექტურ დამოკიდებულებას ამჟღავნებს. ამიტომ გადმოცემის ეს ხერხი, სხვა ფორმებთან შედარებით, მეტი მღელვარებით ხასიათდება. ამდენად, დიდია მისი გამომსახველობითი ძალაც. თხრობის ექსპრესიულობა თავისი დამარწმუნებელი ეფექტით ზეგავლენას ახდენს მკითხველზე და მას ამბის აქტიურ მონაწილედ აქცევს. მთხრობელის სუბიექტური გრძნობებისა და განცდების გადმოშლა, მისი დამოკიდებულებების, მისი ფიქრების უშუალო გაცხადება თვალსაჩინოდ ხატავს მწერლის შინაგან ბუნებას. მკითხველი ითავისებს მას, კარგად გრძნობს მთხრობელის მსოფლმხედველობრივ მიმართებებს. ასეთ ვითარებაში მკითხველი უკვე უბრალო მაყურებლის როლში კი აღარ გამოდის, გარკვეულწილად მწერლის თანამოაზრედ, მის თანამონაწილედ იქცევა. გადმოცემის ამ ხერხის ღირსება ისაა, რომ უფრო მისაწვდომს ხდის მწერლის აზრს და მისი იდეები მკითხველამდე დაუბრკოლებლად მიაქვს.

მჭევრმეტყველურობის ეფექტის მისაღწევად ილია ჭავჭავაძე ფართოდ იყენებს ლექსიკას ავტორის თხრობაში. მიუთითებენ, რომ „მეტყველებაში ხშირად ნახმარ სიტყვასა და გამოთქმას ერთგვარად უსუსტდება გავლენის ძალა; ასეთ შემთხვევაში თითქოს ცვდება სიტყვა მისი ხშირად ხმარების ანდა შაბლონურ კონტექსტში მოქცევის გამო“ [კიკნაძე 1999: 251]. „გაცვეთილი“ სიტყვა თუ შესიტყვება მკითხველის ყურადღების მიღმა რჩება. ცხადია, მიზანს ვერ მიაღწევს ვერც მასში მოქცეული აზრი. ნაწარმოების „მჭევრმეტყველურობას“ გაუცვეთელი და სიახლის ნიშნით წარმოდგენილი ლექსიკა... აპირობებს“ [მინაშვილი 1995: 144-145]. მას ჭეშმარიტად ძალუძს მკითხველზე ზემოქმედება. ამის ნათელი მაგალითია თუნდაც ლელთ ღუნისა ენა, რომლის შესახებ ზემოთ ვისაუბრეთ. ამასთან ერთად, ილია ჭავჭავაძეს „მგზავრის წერილებში“ შემოაქვს ისეთი სიახლის შემცველი, სრულიად მოულოდნელი ფრაზები, რომლებიც თავიანთი ეფექტურობით იმთავითვე იპყრობენ მკითხველის გულისყურს: „ოთხი წელიწადი ცხოვრების საძირკველია, ცხოვრების წყაროს სათავეა... იმათთვის, ვინც რუსეთში წასულა, რათა ჭკუა ავარჯიშოს, ტვინსა და გულს ფეხი აადგმეინოს“; „...იქ (სტეფანწმინდას) დავრჩი, რათა თვალი გამეძლო

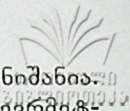
მშვენიერის სანახავეების ხილვითა“; „ერთი მუჭის ოდენი ღრუბელიც არა ჰფარავდა მის მაღალ შუბლსა, მის ყინვით შევერცხლილ თავსა“; „არა, მყინვარი არ მიყვარს: მისი სიცივე ჰსუსხავს და სითეთრე აბერებს“; „სჩანს, ქვეყნის ტკივილი დაუყუჩავია“; „ქვეყნის ტკივილმა დაიძინა“; იქნებ ჩემმა ქვეყანამ „გულზედაც მიმიკრას და ხარბად დამიგდოს ყური, მაგრამ მე შევიძლებ კი, რომ მას ღვიძლი სიტყვა ვუთხრა...“; ამ ფიქრში მყოფ მამულიშვილს სალდათის შემოსვლამ შეანყვეტინა „ფიქრების ფერადი გრეხილი“.

ამავე არეალში შემოდის ისეთი მოულოდნელი შესიტყვებები, როგორებიცაა: „ქვეყნის უბედურების ნაცარ-ტუტა“, „მიუკარებლად მაღალი“, „ზარიანი ხუილი“, „დაუწუმარი ჩივილი“, „მორჭმული ხმაურობა“, „დაღლილი ზრუნვა და წადილი“, „დამფრთხალი გონება“, „გადარეული ლაპარაკი“, „გაგიჟებით მავალი“, „თავზედ-ხელაღებული დენის ხუილი“, „ხმაგაკმენდილი ქვეყანა“ და სხვ.

ამგვარი უჩვეულო შესიტყვებები მხატვრულ ლიტერატურაში ხშირად არ გვხვდება. ამიტომ ისინი მკითხველის ცნობიერებაში სრულიად ახალ ხატებს ქმნიან. ილია ჭავჭავაძემ, ერთი მხრივ, მკაფიო ემოციური ტონის შემცველი გამოთქმები შეარჩია, მეორე მხრივ, შეანყვილა ერთი შეხედვით შინაარსობრივად ერთმანეთთან სრულიად დაუკავშირებელი, მოულოდნელი სიტყვები – მსახლვრელ-საზღვრულის ფუნქცია ერთმანეთისაგან რადიკალურად განსხვავებულ ლექსიკურ ერთეულებს დააკისრა. ასე უზრუნველყო მწერალმა შთამბეჭდაობა, ღრმა ემოციური კავშირის დამყარება მკითხველთან, რითაც მნიშვნელოვნად გააძლიერა „მგზავრის წერილებში“ გამოთქმული აზრების დამარწმუნებელი ძალა. ამავე მიზნითაა მოყვანილი ნაწარმოებში შოთა რუსთაველისა და გრიგოლ ორბელიანის სტრიქონებიც – მათი გამომსახველობითი ძალა თვალსაჩინოებას ჰმადებს მწერლის სიტყვებს და მისი ნათქვამის შთამბეჭდაობას კიდევ უფრო აღრმავებს.

„მგზავრის წერილების“ მჭევრმეტყველურობას ბევრნილად აპირობებს მწერლის მიერ მოთხრობის ყოველ ეპიზოდში გამოყენებული მიმართვის ფორმები. აქ ნაწარმოების მკვეთრად გამოხატული სტილური ტენდენცია მჟღავნდება – მწერალი საკვანძო საკითხებზე მითითებას, მათზე ყურადღების შეჩერებას სწორედ ამ ფორმით ახდენს. „ოჰ, მამულის კვამლო“, – ამბობს ავტორი ნაწარმოების პირველ ეპიზოდში, – „მართლა-და ტკბილი და სასიამოვნო ხარ: ხანდისხან ისე აგვიბამ თვალებს ხოლმე, რომ ჩვენ ჩვენს საკუთარ უბედურებასაც ვერა ვხედავთ“. მიმართვის ფორმაშია მოქცეული უმთავრესი აზრი თერგის ეპიზოდშიც: „...ვაი შენ, ჩემო თერგო! შენ, ჩემო ძმობილო, ზოგიერთ კაცსავით, საცა მისულხარ,

იქაური ქუდი დაგიხურავს. ცოდვა არ არის შენი ჭექა-ქუხილი, შენი ზარიანი ხმაურობა, შენი შფოთვა და ფოთვა, შენი გაუთავებელი ბრძოლა ქვა-კლდე-ღრესთან, თითქო შენი განიერი წადილი შენს ვინრო სანოლში ვერ მოთავსებულაო. ბევრი რამ საგულისყუროა შენში, ჩვენო დაუმონავო თერგო, შენს ძლევამოსილს და შეუპოვარს დენაშია...". მოგვიანებით, მყინვარისა და თერგის შეფასებისას, ილია ისევ მიმართავს თერგს, რომლის მთავარი თვისება — მოძრაობა — მას ქვეყნის გადარჩენისა და წინსვლის უმთავრეს პირობად აქვს მიჩნეული: „ნეტავი შენ, თერგო! იმითი ხარ კარგი, რომ მოუსვენარი ხარ. აბა პატარა ხანს დადეგ, თუ მყარლ გუბედ არ გადაიქცე და ეგ შენი საშიშარი ხმაურობა ბაყაყების ყიყინზედ არ შეგეცვალოს. მოძრაობა და მარტო მოძრაობა არის, ჩემო თერგო, ქვეყნის ღონისა და სიცოცხლის მომცემი“. სამშობლოსათვის ზრუნვას, თავდადებას, დიდი სიყვარული განაპირობებს. თავის მამულიშვილურ აღტაცებას სტეფანწმინდის მშვენიერი საღამოს მაცქერალი მგზავრი ისევ მიმართვის ფორმით გამოხატავს: „ოხ, საქართველოვ!“ ნათელი, მოუსვენარი და მებრძოლი დღის მოყვარული მგზავრისათვის აუტანელია ღამის სიბნელე, რომელიც „ადამიანის დამფრთხალს გონებასა უბედურობას ბედნიერებად აჩვენებს ხოლმე“. „მიყვარს, ბუნებავ, შენი დაწყობილობა“, — ამბობს ილია, — „რომლის მეოხებითაც ყოველი ღამე თენდება-ხოლმე“. ოთხი წელიწადის ეპიზოდშიც პირველ პირში მსჯელობას დასასრულს მეორე პირი ენაცვლება და მწერალი უმთავრეს სათქმელს ისევ მიმართვის ფორმაში აქცევს: „ოო, ძვირფასო ოთხო წელიწადო! ნეტავი იმას, ვისაც შენგან გადებული ბენვის ხიდი ფეხთა ქვეშ არ ჩასწყდომია, ნეტავი იმას, ვინც შენ რიგიანად მოგიხმარა“. დღისა და ღამის დაპირისპირებისას მწერლის მიერ გამოხატულ პოზიციას კიდევ უფრო ამკვეთრებს და შთამბეჭდავს ხდის ასეთი დასასრული: „ჰოი, ბოროტო, წარვედ ჩემგან, დღეო ნათელო, მოვედ შენ!..“ ამავე აზრის გაგრძელებას წარმოადგენს მიმართვა მომდევნო ეპიზოდშიც: „რა მშვენიერი რამა ხარ, დილის რიჟრაჟო! რა მშვენიერი რამა ხარ, დილის ცვარით პირდაბანილო ქვეყანავ!“ მაგრამ აზრობრივი თვალსაზრისით კულმინაციას მოხევე ლელთ ღუნიასადმი მიმართვა წარმოადგენს: „მიგიხვდი, ჩემო მოხევევ, რა ნესტარითა ხარ ნაჩხვლეთი. ჩვენი თავი ჩვენადვე გვეყუდნესო“, — სთქვი შენ და მე გავიგონე. მაგრამ გავიგონე თუ არა, რალაც უეცარმა ტკივილმა ტვინიდან გულამდე ჩამირბინა, იქ, გულში გაითხარა სამარე და დაიმარხა“. როგორც ვხედავთ, ნაწარმოების იდეის გამომხატველი ძირითადი აზრები გამოყოფილი და ხაზგასმულია მიმართვის ფორმით. მიმართვის ფორმას მონო-

დების ძალა აქვს. ეს მჭევრმეტყველურობის გამოვლენის ნიშანია. როგორც მითითებულია, ილიას თხზულებათა „დიდი მჭევრმეტყველური ძალა სწორედ იმაშიც ვლინდება, რომ იგი მკითხველს ენერგიას მატებდა და ალაგზნებდა, მოქმედების სურვილს აღუძრავდა“ [მინაშვილი 1995: 145].

ამავე დანიშნულებითაა გამოყენებული ტექსტში ჩართული კითხვები, რომლებსაც ილია ჭავჭავაძე ჩვეულებრივ უპასუხოდ ტოვებს. კითხვის დასმა რიტორიკაში გავრცელებული ხერხია და სრულიად გარკვეული ფსიქოლოგიური საფუძველი აქვს – მის ფუნქციას მნიშვნელოვანი საკითხების აქცენტირება, მათზე ყურადღების შეჩერება და დაფიქრება წარმოადგენს. „მგზავრის წერილების“ მჭევრმეტყველურობის ტენდენციას ამ ხერხის გამოყენებაც აპირობებს. სინამდვილეში ილიას დასმულ კითხვებზე არც პასუხებია შორს საძიებელი – ისინი ავტორისეულ მონათხრობსა თუ მსჯელობაშია გაშლილი. ამიტომ მკითხველზე ზემოქმედების მოსახდენად, მწერლისათვის საინტერესო საკითხებთან მის მისაბრუნებლად ილია ჭავჭავაძე კითხვის დასმის ხერხს არაერთგზის მიმართავს: „რა უხაროდა იმ სულელს?“ – ამბობს იგი „ფრანსიელზე“, როდესაც ეს უკანასკნელი გულიანად იცინის ბრიყვი „იამშჩიკისა“ და მჭლე ცხენების საცოდაობაზე, „ფოშტის პოვოსკის“ დაძვრას ამაოდ რომ ცდილობენ. მშობელი ქვეყნისათვის მზრუნველი მამულიშვილის ფიქრსა თუ განსჯასაც ილია კითხვით ამთავრებს: „შენმა ქვეყანამ საქმე რომ მოგთხოვოს, მაშინ რასა იქმ?“

მგზავრის სიმპათიას მხოლოდ „გაღვიძებული“, მოქმედი ადამიანი იპყრობს. თუმცა, მისი სიტყვით, „უკეთესია ადამიანი, რომელსაც ძილშიაც არა სძინავს, ქვეყნის უბედურებით გულ-ალტყინებულსა“. ამ ეპიზოდში გადმოცემული მწერლის მთავარი სანუხარიც კითხვის ფორმითაა მოწოდებული: „ჩემო ლამაზო ქვეყანავ, არიან ამისთანანი შენში?“

თერგისა და მყინვარის შედარებით გართულმა მგზავრმა აშკარად იგრძნო „რალაც იდუმალი კავშირი“ თავის ფიქრებსა და „შეუპოვარ და დაუმონავ“ მდინარეს შორის. „რისთვის?“ – კითხულობს იგი და პასუხს ამ კითხვაზე, ჩვეულებრივ, მკითხველს ანდობს.

ნაწარმოების ბოლო თავსაც, რომელიც მწერლის უმთავრესი მიზნის გაცხადებას წარმოადგენს, ილია კითხვით ამთავრებს. მოხვევის ნათქვამმა სიტყვებმა, „ჩვენი თავი ჩვენადვე გვეყუდნესო“, მგზავრი სულით ხორცამდე შეძრა და უეცარი ტკივილი აგრძნობინა, რომელმაც მის „გულში გაითხარა სამარე“. კითხვა, რომელიც

ამ სიტყვებს მოჰყვება, უმნიშვნელოვანესია. ამიტომ მასში გამო-
ხატული მღელვარება და მოლოდინი გამეორების საშუალებითაა
გამძაფრებული: „როდემდის დამრჩეს ეგ ტკივილი გულში, როდემ-
დის? ოხ, როდემდის, როდემდის?... ჩემო საყვარელო მინა-წყალო,
მომეც ამის პასუხი!“ და ა.შ.

მჭევრმეტყველურობა, როგორც ზემოთაც აღინიშნა, დიდ და-
მარწმუნებელ ძალას ფლობს. ამ მხატვრული მეთოდის დამსახუ-
რებად უნდა მივიჩნიოთ, რომ „მგზავრის წერილებით“ გამოწვეული
შთაბეჭდილება შეუწელებელია და მასში წამოჭრილი საკითხების
სხვაგვარი გაშუქება მკითხველს ვერც კი წარმოუდგენია.

გამოყენებული ლიტერატურა:

კიკნაძე გრიგოლ, რომანტიკოსებიდან რეალისტებისაკენ. ახალი ქარ-
თული ლიტერატურის ისტორია, ტომი I, დ. გამეზარდაშვილის რედაქ-
ციით, თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობა, 1956.

კიკნაძე გრიგოლ, ილია ჭავჭავაძე როგორც ხელოვანი, ილიას კრე-
ბული, ილია ჭავჭავაძის მუდმივი სემინარის შრომები, ტომი I, თბილისის
უნივერსიტეტის გამომცემლობა, – თბ., 1998;

კიკნაძე გრიგოლ, თხზულებანი ხუთ ტომად, ტომი III, თბილისის უნი-
ვერსიტეტის გამომცემლობა, – თბ., 1999;

მინაშვილი ლადო, ილია ჭავჭავაძე, თბილისის უნივერსიტეტის გამომ-
ცემლობა, – თბ., 1995;

ორბელიანი სულხან-საბა, თხზულებანი ოთხ ტომად, ტომი IV (2), – თბ.,
1966;

რობაქიძე გრიგოლ, ნაწერები, წიგნი II, დრამატურგია და პუბლიცის-
ტიკა, ლიტერატურის მუზეუმი, – თბ., 2012.

ალექსანდრე ლორია

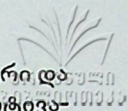
კითხვის მართვა

კითხვა ადამიანის ქცევის ურთულესი აქტია, რაც უფრო კარგად ვიცნობთ მის თავისებურებებს, უფრო იოლად ვართმევთ თავს მასთან ურთიერთობას, რაც კითხვის მაღალნაყოფიერებისა და სრულყოფის სანიშნავია.

ამ შემთხვევაში ვგულისხმობთ არა კითხვის ტექნიკურ მხარეებს, ასო-ნიშნების სრულყოფილად ფლობას, ტექსტის წაკითხვის შესაძლებლობას, დამწერლობაში გარკვეულობას, არამედ კითხვას, როგორც ქცევასთან დაკავშირებულ მოვლენას, ფსიქოლოგიურ ფენომენს, ალქმის, შემეცნების, აზრის ღრმად წვდომის, ინტელექტუალური შედეგების მიღებასთან დაკავშირებულ გარემოებებს, ზოგადად რომ ვთქვათ, იგულისხმება მთლიანად კითხვის კულტურა – მისი სრულყოფილად ფლობა, ათვისება და პრაქტიკულად გამოყენება.

კითხვის კულტურა გულისხმობს (წიგნი, პერიოდული ორგანო, ელექტრონული ტექნოლოგიები) იმგვარად გამოყენების უნარ-ჩვევების ფლობას, რაც უზრუნველყოფს კითხვასთან დაკავშირებული მიზნების სრულყოფილად განხორციელებას იმგვარი ხერხებითა და მეთოდებით, რომლებიც აიოლებს და ნაყოფიერს ხდის შედეგის მაქსიმალური ხარისხით მიღებას; კითხვის კულტურა მოიცავს ალქმასა და შეცნობასთან დაკავშირებულ ყოველგვარ ქცევას ერთობლიობაში (როგორც გონებრივს, ისე ფიზიკურს), წარმოებს იმგვარად, რაც ყველაზე რაციონალურად უზრუნველყოფს კითხვის შედეგების მისაღებად გაწეულ შრომას და მაღალი შედეგიანობით ხასიათდება.

კითხვის კულტურის დონეზე დიდადაა დამოკიდებული ცოდნის მიღების იმგვარად ორგანიზება, რომ კითხვას ჰქონდეს მაქსიმალური ინტელექტუალური შედეგი. ამ დროს დიდ როლს ასრულებს

მკითხველის (პიროვნების) როგორც გონებრივი, ისე ფიზიკური და სოციალური მოთხოვნილებანი, მათი დაკმაყოფილების მოტივაცია, ინტერესები და სხვა ფაქტორები.

კითხვის მართვა კითხვის კულტურის უმთავრესი შემადგენელი ნაწილია. კითხვის კულტურა კი, როგორც ადამიანის მიერ დასწავლითა და ცხოვრებისეული გამოცდილებით მიღებული ცოდნის ერთობლიობა, ინტელექტუალურ ფასეულობას წარმოადგენს. ხასიათდება დინამიურობით – იცვლება, ვითარდება, ფართოვდება, მალდება მისი დონე, იზრდება მისი შესაძლებლობები, დროთა განმავლობაში იხვეწება და სრულყოფილდება. მისი განვითარება დამოკიდებულია სოციალურ გარემოზე, განათლებაზე, შრომით საქმიანობასა და პირობებზე, ცხოვრების ნირზე, მოტივებზე, განზრახულობასა და სხვა მრავალ ფსიქოლოგიურ მოვლენაზე.

კითხვის კულტურას ადამიანი ქმნის უშუალოდ ცხოვრებისეული ინტელექტუალური საქმიანობის დროს. ის უმეტესად ყალიბდება სპონტანურად, თავისთავად, გამოცდილებით, იმის მიხედვით, თუ რამდენად უწყობს ამას ხელს ცხოვრების პირობები. ცხადია, დიდ როლს თამაშობს პიროვნების ფსიქოლოგიური თავისებურებები – მოთხოვნილებები, განწყობა, განზრახულება, მოტივაცია, ნდობა-სურვილები, ინტერესი და სხვ. სავსებით შესაძლებელია ადამიანს გაუჩნდეს მცდელობა, შეიმუშაოს კითხვის კულტურის ჩვევები არა სპონტანურად, არამედ წინასწარგანზრახულადაც, გეგმიურად და მიზანსწრაფულად; თავის თავზე დამოუკიდებლად მუშაობით. შეეცადოს დაეუფლოს კითხვის კულტურის ჩვევებსა და მეთოდებს, აწარმოოს თავის თავზე დაკვირვება, მიიღოს კონსულტაციები, გაეცნოს მეთოდოლოგიურ ლიტერატურას, რეკომენდაციებს და ა.შ. ცხადია, არსებობს სპეციალური ორგანიზებული ღონისძიებებიც, რომლითაც ხდება კითხვის კულტურის აღზრდა და ჩამოყალიბება, დონის ამაღლება სწავლებით, ლექცია-სემინარებით, გამოცდილების გაზიარებით, ტრენინგით, სხვადასხვა პედაგოგიური ზემოქმედებით, კულტურულ-საგანმანათლებლო სხვადასხვა ღონისძიებებითა და ა.შ. ამ თვალსაზრისით, განსაკუთრებით გამორჩეულ როლს ასრულებენ სასწავლო-საგანმანათლებლო დაწესებულებები (საბავშვო ბაღი, სკოლა, უმაღლესი სასწავლებელი, სხვადასხვა სახის საგნობრივი კურსები), კულტურულ-საგანმანათლებლო დაწესებულებები (საბავშვო ბაღი, სკოლა, უმაღლესი სასწავლებელი, სხვადასხვა სახის საგნობრივი კურსები), კულტურულ-საგანმანათლებლო დაწესებულებები (მუზეუმები, გამომცემლობები, წიგნის გამავრცელებელი ორგანიზაციები, ბიბლიოთეკები), რომლებსაც პროგრამულად

აქვთ გათვა-ლისწინებული ამგვარი საქმიანობა. ზოგ მათგანს სპეციალურად გეგმაში აქვს შეტანილი მეთოდოლოგიური გამოკვლევები, რასაც ისინი იყენებენ პრაქტიკულ საქმიანობაში. უმეტესად ამგვარი საქმიანობა სხვა მომიჯნავე საქმიანობასთან დაკავშირებით ხდება, მაგრამ ზოგ შემთხვევაში ის საკვებით გეგმიურად, დამოუკიდებლად ტარდება.

ყოველი მეთოდიკური რეკომენდაცია იმით ფასდება, რამდენად რაციონალურად შეიძლება ის გამოყენებულ იქნეს, რამდენად ოპტიმალურია შედეგები, რაც მისი მეშვეობით შეიძლება იქნეს მიღებული. არ შეიძლება ამ შემთხვევაში გვერდი ავუაროთ იმ სარგებლობას, რაც მოაქვს კითხვის მართვას, მის მაღალორგანიზებულად წარმოებას, პრაქტიკაში მისი რეკომენდაციების დანერგვასა და გატარებას. კითხვის მაღალი კულტურა, საერთოდ, ნიგნიერების მაღალი დონე ერთ-ერთი ძირითადი საწინდარია განვითარებისა ყოველი მიმართულებით – პოლიტიკის, კულტურის, განათლების, მეცნიერების, ეკონომიკის, ჯანდაცვისა და სხვა სფეროსი. ამდენად, მნიშვნელოვანია ზრუნვა საერთო ნიგნიერების განვითარებაზე. არ შეიძლება შევჯერდეთ განვითარების თვითდინებაზე. საჭიროა შესაფერისი ზომების მიღება. უპირველეს ყოვლისა, საქმე უნდა დაექვემდებაროს გეგმიურ მართვას. იგულისხმება კითხვის კულტურის მართვის სპეციალური სისტემის არსებობა.

რა იგულისხმება კითხვის კულტურის მართვაში, რამდენად ექვემდებარება კითხვა მართვას, როგორ უნდა განხორციელდეს ის პრაქტიკულად? ხომ არ ნიშნავს ეს რალაცგვარ ცენზურას და შეზღუდვას? რა გზითა და ხერხებით შეიძლება ზორციელდებოდეს ეს პროცესი, რა პრინციპებსა და მეთოდებს უნდა ეყრდნობოდეს? საერთოდ, მხედველობაშია მისაღები ის, რომ მართვა გულისხმობს: მართულს (ვინც ან რაც იმართება) და მმართველს (ვინც ან რაც მართავს); რა ურთიერთობა უნდა იყოს მათ შორის?

ჩვენს შემთხვევაში ვგულისხმობთ კითხვის პროცესში პიროვნების მიმართ გარკვეულ დამოკიდებულებას; ამ დროს განუსაზღვრელი მნიშვნელობა ენიჭება მიზნებს, ამოცანებსა და პრინციპებს. საბჭოთა საბიბლიოთეკო პრაქტიკაში ამ საქმიანობას „კითხვის ხელმძღვანელობას“ უწოდებდნენ, რაც ოფიციალურად იყო აღიარებული და დამკვიდრებული, მიუხედავად იმისა, რომ ის ვერ გამოხატავდა ადექვატურად საქმის არსს.

მართვას მრავალგამომხატველი გაგება აქვს: ტექნიკური, ორგანიზაციული, პოლიტიკური, სოციალური, პედაგოგიური, საწარმოო, საგანმანათლებლო, იურისპრუდენციული. ზოგადად ის გაიგება როგორც „ორგანიზებული სისტემის ელემენტი, ფუნქ-

ცია, რომელიც უზრუნველყოფს მათი განსაზღვრული სტრუქტურის შენარჩუნებას, საქმიანობის რეჟიმის დაცვას, საქმიანობის პროგრამისა და მიზნის რეალიზაციას“. (ქსე: 6. – თბ., 1983 გვ. 433). „იგი ყალიბდება ორი მექანიზმით: სტიქიურით და შეგნებულთ. პირველი ავტომატურად ხდება და არ მოითხოვს ადამიანის ჩარევას, წარმოადგენს გარკვეული ინფორმაციის საფუძველზე ამორჩეულ ზემოქმედებათა ერთობლიობას, რომელიც მოცემული პროგრამის (ალგორითმის) ან მიზნის შესაბამისად მიმართულია სამართი ობიექტის ნორმალური ფუნქციონირების შესანარჩუნებლად ან გასაუმჯობესებლად“ (იქვე. გვ. 434).

როდესაც ვეხებით კითხვით კულტურის მართვას, იგულისხმება იმგვარი საქმიანობა, რომელიც უზრუნველყოფს კითხვის სწორად წარმართვას – ხელშეწყობა, რეკომენდირება, დახმარება, გაცნობიერება, ინფორმირება, რჩევა-დარიგება, შეთავაზება და სხვ., ყოველივე ის, რაც იძლევა საშუალებას, კითხვა სწორად წარიმართოს, რათა კითხვის მოთხოვნილება მაქსიმალურად დაკმაყოფილდეს, ეს გულისხმობს – ამომწურავად იქნეს მიღებული ის შედეგი, რასაც მკითხველი კითხვის დროს ისახავს მიზნად.

კითხვის მართვა, უპირველეს ყოვლისა, წარმოებს შესაბამისი პრინციპების გათვალისწინებით. ის მთლიანად გამორიცხავს ძალდატანებას, იძულებას, აკრძალვას, მაგრამ არ უგულებელყოფს კორექტივებს ამოცანებისა და მიზნების გათვალისწინებით, მასალის შესაბამისობის განსაზღვრაში დახმარებას. სწორი კითხვის გაგება იმაში ვლინდება, რომ შერჩეული მასალა ზუსტად შეესაბამებოდეს კითხვის მიზნებს, ამოცანებს, გონებრივ შესაძლებლობებს, მკითხველის მზაობას შერჩეული წიგნის დაძლევისათვის. ცხადია, ანგარიში ეწევა ასაკს, განათლებას, ცოდნის დონეს, ნაკითხობას და სხვ. კითხვის შედეგი დიდადაა დამოკიდებული იმაზე, რამდენად შესაფერისად შეარჩევს მკითხველი წიგნს და რამდენად მაღალხარისხოვნად შეძლებს მის დაძლევას, რამდენად შეეფერება ეს მის მოთხოვნილებას, რამდენად შესატყვისია კითხვასთან დაკავშირებულ მიზნებსა და ამოცანებთან. ამგვარი რამ ყველა ტიპის წიგნის მიმართ ითქმის, რა დარგსაც არ უნდა მიეკუთვნებოდეს ის.

კითხვის მართვა, ფაქტობრივად, ნიშნავს იმას, რომ მკითხველმა იკითხოვს მისთვის ზუსტად შესაფერისი ლიტერატურა, რომელიც მის მოთხოვნილებებსა და მიზნებს მაქსიმალურად დააკმაყოფილებს, ზუსტად ითვალისწინებს დასახული ამოცანის სრულყოფილად შესრულებას, რაც მისი ინტელექტუალური ფასეულობის გამდიდრებას უწყობს ხელს.

კითხვის მართვა ორგვარად ხდება – თვითმართვა და ორგანიზებული (დაპროგრამებული) მართვა. თვითმართვა ყოველთვის, ყოველგვარ პირობებში წარმოებს, მაშინაც კი, როდესაც მკითხველი ორგანიზებული მართვის პროცესშია ჩართული, რაკი ამ დროს ხდება მიღებული ცოდნის, მიწოდებული წინადადებების შეფასება-გადაფასება, რაც ინდივიდუალური მოქმედებით, დამოუკიდებლად ხორციელდება პარალელურად ორგანიზაციული მართვისა. მკითხველი (მომხმარებელი) იღებს მას, აწყობს, ეთანხმება ან პირიქით; ამდენს ანალიზს, ითვალისწინებს პირობებს და ა.შ.

მართვა თუ არა თვითმართვის, არამედ ორგანიზებული მართვით წარმოებს, ის შეიძლება სხვაგვარად, სხვადასხვა ფორმით ხორციელდებოდეს: 1. დიქტატორული-დადგენილი, დაკანონებული პროცესებით (ცენზურა); 2. იძულებით-პედაგოგიური ზეგავლენით-რეკომენდაციები, დავალებები; 3. პროპაგანდისტული მეთოდებით-ინფორმაცია, შეთავაზებები, რეკლამა, მიწოდება, რჩევა-დარიგებები და სხვადასხვა საბიბლიოთეკო აქტივობები (წერილობით თუ ზეპირი).

კითხვის ორგანიზაციულად მართვის სისტემაში ტრადიციულად დამკვიდრებულია ისეთი მეთოდები, რომელთა მეშვეობითაც ხდება კითხვის კულტურის დანერგვა-განვითარება. ამგვარი საქმიანობა შეიძლება იყოს ინდივიდუალური-სამართავი, როცა ერთი პიროვნებაა; ჯგუფური – როდესაც ერთგვაროვან პატარა ჯგუფთან ვმუშაობთ; მასობრივი – როცა მართვის ობიექტს შერეული (არაერთგვაროვანი) მასა წარმოადგენს. ცხადია, ამ შემთხვევაში მხედველობაში ვიღებთ სპეციფიკურ თავისებურებებს, რაც შეეფერება სამართავ მკითხველსა თუ მკითხველებს.

ჩვენს შემთხვევაში, ცხადია, ვგულისხმობთ, რომ მართვის ობიექტი პიროვნებაა და არა რაიმე ტექნიკური (მექანიკური) საშუალებები, რომელთა სისტემა სხვა სფეროს საგანს წარმოადგენს, თუმცა ამგვარი რამ არ არის უცხო მათთვის, რომლებიც წინაშე გარემოში განიხილავენ მართვას, იმდენად, რამდენადაც თანამედროვე ხანაში ტექნიკური საშუალებები სულ უფრო მეტად და მეტად იკიდებს ფეხს კითხვის სისტემაში ჩარევის საქმეში. კითხვა ამჟამად მჭიდროდ დაუკავშირდა არატრადიციული კითხვის საშუალებებს, თანამედროვე ახალ ტექნოლოგიებს, რომლებსაც ესაჭიროება მართვა და კითხვის საქმეში გამოყენება, მაგრამ ეს უკვე სხვა სფეროს კომპეტენციის საგანს წარმოადგენს.

თანამედროვე ეტაპზე ერთიორადაა გაზრდილი კითხვის მართვის როლი. დღეს ეს საქმიანობა გაცილებით მნიშვნელოვანია, ვიდრე ოდესმე იყო, იმდენაც გამრავალფეროვნებულია და გაზრ-

დილია საზოგადოებაში კითხვის როლი და მნიშვნელობა. მეტად საჭიროა, ამ ასპექტების შესწავლის, კვლევის, პრობლემების და მუშავების, მეთოდოლოგიის შექმნის აქტივიზირება. ამ საქმეში უნდა ჩაერთონ გამომცემლობები, წიგნგამავრცელებლები, საგანმანათლებლო დაწესებულებები, ბიბლიოთეკები, მეცნიერული უწყებები და საზოგადოებანი. დიდი როლის შესრულება შეუძლიათ ამ მხრივ ოჯახებს, სადაც მოზარდი თაობა იზრდება. თანამედროვე პირობებში წიგნისა და წიგნიერების საკითხი გადამწყვეტ როლს ასრულებს ქვეყნის ყოველმხრივ განვითარებაში.

გამორჩეულად შეიძლება ითქვას საჯარო, სასწავლო-საბავშვო ბიბლიოთეკების საქმიანობაზე, რომლებიც განუხრელად და მუდმივად მონაწილეობენ კითხვის მართვის პროცესებში. აქ სპეციალურად ტარდება შესაბამისი საქმიანობა – კითხვის კულტურის აღზრდა-დანერგვის მიმართულებით, რაც უშუალოდ წარმოადგენს კითხვის ორგანიზაციის ძირითად დანიშნულებას. ბიბლიოთეკები სპეციალურად (გეგმიურად) ატარებენ პროგრამირებულ მუშაობას კითხვის კულტურის დანერგვისა და დონის ამაღლებისათვის, მიმართავენ სხვადასხვა აქტივებს (ლონისძიებებს), როგორც ინდივიდუალურად, ისე ჯგუფურად და მასობრივად: კითხვის გეგმების შედგენა, წაკითხულის ირგვლივ საუბარი, გამომხაურებები, პრეზენტაციები, გარჩევა-განხილვები, ინფორმაციები, გამოფენები, პლაკატები, შთაბეჭდილებების შეგროვება და ანალიზი, მკითხველთა ფორმულირების ანალიზი, ინტერესების შესწავლა და განზოგადება, ლექციები, სემინარები და ა.შ. ყოველივე ეს კითხვის მართვის შემადგენელ ნაწილს წარმოადგენს, რის მეთოდიკურად დამუშავება დიდ მნიშვნელობას იძენს, მით უმეტეს მაშინ, როდესაც ჩვენს ცხოვრებაში ასეთი მოცულობითა და ინტენსივობით შემოიჭრა ელექტრონული „წიგნი“, რაც ჯერჯერობით მაინც ერთგვარ სიახლეს წარმოადგენს. რაციონალური შედეგების მიღწევისათვის მას ხელშეწყობა და მეთოდიკური დამუშავება ჭირდება.

სამწუხაროდ, ჩვენს სინამდვილეში არ არის შესაფერისი ვითარება, რაც გამოწვეულია ჯერჯერობით საქმის პროფესიული ცოდნის დეფიციტით. საქმე დარჩენილია განვითარებისათვის საჭირო გამოცდილებისა და მეცნიერულ-მეთოდიკური კვლევის გარეშე. ეს, საერთოდ, ჩვენი საზოგადოების გადაუდებლად დასაძლევია პრობლემა, რაც ახლო მომავალში უნდა გადაწყდეს, თუ გვსურს, ჩვენმა ქვეყანამ კვლავ დაიმკვიდროს კითხვის საქმეში ერთ-ერთი წამყვანი ადგილი.

ქართული იშვიათი წიგნი საფრანგეთის უძველეს ბიბლიოთეკაში

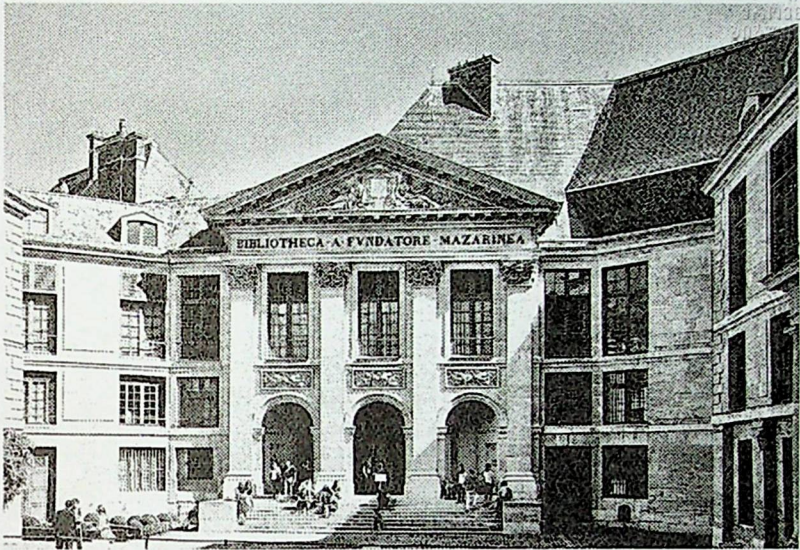
ლევან თაქთაძიშვილი

მაზარინის ბიბლიოთეკა და „დავითნის“
უნიკალური ეგზემპლარი

საფრანგეთის ცნობილი სასულიერო და პოლიტიკური მოღვაწე, წარმოშობით იტალიელი ჯულიო მაზარინი (1602-1661 წ.წ.) საუკეთესო ბიბლიოფილიც იყო. მან ძვირფასი კერძო ბიბლიოთეკა დაკარგა ისტორიული ვითარების გამო, მაგრამ კვლავ შეძლო შეექმნა პირველზე არანაკლებ მდიდრული და რარიტეტული ფონდით, რომელიც ხელმისაწვდომიც გახადა საზოგადოებისათვის. მაზარინის ბიბლიოთეკა დღეს ერთ-ერთი უძველესი და უმდიდრესი საჯარო ბიბლიოთეკაა პარიზში. მის უნიკალურ საგანძურში გუტენბერგის ბიბლიაც კია დაცული, მსოფლიოს სხვადასხვა ქვეყნების იშვიათ გამოცემათა შორის. ამიტომ თითქმის წესად გავიხადე, კვირაში ერთი დღე დამეთმო ამ ფონდის გადახედვისთვის, მის საიტზე არსებული კატალოგის მეშვეობით. ერთ-ერთი მორიგი ვირტუალური სტუმრობის დროს, ჩემს გასახარად და ჩვენს თავმოსაწონად, იქ ქართული იშვიათობა აღმოვაჩინე. ესაა ძველნაბეჭდი წიგნი, 1709 წელს თბილისში, ვახტანგ VI-ის პირველ ქართულ სტამბაში, გამოცემული „დავითნის“ სრული ცალი 306 ფურცლით (8.0 48924 [Res] ძველი კოდი: „თეოლოგია 780“).

ეს მიკვლევა არ გახლდათ უბრალოდ ინფორმაციის მოძიება ქართული ძველნაბეჭდი გამოცემის არსებობაზე მაზარინის ბიბლიოთეკაში. ეს მიგნება ჩემი ნატვრის ასრულება იყო.

2019 წლის ბოლოს ეროვნული ბიბლიოთეკის გენერალურმა დირექტორმა გიორგი კეკელიძემ მახარა: – ლევან, მომავალი წლის იანვარში მიწვევა გვაქვს პარიზში, ბერნარ უტიეს ბიბლიოთეკაში.

მაზარინის ბიბლიოთეკა.

მოემზადე და, რაც იქ სხვა საქმეები გაქვს, ისინიც პარალელურად მოვაგვაროთ. მოვითხოვე სტუმრობა მაზარინის ბიბლიოთეკაში, რამდენიმე წიგნის სანახავად, მათ შორის 1709 წლის „დავითნიც“ ჩავნერე. მხოლოდ იმ გამოცემის ნახვა რომ მომეთხოვა, ვიცოდი, მისი იშვიათობა ამოტივტივდებოდა და არ გადაგვადებინებდნენ.

2020 წლის 30 იანვარს საფრანგეთში საქართველოს საგანგებო და სრულუფლებიან დესპანთან, გოჩა ჯავახიშვილთან, ერთად ოფიციალურად ვენწიეთ მაზარინის ბიბლიოთეკას. გვიმასპინძლა დირექტორმა, იან სორდერმა, რომელმაც წინასწარ იცოდა ჩვენი ვიზიტის შესახებ. დირექტორის ოთახში რომ შევედით, დავინახე, სპეციალურ სადგარზე გადაფენილ ფაფუკ ნაჭერზე ძველნაბეჭდი გამოცემა იყო დასვენებული. ასეთი სახით წარმოგვიდგინეს ჩვენთვის სასურველი წიგნი, რომელიც მხოლოდ სრული ცალი კი არა, მართლაც, ბრწყინვალედ დაცული ეგზემპლარი აღმოჩნდა. გაგვახარა და გაგვაოცა მისმა ხილვამ.

სანამ ბატონი გოჩა და გიორგი კეკელიძე დირექტორს ესაუბრებოდნენ, მივედი ამ დასვენებულ წიგნთან, შევათვალიერე – ტყავის ყდით შემოსილ ქართულ „დავითნს“ ყუის თავსაკრიც კი შენარჩუნებული ჰქონდა. ფურცელთა შემონაჭერზე, ქვედა მხარეს, მრგვლოვანით ეწერა „ფსალმუნი“.

ფარულად გადავიღე ტიტულის ფურცელი. მინდოდა, კარგად დამეთვალე რეზინა, მენახა წიგნის შიგთავსიც, მაგრამ არ დამანებეს: — ძალზე იშვიათიაო, დაზიანდებაო, ჩვენ უნდა შევიცნავლოთო, სპეციალური ექსპერტია საჭიროო, ფასი უნდა დაადგინოსო. ერთი სიტყვით, მიზეზი ბევრი ჰქონდათ და ჩემმა თანმხლებმა პირებმაც შემაჩერეს — უხერხულიაო... მაგრამ, როცა სტუმარ-მასპინძელნი ბიბლიოთეკებს შორის ურთიერთობების დასახვის დაგეგმვასა და მემორანდუმის გაფორმებაზე მსჯელობდნენ, მე დანანებით დავცქეროდი „დავითს“. ვფიქრობდი, რომ წიგნს გულის გადაშლა უნდოდა ჩვენთვის, ქართველებისთვის, ვინ უწყის, რამდენი ხნის შემდეგ რომ მიაკითხეს პირველად. რა გამაჩერებდა?! შევედი მის მდგომარეობაში — გადავშალე და კიდევ რამდენიმე ფურცელი გადავიღე პირატულად. თუმცა მალევე შემნიშნეს და მკაცრად ამიკრძალეს გაგრძელება. მოლაპარაკება კი საქმიანი და საიმედო გამოდგა: გადაწყდა, რომ უახლოეს მომავალში გავაფორმებდით ურთიერთთანამშრომლობის მემორანდუმს; ახალი ქართული გამოცემების ფონდს შევქმნიდით მაზარიანის ბიბლიოთეკაში და, რაც ჩვენთვის უმთავრესი იყო — სარკისებური სკანერით გაციფრული უნიკალური „დავითნი“, შეთანხმებისამებრ, მალე უნდა დაბრუნებოდა საქართველოს ელექტრონული ფორმით. ასე დაიმედებულნი დავბრუნდით. საინფორმაციო საშუალებების აქტიური გამოსმინებაც მოჰყვა ამ ამბავს, საქმე კი გაჭიანურდა...

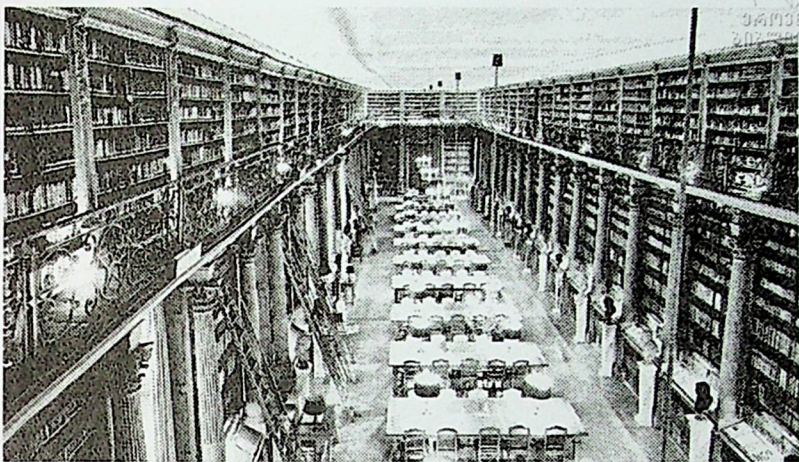
მაზარიანის ბიბლიოთეკის დირექტორმა ხაზი გაუსვა ამ გამოცემის განსაკუთრებულ იშვიათობას, მიყვებოდა იმ ინფორმაციას, რაც მე სპეციალურად დავმალე მასთან. მე კი ვფიქრობდი: — ვინ უთხრა ეს? ნუთუ, ქართული სტამბის ისტორია ასე სიღრმისეულად შეისწავლეს მაზარიანის ბიბლიოთეკაში?

თბილისში დაბრუნების შემდეგ გავარკვიე, რომ ჩემამდე კატალოგში ეს გამოცემა უნივერსიტეტის ბიბლიოთეკის დირექტორს, ზურაბ გაიპარაშვილს, უნახავს და მთელი ისტორია მიუწერია მაზარიანის ბიბლიოთეკისათვის. შედეგიც მივიღეთ: გადაღება ასეთი იშვიათი ცალისა უნდა მოხდეს განსაკუთრებული პირობების დაცვით და ანაზღაურებაც კოლოსალური თანხაა.

დალი მაჩაიძე

პირველი ქართული სტამბის პირველნაბეჭდი „დავითნი“ — 1709 წლის გამოცემა

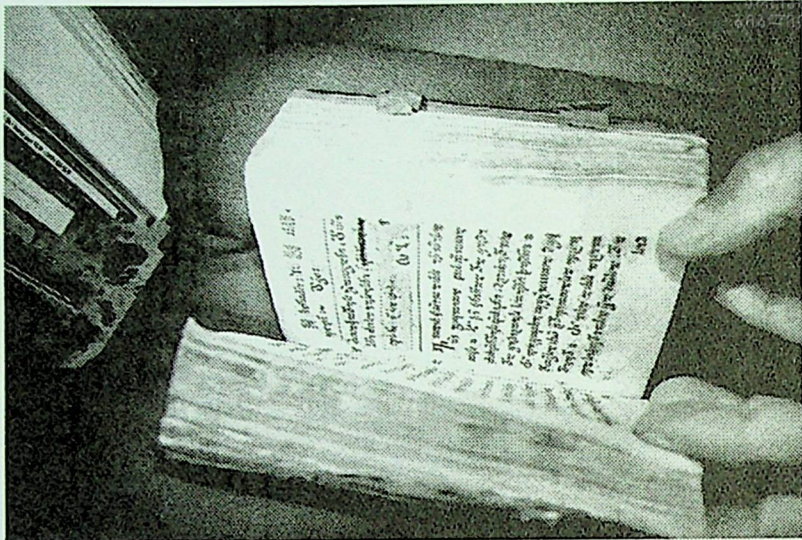
ვიდრე ეს მოხდება და დაინტერესებული საზოგადოება იხილავს 1709 წლის „დავითნის“ პარიზული სრული ცალის ციფრულ

მთავრის ბიბლიოთეკის სამკითხველო დარბაზი.

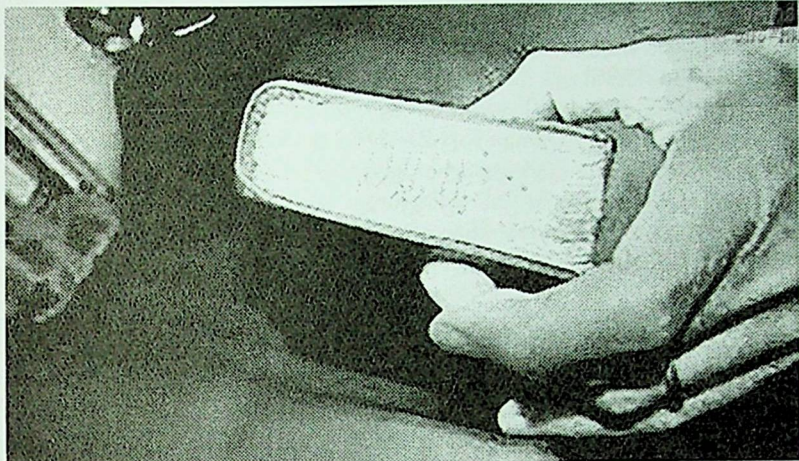
ვერსიას, ჩვენი მიზანია: უფრო მკაფიოდ წარმოვაჩინოთ ამ გამოცემის იშვიათობა და იმ ეგზემპლარის უნიკალურობა; საყოველთაოდ თვალსაჩინო გავხადოთ ის მნიშვნელოვანი ინფორმაცია, რაც ჩვენ შევიტყვეთ პარიზული ცალის რამდენიმე ფურცლის ფოტოპირის მეშვეობით. საამისოდ, ჯერ შევცხებთ ქართული „დავითის“ რაობის საკითხს და მოკლედ გავიხსენებთ ამ წიგნის ბეჭდვის ისტორიას:

„დავითი“, „დავითნი“ ძველი აღთქმის საღვთო საგალობელთა კრებულის ქართული სახელია. ამ წიგნის საზოგადო წოდება — „ფსალმუნი“, „ფსალმუნნი“, „წიგნი ფსალმუნთა“ მომდინარეობს ბერძნული სიტყვიდან „ფსალმ“, რაც ნიშნავს სიმღერას სიმებიანი საკრავის თანხლებით; ქართული სახელდება კი უკავშირდება ბიბლიურ მეფე დავითს, რომელსაც მიეწერება მასში თავმოყრილი საგალობლების ავტორობა. დავითი ჭაბუკობიდანვე ქმნიდა და ქნარზე აუღერებდა ფსალმუნებს. ჯერ კიდევ ახალგაზრდა, ღვთისგან მადლცხებული მწყემსი იყო იგი, როცა შურდულით დაამარცხა გოლიათი და ისრაელის მეფედ აირჩიეს. დავითი წარმატებით განაგებდა ქვეყანას 40 წლის მანძილზე და სიცოცხლის ბოლომდე ქმნიდა და აუღერებდა საგალობლებს ყოველი განსაცდელისა თუ შვების, დაცემისა თუ აღზევების ჟამს. „ფსალმუნთა წიგნში“ თავმოყრილი და 20 კანონად დაყოფილი ასერგასი (150) საღვთო საგალობელი ასახავს ადამიანის სულიერი განვითარების საფეხურებს — ბოროტისაგან განრიდებიდან ღვთის მადიდებლობამდე.

1709 წლის „დავითნის“ მაზარინისეული ეგზემპლარი.

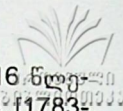
დავითის ფსალმუნები მის სიცოცხლეშივე იკითხებოდა ძველი აღთქმის ტაძრებში. „ფსალმუნთა წიგნი“ ალიარა და არსებითად შეითვისა ქრისტიანობამაც. როგორც წმინდა ეფრემ ასური განსაზღვრავს, „ფსალმუნი განანათლებს გონებას, აღმცვანებელია ზეცად და კაცთ ღვთის თანამოსაუბრედ ჰყოფს“. ამიტომ ეთმობა ფსალმუნებს ღვთისმსახურების მნიშვნელოვანი ნაწილი ქრისტიანულ ეკლესიაშიც. ის ერისკაცთა საკითხავადაც დააწესეს – პირად ლოცვებში გამოსაყენებლად. ფსალმუნები იკითხება ცხოვრების ნებისმიერ ჟამს, თუმცა გარკვეულ შემთხვევებში უპირატესობა მაინც ენიჭება განსაზღვრულ საგალობლებს: უფლის სადიდებლად და მისადმი მადლიერების გამოსახატავად 134-ე და 135-ე გალობა აღევლინება; სინანულის ჟამს 50-ე; ხილულ თუ უხილავ მტერთა დასაძლევად 90-ე ფსალმუნი; მიცვალებულთათვის კითხულობენ მე-17 კანონს. ყოველივე ამან მნიშვნელოვნად გაიზარდა მოთხოვნა „ფსალმუნთა წიგნზე“ და მას იმთავითვე აქტიურად თარგმნიდნენ ქრისტიან ხალხთა ენებზე. აკადემიკოს კორნელი კეკელიძის აზრით, ჩვენს წინაპრებს უპირველესად სწორედ „დავითნი“ უნდა ეთარგმნათ ძველი აღთქმის წიგნთაგან, რადგან ისაა ღვთისმსახურებაში გამოსაყენებელი წიგნი და, ამავე დროს, ყველაზე სახალხო კრებული.

მთავრული წარწერა წიგნის შემონაჭერზე.

რაც შეეხება ქართული ბეჭდური „ფსალმუნის“ ისტორიას, ის სათავეს იღებს XVIII საუკუნის დასაწყისიდან. „დავითნი“ პირველად დააბეჭდვინა არჩილ II-მ, იმერეთისა და კახეთის ყოფილმა მეფემ, რუსეთში პოლიტიკურ ემიგრაციაში მყოფმა. 1705 წელს მოსკოვის სინოდალურ სტამბაში განახორციელებინა ეს გამოცემა ქართული წიგნბეჭდვის საქმისთვის დამაშვრალმა, ქართული სტამბის დაარსების ფრიად მონადინემ და მცდელმა. თუმცა ის „დავითნი“ პირველი და ერთადერთი წიგნი გამოდგა, რის განხორციელებაც მან შეძლო. მალევე, 1709 წელს, პირველი ქართული სტამბა აამოქმედა თბილისში არჩილის ძმისწულმა, იმხანად ქართლის განმგებელმა, შემდგომ მეფე ვახტანგ VI-მ. იქ პირველივე წლის მეორე წიგნად გამოსცეს „დავითნი“. 1737 წელს ისევ რუსეთში, მოსკოვის მახლობელ დაბა ვსეხსვიატსკოეში, არჩილისეულ სასახლეში დააბეჭდვინა „დავითნი“ ვახტანგის მემკვიდრე ძემ, ბაქარ ბატონიშვილმა. ასე ამოქმედდა რუსეთში პირველი ქართული სტამბა. 1749 წელს „დავითნი“ დაბეჭდეს ყველაზე წინ თბილისშიც, ერეკლეს II-ის სტამბაში. 1800 წელს ამ წიგნის გამოცემით აამუშავა თავისი წიგნსაბეჭდავი ქუთაისში იმერეთის მეფე სოლომონ II-მაც. როგორც ვხედავთ, გამოცემის რიგითობის მხრივ, „ფსალმუნთა წიგნი“ აშკარად უპირატესობდა. ის იყო ყველა ძველი ქართული სამეფო სტამბის პირველი გამოცემა, გარდა ვახტანგისეულისა.

აღსანიშნავია, რომ „დავითნი“ რიცხვობრივადაც მოწინავეობდა ძველნაბეჭდ ქართულ გამოცემათა შორის: ვახტანგის სტამბის

20 გამოცემიდან 4 „დავითნია“ – 1709, 1711, 1712 და 1716 წლების; ერეკლეს II-ის სტამბის 28 გამოცემიდან 5 – 1749, 1763; [1783-1788], [1784-1795] და 1790 წლების; სოლომონ II-ის სტამბაში 12 გამოცემიდან 2 – 1800 და 1807 წლების. მიტროპოლიტ ათანასე ამილახვრის 9 გამოცემიდანაც 2 – 1764 და 1768 წლების. მხოლოდ ბაქარის სტამბაშია დაბეჭდილი „დავითნი“ 1-ხელ, თუმცა იქ სულ 10 დასახელების წიგნი გამოუშვეს და არც ერთი მათგანი არ გაუშეორებიათ. აქვე აღსანიშნავ ფაქტად მიგვაჩნია ისიც, რომ 1711 წელს ვახტანგის სტამბაში „დავითნი“ მხედრული შრიფტითაც გამოცემეს. „საქრისტიანო მოძღვრების“ საყმაწვილო სახელმძღვანელოს გარდა, ის იყო ამ სტამბის ერთადერთი სასულიერო წიგნი დაბეჭდილი საერო შრიფტით.

ვფიქრობთ, რომ ეს გამორჩეული დამოკიდებულება „ფსალმუნთა წიგნისადმი“, ისევე როგორც მისი ქართული სახელწოდება – „დავითნი“, განაპირობა ბაგრატიონთა სამეფო დინასტიის წარმომავლობის საკითხმა. „ფსალმუნის“ ქართული სახელდება საგალობელთა ავტორისა და ქართველ მეფეთა ბიბლიური წინაპრის, დავითის, სახელის უკვდავმყოფელია, მისი წიგნის უპირატესი ბეჭდვა კი – ბაგრატიონთა მეფსალმუნე წინაპრისადმი თაყვანისცემის გამოვლენა. ამას ემატება ბაგრატიონთა გერბის ჩართვა ძველნაბეჭდ ქართულ სამეფო გამოცემებში. მათში იგი საგამოცემლო ნიშნის ფუნქციითაც გვევლინება და სამეფო დინასტიის წარმომავლობაზე ხაზგასმაც. ეს გერბი ხომ მათი დავითისაგან მომდინარეობის ლეგენდისა და სვეტიცხოვლის თქმულების სიმბოლური გამოხატულებაა, ნათლად არის გერბის სიმბოლიკის – „ბეჭდის იგავთა“ ამხსნელი ლექსით, ზოგ გამოცემაში რომ ჩაურთავთ. ეს ლექსი საქართველოს ქრისტეს კვართის მფლობელ სახელმწიფოდ აცხადებს, მის მეფეებს კი დავითის შთამომავლებად და მიზნად ისახავს ქართველთა სამეფო შტოს ღვთაებრივი წარმოშობისა და მათი მეფობის მარადიულობის იდეის განვრცობა-დამკვიდრებას. ამ ფონზე კი ბუნებრივად იბადება კითხვა: რატომ არ დაიბეჭდა „დავითნი“ პირველ გამოცემად ვახტანგისეულ სტამბაშიც? რამ განაპირობა ეს გადაწყვეტილება და ის განაცხადი, მოწვეული მესტამბე მიქაელ უნგროვლახელი რომ აკეთებს „სახარების“ წინასიტყვაობაში: – „უწინარეს ყოველთასა დავბეჭდეთ ესე სამღთო და სამღდელთა წმიდაი სახარება“? ვფიქრობთ, ამის პასუხი ამოიკითხება ქართული სტამბის ამოქმედების ისტორიასა და მისი შრიფტების საკითხში:

XVII საუკუნის ბოლოს და XVIII საუკუნის დასაწყისში იერუსალიმის პატრიარქებისა და ქართველ ხელისუფალთა სურვილი,

დაარსებულიყო ქართული ქრისტიანული სტამბა, ურთიერთთან-
მხვედრი გახდა. ჩვენი სახელმწიფოს იმდროინდელი მესვეურები,
არჩილ II და მისი ძმისწული, ქართლის განმგებელი ვახტანგი, ქვეყ-
ნის გაძლიერების უმნიშვნელოვანეს პირობად სახავდნენ რწმენის
განმტკიცებასა და განათლების დონის ამაღლებასა წიგნიერების
გავრცელების გზით. ამიტომ ისინი აქტიურად ესწრაფვოდნენ
სტამბის გამართვას, ერისა თუ ბერის მომარაგებას ახალი გამო-
ცემებით. ეს საშური საქმე იყო, რადგან ჟამთასვლამ და მტერთა
თარეშმა ბევრი საჭირო, სასულიერო თუ საერო, წიგნი გაუნადგუ-
რა უძველესი კულტურის მქონე საქართველოს. გადამწერთაგან
საუკუნეთა მანძილზე დაშვებული შეცდომებიც ძალზე მოჭარ-
ბებულიყო შემორჩენილ ხელნაწერებში; შედარება და ჩასწორება
ესაჭიროებოდა ტექსტებს.

თავის მხრივ, იერუსალიმის პატრიარქები – დოსითეოს II და შემ-
დეგ ქრისანთოსიც, განუხრელად წარმართვდნენ რა მართლმადი-
დებლობის პოზიციების განმტკიცების პოლიტიკას, მნიშვნელოვან
როლს ანიჭებდნენ წიგნბეჭდვის ხელშეწყობას მართლმადიდებ-
ლურ ქვეყნებში, ცხადია, მათ შორის საქართველოშიც. ინტერესთა
ასეთი თანხვედრა ქართული სტამბის დაარსების შესაძლებლობას
ქმნიდა. თავდაპირველად მეფე არჩილ II და პატრიარქი დოსითეოს
II დაუკავშირდნენ ერთმანეთს, აღნიშნულ საკითხზე სათანამშ-
რომლოდ. ისინი უცხოეთშიც კი მოიაზრებდნენ ქართული წიგნსა-
ბეჭდავის ამოქმედებას. თავდაუზოგავი მცდელობის მიუხედავად,
მათ სურვილი რეალობად ვერ აქციეს; მესაძირკვლევბად კი გაუხ-
დნენ იმ საქმეს, მალევე დიდებულად რომ დააგვირგვინა ქართლის
განმგებელმა, ვახტანგმა. მან შეძლო პირველი ქართული სტამბის
ამოქმედება თბილისში პატრიარქ ქრისანთოსის შუამდგომლობით;
რუმინეთის მმართველის, კონსტანტინე ბრანკოვიანუს მხარდაჭე-
რითა და რუმინეთისვე მიტროპოლიტის, წარმოშობით ქართველი
ანთიმოზ ივერიელის, დოსითეოსის აღზრდილის ხელშეწყობით.
ანთიმოზი, ბრწყინვალედ მფლობელი არაერთი პროფესიისა, შე-
სანიშნავი მესტამბეც იყო, სტამბათა დამაარსებელიცა და წიგნთა
გამომცემელიც სხვადასხვა ენაზე. მისი დამსახურებით გახდა რუ-
მინეთი წიგნბეჭდვის საქმეში დანინაურებული ქვეყანა და საქარ-
თველოში სტამბის გასამართად წამოსული დიდოსტატი, მიქაელ
უნგროვლახელიც მისი ურჩეულესი ნამონაფარი იყო.

საქართველოში მართლმადიდებლური წიგნების ბეჭდვით, მარ-
თლაც, უაღრესად დაინტერესებული ყოფილა პატრიარქი ქრისან-
თოსი. იგი წერილობით ურჩევდა ქართლის განმგებელ ვახტანგს,
შეთანხმებული ვადის გასვლისას, გაზრდილი გასამრჯელო შე-

ეთავაზებინა მიქაელისათვის, რათა მონვეულ ოსტატს მანამდე არ დაეტოვებინა ჩვენი ქვეყანა, ვიდრე ქართველ მონაფეებს სრულყოფილად არ შეასწავლიდა წიგნბეჭდვის საქმეს. წერილობითვე ავალეზდა იგი თავის წარმომადგენელ არქიმადრიტ სერგის, არ დაეშვა, რაიმე მიზეზით შეფერხებულიყო თბილისის სტამბის კარგად წამოწყებული საქმიანობა. და რაც მთავარია, პატრიარქის თხოვნით, სერგის ვახტანგისათვის უნდა შეეხსენებინა, მადლობის წერილის მიწერა კონსტანტინე ბრანკოვიანუსთვის, წიგნის ბეჭდვის საუკეთესო ოსტატის გამოგზავნის გამო. წერილისა არა ვიცით, მაგრამ საჩუქრად და ქართული სტამბის წარმატებულად ამოქმედების მაცნედ, ვახტანგს კონსტანტინესათვის პირველნაბეჭდი ქართული „სახარება“ გაუგზავნია. ის ეგზემპლარი ამჟამად რუმინეთის მეცნიერებათა აკადემიის ბიბლიოთეკაშია დაცული. მასში კი ჩართულია სტამბურად ნაბეჭდი ფურცელი ქართულ ენაზე შექმნილი „მადლიერების ლექსით“. მასში აღწერილია პირველი ქართული სტამბის დაარსების ისტორია და მადლიერებით მოიხსენიება ამ საქმეში მონაწილე პირები, რასაკვირველია, კონსტანტინე ბასარაბასაც.

აღნიშნულიდან გამომდინარე, ყველა ქრისტიანისთვის უმთავრესი წიგნის, „სახარების“, უწინარესი გამოცემა, მართლმადიდებლური სამყაროს თანადგომით ამოქმედებულ პირველ ქართულ სტამბაში, სამეფო-საგვარეულო ამბიციაზე ამაღლებად და თანამზრახველ-თანამემნეთა პატივისცემად გვესახება. ამ მოსაზრებას გვიმყარებს ის ფაქტიც, რომ 1709 წლის „სახარება“ ვახტანგისეული სტამბის ერთადერთი გამოცემაა დაბეჭდილი ბაგრატიონთა გერბის გარეშე. აქვე აღსანიშნავ ფაქტად მიგვაჩნია, რომ აგებულიებისა და გაფორმების თვალსაზრისით, პირველნაბეჭდი ქართული „სახარება“ მნიშვნელოვან კავშირს ავლენს ანთიმოზ ივერიელის მიერ სნაგოვოში 1697 წელს გამოცემულ რუმინულ „სახარებასთან“. აქ არ ვაპირებთ ამ კავშირის დეტალური წარმოჩენას, იმას კი განვაცხადებთ, რომ უნგროვლახელი მესტამბისა და მისი ახლადმოსწავლე ქართველი შეგირდების ნაოსტატარი თუ არ ჯობს, არც არაფრით ჩამოუვარდება რუმინულს. ასე რომ, „სახარება“, პირველი ქართული სტამბის პირველი გამოცემა, კარგი საჩუქარიც იყო და თავმოსაწონი პატაკიც იმ მართლმადიდებლური სამყაროსადმი, ქართული წიგნთსაბეჭდავის გამართვაში რომ დაეხმარა ქართლის განმგებელს.

ახლა კი, რაც შეეხება 1709 წლის „დავითნის“ იშვიათობასა და მაზარინის ბიბლიოთეკაში დაცული ეგზემპლარის უნიკალურობას: 1939 წელს, როცა ჩვენი მეცნიერ-ბიბლიოგრაფები საქართ-

ველოსა და რუსეთის 18 დიდი ბიბლიოთეკიდან ქართული წიგნის ბიბლიოგრაფიის მასალებს აგროვებდნენ, თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის საეკლესიო-სამუზეუმო ფონდში მიაკვლიეს ერთი მომცრო, საკმაოდ დაზიანებულ და დეფექტურ ფსალმუნთა წიგნს. მას აკლდა დასაწყისში 9 ფურცელი, შიგადაშიგ რამდენიმე და დასასრულიც სჟეს (295) შემდეგ; ანუ არ შერჩენოდა საგამომცემლო მონაცემის შემცველი ფურცლები. აღნიშნული წიგნი შეუდარდა 1709 წლის „სახარებასა“ და „სამოციქულოს“. წარმოჩინდა სამივე გამოცემის შრიფტისა და შემკულობის სრული იგივეობა. ცხადი გახდა, რომ ხელთ ჰქონდათ ვახტანგის სტამბის „დავითნი“. გასარკვევი დარჩა, რომელი წლის რომელი გამოცემა იყო იგი. რაკი ამავე სტამბის 1711 წლის მხედრული; 1712 და 1716 წლების საშუალო და წვრილი ხუცურით დაბეჭდილი „ფსალმუნები“ მეორე, მესამე და მეოთხე გამოცემები აღმოჩნდა მათივე თავფურცლების მონაცემებით, საკვლევი წიგნი ვახტანგის სტამბის პირველნაბეჭდ „დავითნად“ სცნეს. რადგან 1710 წლიდან ვახტანგის სტამბას სხვადასხვა ზომის პატარა შრიფტებიც ჰქონდა, ეს მომცრო ზომის წიგნი კი მისი ფორმატისთვის შეუფერებელი, მსხვილი ნუსხურით იყო დაბეჭდილი, იმავეთი, რომლითაც 1709 წლის დიდი ფორმატის „სახარება“ და „სამოციქულო“. „დავითნიც“. 1709 წლის წიგნად მიიჩნიეს, ვახტანგის სტამბის რიგით მეორე გამოცემად, რადგან იგი, „სახარების“ მსგავსად, მხოლოდ შავი საღებავით ჩანდა ნაბეჭდი, მაშინ როცა, იმავე წლის „სამოციქულოდან“ სტამბა წითელ საღებავს, სინგურსაც იყენებდა. საბოლოო დასკვნით, უნივერსიტეტში მიკვლეული ის დეფექტური წიგნი წარმოადგენს ვახტანგის სტამბის „დავითნს“; დაბეჭდილს 1709 წელს; არის ამ სტამბის პირველი „დავითნი“ და რიგით მეორე გამოცემა. სპეციალისტთა უმრავლესობამ აღიარა ეს განსაზღვრება და ასეც შეიტანეს „ქართულ წიგნში“ – ბიბლიოგრაფიის I ტომში, N 6-ად.

არსებობდა განსხვავებული აზრიც: ის „დავითნი“ ვახტანგისეულ წიგნად არ მიაჩნდა ოთარ კასრაძეს. ის იზიარებდა რა აზრს დომენტი კათალიკოსის სტამბის არსებობის შესახებ, აღნიშნული „დავითნი“ იქ დაბეჭდილად წარმოედგინა. შალვა კვასხვაძე ვახტანგისეული სტამბის გამოცემად კი აღიარებდა იმ „დავითნს“, მაგრამ „სახარებასა“ და „სამოციქულოზე“ უწინარესად, 1709 წლამდე დაბეჭდილ წიგნად აცხადებდა. დასახელებულ ავტორთა მტკიცებულებებმა მეცნიერულ კრიტიკას ვერ გაუძლო და აღიარებაც ძირითადად არც მოჰყოლია. სპეციალური ნაშრომი უძღვნა 1709 წლის „დავითნს“ გაიოზ მიტროპოლიტმა, კერატიშვილმა. იგი მეტწილად იზიარებდა შარაშიძისეულ დასკვნას, ოღონდ ეჭ-

ექვეშ აყენებდა „დავითნის“ „სამოციქულოზე“ ადრე გამოცემის საკითხს. მას დამაჯერებლად არ ეჩვენებოდა დეფექტურ ნიგნში სინგური საღებავის არგამოყენებაზე აგებული მოსაზრება და თავის მხრივ, იმ წლის გამოცემათა ტექსტობრივი ანალიზზე დამყარებული მოსაზრებით იგი „დავითნს“ აცხადებდა 1709 წლის ბოლო, მესამე გამოცემად. მაზარინის ბიბლიოთეკისეული ცალის მონაცემმა დაგვანახა, რომ ცდებოდა და ამაშიც მართებული იყო ქრ. შარაშიძე. თუმცა ამაზე მოგვიანებით.

1709 წლის „დავითნად“ დათარიღებული უნივერსიტეტისეული დეფექტური ნიგნი კარგახანს ეგონათ ამ გამოცემის ერთადერთი შემორჩენილი ეგზემპლარი ნიგნმცოდნეობის დარგში მომუშავე მეცნიერებს. 1974 წელს მცხეთის საპატრიარქო ტაძრის ძველ ქართულ ნიგნთა შორის მიტროპოლიტ გაიოზ კერატიშვილს უნახავს ძალზე დაზიანებული „ფსალმუნი“, რომელიც უნივერსიტეტის ეგზემპლართან შეუდარებია და დარწმუნებულია, რომ ხელთ ჰქონდა იგივე გამოცემა. 1985 წლიდან საქართველოს პარლამენტის ეროვნული ბიბლიოთეკის იშვიათ გამოცემათა ფონდშიც ირიცხება 1709 წლის „დავითნის“ ასევე დეფექტური ეგზემპლარი. სამწუხაროდ, არც ერთ მათგანს არ აქვს თავფურცელი, არც დასასრული, ანუ საგამომცემლო მონაცემის შემცველი ფურცელი. ამ გამოცემის კიდევ ერთი ცალი უნდა ყოფილიყო, პეტერბურგში, რუსეთის ნაციონალური ბიბლიოთეკაში, მათი ბარათობრივი კატალოგის მიხედვით, „[9] 295 გვ.“ შემცველი. ოლონდ აქ „გვ.“ ნიგნის აღმწერის შეცდომა უნდა იყო, რადგან გამოცემა ფურცლობრივადაა აღნუსხული და 306 ფურცლიანია, როგორც პარიზული სრული ცალი უჩვენებს. გამოდის, რომ 1709 წლის „დავითნის“ თითქმის უნაკლო ცალი უნდა ყოფილიყო რუსეთშიც. სამწუხაროა და მაგრამ ცხადი, რომ ის ნიგნი არ უნახავთ გასული საუკუნის 30-იან წლებში ქართული ნიგნის ბიბლიოგრაფიაზე მომუშავე სპეციალისტებს და არც ახლა იძებნება დასახელებული ბიბლიოთეკის ელექტრონულ კატალოგში.

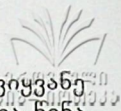
ასეთ ვითარებაში 1709 წლის „დავითნის“ სრული ეგზემპლარის აღმოჩენა მაზარინის ბიბლიოთეკაში, მართლაც მნიშვნელოვანი ფაქტია ქართული ნიგნმცოდნეობისათვის. ამ ცალის რამდენიმე ფურცლის ფოტოდან ამოკითხულმა ტექსტებმა თუ ასახულმა გრავიურებმა არსებითად შეავსო ჩვენი წარმოდგენა აღნიშნულ გამოცემაზე. როგორც გავიგეთ, ნიგნი შეიცავს 306 ფურცელს; მისი ნაკრები ფურცლების, წინა აუნუსხავი გვერდების, აგებულება და შედგენილობა ტიპიურია ვახტანგის სტამბის სხვა გამოცემებში არსებულისა და მნიშვნელოვან ინფორმაციას იძლევა გამოცემის

შესახებ. ნათქვამის დასტურად, ნიგნისეული თანამიმდევრობით წარმოვადგენთ მათ:

თავფურცელი – „დავითი. ან ახალი დაბეჭდილი ქართულს ენას ზედა. ჟამსა ამაღლებულისა და სახელოვანისა მეფის, უფლისა გიორგისა. შრომითა და წარსაგებელითა საფასეთასა განმგებლისა მისისა, ბატონიშვილის უფლისა ვახტანგისა; [დაიბეჭდა] ხელითა მიხაილ სტეფანეს ძისა, უნგროვლახელისათა. ქალაქსა ტფილისისასა. ქრისტეს აქეთ ჩლთ (1709)“. – როგორც ვხედავთ, ეს თავფურცელი სავსებით ადასტურებს ქრ. შარაშიძის დასკვნას საქართველოს სახელმწიფო უნივერსიტეტში მიკვლევულ დეფექტურ ცალთან დაკავშირებით: რომ ისაა ვახტანგის სტამბის „დავითნის“ პირველი გამოცემა, დაბეჭდილი 1709 წელს. გამოჩნდა დამატებითი საბუთი ამ „დავითნის“ რიგით მეორე ნიგნად, „სამოციქულოზე“ ადრე დაბეჭდილად მიჩნევისათვის. გავიხსენოთ, რომ შარაშიძე ფსალმუნის ერთ ფერში ბეჭდვას იყენებდა არგუმენტად, რაც დამაჯერებლად არ მიაჩნდა მიტროპოლიტ გაიოზს, ნიგნის დეფექტურობიდან გამომდინარე. იგი, თავის მხრივ, ტექსტობრივ ანალიზს გვთავაზობდა საპირისპიროს სამტკიცებლად, მაგრამ თავფურცელში მეფედ გიორგის მოხსენიებამ გააქარწყლა მისი აზრი და გაამყარა შარაშიძისეული გადაწყვეტა: „დავითნი“ 1709 წლის, მეორე გამოცემა ანუ „სამოციქულომდე“ დაბეჭდილი რომ არ ყოფილიყო, შეცვლილი ვითარებისამებრ, მის თავფურცელზე მეფედ დასახელდებოდა ქაიხოსრო, ისევე, როგორც „სამოციქულოს“ ზოგ ეგზემპლარზე.

წინა [2] გვ. – ბაგრატიონთა გერბი. „დავითნის“ ამ გამოცემაში გერბის არსებობის ფაქტმა ნათელი გახადა, რომ „სამოციქულოში“ ჩართული გერბის ერთლომიანი კომპოზიცია მისი პირველ ვარიანტი კი არა, მეორე, მხატვრულად გაუმჯობესებული, ვერსია ყოფილა, რომელშიც განსხვავებულია წარწერათა განლაგებაც. შესაბამისად, როგორც აღმოჩნდა, გერბი 1720 წლის „პარაკლიტონში“ „დავითნში“ არსებულის ანალოგიაა და არა ახალი, ვარიანტი, როგორც ეს აქამდე ჩანდა. მხოლოდ დაქარაგმებული წარწერებია შეცვლილი დროის შესაბამისად: 1709 წლის „დავითნში“ მეფედ სახელდება გიორგი; 1720 წლის „პარაკლიტონში“ კი ვახტანგი ფიგურირებს.

წინა [3-4] გვ. – ვახტანგის ანდერძი – „სადიდებელად წმიდისა სამებისა, მე, გვარტომობით, ძირმოდგმით დავითიანმან, ძის ძემან სახელგანთქმულის მეფის ვახტანგისამან, ძმისწულმან ქეზულის მეფის არჩილისამან და დიდად სახელოვანის ქართველთ მეფისა გიორგისამან და ძემან დიდად პატიოსნის ლევანისამან,

განმგებელმან ქართლისამან ბატონიშვილმან ვახტანგ მოვიყვანე მესტამბე ვლახეთით და გაეკეთე სტამბა სახსრად სულთან ნინა თქმულთა მეფეთასა, მამისა და დედისა ჩემისა, გურიელის ასულის თუთასათვის. სალხინებელად სულისა ჩემისა და მეუღლისა ჩემისა, ჩერქეზის ბატონის ასულის რუსუდანისა, ძეთა და ასულთა ჩემთა აღსაზრდელად". — პირველნაბეჭდი „სახარებისაგან" განსხვავებით, აქ ტექსტში ჩამატებულია ვახტანგის დედის გვარსახელი — „გურიელის ასული თუთა". ეს ჩანართი, პარიზული ეგზემპლარის გამოჩენამდე, 1709 წლის „სამოციქულოში" შეინიშნა პირველად.

[5-6] გვ. — რედაქტორის ანდერძი „მკითხველთა გულისხმის-საყოფელი. ეს დავითნი პირველად წმიდასა მამასა ჩვენსა გიორგი მთანმიდელს ეთარგმნა კეთილად და პატიოსნად, ხოლო მწერალთა განერყვნა. ან ჩუენ ბერძენთა, რუსთა და სხვათა ენათა დავითთა შევამონმეთ, მეტ-ნაკლები ყოველივე გაეასწორეთ და უწინდელს დავითნზე რომ ან მეტი ნახოთ, ან ნაკლები, ტყუილი ნუ გეგონებათ. ჭეშმარიტი ეს არის, არათუ ეს დავითნი, არამედ ყოველივე. დავებეჭდავთ ჟამთა ჩვენთა ესრეთ. გვიქმნია და ვიქმთ. უფროსი ჭირი სტამბის მოტანისაგან ამა წიგნების გასწორებასა იქმნა" — ვფიქრობთ, აქ კიდევ ერთხელ ვლინდება ქართველ გამომცემელთა გამორჩეული მიმართება „დავითნისადმი". მაშინ როცა ვახტანგის სტამბის სხვა წიგნები ტექსტოლოგიური თვალსაზრისით წარმოადგენს ძველი ქართული ხელნაწერების ბერძნულთან შეჯერებულ რედაქციებს. გამოსაცემად „დავითნის" დედანი მეტი მონდომებით, უფრო კრიტიკულად უსწორებიან „ბერძენთა, რუსთა და სხვათა ენათა დავითთა" მიხედვით.

წინა [7] გვ. — ქართული ანბანი, მრგვლოვანი და ნუსხური, აქაც ისევე ყოფილა, როგორც „დავითნის" სხვა გამოცემებში, ბუნებრივია, მხედრულით დაბეჭდილის გარდა.

წინა [8] გვ. — დავით წინსწარმეტყველის გრავიურა. ესეც ისეთივე ჩანს, როგორიც 1711 წლის გამოცემაშია.

ამრიგად, მაზარინის ბიბლიოთეკისეული ცალის ჩვენს ხელთ არსებული ფოტოების მეშვეობით, არსებითი და ფაქტობრივი წარმოდგენა გვეძლევა „დავითნის" 1709 წლის იშვიათი გამოცემის შესახებ. ესაა ოლონდ, ჯერ ვერაფერს ვიტყვით გამოცემაში ვახტანგის პორტრეტის არსებობა-არარსებობაზე, რადგან ის არ ჩანს წინა ნაკრები ფურცლების შემადგენლობაში, წიგნის ბოლო ფურცლის ფოტო კი ჩვენ არ გვაქვს. უნდა დაველოდოთ გაციფრებულ ვერსიას. შესაძლოა, იქ ვახტანგის პორტრეტმაც იჩინოს თავი ან მესტამბეთა ამა თუ იმ სახის ტრადიციულმა შენიშვნებმა გვაუწყოს რაიმე დამატებით.

დასასრულ იმასაც დავძენთ, რომ 2019 წელს საქართველოს კულტურული მემკვიდრეობის დაცვის ეროვნული სააგენტოს გენერალური დირექტორის, ნიკოლოზ ანთიძის, ბრძანებით, კულტურული მემკვიდრეობის მოძრავი ძეგლის სტატუსი მიენიჭა ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ბიბლიოთეკაში დაცულ, ვახტანგ VI-ისეულ პირველ ქართულ სტამბაში დაბეჭდილ, ამ რარიტეტული გამოცემის დეფექტურ ცალს, 1709 წლით დათარიღებულ „დავითნს“. მეორე საუკუნეა, რაც მისი სრული ეგზემპლარი არავის ენახა, ქართველ ბიბლიოგრაფთაგანს, არც საქართველოში და არც საზღვარგარეთ. ამიტომ იყო ჩვენი ნატვრის აღსრულება 1709 წლის „დავითნის“ სრული ცალის მიკვლევა მაზარიანის ბიბლიოთეკაში. ესაა, რაც ამჯერად გვეთქმის მიკვლეული ეგზემპლარის ფასეულობის გასააზრებლად.

გამოყენებული ლიტერატურა:

- ქართული წიგნი, ბიბლიოგრაფია. ტ. 1. – თბ., 1941.
- ძველნაბეჭდი ქართული გამოცემები. ტ. 1, საქართველოში დაბეჭდილი წიგნები, 1709-1818. – თბ., 2010. 489 გვ.
- ქრ. შარაშიძე, პირველი სტამბა საქართველოში. 1709-1722. – თბ., 1955. 216 გვ.
- ო. კასრაძე, ძველი ქართული ნაბეჭდი წიგნი. – თბ., 1973. 247 გვ.
- შ. კვასხვაძე, ქართული წიგნის გრაფიკული ხელოვნება: ვახტანგ VI სტამბის წიგნი, 1709-1722. – თბ., 1952. 256 გვ.
- კერატიშვილი გაიოზ, მიტროპოლიტი, ქართული სტამბისა და ბიბლიური ტექსტების ბეჭდვის ისტორიისათვის. – ქრისტიანულ-არქეოლოგიური ძიებანი. კ. კეკელიძის სახელობის საქართველოს ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი. თბილისი, 2017. №9. გვ. 690-707.
- თ. მესხი, იერუსალიმის პატრიარქი ქრისანთოსი (1707-1731 წ.წ.) და საქართველო. – გორის სახელმწიფო სასწავლო უნივერსიტეტის ისტორიისა და არქეოლოგიის ცენტრის შრომები, №15, 2018. გვ. 92-94.

ზოია ცხადია

მარი აბრამიშვილი – „გადაუღებელი წვიმების“ ელზია დაბადების 100 წლისთავისთვის

პოეზიისთვის და მკითხველისთვისაც, ზოგადად, ემოციურია და შთამბეჭდავი ავტორის ტკივილიანი ბიოგრაფიის პასაჟები, მაგრამ რელობაში ის დრამაა, რომელიც შლის ადამიანს, მის ბედნიერებას და მარადიულ მწუხარებად რჩება სულის სიღრმეში... გულის ერთ მხარეს... მარი აბრამიშვილის საკმაოდ ხანგრძლივი ცხოვრება და შემოქმედება, დღევანდელი გადასახედიდან, ნათელი სურათია იმისა, თუ როგორ შეუძლია სულ რამდენიმე ერთეულ სასტიკ წელს „ააცირავოს“, ააფორიაცოს მთელი ცხოვრების ათწლეულები. იგი ერთადერთი პოეტი ქალია, რომელსაც ორმოციანი წლების რეპრესიები შეეხო... შეეხო მაშინ, როცა სრულიად ახალგაზრდა, 22 წლისა იყო, რომელიც, მისივე სიტყვით, მხოლოდ და მხოლოდ სწავლაში, ხელმოკლეობაში, მეგობრების სიყვარულში, პატიოსნებასა და ოცნებაში გასულიყო. მოგვიანებით დანერს: „მინყდა, მიჩუმდა ტკბილი გალობა, / რა დრო გავიდა, რა დრო გავიდა! / ეჰი, ჩემო ყვანვილქალობავ, – გოგოვ, ჩაველილო ჩითის კაბითა“.../. თავის დროზე (როცა ახალგაზრდამ წავიკითხე ეს სტრიქონები) მიფიქრია, ბანალურად – ჩაველილ სიყვანვილის წლებს იხსენებდა სინანულით პოეტი... აქ სინანული არის უთუოდ, მაგრამ უფრო ხელშესახები სულიერი ჭრილობით, ლალი, ჩითისფერადებიანი დაკარგული გაზაფხულების გამო... მარი (მარიამ) აბრამიშვილმა 1940 წელს დაამთავრა თბილისის მე-18 (ამჟამად 51-ე) საშუალო სკოლა. 1944 წელს – თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ფილოლოგიის ფაკულტეტი. უკვე ამავე უნივერსიტეტის ბიბლიოგრაფიული განყოფილების თანამშრომელი იყო, როცა უნივერსიტეტიდან ბაქრაძის ქუჩისკენ მიმავალი (მეგობრისთვის პურის

ნიგნაკი მიჰქონდა) 1945 წლის 27 მარტს დააპატიმრეს: „ტროტუარზე, ზედ ჩემს ფეხებთან ხრჭიალით დამუხრუჭდა შავი მანქანა. სასწრაფოდ გაიღო კარი და საშუალოზე ოდნავ მაღალი, ლურჯი დრაპის პალტოში ჩაცმული სომეხი კაცი გადმოვიდა, წინ დამიდგა და ღიმილით მითხრა: მარი, გთხოვთ (ხელი გაღებული კარისკენ წაიღო), ათი წუთით თქვენთან საქმე გვაქვს. წამსვე ავუღე ალლო შექმნილ ვითარებას, უსიტყვოდ ჩავჯექი მანქანაში“, — გაიხსენებს შემდეგ მარი აბრამიშვილი. ალბათ იმ დღის, კარგა ხნით უკანასკნელი თავისუფალი და მშვენიერი დღის მოგონებაა ასევე, უკვე ასაკში შესული პოეტის ნათქვამიც:

მარი აბრამიშვილი

რა მშვენიერი დღე იყო!
როგორ შვენოდა მზე.
ის დაბლა ჩამოდიოდა,
ჩვენ ვმალდებოდით ზე.
რა მშვენიერი დღე იყო,
დღესაც სიცოცხლედ ღირს
ცხოველმყოფელი ნათელი
იმ მშვენიერი დღის.
კვლავ ანანავებს ტალღები,
კვლავაც ნაღელჰყოფს მზე
მეკობრეთაგან გაძარცულ
იმ ჩვენს შორეულ გემს.
რა იდუმალად გიყვარდი,
როგორ მიყვარდი მეც.

„მეკობრეების“ მეტაფორულ სახეში, რა თქმა უნდა, ტოტალიტარული სისტემის განვრთნილი ჩეკისტები მოჩანან...

მარი აბრამიშვილს ბრალი წაუყენეს ხელნაწერი ჟურნალის „ანათემა“ გამოცემა (ყდაზე ხელმოწერები: პ. გრუზინსკი, შ. მჭედლიშვილი, მ. აბრამიშვილი, ვ. კეკელიძე, თ. შანშიაშვილი, ი. ბალახაშვილი. ჟურნალის სახელი მარი აბრამიშვილის შერჩეული იყო), მასში გამოქვეყნებული ანტისაბჭოთა, კონტრრევოლუციური ლექსები, თუმცა იქ არაფერი იყო ისეთი, ქვეყნის დაქცევად რომ ჩაეთვალოთ, – წერს რევაზ კვერენჩილაძე, მაგრამ სახლში კი აღმოუჩენიათ მწვავე პოლიტიკური ლექსები (მარი აბრამიშვილის, პეტრე გრუზინსკის, შალვა მჭედლიშვილის...)... ტალახაძემ დაადო სანქციაო... რამდენჯერმე სმენია მარის ეს გვარი თავისი მამისაგან, უპატიოსნესი ქართველი კაცისაგან. მარის მამას და ტალახაძეს ერთად უსწავლიათ თბილისის გიმნაზიაში და ახლა ეს კაცი მეორე შვილს უპატიმრებდა (მარის ძმამ, გივი აბრამიშვილ-მაც, 1941 წლიდან 8 წელი გაატარა ციხეებსა და ბანაკებში, პოლიტიკური ბრალდებით)... „რას ეძებდით ბელინსკის ქუჩაზე ჩვენს პატარა ოთახში. რას ეძებდით? რა ნახეთ იქ პატიოსანი სიღარიბის გარდა? სიყვარულზე დაწერილი ლექსების გარდა?... რას ამოიკითხავთ? ჩემი ქვეყნის და ერთი ბიჭის ტრფიალის გარდა“... გვიან, გვიან დაამატებს პოეტი ქალი ამას მოგონებების წიგნში „ბედისწერის განაჩენი“, რომელიც 2016 წელს გამოსცა მისმა ქალიშვილმა, ლია აბრამიშვილმა. წიგნი ცოცხალი სურათია კომუნისტური პოლიტიკური დევნის, დასმენის, დაპატიმრების, ძალადობით გამოძიება-აღიარების, გაუსაძლისი სიცივისა და შიმშილის, დახვრეტის შიშისა და ყოველგვარი სისასტიკის განცდისა... მოგონებაში იმასაც წერს, რომ ჟურნალის პირველი ნომერი იყო მისი შედგენილი. აღარც ერთი ლექსი არ ახსოვდა იქიდან, მხოლოდ რამდენიმე სტრიქონი თავისი ერთი ლექსიდან:

გარეთ ქარია,
არივ – დარია
მტვერი, ვაება
და გაზაფხული.
სტირის, ირწევა ახლა ჩემშიაც
სული შეშლილი და დაზაფრული...

და ნაწყვეტი პეტრე გრუზინსკის ერთი პატარა ლექსიდან:

დღეს ბაგრატიონს აღარ არტყია
მეფე ერეკლეს პირბასრი ხმალი.
ნაირმაღივით გულზე მატყვია,
შენი პატარა ფეხების კვალი.

1945 წლის 27 მარტიდან 1946 წლის აპრილის ბოლომდე თბილისის შინაგან ციხეში იყო, სამარტოო საკანში. „დამცინეს, – წერს იგი, – რომ მე მშიერსა და ძველმანებში გამოწყობილს რა მეპოლიტიკებოდა“. მარტო დარჩენილი გაშიშვლებულ ნარზე კითხულობდა ზეპირად შეთხზულ ლექსებს ხმამაღლა... მთელი წელიწადი გიჟი ეგონათ. ჩემს სიცოცხლეში რომ არ მემღერა, ვმღეროდი კიდევაც ათასგვარ სიმღერას და ყოველ დილა-საღამოს ვიმონებდი ჩემივე თავს, ჯერ ისევ ჭკუაზე ვიყავი თუ მართლა შევიშალო... 6 წელი მიუსაჯეს, ქ. კოტლასში გადაასახლეს, მაგრამ იქამდე რუსეთის რამდენიმე ქალაქის ციხეში ამყოფეს: თბილისი – როსტოვი, როსტოვი – მოსკოვი, მოსკოვი – გორკი, გორკი – კიროვი, კიროვი – ვიატკა... გორკის ციხეში ახედ-დახედეს და დამცინავად ჰკითხეს: Стихи ещё пишешь? სასაცილო იყო მათთვის ეს საცოდავი გაპუნკული გოგო (როგორც თავად იხსენებს) და რა ზიანის მოტანა შეეძლო მის ნაწხაპნს იმ ქვეყნისათვის, რომელმაც გერმანიას ომი მოუგოო...

ეს მძიმე გზა გამოიარეს მისმა მეგობრემაც, რომლებსაც, პირდაპირ თუ ირიბად, კავშირი ჰქონდათ ჟურნალ „ანათემასთან“. 1945 წლის 7 მარტს დააპატიმრეს პეტრე გრუზინსკი, შალვა მჭედლიშვილი, თამარ შანშიაშვილი (მარი აბრამიშვილის გადმოცემით, სულ არაფერში რომ არ ერია) და იზა აღნიაშვილი (აგრეთვე უდანაშაულო, პეტრე გრუზინსკის თაყვანისმცემელი და მეგობარი). სასჯელს მხოლოდ პეტრე გრუზინსკი გადაურჩა, რადგან მისი საქმე მოისპო, როგორც სულით ავადმყოფის მიმართ შედგენილი, რომელიც პასუხს არ აგებდა თავის მოქმედებაზე. მას თბილისის ფსიქიატრულ საავადმყოფოში იძულებითი მკურნალობა დაუწესეს.

მძიმე ბიოგრაფიული შტრიხები მოგვანებით მარი აბრამიშვილის ლირიკაში გაჟღერდა, თუმცა, რომ არა მოგონებების წიგნი, გაჭირდებოდა ზოგი რამის გაგება, თუნდაც იმ მწარე ისტორიისა, რაც მარის დედას გადახდენია მაშინ, როცა მისი შვილი „ჩორნი ვორონით“ გადასახლებაში მიჰყავდათ. მთელი ოჯახი: დედა, მამა, დები საბარგო ავტომობილით დასდევნებიან. გზაში მანქანა ისე მძლავრად ამხტარა, დედას ორი თითი მოჰყოლია ჟანგიან რკინაში. არათითი გაუკერავთ, მაგრამ ნეკს არ ეშველა და სახსარი ნაუჭრიათო, – იხსენებს და ამის გამოძახილია გარდაცვლილი დედისადმი მიძღვნილი ორი ლექსი: „ხელისგულზე მომწვარი ერბოკვერცხი“ და უსათაურო „არათითივით მეოთხე ვარ“. წლების მერე ისევ ისეთი ხელშესახებია განვლილის წარმოსახვა – „გაძვალტყავებული თითების“ სევდა და ტკივილი, როგორც მაშინ, როცა მშობელი თავგამეტებით მისდევდა შემზარავ „ჩორნი ვორონს“.

ომის —

სიცოცხლის და სიკვდილისა
მე შენ მაჩვენე თავი და ბოლო,
დღეს მოგონება გპატრონობს მხოლოდ
და თბილ უბეში სათუთად გისვამს.
ო, არ იფიქრო, რომ დამეხსენი!
შენ არ მომკვდარხარ, ტკივილო დიდო,
გაძვალტყავებულ თითებით თვითონ
მოამთე იგი — სიკვდილი შენი.
მე შენი სახის ვარ წამკითხველი,
ხმა შეგიძლია არ გამცე სულაც.
და ეფერება ახლა შენს სურათს
ჩემი ამაოდ დამწვარი ხელი.

გარდაცვალების შემდეგ უძღვნის ლექსს მამასაც, „ვინც მონინებით აბიჯებდა ქართულ მიწაზე, ვისაც ეწერა ქართველობა გულის ფიცარზე, ქართული სუფრის ვინც იცოდა მადლი და ყადრი, ვის ზედმეტ სიტყვას ვერ ეტყოდა რიდით და ხათრით, ვისაც ლექსითაც ვერ შეებდა, ცოცხლობდა ვიდრე“ ... ხუთი შვილის მამა — „უსპეტაკესი, ვაჟკაცური, ამაყი, მკაცრი, მამა იყო და... მამა არის ჩემი ის კაცი“... ასეთს იხსენებენ მარი აბრამიშვილის მამას სხვებიც, რომლებიც იცნობდნენ. ხუთი შვილის აღმზრდელი, რბილიც და მკაცრიც. მისი „სიმკაცრე“ უთუოდ წარსულის ტრაგედიის ნაკვალევი იყო. ვეძისში, მათი მრავალსულიანი (შვილები, შვილიშვილები...), ეზოიანი სახლის ჭიშკარი საღამოს 9 საათზე უნდა ჩაკეტილიყო, ამ დროს ყველა შინ უნდა ყოფილიყო. რეპრესიაგამოვლილი ორი შვილის წარსულს მამისგან ოჯახისთვის სამუდამოდ დაენესებინა მეტი სიფრთხილე...

მარი აბრამიშვილის საქმეში ერთ-ერთ ბრალდებად წაყენებულია ის ფაქტი, რომ მან ლექსი მიუძღვნა კონტრევოლუციური საქმიანობისთვის დევნილ და იმ დროისთვის უკვე ლიკვიდირებულ მუსტაფა (ლევან) შელიას (აქვე აღნიშნავენ, რომ აბრამიშვილი პროცესზედაც აღიარებდა მტრულ განწყობას საბჭოთა ხელისუფლების მიმართ. პოლიტპატიმრობაში ნამყოფი (1937-1940) ახალგაზრდა მუსტაფა შელიას თაოსნობით ჩამოყალიბებული ყოფილა არალეგალური ანტისაბჭოთა ორგანიზაცია „თეთრი გიორგი“, რომლის მიზანი იყო დამოუკიდებელი საქართველოს შექმნა. მას დასდევდნენ დასაჭერად. მეგობრებმა: ჭაბუა ამირეჯიბმა, გოგი წულაძემ, ლევან აბდუშელიშვილმა (მუსტაფას ბიძამ) და სხვებმა ურჩიეს, თურქეთში გადასულიყო, რაზეც არ დასთანხმდა. მიზეზი სიყვარული იყო. ვერ ტოვებდა საყვარელ გოგონას, მიუხედა-

ვად იმისა, რომ ეს ცალმხრივი სიყვარული იყო. ის გოგონა, დღეს უკვე საუკუნეს მიტანებული, ასე იხსენებს: ჭაბუამ მთხოვა, დაწერე წერილი და აუხსენი, რომ მასზე არ ფიქრობ... იქნებ წავიდეს და თავს უშველოსო. ჭაბუას კარნახით, მართლაც, დავწერე პატარა ბარათი, რომელშიც ვუსურვებდი ყველაფერს კარგს, რომ ვაფასებდი, როგორც კარგ ახალგაზრდას, მაგრამ მის მიმართ სხვა გრძნობა არ გამაჩნდა... მალე დააპატიმრეს ჭაბუა ამირეჯიბი, გოგი წულაძე და მუსტაფას ბიძა ლევან აბდუშელიშვილი, რომელიც დახვრიტეს. მუსტაფა დაჭერისას მოკლეს თბილისში... ამის შემდეგ თათული (თამარ) მასხარაშვილი დიდხანს ატარეს შინსახკომში, თავისი პატარა წერილიც იქ დახვდა. გამომძიებელმა გამრეკელიძემ, ბიძამისის, ბონდო დადიანის, ახლობელმა დაინდო თურმე, სიმართლის აღიარება ურჩია და ასე გადარჩა მაშინ თათული დაპატიმრებას (ასეთებიც ხდებოდა, როგორც ჩანს)... იმასაც დავამატებ, რომ ქალბატონმა თათულიმ ახლაც გულისტკივილით გაიხსენა ეს ამბავი: ძალიან მეცოდებოდა, უზომოდ მწყდებოდა გული. დღემდე მენანება, კარგი ახალგაზრდა იყო, კარგი მომავალი ჰქონდა... მარი აბრამიშვილს ჩხრეკისას უპოვეს მუსტაფა შელიასადმი მიძღვნილი უსათაურო ლექსი „მ. შ“-ს ინიციალით, სულ სამი სტროფი (გამომძიებლებს არ გასჭირვებიათ ინიციალების გაშიფვრა). პირველ სტროფში ახალგაზრდა პოეტი ქალი სწორედ იმ ბიოგრაფიულ ფაქტს გულისხმობს, რომელიც გაგვიმხილა ქ-მა თათულიმ (პოეტს ეს ლექსიც გადაუცია თათულისთვის და დღეს მასთან ინახება. ზ. ცხადაია, თამარ (თათული) ღვინიაშვილი, წიგნში: ბოლ-შევიზში და ქართული ლიტერატურა, 2019, გვ. 593-607):

კიდევ ცოცხლობენ ამაყ სუნთქვით თურმე გმირები,
მაგრამ დაახრჩვეს, თავის სატრფოს ვინცა ყვარობდა,
ჰოი, ქართველნო, კიდევ ბევრნი განიგმირებით
იმ სამსხვერპლოზე, საქართველოდ რომა ყვაოდა...

სად არის სული, ამალღება, გრძნობის მწვერვალი.
ყველგან ციხეა, ყველგან დარი ავდარიანი,
დღეს რაა ყოფა, თუკი ნაზი ლექსის მწერალიც
ისე ყალბია, როგორც ყველა ადამიანი?

პატარა ერი თავის კუთხეს აღარ მმართველობს,
როგორც ცხვრის ფარა, სხვის კომბლის ქვეშ მიედინება
და ალბათ მალე შენს პირმშო შეილს, ჰე, საქართველოვ,
ცხოვრების გზაზე სულით მოღლილს მიეძინება.

– „1944 წელს დაწერილი ლექსი, რომელიც ჩემს სხვა ლექსებთან ერთად შინსახკომმა დააპატიმრა 1945 წელს (ავტორიანად) და დღემდე მისი არქივის ტუსაღია. მ. ა.“, – ასეთია პოეტის მინაწერი. მარიმ არაფრით არ ალიარა, რომ ეს მუსტაფა შელიასადმი მიძღვნილი ლექსი იყო, საერთოდაც – არავინ არ გათქვა, მაგრამ, მისივე მოგონებით, სხვას გაუმხელია ამ მიძღვნის ადრესატი და ავტორის ვინაობა. ასევე, მარი აბრამიშვილის ლექსის „ჩვენ ამ საღამოს ნავიყვანენ“ ქვეშ რუსულად მინაწერიც უჩვენებიათ მტკიცებულებად: „ამ ლექსის ავტორია მ. აბრამიშვილი“...

„ეს არეულ-დარეული, გადაღლილი გონებით ჩაწერილი სტრიქონები ზღვაში წვეთია, იმ ზღვის წვეთია, რომელიც მე რაღაც სასწაულით გადმოვცურე და არც ნაპირზე დამხვედრია ჩემსკენ გამოწვდილი ხელი“, – წერს პოეტი თავის მოგონებებში...

მე რომ მეტირა,
ტბა დადგებოდა
ცხელი და მლაშე.
მე რომ მეცინა –
მთის წყაროებს
მოჰკლავდათ შური,
მაგრამ
იმ დიდი მწუხარებით
თვალები გაშრენ;
მაგრამ
იმ დიდი სიხარულით
გავნაბე სული.

მარი აბრამიშვილი 1947 წელს დაბრუნდა გადასახლებიდან. 1951 წელს ჟურნალ „მნათობში“ დაიბეჭდა მისი ლექსები. პირველი პოეტური კრებული „ციცინათელა“ 1957 წელს გამოიცა, 1970 წელს მიიღეს მწერალთა კავშირის წევრად. ამ დროს უკვე ოთხი პოეტური კრებულის ავტორი იყო. სიცოცხლეში მისი ოცამდე წიგნი გამოიცა. მარი აბრამიშვილის ლექსები თარგმნილია რუსულ-თურქულ, ოსურ ენებზე; თავად მან თარგმნა პუშკინის, ლერმონტოვის, ბლოკის, ესენინის, ბელა ახმადულინას, ევგენი ევტუშენკოს და სხვათა ლექსები. 1993 წელს მიღებული აქვს მწერალთა კავშირის ყოველწლიური ლიტერატურული პრემია, 2000 წელს კი მიენიჭა სახელმწიფო პრემია. 2002 წელს დაჯილდოვდა ღირსების ორდენით... და მაინც, მარი აბრამიშვილმა რეაბილიტაცია მხოლოდ საუკუნის დასასრულს, 1989 წელს, მიიღო.

სამშობლოს თემა ტრადიციულად ერთ-ერთი გამორჩეული თემა იყო 50-60-იანი წლების ქართული პოეზიისათვის, შედარებით – თავისუფალი წინა ათწლეულებისაგან, როცა ბელადების სახელების დართვით, კომუნისტური პარტიისადმი რევერანსით უნდა დაწერილიყო თუნდაც შედეგრი... მარი აბრამიშვილი გულწრფელია, როცა ომში დაღუპულ, „სამშობლოსთვის დაცემულ“ გმირებზე წერს:

დგანან გმირები –
განა მართლა დაწვეს გულები?
დგანან გმირები –
სამშობლოსთვის დაცემულები.

სხვა რამ დიდების
ვინ ყოფილა ან კი მძებნელი?
ჰოი, მამულო, შენთვის მკვდარნი –
დგანან ძეგლებად.

სამშობლოს სიყვარულს უძღვნის პოეტი ლექსებს: „მე თქვენი საქართველო ვარ“, „ზოგი ფიქრი ზღვა არი“, „არგვეთელები“, „ცისარტყელა თმოგვის ციხესთან“, „რუსთაველის საქართველო“, „ვარძია“, „თამარის წყარო ვარძიაში“, „აბასთუმანი“, „ქართული მინა“ და სხვ. მათში ჩანს ისტორიული წარსულის, ქართული მინის და ცის სიყვარული, სიყვარული სიკვდილამდე: „ყოველ სიმღერას მე მირჩევნია / ამ მტკვრის სიმღერა, / ამ მტკვრის დუდუნი, ათასგვარ ხმაში გამირჩევია / ჩემი ქართული მინის ბუბუნი. / ყოველგვარ ხილვას / მე მირჩევნია ამ ცის, ამ მთის და / ამ მზის ყურება, / რადგან ჩემია / და სიკვდილამდე მომენყურება“... კიდევ უფრო ემოციურია პოეტის ნათქვამი მაშინ, როცა წერს:

უნდა დაშორდე –
რომ გაიგო სამშობლოს ფასი,
უნდა დაბრუნდე –
რომ იწამო უკვდავი ვაზი;
უნდა შეგცივდეს –
რომ იცოდე,
რას ნიშნავს ჭერი...

მრავალი მიძღვნილი ლექსია მარი აბრამიშვილის ლირიკაში: „რუსთაველის სურათთან“, „დები ჭავჭავაძენი“, „აკაკის“, გრიგოლ კიკნაძისადმი მიძღვნილი „ვაჟა-ფშაველას კაბინეტში“, ტიციან ტა-

ბიძის, პაოლო იაშვილის, მუხრან მაჭავარიანის, შოთა ჩანტლაძის, ჯანსუღ ჩარკვიანის, ვარო ვარდიშვილისადმი და სხვ.

მარი აბრამიშვილის 1977 წელს გამოცემულ წიგნს წამძღვარებული აქვს მურმან ლებანიძის წინასიტყვაობა, რომელშიც ჩანს გულწრფელი პატივისცემა პოეტი ქალისადმი, მისი ლირიკისადმი, რომელსაც იგი ჯერ კიდევ სრულიად ახალგაზრდა გაცნობია (ისინი ასაკითაც ტოლები იყვნენ). იხსენებს იმ პირველ შთაბეჭდლებებს და წერს, რომ ახალგაზრდა პოეტები მაშინ ბევრს ველოდით მარი აბრამიშვილისგან. წიგნი კი მოგვიანებით, მხოლოდ 1957 წელს გამოსცაო...

აქ მინიშნებაც არ არის იმ მიზეზებზე, რამაც ეს „დაგვიანება“ გამოიწვია... მურმან ლებანიძე აღნიშნავს მარი აბრამიშვილის პოეტური სამყაროს მრავალფეროვნებას და მაინც – უფრო რელიეფურად სამ ასპექტზე ამახვილებს ყურადღებას: პატრიოტული ლირიკა, სატრფიალო ლირიკა და ფიქრი ცხოვრებაზე; „ნაზი რომანტიკული ბურუსი ახლავს სიყვარულის განცდას საერთოდ მარის ლექსებში“, – წერს პოეტი, რომელმაც კარგად იცის ამ „ბურუსით მოცული“ განცდის შესახებ. ასე უნდა ითქვას. არადა, სრულიად გარკვეული და მეტყველია ის ტკივილები, რომლებიც მარის სატრფიალო ლექსებში იგრძნობა:

მე ბავშვობა გამეპარა პატარას
და ქარიშხლის ფრთებზე შემსვა ნიაჲმა...

ოცნების, სიხარულისა და სიყვარულის ოქროხანა წაართვეს
სრულიად ახალგაზრდას...

უკანასკნელი პაემანის
განყდა ლოდინი...
და ათრეულმა ნაბიჯებმა
დაჰკარგეს ქარში
მაღალ ჭაბუკის სილუეტი –
ო, რა ხანია!
სხვათა თვალისთვის
უჩინარნი, მიუწვდომელნი
დედოფლობას რომ მპირდებოდნენ
და მპირდებოდნენ –
ჩამოქცეულან ის კოშკები
ო, რა ხანია! ო, რა ხანია.
(„ო, რა ხანია“)

რაც კარგი იყო, რასაც განუმეორებელი სიხარული მოჰქონდა, ყველაფერი მხოლოდ წარსულში დარჩა, დაუნისლავი ხსოვნით:

როგორ მინდა, შორიდან,
შორიდან, შორიდან,
კვლავ მოვიდეს ბარათი,
როგორც ერთხელ მოვიდა,
კვლავ ვახსოვდე სიყვარულს
დაუნისლავ ხსოვნითა,
კვლავ ვუყვარდე შორეულს
შოორიდან, შორიდან.

„განშორება“ ჰქვია ლექსს, რომელშიც იმ სიხარულის, იმ სიყვარულის, იმ ბედნიერი დღეების დასასრულია გახშიანებული:

სად მიდიოდა
მატარებელი,
რომელ ქალაქში,
რომელ დაბაში?
სად მიებჯინა მზერა
ლამეში
ელმავლის თვალებს –
სად ჯანდაბაში?
სად მიდიოდა მატარებელი,
საით ეძახდა
გზების სიშორე?
გული –
ბორბლებში დატანებული,
რას მიჰქიოდა
ლამის სიშავეს?
სად მიდიოდა მატარებელი?

უნდა ითქვას, რომ სატრფიალო თემატიკა უმთავრესია მარი აბრამიშვილის ლირიკაში. მის ლექსებზე მრავალი სიმღერაა შექმნილი, განსაკუთრებულია „აი, სად შემხვდი“ და „იქნებ მართლა“. მის მკითხველს და მსმენელს დღესაც არ დატოვებს გულგრილს ის სრულიად გულწრფელი, ტკივილიანი სიმართლე, რომელიც, სადღაც ცხოვრების შუაგულში, ლექსად გადაქცეულა. თავს უფლებას ვაძლევ, დღეს, 100 წლის პოეტი ქალბატონის ეს ლექსი მთლიანად შევახსენო მკითხველს.

აი, სად შემხვდი, ვით ღამისთევა,
მე კი თურმე სად დამლამებია, –
შენ რომ გიყვარდა,
ის ქალი მე ვარ,
შენ უიმედოდ არ გყვარებია.
მე ახლა შენს წინ დაღლილი ვდგევარ,
ვუმზერ მაგ თვალებს და მაგ იარებს, –
შენ რომ ეძებდი,
ის ქალი მე ვარ,
მითხარი, ხომ არ დავაგვიანე?
თუნდაც უსიტყვოდ დამუნჯდეს ენა,
მე უშენობის დალი მატყვია;
შენ რომ გინდოდა,
ის გული მე მაქვს –
ვიცი, სხვა გული არ გინატრია.
შენ ეძახოდი შორს, შენგან წასულს
და ხმა ქარიშხალს ჩაუქოლია.
შენ ეძახოდი ვილაცა ასულს
და ჩემს მეტს
არვის გაუგონია.
მე ახლა შენს წინ დაღლილი ვდგევარ,
ვუმზერ მაგ თვალებს და მაგ იარებს,
შენ რომ ეძებდი,
ის ქალი მე ვარ, –
მაგრამ, ვაი, რომ დავაგვიანე.

დაკარგულის, განუმეორებლის სევდა ბურავს მის სატრფიალო
ლირიკას, განბილებული, უსამართლობით დაჩაგრული ყმანვილ-
ქალობის მოსაგონრად:

წვიმს და... შავად შენისლულან მთები,
წვიმს და... წვიმამ აღარ გადაიღო,
იქნებ მართლა აღარ შევრიგდებით,
იქნებ მართლა განშორება იყო?

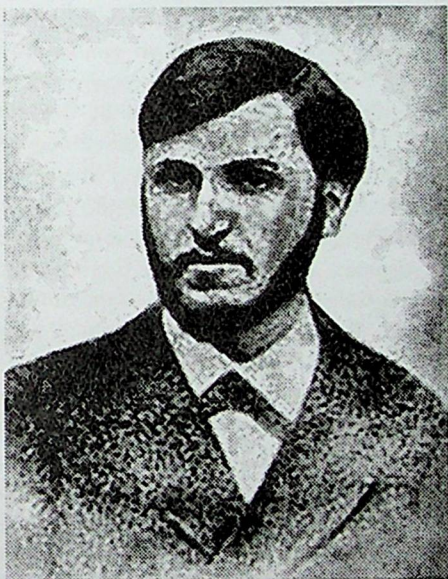
ეს ლექსები, შეიძლება ითქვას, „გადაუღებელი წვიმების“ (მუდ-
მივი ტკვილების) ელევგიაა... მეტაფორებია, რომლებშიც დღესაც
სევდიანად ხმიანობს პოეტი ქალის შემოქმედებითი სული.

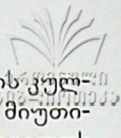
მანია მიქაბერიძე

მაქსიმე შარაძე და მისი „ქართული საღმრთო წიგნთ-საკითხავი კაბინეთი“

გაზეთ „ივერიის“ 1886 წლის 1 ივლისის ნომერში (N140, გვ.2) დაიბეჭდა განცხადება: „ქართულ საღმრთო წიგნთ-საკითხავი კაბინეთი, რომელიც დაარსდა ქალაქს ტფილისს, ამ დღეებში აკურთხეს. წიგნთ-საკითხავის დარბაზში არის ყოველ გვარი საეკლესიო და საღმრთო წერილის წიგნები. დარბაზში შესვლა და კითხვა წიგნებისა შეუძლიან ყველა წოდების კაცს, მართლ მადიდებელ სარწმუნოების აღმსარებელსა. წიგნთ-საკითხავში შესვლისა და წიგნების კითხვისთვის არ არის დანიშნული არავითარი გადასახადი. ეს წიგნთ-საკითხავი იმყოფება ლორის-მელიქოვის ქუჩაზე, ზუბალოვის სახლებში, სემინარიის პირ-და-პირ, ჩარკვიანის წიგნის მაღაზიის უკან“. ასეთი იყო პირველი ცნობა „ქართულ საღმრთო წიგნთ-საკითხავი კაბინეთის“ დაარსებისა და კურთხევის შესახებ.

მაქსიმე შარაძე

როგორც ცნობილია, საბიბლიოთეკო საქმიანობა ქვეყნის კულტურული ცხოვრების განვითარების გარკვეულ ეტაპს მიუთითებს. ბიბლიოთეკა-სამკითხველოების დაარსება საქართველოს სხვადასხვა რეგიონში და, მით უფრო, თბილისში, მე-19 საუკუნის 30-იანი წლებიდან დაიწყო და ამავე საუკუნის მეორე ნახევრიდან გააქტიურდა. ამ პერიოდში სამკითხველოთა დიდ ნაწილში საბიბლიოთეკო მომსახურება ფასიანი იყო. მოსახლეობის დაბალი სოციალ-ეკონომიკური მდგომარეობის გამო, სამკითხველოები ვერ ახერხებდნენ ხანგრძლივად ფუნქციონირებას და პერიოდულად იხურებოდნენ. ბიბლიოთეკა-სამკითხველოების დაარსება ეკონომიკურად წამგებიანი საქმე იყო და დიდად იყო დამოკიდებული ენთუზიასტთა მონდომებაზე, რომელთაც მხარს უმაგრებდა განათლებასმოწყობილი მოსახლეობაც.

ბიბლიოთეკა-სამკითხველოების უმრავლესობა განეკუთვნებოდა უნივერსალური საჯარო ბიბლიოთეკების კატეგორიას, სადაც, როგორც წესი, არ იყო დაწესებული ენობრივი ან სარწმუნოებრივი შეზღუდვები, ხოლო მათი ფონდები შეიცავდა სხვადასხვა თემატიკის წიგნებსა და პერიოდულ გამოცემებს.

ზემოთ დასახელებული მ. შარაძის „საღმრთო წიგნთ-საკითხავი კაბინეთი“ პროფილური ბიბლიოთეკა იყო. იგი სხვებისაგან გამოირჩეოდა იმით, რომ აქ მხოლოდ საეკლესიო შინაარსის წიგნებით ხდებოდა მომსახურება და ამ მომსახურებით სარგებლობაც მხოლოდ მართლმადიდებელი აღმსარებლობის ადამიანებს შეეძლოთ. ამავე დროს, ეს წიგნთ-საკითხავი არ ექვემდებარებოდა რომელიმე ეკლესიას — მას კერძო საკუთრების სტატუსი ჰქონდა, თუმცა მის საქმიანობას გულმოდგინედ ადევნებდა თვალყურს საქართველოს საეგზარქოსო.

როგორც ცნობილია, საქართველოს ეკლესია-მონასტრებში, მაშინაც და დღესაც, იწახება საეკლესიო წიგნები, რომლებიც გამოიყენება როგორც ღვთისმსახურების, ასევე სასულიერო-საგანმანათლებლო მიზნებისთვის. ეს წიგნები განკუთვნილა მხოლოდ იქ მომსახურე სასულიერო პირთათვის, მაგრამ არა საერო საჯარო მომსახურებისათვის. მე-19 საუკუნის ბოლოდან ზოგიერთ ეკლესიასთან (მაგ. კავთისხევში) გაიხსნა საეკლესიო სახალხო სამკითხველო, მაგრამ ეს მაინც ერთეული შემთხვევა იყო და არა ტენდენცია. „საღმრთო წიგნთ-საკითხავი კაბინეთი“ კი იყო არა საეკლესიო, არამედ საერო დაწესებულება და ამიტაც გამორჩეული გახდა იმ პერიოდის საქართველოს კულტურულ-საზოგადოებრივ ცხოვრებაში. როგორც შემდეგ წლებში განვითარებულმა მოვლენებმა აჩვენეს, ეს „კაბინეთი“ არ დაკმაყოფილდა მხოლოდ სასულიერო

ლიტერატურით მომსახურების ფუნქციით და მის გარშემო შემოკრებილი განათლებული და სამშობლოსმოყვარე ადამიანების წყალობით ბევრ მნიშვნელოვან ნამოწყებას დაუდო სათავე.

მივყვეთ თანმიმდევრობით: „საღმრთო წიგნთ-საკითხავი კაბინეთის“ დაარსების ინიციატორი და აღმსრულებელი იყო მაქსიმე შარაძე. როგორც მისი გარდაცვალების გამო გამოცემულ წიგნში – „მონა ღვთისა მაქსიმე როსტომის ძე შარაძე. 1859-1908 წ. (ტფ., 1908)“ გრ. ყიფშიძე წერს: „ყოველივე ეს მოიმოქმედა მაქსიმემ, კაცმა მდაბიომ, ღარიბმა, არაფრის მქონემ, მაგრამ სულით მხნემ, გულით მდიდარმა, ბუნებრივის ჭკუით შემკულმა, ხასიათით მტკიცემ, ყოველად უბოროტომ, უზაკველმა, უწყინარმა, მუდამ მმარხველმა, მუდამ მლოცველმა, მოყვარულმა ღვთისა და ეკკლესიისა-მა“ [2].

თვით მაქსიმე შარაძე ქართულ პრესაში გამოქვეყნებულ წერილში „ქართული საღმრთო წიგნთ-საკითხავი“, ასე აღწერს წიგნთ-საკითხავის დაარსების მიზანსა და ისტორიას. მოგვყავს წერილი მთლიანად:

„დიდი ხნის ჩვენმა მეცადინეობამ და შრომამ არ ჩაგვიარა უქმად: როგორც იქნა დავაარსეთ ქართული საღმრთო წიგნთ-საკითხავი, რომელშიდაც ყოველ პირს შეუძლია იკითხოს ყოველ გვარი საღმრთო წერილის წიგნები, მოისმინოს სხვა-და-სხვა საღმრთო მოძღვრებანი, შეისწავლოს საეკკლესიის გალობა; ერთი სიტყვით განათლდეს სულიერად, ამაღლდეს ზნეობითად და ყოველივე ამა სიამოვნებისათვის არ გადიხადოს არც ერთი გროში.

დღეს გვინდა მოუთხრათ მკითხველს, თუ რა საშუალებით და რა მიზნით დავაარსეთ ჩვენ ეს უსასყიდლო წიგნთ-საკითხავი. ეს წიგნთ-საკითხავი ჩვენ დავაარსეთ ჩვენის საკუთარი საშუალებით. ამ საკითხავის დაარსების დროს სახეში გვექონდა, რომ ყოველ პირს შესძლებოდა მასში ყოველ გვარი საღმრთო და საეკკლესიო წიგნების უსასყიდლოდ მოპოება და კითხვა. მართლაც, გაიხსნა ეს საკითხავი, თუ არა, მასში ბლომად იწყო ხალხმა სიარული. სასიამოვნო სანახავია, როცა საკითხავში შემოდის ხალხი, უჯდება სტოლებს, იღებს ხელში ჯაჭვებით დაბმულ წიგნებს და კითხულობს გულსმოდგინებით. ბოლოს საკითხავში მოსიარულე პირთა შორის ბევრნი აცხადებენ სურვილს ჩაენერონ საკითხავის ძმობის წევრთა შორის. ჯერ-ჯერობით ესეც დიდი ნუგეშია ჩვენთვის. შემდეგში, როცა საკითხავი სრულს ნდობას დაიმსახურებს საზოგადოებისაგან, იმედია, ჩვენგან დაარსებული საქმე მიაღწევს იმ მაღალ მიზანს, რომელიც სახეში გვექონდა ამ საკითხავის დაარსების დროს. ყველაზე სასიამოვნო ის არის, რომ ამ საკითხავის დამაარსებელნი

მელქისედეკ ნაკაშიძე

თავიანთი შეძლებისა და გვარად სწირავენ ფულებს საკითხავის სასარგებლოდ. ზოგმა წევრთაგანმა უკვე შესწირა საკითხავის სასარგებლოდ 150 მან., მაგრამ გარდა ამისა კიდევ არ აკლებენ შემწეობას საკითხავს. ჯერ-ჯერობით ჩვენის საკუთარის საშუალებით ვინახავთ საკითხავს და საზოგადოებისათვის არ მიგვიმართავს შემწეობისათვის. არ მიგვიმართავს საზოგადოებისათვის, რადგან ჯერ გვინდა თვით ჩვენ დავაყენოთ ეს საქმე მტკიცე საფუძველზე და, როცა საქმე ასე მოეწყობა, იმედი გვაქვს, საზოგადოება უჩვენოდაც მიხვთება,

რომ ამ კეთილს საქმეს შემწეობა უნდა მათის მხრიდანაც.

ვისაც სურს ჩვენს ძმობაში ჩაენეროს და ხელი მოუმართოს ჩვენგანვე დაწყებულ კეთილ საქმეს, მან უნდა შემოიტანოს წიგნთ-საკითხავის სასარგებლოდ ხუთი მანეთი წელიწადში. ვინც წელიწადში ოც მანეთს შემოიტანს, ის ჩარიცხულ იქმნება საკითხავის დამფუძნებელ წევრად და წიგნთ-საკითხავის ყოველგვარი საქმე ისე ეკითხება, როგორც ჩვენ, ამ საკითხავის დამაარსებელთ.

დასასრულ, საჭიროდ ვრაცხთ დაუმატოთ, რომ ამ გვარი წიგნთ-საკითხავის დაარსება თფილისში დღემდისაც საჭირო იყო. ქალაქის მუშა ხალხი, როცა საქმეს რჩება, ტყუილ-უბრალოდ ატარებს დროს. ასეთი ხალხისათვის საჭიროა ასეთი დაწესებულება, სადაც მას შეეძლოს უსასყიდლოდ საკითხავი წიგნების შოვნა და კითხვა, რომ თავისუფალ დროს მაინც იზრუნოს სულზე.

სწორედ ასეთი დაწესებულება არის ჩვენგანით დაარსებული წიგნთ-საკითხავი და, თუ ჩვენი სურვილისამებრ მოვანყვით ეს საკითხავი, მას დიდი სამსახურის განევა შეეძლება ჩვენი საზოგა-

დოებისათვის. საკითხავს შეუძლია სულიერად, ზნეობითად და გონებითად აღამაღლოს მდაბიო ხალხი. ამიტომ ყოველი ქრისტიანე, რომელიც მარტო ქრისტიანობის სახელს არ ატარებს, სიამოვნებით მიეგება ამ საქმეს" [3].

ნიგნთ-საკითხავის მნიშვნელობა საზოგადოებასაც კარგად ესმოდა და დროდადრო მას შემწეობას უწევდა ფინანსურად და წიგნების სახით. ასე, მაგალითად, 1890 წლის 29 მაისის (№110) „ივერიაში“ ვკითხულობთ: „ტფილისში დაარსებულს „ქართულ საღმრთო ნიგნთ-საკითხავს“ შემოსწირეს: მისმა ყოვლად-უსამღვდელოესობამ იმერეთის ეპისკოპოსმა

ფილიმონ ქორიძე

გაბრიელმა თავისი „ქადაგებანი“ – რვა ცალი, დარიის მონასტრის წინამძღვარმა არხიმანდრიტმა, კესარიოსმა – ერთი თუმანი, მ. ლეონიძამა – პარაკლიტონი, ქუთაისის წმ. გიორგის ეკკლესიის მღვდელმა მ. ყუბანეიშვილმა – „სახელმძღვანელო საღმრთო-სჯულის სასწავლებლად“ ორი ცალი, ალექსანდრე მოლოდინოვმა „საქრისტიანო პირველ სასწავლო მოძღვრება“ ნიკოლოზ ტფილელი-სა ხუთი ცალი და გაზ. „მწყემსის“ რედაქტორმა 1887 წ. თვისი გაზეთი. ნიგნთ-საკითხავის დამაარსებელი ძმობა უგულუითადესს მაღლობას უძღვნის შემომწირველთა“.

მაქსიმე შარაძე წარმოშობით იყო ოზურგეთის მაზრის სოფელ ეწერიდან. მსახურობდა გაზ. „ივერიაში“ ექსპედიტორად. ისე კარგად უძღვებოდა ამ საქმეს, რომ ხშირად გამომწერები მაღლობას წერდნენ „ივერიის“ რედაქციას მათთვის გაზეთების დროული მიწოდების გამო. მას ძალიან ენდობოდა ილია ჭავჭავაძე, განსაკუთრებით კი ფულთან დაკავშირებულ საკითხებში. იგი ილიასთან მორავად მუშაობდა. ილია რომ სხვაგან წავიდოდა, მთელ ქონებას

ესტატე კერესელიძე

მაქსიმეს ჩაბარებულ
და-ხოლმე. მაქსიმე
არა მარტო ექსპე-
დიტორი, არამედ
ხანდახან გაზეთის
კორექტორის თანა-
შემწეც იყო.

მაქსიმე შარაძე
ღრმად მორწმუნე
ადამიანი იყო. უყ-
ვარდა სასულიერო
წიგნების კითხვა
და გალობის მოს-
მენა. მან თავის
ირგვლივ მყოფ ლა-
რიბ ადამიანებსა
და თანამოაზრეებს
გააცნო სასულიერო
წიგნების უფასო
სამკითხველო-ბიბ-
ლიოთეკის დაარ-
სების იდეა, სადაც
სასულიერო ლიტე-
რატურის კითხვის
გარდა გალობასაც
შეისწავლიდნენ. ეს

აზრი ყველას მოეწონა და მას მაღლობა გადაუხადეს. მ. შარაძემ
მათ განუცხადა, რომ თავის თვითურ ჯამაგირს – 25 მანეთს შესწი-
რავდა ამ საქმეს და სხვებსაც სთხოვა, რომ შეძლების მიხედვით
შემოეტანათ ხოლმე ყოველთვიურად თანხა. ასე შეგროვდა ფული.
1882 წელს ბინა იქირავეს ბაზრის ქუჩაზე (სასულიერო სემინა-
რიის ქვევით) ერთი დიდი სუფთა ოთახი საკუთარი შესასვლელით,
თვეში 25 მანეთად. შეიძინეს მაგიდები, კარადები, სხვადასხვა სა-
სულიერო წიგნები, ჟურნალ-გაზეთები და სხვა საჭირო ნივთები.
მ. შარაძის ირგვლივ შემოკრებილმა თანამოაზრეებმა თავიანთ
გაერთიანებას „ძმობა“ უწოდეს.

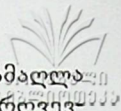
ამრიგად, სამკითხველო, ფაქტობრივად, გაიხსნა 1882 წელს,
თუმცა, სამკითხველოს გახსნისთვის, როგორც ჩანს, მ. შარაძეს
არ ჰქონდა იმ დროის კანონმდებლობის შესაბამისი ნებართვა. არც
ეკლესიის უმაღლესი ხელმძღვანელობა ჩაუყენებია საქმის კურ-

სში, რომ ამ ტიპის საღმრთო-საკითხავის დაარსებას აპირებდა. ამას თავისი უარყოფითი შედეგი მოჰყვა. რამდენიმე ხნის გასვლის შემდეგ ეგზარქოსის (პავლე ლებედევი) ყურამდე მივიდა ჭორი, თითქოს აქ იკრიბებოდნენ ქრისტიანობის მოწინააღმდეგეები და ამიტომ მან ბოქაულს დაავალა საქმის გარკვევა. ბოქაულმა მაქსიმე შარაძე დააპატიმრა და საპყრობილეში ჩასვა, როგორც მოთავე. სამი დღე იმყოფებოდა ციხეში მ. შარაძე და მერე მიიყვანეს ეგზარქოსთან, რომელმაც მას გამოჰკითხა შეკრებების მიზეზი. მაქსიმეს ახსნის შემდეგ ეგზარქოსი დარწმუნდა მათ უდანაშაულობაში, თუმცა უსაყვედურა მ. შარაძეს, რომ წინასწარ მას არ შეუთანხმდა. მან გაათავისუფლა მაქსიმე და წიგნთ-საკითხავს მისცა მუშაობის გაგრძელების უფლება, ოღონდ შეთანხმებული პირობების დაცვის მიხედვით.

ამის შემდეგ ძმობის წევრებმა შეადგინეს „წესდებანი საღმრთო წიგნთ საკითხავად დაარსებულის კაბინეთისა“, ასევე „წესები მართლ-მადიდებელ ძმობის კაბინეთის“, რომლებიც ეგზარქოსმა დაამტკიცა. მან „კაბინეთის“ ზედამხედველად დანიშნა ორი დეკანოზი, რათა მათ თვალყური ედევნებინათ, რაიმე კანონსა-წინააღმდეგო არ მომხდარიყო. ერთ-ერთი იყო დეკანოზი პეტრე კონჭოშვილი, რომელიც ხშირად ესწრებოდა შეკრებებს და კარგი და სასარგებლო ურთიერთობა ჰქონდა მომსვლელებთან (მკითხველებთან).

ეგზარქოსისაგან ნებადართული „წესდებანი საღმრთო წიგნთ საკითხავად დაარსებულის კაბინეთისა და წესები მართლმადიდებელთ ძმობის კაბინეთისა“ დაიბეჭდა 1886 წელს. წესდება 18 პუნქტისგან შედგება. მასში განმარტებულია სამკითხველოს დანიშნულება, მიზანი და მისი მიღწევის გზები; მოცემულია ბიბლიოთეკის ფონდის დაკომპლექტებისა და გამოყენების პრინციპები; ბიბლიოთეკის მართვის ეკონომიკური ნაწილის საკითხები; სამკითხველოს მუშაობის განრიგი; საქართველოს საეგზარქოსოსთან ურთიერთობის ფორმები და სხვა. წესდება გახდა „კაბინეთის“ ძმობის ყველა წევრის სახელმძღვანელო დოკუმენტი [5].

ძმობაში შედიოდა 10-12 კაცი. კაბინეტი ღია იყო დილით 6 საათიდან 2 საათამდე, საღამოს კი – 4-დან 10 საათამდე. ასეთი გრაფიკი განპირობებული იყო იმით, რომ მომუშავე ხალხს სხვა დროს არ ეცალა. სხვადასხვა ეროვნების ხალხიც ბევრი შემოდიოდა. სამკითხველოში შესვლის უფლება ჰქონდა მხოლოდ მამაკაცებს და ისიც მხოლოდ მართლმადიდებლობის აღმსარებლებს. მკითხველები ვალდებული იყვნენ დაეცვათ დადგენილი წესები ანუ, როგორც წესებში ეწერა, „დაიცვან ჯეროვანი მართებულობა“. აკ-

რძალული იყო კაბინეტში თამბაქოს მოწევა, ლაპარაკი, ხმაბლობა კითხვა, კითხვაში სიარული, ქუდი თ ყოფნა. ამ წესების დამრღვევნი დათხოვნილნი იქნებოდნენ სამკითხველოდან.

მკითხველებს, ასევე, მოეთხოვებოდათ, გაფრთხილებოდნენ წიგნებს – არ დაეხიათ, არ ჩაეკეცათ ფურცლები, არ გაეფუჭებინათ ყდა. წინააღმდეგ შემთხვევაში მათ მოუწევდათ შესაბამისი საფასურის გადახდა. არავის ჰქონდა მოაჯირის მიღმა გადასვლისა და წიგნების კარადებთან მისვლის უფლება. წიგნის გამოწერისთვის მკითხველს მაგიდაზე დადებულ ფურცელზე უნდა დაეწერა წიგნის ნომერი და განყოფილება (თემა) კატალოგის მიხედვით და გადაეცა ბიბლიოთეკარისათვის. სამკითხველოდან გამოსვლის წინ მკითხველს უნდა დაებრუნებინა წიგნი. წიგნის სახლში წაღების მსურველი ბიბლიოთეკაში ტოვებდა გირაოს, რომელიც წიგნის მოტანისთანავე უბრუნდებოდა მას.

სტამბის დაარსება

როგორც აღინიშნა, სამკითხველოს დაარსების უმთავრესი მიზანი იყო ხალხის ზნეობრივ და გონებრივ ამაღლებაზე ზრუნვა. საბიბლიოთეკო მომსახურების გარდა, საძმომ ძალისხმევა საღმრთო წიგნების გამოცემასა და ხალხში უფასოდ ან ძალიან დაბალ ფასად გავრცელებისაკენ მიმართა. ამისათვის ძმობას სჭირდებოდა სტამბა.

მაქსიმე შარაძემ და მისმა თანამოაზრე ესტატე კერესელიძემ, რომელმაც მოგვიანებით (1936 წ.) წერილობით აღწერა კიდეც საღმრთო წიგნთ-საკითხავის (კაბინეტის) მიერ განეული მუშაობა და მასში მ. შარაძის წვლილი, 1890 წელს გადაწყვიტეს სტამბის შექმნა. ე. კერესელიძის გადმოცემით, მ. შარაძე ასე ხსნიდა ამ სურვილს: „იმისთვის კი არ გვინდა სტამბის შექმნა, რომ ბევრი ფული მოვიგოთ და მდიდრულად ვიცხოვროთო, არა, არამედ იმისთვის, რომ ჩვენი სტამბით ბევრ კეთილ საქმეს აღვასრულებთ“ [1].

მათ ერთობლივად შეიძინეს გერმანული სწრაფლ-მბეჭდავი მანქანა, ასევე საკაზმავი, საჭრელი და საპრესო მანქანები. ეს მანქანები შეიძინეს სომეხი მღვდლის, ნიკოლოზისაგან, რომელსაც ის გამოუწერია თავისთვის საფრანგეთიდან, მაგრამ სტამბის გახსნის უფლება რაკი ვერ მიიღო, იაფად (შეძენის ფასად) მიჰყიდა მ. შარაძესა და ე. კერესელიძეს იმ პირობით, რომ ამ სტამბაში მას ნახევარ ფასად დაუბეჭდავენ მისთვის საჭირო მასალებს.

ამრიგად, 1890 წელს ნიკოლოზის ქუჩა №21-ში (დღევანდელი ჯავახიშვილის №7) გაიხსნა ახალი სტამბა სახელწოდებით „მ. შარაძისა და ამხ. სტამბა“. ამავე შენობაში ცხოვრობდა ილია ჭავჭავაძე.

საქართველო - 2018

საქართველო
1918

ქართული გალობა

ლიბუგია

იოანე ოკროპირისა, მღვდლისა და მღვდელ-მთავრისაჲთა

გადღებული

ფილამონ ა. ქორაძის შავრ

გადმოცემული: ანტონ ნ. დუშაძის, დიმიტრი რ. ქალაიჭიშვილის, ნიკოლოზ-დიმიტრი რაჭველი, თ. ბუნიშვილისა და იულიანე ი. წერეთლისაგან. რამდენიმე საგლობელი გადმოცემული მღვდელთაგან: გ. ნაკაშიძისა და მღ. ნესტორ ფ. კონტრიაშვილისაგან.

გამოცემა მ. შარაძის და აშხან. (ე. კერესელიძისა, ე. გიგლიძისა და ს. ლომაძისაგან).

პარტაგონი № 1.

ბათუმი, 1895 წ.

სტამბა მ. შარაძისა და აშხან. ნიკ. ქუჩა, № 21.
Тшорпаџиш М. Шарадзе и Ашхан. Ник. Кџа, № 21.

მ. შარაძის და აშხან. სტამბაში გამოცემული ფილიმონ ქორიძის მიერ გადაღებული „ქართული გალობა“.

ვაძე და აქვე იყო გახსნილი გაზეთ „ივერიის“ რედაქცია. ქართული, რუსული და ფრანგული ასოები შეიძინა ასოთჩამომსხმელ მადერისაგან. სტამბის ამხანაგობის წევრები იყვნენ: მაქსიმე შარაძე, ესტატე კერესელიძე, ვასილ გძელიძე და ივანე ზაქარაშვილი. მათ ერთმანეთში დადეს პირობა, რომ ყველანი იმუშავენდნენ სტამბაში და მიღებულ სარგებელს მოახმარდნენ „საზოგადო საკეთილმოქმედო საბეჭდავ საქმეებს: ქართული ზნეობრივი წიგნებისა და წიგნაკების ბეჭდვას, გალობის გავრცელებას, ნოტებზე გადაღებას, დაბეჭდვასა და სხვა...“ მათი გეგმით, ამხანაგობის წევრები იმუშავენდნენ უჯამაგიროდ. სტამბის ხარჯს საერთო თანხიდან აიღებდნენ. რომელიმეს გარდაცვალების შემთხვევაში, მისი წილი გადავიდოდა არა ოჯახსა და ნათესავებზე, არამედ ამხანაგობის დანარჩენ წევრებზე იმავე კეთილი საქმის გასაგრძელებლად, რაც ადრიდანვე დათქვეს. ასეთი პირობის შესახებ ყველას ოჯახმა იცოდა.

1891 წლიდან დაიწყო სტამბამ მუშაობა. პირველად გამოიცა სულ რამდენიმე დასახელების წიგნი, ძირითადად მხატვრული ლიტერატურა. მომდევნო წლებში თემატიკა გაფართოვდა, რომელშიც დიდი ნაწილი სასულიერო შინაარსის წიგნები იყო, მათ შორის, თვით მ. შარაძის მიერ რუსული ენიდან თარგმნილიც. მთელი მისი ცხოვრების მანძილზე ნათარგმნი და დაბეჭდილი იყო 80-მდე წიგნი, თითოეული 200 და 300 ცალის ოდენობით[2]. ეს წიგნები ხალხში უფასოდ ვრცელდებოდა ან იყიდებოდა მცირე საფასურით. სარგებელი, შეთანხმებისამებრ, ისევ სტამბის საგამომცემლო საქმეებს ხმარდებოდა.

ასევე, შეთანხმების მიხედვით, მ. შარაძის სტამბაში ბეჭდავდნენ სომხურ ჟურნალს და რუსულ პერიოდულ გამოცემებს «Труды Кавказского общества сельского хозяйства» (დამატება გაზეთისა «Кавказское сельское хозяйство») და «Кавказский календарь». იბეჭდებოდა ილიას გაზეთი „ივერია“, ვალერიან გუნიას „საქართველოს კალენდარი“, გაზეთი „ცნობის ფურცელი“, სამეურნეო გაზეთი „მეურნე“ და სხვა. იაკობ გოგებაშვილის სახელმძღვანელოების ნაწილიც აქ დაიბეჭდა. მთლიანობაში სტამბა ბეჭდავდა წიგნებს სამ ენაზე – ქართულ, რუსულ და სომხურ ენებზე.

საგალობლების ნოტებზე გადატანა

სალმრთო წიგნთ-საკითხავში, სასულიერო წიგნების კითხვის გარდა, მსურველები, შესაძლებლობის მიხედვით, ასრულებდნენ ქართულ საგალობლებს. რა თქმა უნდა, დიდი სიყვარულისა და მონდომების მიუხედავად, მათი შესრულება არ იყო სრულყოფი-

ლი. შესრულებას ახლდა ბევრი ხარვეზი და მის გამოსასწორებლად საჭირო იყო საქმეში პროფესიონალ მაგალობელთა ჩართვა. მ. შარაძეს ქაშუეთის ეკლესიაში მოსმენილი ჰქონდა მაგალობელ მელქისედეკ ნაკაშიძისა და მისი გუნდის გალობა, რომელსაც მასზე დიდი შთაბეჭდილება მოუხდენია. მ. შარაძემ სთხოვა მელქისედეკ ნაკაშიძეს მათთან მისვლა და გალობის სწავლება, რომელსაც მ. ნაკაშიძე სიამოვნებით დათანხმდა. მან შეასრულა პირობა – პერიოდულად დადიოდა და სწორ გალობას ასწავლიდა ხალხს. ეს იყო ქართული საგალობლების პოპულარიზაციისა და გავრცელების კარგი გზა, თუმცა ეს მნიშვნელოვანი საქმე ამით არ დამთავრებულა. იმ პერიოდში ოპერის მომღერალი ფილიმონ ქორიძე ახალი დაბრუნებული იყო იტალიიდან. მელქისედეკ ნაკაშიძემ მოინდომა მისი გაცნობა და მიიწვია „სალმრთო წიგნთ-საკითხავი კაბინეტში“ მაგალობლების მოსასმენად. ფ. ქორიძე მოიხიბლა მათი ნიჭითა და მონდომებით. გაჩნდა ქართული საგალობლების შეგროვებისა და ნოტებზე გადატანის იდეა.

აღსანიშნავია, რომ საგალობლების ნოტებზე გადატანის იდეა ბევრად ადრე, მე-19 საუკუნის შუა წლებში დაიბადა. 1860 წელს შეიქმნა ქართული გალობის აღმდგენი კომიტეტი, რომელმაც თავისი წვლილი შეიტანა ქართულ საგალობლების გადარჩენისა და მომდევნო თაობებისათვის გადაცემის საქმეში. სალმრთო წიგნთ-საკითხავის მესვეურთა წამოწყება ამ დიდებული საქმის გაგრძელება და მის ახალ, უფრო ქმედით ეტაპზე გადასვლა იყო.

ამრიგად, 1884 წლიდან ფილიმონ ქორიძე მ. ნაკაშიძის დახმარებით „სალმრთო წიგნთ-საკითხავში“ შეუდგა ქართული საგალობლების ნოტებზე გადატანას. რაკი ფილიმონი ახალი დაბრუნებული იყო საქართველოში და ჯერ ბინა არ ჰქონდა, ძმობამ მას საცხოვრებლად გამოუყო ერთი ოთახი და სტამბის შემოსავლიდან ჯამაგირიც დაუნაშნა (თვეში 10 თუმანი) ნოტების სწავლებისა და საგალობლების ნოტებზე გადატანისათვის. მალე ფ. ქორიძემ ქუთაისში მისწერა გაბრიელ ეპისკოპოსს, შეატყობინა ახალი წამოწყების შესახებ და შესთავაზა იმერეთში ჩასვლა და იქაური საგალობლების ჩაწერა. გაბრიელ ეპისკოპოსმა არა თუ აღუთქვა დახმარება, დასავლეთ საქართველოს სხვადასხვა კუთხიდან: გურიიდან, რაჭიდან და თავად იმერეთიდან მიიწვია მაგალობლები, რათა თბილისიდან ჩამოსულებს მათი მოსმენა და ჩაწერა შეძლებოდათ. ამავე დროს, იმავე წელს მან ქუთაისში ჩამოაყალიბა ქართული გალობის აღმდგენი კომიტეტი, რომელმაც ფინანსური საფუძველი გაუმყარა ამ დიდებულ საქმეს. საბოლოოდ, ორი წლის

განმავლობაში, 1884 დან 1886 წლის ჩათვლით ნოტებზე გადაიწერა 500-ზე მეტი საგალობელი.

ეს საქმე ბევრისთვის სამაგალითო გახდა. 1885 წელს თბილისში მღვდლებმა, ძმებმა კარბელაშვილებმა და მოლოდინოვმა ქართლ-კახურ კილოზე შესრულებული წირვის წესი, ეპისკოპოს ალექსანდრეს ხარჯით, ნოტებზე დააწერინეს ფილარმონიური სკოლის დირექტორს იპილიტოვ-ივანოვს.

სანოტო გამოცემების ბეჭდვა

დადგა ნოტებზე გადაწერილი საგალობლების დაბეჭდვის საკითხი, რომელიც ისევ მაქსიმე შარაძემ და მისმა ამხანაგობის სტამბამ გადაჭრა.

მე-19 საუკუნის 90-იან წლებამდე საქართველოში სულ რამდენიმე სანოტო გამოცემა გამოვიდა, მაგრამ ყველა ამ შემთხვევებში გამოყენებული იყო არა სტამბური აწყობის წესი, არამედ ძველებური, გრავირების მეთოდი. ამ თვალსაზრისით საინტერესოა დ. ბენაშვილის კრებული — „ქართული ხმების“ 1885 წლის გამოცემა, რომელზედაც ნოტების ბეჭდვის ტექნოლოგიის ამსახველი წარწერა არის გაკეთებული: „ქვაზედ დახატული და ამოჭრილი გრ. ტატიშვილისაგან“. „ეს იმაზე უნდა მიუთითებდეს, რომ თითოეული სანოტო გვერდი ქვაზე იხატებოდა, რომელიც შემდეგ გრავიურის (შტამპის) სახით ამოიკვეთებოდა“, — წერს მკვლევარი დავით შულღიაშვილი. [4]

ამრიგად, საქართველოში არც ერთი სტამბა სანოტო გამოცემებს არ ბეჭდავდა, რადგან არ ჰქონდათ სანოტო სასტამბო ასოები. ამიტომ საჭირო გახდა მათი რუსეთიდან ჩამოტანა. მ. შარაძემ დასახმარებლად მიმართა ილია ჭავჭავაძეს, რომელმაც იგი მოსკოვში დააკავშირა ალექსანდრე ხახანაშვილთან. ალ. ხახანაშვილმა მაშინვე აღუთქვა მ. შარაძეს დახმარება. თავდაპირველად გამოგზავნილ ნოტების ნიმუშზე მაშინვე უარი თქვეს, რადგან იგი მოძველებული სისტემის გამო მიუღებელი იყო საგალობლებისთვის. საჭირო გახდა იმ დროისათვის მოქმედი ახალი სისტემის ნოტები. ალ. ხახანაშვილს დამატებით სთხოვეს აგრეთვე, რომ ისეთი ნოტები შეერჩია, რომლის აწყობა სწავლების გარეშე შეძლებოდა ისეთ ადამიანს, რომელმაც ნოტებიც იცოდა და ბეჭდვის საქმეც.

ამის შემდეგ ალ. ხახანაშვილმა ძმობას გადმოუგზავნა ნოტების პრეისკურანტი, საიდანაც შეირჩა სასურველი ვარიანტი. ერთი თვის შემდეგ, 1891 წლის 10 დეკემბერს საქართველოში პირველად შემოვიდა ნოტების სასტამბო შრიფტი, რომელშიც ძმობამ გადაიხადა 3.000 მანეთი. პრეისკურანტის დახმარებით ჯერ

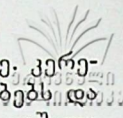
დაიწყო მცირედით. თავდაპირველად ააწყვეს „მრავალჟამიერი“ და უჩვენეს მისი ანაბეჭდი ფილიმონ ქორიძეს, რომელმაც დიდად გაიხარა. ამის შემდეგ მისწერეს იმერეთში გაბრიელ ეპისკოპოსს, რომელმაც ქუთაისში ჩაწერილი საგალობლების ხელნაწერი ნოტები გამოაგზავნა თბილისში დასაბეჭდად. სტამბაში რამდენიმე ხნის განმავლობაში აწყობდნენ ნოტებს. 1895 წელს საქართველოში დაიბეჭდა პირველი ნოტი – პარტიტურა №1 „ლიტურგია იოანე ოქროპირისა, მღვდლისა და მღვდელ-მთავრისათვის“, 1500-იანი ტირაჟით. შემდეგ ერთმანეთის მიყოლებით იბეჭდებოდა ამ ნოტის სხვადასხვა ნაწილი.

ამავე წელს დაიბეჭდა ფილიმონ ქორიძის მიერ შედგენილი „სახელმძღვანელო ნოტებისა და მისი კანონების შესწავლისათვის“, რომელიც მუსიკალური განათლების მიღების მსურველებს შესაძლებლობა მისცა პროფესიულ დონეზე მიეღოთ საჭირო ცოდნა. 1895 წლიდან 1901 წლამდე „მ. შარაძისა და ამხ. სტამბაში“ დაიბეჭდა 20-ზე მეტი ნოტი როგორც ქართული საგალობლების, ასევე ქართული ხალხური სიმღერებისა და რომანსებისა.

1901 წელს „მ. შარაძისა და ამხ. სტამბა“ მთავრობამ დაკეტა იმ მოტივით, თითქოს აქ პროკლამაციები იბეჭდებოდა. თუმც ამის დასამტკიცებელი ვერაფერი ნახეს, მაგრამ სტამბა მთელი წელი მაინც გაუქმებული იყო, რამაც ძალიან მძიმედ იმოქმედა მ. შარაძეზე – იგი დარდით დაავადდა. მომდევნო წელს არისტოვლე ქუთათელაძის თავდებით, სტამბას მუშაობის უფლება მისცეს. „ძმობამ“ იზრუნა, რომ დასავლეთ საქართველოს სხვადასხვა რეგიონში საგალობლები გადაღებულიყო ნოტებზე და მერე ეს ნოტები დაებეჭდათ სტამბური წესით. 1904 წელს „აღდგომის საგალობლების“ მ. შარაძისა, ე. კერესელიძის, ს. ლოსაბერიძისა და გძელიძის მიერ მომზადებული გამოცემა დაისტამბა ქუთაისში, არ. ქუთათელაძის მსწრაფლ-მბეჭდავში.

დროთა განმავლობაში იცვლებოდა სტამბის მენილეთა შეამდგენლობა. იმ პირველი ოთხეულის გარდა (მ. შარაძე, ე. კერესელიძე, ვ. გძელიძე და ი. ზაქარაშვილი), სტამბაში მუშაობდნენ: ასოთამწყობები – კონსტანტინე სალუქვაძე, ძმები ნიკოლოზ და დავით დალაქიშვილები, იოსებ ფურცელაძე და სხვ. სხვადასხვა დროს საქმიდან გავიდნენ ვ. გძელიძე და ი. ზაქარაშვილი. მათ ნაცვლად სტამბის მენილე გახდა სპირიდონ ლოსაბერიძე.

1908 წელს, მძიმე ავადმყოფობის შემდეგ, გარდაიცვალა მაქსიმე შარაძე. მოსკოვის ქუჩის №5-ში მდებარე სახლები თავისი ეზო-მიდამოთი და იქ მოწყობილი ელექტრომბეჭდავი სტამბით, კანონის ძალით, დარჩა ორი კაცის, ესტატე კერესელიძისა და სპი-

რიდონ ლოსაბერიძის მფლობელობაში. ს. ლოსაბერიძე, ე. კერესელიძის თქმით, განუდგა თავიდანვე დანესებულ პირობებს და მოინდომა, სტამბა მხოლოდ თვითონ ჩაეგდო ხელში. მან დაშალა მ. შარაძის დროს აწყობილი წიგნებისა და ნოტების ფორმები და უარი თქვა მათ ბეჭდვაზე, თითქოს და მათი გამოცემა არამომგებიანები იყო.[1]

მიუხედავად ასეთი დასასრულისა, მაქსიმე შარაძისა და მისი თანამოაზრეების შრომას უკვალოდ არ ჩაუვლია. მათ მიერ საღმრთო წიგნთ-სამკითხველოს შექმნა, სტამბის დაარსება და საეკლესიო წიგნების უანგაროდ გავრცელება, ქართული საეკლესიო საგალობლების შესწავლა და ზრუნვა მათი ნოტებზე გადატანისთვის, ხოლო შემდეგ ამ ნოტების სტამბურად დაბეჭდვა – ეს ის საქმეებია, რომლებმაც მნიშვნელოვნად განამტკიცეს და, რიგ შემთხვევაში, ახალ საფეხურზე აიყვანეს ქართული კულტურა. ხოლო მაქსიმე შარაძის ცხოვრება და ღვაწლი არის საქართველოს რიგითი ადამიანის მიერ ზნეობის, შრომისმიყვარეობისა და სამშობლოს სიყვარულის თვალსაჩინო გამოვლენა.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. კერესელიძე, ესტატე. ისტორია ქართული საეკლესიო საგალობლების ნოტებზე გადაღებისა: ხელნაწერი – Q: 840 (ციფრული ვერსია). – 1936 წ. – 121 გვ. – ინახება ხელნაწერთა ეროვნულ ცენტრში.
2. მონა ღვთისა მაქსიმე როსტომის ძე შარაძე. 1859-1908 წ. – თბ.: გამოც. „ძმობის“ სტამბისა, 1909. – 84 გვ.
3. შარაძე, მაქსიმე. ქართული საღმრთო წიგნთ-საკითხავი // მწყემსი. – 1887. – №21. – გვ.7.
4. შულღიაშვილი, დავით. ქართული სანოტო გამოცემების სათავეებთან: „ოქროს მჭედელი და თვალ-მარგალიტის დამლაგებელი“. ექვთიმე კერესელიძის ხელნაწერის მიხედვით // შრომები / საქ. პარლამენტის ეროვნული ბიბლიოთეკა. თბ., 2006. № 1 (6). – გვ. 114.
5. წესდებანი საღმრთო წიგნთ საკითხავად დაარსებულის კაბინეთისა და წესები მართლმადიდებელთ ძმობის კაბინეთისა. – ტფ., 1886 (გრ. ჩარკვიანის სტ.). – 11 გვ. ; 13 სმ.

სოსიკო მერკვილაძე – ცხოვრება ამბებად

სოსიკო მერკვილაძე

სოსიკო მერკვილაძე – საზოგადო მოღვაწე, ბუკინისტი, ფოლკლორისტი, გამომცემელი, ქველმოქმედი. მისი სახლი ნილკნის ქუჩაზე (ამჟამინდელი ლამბაძის ქუჩა) და წიგნის მაღაზია „ცოდნა“ ქაშუეთთან (ამჟამინდელი ჯორჯიაშვილის ქუჩა) – მე-19 საუკუნის დასასრულისა და მე-20 ასწლეულის პირველი ნახევრის რჩეული საზოგადოების თავშეყრის ადგილები იყო...

დიდი ბაბუის შესახებ ბერვჯერ დამინერია, სატელევიზიო გადაცემებში მისაუბრია, მაგრამ იმდენად საინტერესო ცხოვრების გზა გაიარა, რომ ექსკლუზიური მასალა გამოუღვლად მაქვს, ვფიქრობ,

დაინტერესდებით, ამბებად მოგიყვებით.

ამბავი პირველი იაპონელი ბებია

იაპონელი ბებიის ფაქტორმა მნიშვნელოვნად განაპირობა სოსიკო მერკვილაძის საქმიანი სურვილების ასრულება. ჩვენი წინაპრები, შორაპნის მაზრის სოფელ ჭალატყეში ცხოვრობდნენ, როცა რკინიგზის გაყვანა გადაწყდა და მას სოსიკოს ბაბუის ვასილ მერკვილაძის მამულზე უნდა გაეწყო, ვასილმა პროტესტი გამოთქვა, სიტუაცია იმდენად დაიძაბა, რომ ვასილ მერკვილაძეს ჟანდარმი შემოაკვდა. ვასილ ბაბუა გააციმბირეს, თუმცა კატორლიდან გაქ-

სოსიკო მერკვილაძე და მისი
მეუღლე ანა მატარაძე.

ცევა მოახერხა, გემზე მუშად მოუწყო და ერთ დღესაც, ამომავალი მზის ქვეყანაში აღმოჩნდა. ვასილმა იაპონელი ქალბატონი შეიყვარა და სამშობლოში დაბრუნება გადაწყვიტა. ციმბირში მცხოვრები ქართველის, ვინმე დადიანის (სახელი უცნობია) დახმარებით, საბუთები მაჭავარიანის გვარით გააფორმა და იაპონელ მეუღლესთან ერთად ჭალატყეს დაუბრუნდა. გადმოცემით ვიცი, რომ მიკაკო ბებია ისე „გაქართველდა“, შვილიშვილებს – სოსიკოს, ნოშრევანსა და ანას, თავად ასწავლიდა ქართულ ენას.

სოსიკო მერკვილაძის მოგონებებიდან: „გადავწყვიტე იაპონიაში გავმგზავრებულიყავი და ნათესავები მომენახულებინა, მაგრამ შორეულ ქვეყანაში მოგზაურობა გაცილებით უფრო მნიშვნელოვანი ჩანაფიქრის განსახორციელებლად

მჭირდებოდა. თუ გამიმართლებდა, იაპონიიდან საქონელს ჩამოვიტანდი, გავყიდდი და მოგებული თანხის ნაწილით აკაკის ნაწარმობებსა და მოსწავლეებისთვის სახელმძღვანელოებს გამოვცემდი, დარჩენილი თანხით კი, დიდი ხნის ნაოცნებარ წიგნის მაღაზიას გავხსნიდი“. სოსიკო მერკვილაძის ჩანაფიქრი განხორციელდა, ოცნება ასრულდა და სულ მალე, ე.წ. „იაპონური მაღაზია“, წიგნის მაღაზია „ცოდნამ“ ჩააღიწვლა. მოგვიანებით, სოსიკო მერკვილაძის ინიციატივით, ამავე სახელწოდების საზოგადოებაც შეიქმნა.

ა მ ბ ა ვ ი მ ე ო რ ე აკაკი და სოსიკო

აკაკისა და სოსიკო მერკვილაძეს გამორჩეული მეგობრობა აკავშირებდათ. თბილისში ჩამოსული მგოსანი ხშირად სტუმრობდა მეგობარს. სოსიკო მერკვილაძის სახლში, მისთვის ოთახი იყო გამოყოფილი, მას „აკაკის ოთახად“ მოიხსენიებდნენ და იქ შესვლის უფლება არავის ჰქონდა.

თებერვლის დასაწყისში, ანაობა დღეს, მერკვილაძეების ოჯახ-

მნივნობარნი და საზოგადო მოღვაწენი: სხედან (მარცხნიდან):
სოსიკო მერკვილაძე, ივანე როსტომაშვილი, ზაქარია ჭიჭინაძე,
კონია თავართქილაძე, სპირიდონ ჭელიძე; დგანან: იოსებ იმედაშვილი,
მიხეილ გაჩეჩილაძე, ისიდორე კვიცარიძე, ვასილ გადელია.

ში ნამდვილი დღესასწაული იმართებოდა, ამ დღის უშუალო ადრესატი, სოსიკოს მეუღლე ანა მატარაძე – მერკვილაძისა იყო ქველმოქმედი ქალბატონი, მას ქალებისთვის ხელსაქმისა და კულინარიის სკოლა ჰქონდა გახსნილი და ამასთან, წერა-კითხვას უსასყიდლოდ ასწავლიდა მსურველებს. სამ თებერვალს, მერკვილაძეების ოჯახს მუდმივად სტუმრობდნენ: აკაკი, ივანე მაჩაბელი, იაკობ გოგებაშვილი, შიო მღვიმელი, შიო არაგვისპირელი, დომენტი თომაშვილი, ზაქარია ფალიაშვილი, მიტროფანე ლალიძე, დავით ფალავა, ივანე გომართელი, ვახტანგ ღამბაშიძე, სასულიერო პირები – პოლიევქტო კარბელაშვილი და ნიკიტა თალაკვაძე...

სოსიკო მერკვილაძის ძმისშვილისა და აკაკის ნათლულის გიორგი მერკვილაძის მოგონებიდან: „ერთ-ერთ ასეთ საღამოზე, იაკობ გოგებაშვილი ნაავადმყოფარი მოვიდა. ბიცოლა ანამ შალი შესთავაზა, იაკობს უარი არ უთქვამს და შალი მხრებზე წამოიხსხა. აკაკი ხუმრობდა, ენამახვილობით ხიბლავდა იქ მყოფებს. მახსოვს, დავით ფალავამ აკაკის ლექსი იმღერა გიტარის თანხლებით და აღნიშნა: პოეტის ლექსები ხალხშია გასული, ცეცხლივით ედე-

აკაკის რაჭა-ლეჩხუმში მოგზაურობის
ორგანიზატორები: დგანან (მარჯვნიდან) - სო-
სიკო მერკვილაძე, ნოფიტი აგლაძე,
ნოე გოშაძე, იობა ისაკაძე; სხედან: ნიკო
ჩიკვაძე, თვითონ აკაკი წერეთელი და
გრიგოლ დიასამიძე.

ბა ახალგაზრდობასო-
ივანე გომართელმა
კი შენიშნა, პოემები
– „ნათელა“ (პირვე-
ლად მერკვილაძეების
ოჯახში იქნა წაკითხუ-
ლი), „თორნიკე ერის-
თავი“ და „ორი ქართ-
ველი“ – ჩვენი ერის
გაერთიანებას ემსა-
ხურებო. აკაკიმ უპა-
სუხა: „რასაკვირვე-
ლია, მწერლობას დიდი
მნიშვნელობა აქვს
ერის გაერთიანების
საქმეში, მაგრამ ამას
პრაქტიკული ნაბიჯე-
ბიც უნდა მოჰყვეს,
ჩვენ უნდა ვეცადოთ,
საქართველოს სხვა-
დასხვა კუთხის შვილე-
ბი დავამოყვროთ. აი,
თუნდაც ამ ოჯახში სო-
სიკო იმერელია, ანა კა-

ხელი, მე და სოსიკომ, კახეთში მოგზაურობისას დავნიშნეთ სალო-
მე (საუბარია გიორგი მერკვილაძის დედაზე – სალომე ასათიანზე,
რომელიც ლადო აღნიაშვილის მოურავის კოსტას ქალიშვილი
იყო, შეჯიბრში თავი ისახელა და აკაკის იმდენად მოეწონა, რომ
სოსიკოს შესთავაზა – რძლად ხომ არ ისურვებდი, უმცროსი ძმის
ნოშრევანის მეუღლედე), ასე შეიქმნა კიდევ ერთი ქართული ოჯა-
ხი. შემდეგ აკაკი იაკობს მიუბრუნდა და უთხრა: „აი, ასეთი სისწ-
რაფით მიმდინარეობს ეს მეტად სასიკეთო დამოყვრება, მე უკვე
ასზე მეტი ოჯახი ვიცი ასეთიო“. პასუხად იაკობი წამოდგა, ჩემი
სურათი კედლიდან ჩამოხსნა, მამაჩემ ნოშრევანს მიუბრუნდა და
უთხრა: „ამას მე წავიღებ და „დედა ენაში“ მოვათავსებ წარწერით
„იმერ-კახელი ბავშვი“, შენ კი, სოსიკოს სხვა სურათი მოუტანეო“.
ასე მოხვდა ორის წლის, ჩოხაში გამოწყობილი გიორგი მერკვილა-
ძის ფოტო, „დედა ენის“ ოცდამეშვიდე გამოცემის ფურცლებზე.

აკაკისა და სოსიკოს გამორჩეულ მეგობრობას ადასტურებს
არაერთი დღემდე მოღწეული, ისტორიის კუთვნილებად ქცეული

ფაქტი. გადმოცემის თანახმად, აკაკი სოსიკოს ძმად მოიხსენიებდა, სოსიკოსთვის დიდი პატივი იყო მგოსნის საჩხერის კარ-მიდამოს მეთვალყურეობა, იმ კომისიის წევრობა, აკაკის რაჭა-ლეჩხუმში მოგზაურობა რომ დაგეგმა 1912 წელს და ვასილ ამაშუკელმა ფილმად აქცია, ცოცხალი დიდი ბაბუა ამ კადრებით შემორჩება ჩემს მეხსიერებას. სოსიკო მერკვილადის მოგონებიდან: „გაზაფხულზე რაჭაში გავემგზავრე, ფოლკლორული ნიმუშების მოსაძიებლად. რაჭველებმა მთხოვეს, იქნებ ილია და აკაკი ჩამოგვიყვანო, სიამოვნებით

ეუმასპინძლებთო, დაეპირდი, სოსიკო მერკვილაძე აკაკის ეტლთან რომ სურვილს ავუსრულებდი, რაჭა-ლეჩხუმში მოგზაურობის დროს. თუმცა, გარკვეული მიზეზების გამო, დაპირებული მოგზაურობა ბევრჯერ გადაიდო და სამწუხაროდ, მხოლოდ 1912 წელს მოხერხდა, ამ დროს ილია ცოცხალი აღარ იყო და რაჭველებს სურვილი ნაწილობრივ ავუსრულე – აკაკი ჩაფუყვანე, ძალიან გაიხარეს“.

სოსიკო მერკვილაძე ავადმყოფ მგოსანს გვერდიდან არ მოშორებია. აკაკის გარდაცვალების შემდეგ, პირველმა მოუწოდა ქართველებს, მგოსნის მშობლიურ სოფელში მუზეუმის გახსნისკენ, მოგვიანებით კი, იმ კომისიის წევრიც იყო, მთანმინდის პანთეონში აკაკის საფლავის გამაგრება-გამშვენებისა და მოვლა-პატრონობის საქმეს რომ ხელმძღვანელობდა.

1919 წლის 11 თებერვლის გაზეთ საქართველოში, სოსიკო მერკვილაძემ პირველად გამოაქვეყნა სტატია „აკაკის წინასწარმეტყველება“, რომელიც აქტუალურობას არ კარგავს შინაარსიდან გამომდინარე: „საქართველო ღვთისმშობლის წილხვედრია, ჩვენს ხალხს ის არ მოიძულებს. მთელი საქართველოს ახალგაზრდობა ბრძოლის ველზედ არიან გასულნი. დღეს არც იმათ იციან და არც ჩვენ, თუ რისთვის იბრძვიან, მაგრამ მე მწამს, ქართველების ამოდენა დაღვრილი წმინდა სისხლი ამაოდ არ ჩაივლის და ეს დიდი

სოსიკო მერკვილაძის წიგნის მაღაზია
„ცოდნა“.

ომი აუცილებლად გაათავისუფლებს ჩვენს ხალხს. ძმაო, იოსებ! გახსოვდეს, საქართველო აუცილებლად იქნება თავისუფალი, ძლიერი და დამოუკიდებელი. მე ამას ვერ მოვესწრები, მაგრამ გთხოვ, ეს ნანატრი დღე რომ დადგება, მოხვიდე ჩემს საფლავზე და ჩამძახო: საქართველო განთავისუფლდა, გიხაროდენ, მე ვიგრძნობ ამ ჩამოძახილს და ჩემი ძვლები გაიხარებენ“.

ამბავი მესამე
მრავალმხრივი
მოღვაწე

სოსიკო მერკვილაძე, საქართველოს საისტორიო და საეთნოგრაფიო საზოგადოების მუდმივი წევრი, ქართული ფოლკლორის მოამაგე იყო, დაარსების დღიდან მოღვაწეობდა „აკაკის კრებულში“ და დიდი მგოსნის მსგავსად, ძალ-ღონეს არ იშურებდა ხალხური პოეტური ზეპირსიტყვიერების ნიმუშების გადასარჩენად. სოსიკო მერკვილაძემ გამოიტანა მკითხველის სამსჯავროზე ხალხური ზღაპრები, „კიკნა წიგნების“ სახით, არაერთი ეპიკური ციკლის ქმნილება, მათ შორის კი, 1905 წელს გამოქვეყნებული „ხალხური ვეფხისტყაოსანი“, რომლის მთქმელადაც, სოფელ ჩრდილის მკვიდრი ჯოგოლა არაბული იხსენიება. „აკაკის კრებულის“ ფურცლებზე, სოსიკო მერკვილაძეს მის მიერ ჩაწერილი ზეპირსიტყვიერების სხვადასხვა ჟანრის 1114 ნიმუში აქვს გამოქვეყნებული.

სოსიკო მერკვილაძის მოგონებიდან: „შორაპნის მაზრის, სოფელ ჭალატყის მკვიდრი ავტორ-მთქმელი გრიგოლ მერკვილაძე, ჩემი აღმოჩენაა. მისგან სხვადასხვა ჟანრის ოცდაათამდე ლექსი ჩავენერე. მოგვიანებით, ბევრი მათგანი „აკაკის კრებულში“ გამოვაქვეყნე. ამგვარი ნიჭიერი მთქმელი და ხალხური პოეზიის მცოდ-

ნე იშვიათად შემხვედრია. მისი რეპერტუარი, საგმირო, საისტორიო, სასულიერო პოეზიისა და საყოფაცხოვრებო და ფილოსოფიური ლირიკის უამრავ ნიმუშს აერთიანებს. მისგან ჩანერილი ყველა ტექსტი, შინაარსისა და ფორმის მხრივ, იშვიათი სრულყოფილებით გამოირჩევა. თავად განსაჯეთ:

„ცა მტკავლით, ციდიტ
ქვეყანა

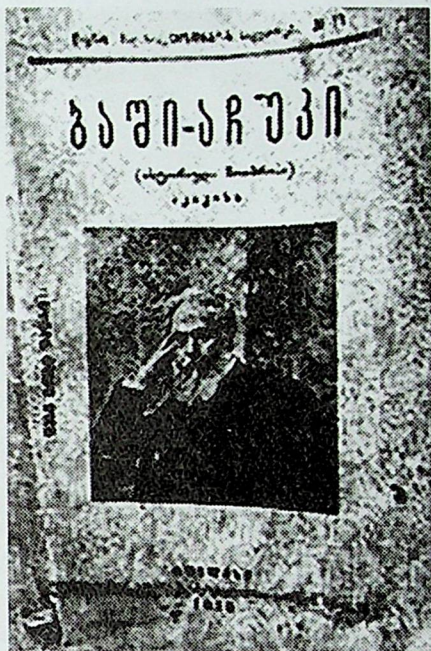
ნახეთ, თუ გაიზომება?
ზღვა თუ აიწყვის პეშვითა,
ცანიცა განიწონება“.

სოსიკო მერკვილაძე, აკაკის ზოგიერთი ნაწარმოების, პირველი და სამუდამო გამოცემის უფლებით სარგებლობდა. ექვთიმე თაყაიშვილის მოგონებიდან: „თბილისში, აკაკის მოურაობას ასრულებდა სოსიკო მერკვილაძე. მას პოეტისაგან ნოტარიუსის წესით შეუძენია უფლება, აკაკის რამდენიმე საუკეთესო თხზულების გამოცემისა“.

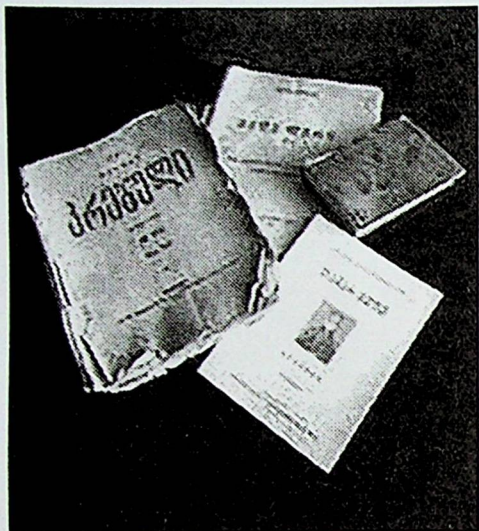
აკაკის გარდაცვალების შემდეგ, მისი ანდერძის თანახმად, საქართველოს საისტორიო და საეთნოგრაფიო საზოგადოებამ, ექვთიმე თაყაიშვილის თავმჯდომარეობით, მგოსნის თხზულებათა სრული კრებულის გამოცემა განიზრახა. გიორგი ლეონიძის სახელობის ლიტერატურის მუზეუმის ფონდში დაცულია საზოგადოების მიმართვა იოსებ მერკვილაძისადმი (თარიღდება 1915 წლის 30 აპრილით):

„ბ-ნს იოსებ მერკვილაძეს
მონყალეო ხელმწიფეო!

საქართველოს სიამაყის, განსვენებულის მგოსნის აკაკი როსტომის ძის წერეთლის ანდერძის თანახმად, საქართველოს საისტორიო და საეთნოგრაფიო საზოგადოების საბჭო უკვე შეუდგა განსვენებულის თხზულებათა გამოცემის თადარიგს. ამასთანავე

ს. მერკვილაძის მიერ გამოცემული
აკ. წერეთლის „ბაში-აჩუკი“.

უძველესი გამოცემები ნიგნის მაღაზია
„ცოდნიდან“.

როვე პირი ჰყავს ავტორს ნაგულისხმები ამა თუ იმ ნაწარმოებში.

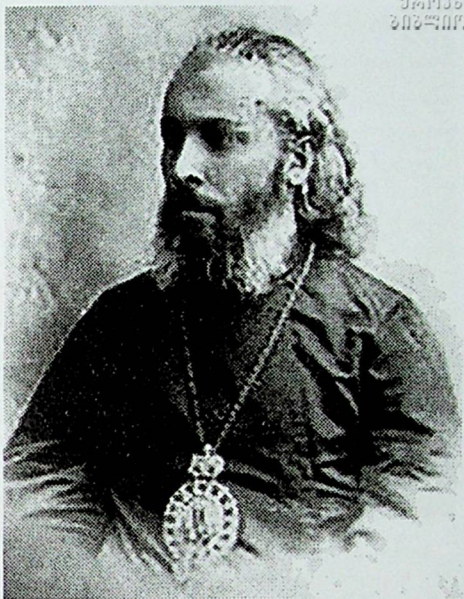
გაუწყებთ რა ამას, საზოგადოების საბჭო მოგმართავს თქვენ, როგორც განსვენებული მგოსნის გულითადად მეგობარს და დაახლოებული პირს და გთხოვს მოგვანოდოთ თქვენი მოგონებანი განსვენებულის შესახებ, აგრეთვე თუ რამ მისი ნაწერი ან კერძო წერილი და ნაქონი ნივთი მოგეპოვებათ. თქვენც დაგვეთანხმებით, რომ უკეთუ ასეთი მასალები ამ მოკლე დროში არ იქნება შეკრებილი, რაც დრო გავა, თანდათან გაიფანტება, დავიწყებას მიეცემა და სამუდამოდ დაიკარგება. ყოველი ნივთი, წერილი ან ავტოგრაფი, რომელსაც „საზოგადოებას“ მოაწვდით, დაცულ იქნება „საზოგადოების“ მუზეუმში აკაკის სახელობის მომავლის დარბაზისათვის.

საზოგადოების თავმჯდომარე — ე. თაყაიშვილი
მდივანი — ს. გორგაძე

სამწუხაროდ, ფინანსური პრობლემების გამო, მგოსნის თხზულებების სრულმა კრებულმა დღის შუქი ვერ იხილა, თუმცა აკაკის ცალკეული ნაწარმოებების გამოცემა, უპრობლემოდ გადაწყდა. სწორედ მაშინ აღმოჩნდა, რომ მგოსანს მთელი რიგი ქმნილებების გამოცემის უფლება, ნოტარიუსის წესით გაყიდული ჰქონდა.

სოსიკო მერკვილაძე, 1913 წლის აპრილში გაფორმებული ხელშეკრულების თანახმად, აკაკის ოთხი მნიშვნელოვანი ნაწარმოების მფლობელად ითვლებოდა. საქართველოს ხელოვნების მუზეუმის ფონდში დაცულია სოსიკო მერკვილაძის განცხადება:

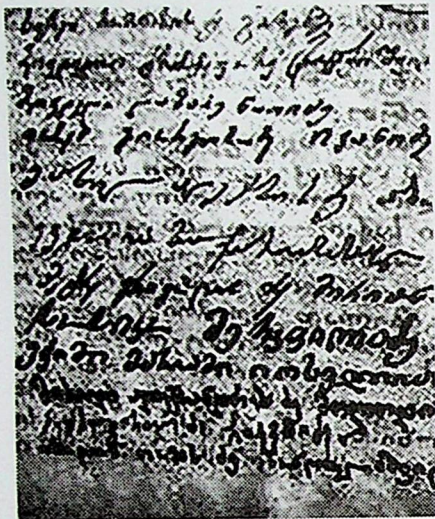
„ქართული ეთნოგრაფიული საზოგადოების გამგეობის თავმჯდომარეს ბატონ ექვთიმე სვიმონის ძე თაყაიშვილს ამავე საზოგადოების მუდმივი წევრის, იოსებ ნიკოლოზის ძე მერკვილაძის

გ ა ნ ც ხ ა დ ე ბ ა

კირიონ II-ის ფოტო წარწერით
საზურგე გვერდზე, რომელიც
უსახსოვრა სოსიკო მერკვილაძეს

განსვენებული ჩვენი სასიქადულო და უკვდავი მგოსნის აკაკის ანდერძით, მისი ნაწარმოებების საავტორო უფლება, გადადის ქართული ეთნოგრაფიული საზოგადოების ხელში. ამის გამო და აგრეთვე ასაცილებლად ყოველგვარი გაუგებრობისა და მითქმა-მოთქმისა მოვალეთ ვრაცხ ჩემს თავს, გაცნობთ თქვენ, როგორც ხსენებული საზოგადოების თავმჯდომარეს და წარმომადგენელს შემდეგი: განსვენებული აკაკისგან, ნოტარიუსთან დადებული ხელშეკრულებით, შეძენილი მაქვს სრულ და სამუდამო საკუთრებად ოთხი მისი ნაწარმოები, სახელდობრ: ისტორიული მოთხრობა „ბაში-აჩუკი“, ისტორიული პოემები: „ნათელა“, „კიკოლას ნაამბობი“ და „ბაგრატ დიდი“. გარდა ამისა, მისგანვე, შინაური ბარათით შეძენილი მაქვს ერთი გამოცემის უფლება ისტორიული დრამის „პატარა კახი“. ეს ბარათი მოცემულია 1913 წლის 8 აპრილს. გაცნობებთ რა ზემოხსენებულს, პატივი მაქვს გაგიცხადოთ, რომ მე ვისარგებლებ კანონიერი უფლებებით და გთხოვთ იქონიოთ ეს ჩემი განცხადება მხედველობაში.

სოსიკო მერკვილაძის ხელმოწერა
საქართველოს ავტოკეფალიის
აღდგენის აქტზე (აქტი ხელმოწერე-
ბით ინახება საპატრიარქოს არქივში).

აქვე დავსძენ: როცა „სა-
ზოგადოება“ შეუდგება აკაკის
ნაწერების ტომებად სრულს
გამოცემას, მე ჩემის მხრივ,
სავალდებულოდ მივიჩნევ
არ შევუშალო ხელი ასეთ
სასარგებლო საქმეს აკაკის
რომელიმე ნაწარმოების გა-
მოკლებით და საზოგადოებას
უსასყიდლოდ ნებას დავრთამ,
მოათავსოს იმ გამოცემაში
ჩემ მიერ შეძენილი თხზულე-
ბებიც სხვა მის ნაწარმოებებ-
თან ერთად, მხოლოდ იმ პი-
რობით, რომ ეს თხზულებები
არ იქნეს გამოცემული ცალკე
ტომად ან თითოეული მათგა-
ნი ცალ-ცალკე.

ულრმესი პატივისცემით,
საზოგადოების მუდმივი
წევრი

იოსებ ნიკოლოზის ძე
მერკვილაძე“

ჩვენი საოჯახო არქივი საკმაოდ მრავალფეროვანია, მაგრამ
არასდროს დამავინწყდება, როცა ჯერ კიდევ ძალიან ახალგაზრ-
დას, ჩემმა ულამაზესმა ბებია, სოსიკო მერკვილაძის ერთადერ-
თი ვაჟის – ბიძინას მეუღლემ, ქეთევან ციციშვილმა სასულიერო
პირის ფოტო მაჩვენა წარწერით „სოსიკოს კირიონისგან“, ამიხსნა,
რომ სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი კირიონ მე-
ორე და სოსიკო მერკვილაძე უახლოესი მეგობრები იყვნენ და ჩემი
დიდი ბაბუის ხელმოწერა საქართველოს მართლმადიდებელი ეკ-
ლესიის ავტოკეფალიის აღდგენის აქტზეც ფიქსირდებოდა (აქტი
1917 წლის 12(25) მარტს იქნა მიღებული სვეტიცხოვლის კრებაზე
და დაცულია საპატრიარქოს არქივში). ცოტა ხნის წინათ, საქარ-
თველოს ეროვნულ არქივში გამოფენაზე ვნახე აქტის ორიგინალი
და მივხვდი, რომ დიდი ბაბუის „ცხოვრება ამბებად“ გრძელდება
და კიდევ არაერთგზის მომიწევს საინტერესო ფაქტების დღის სი-
ნათლეზე გამოტანა.

ნიმუხები

იტალიელი ფრანკისკო პეტრარკა და უცნობი გრაფიკი

მეცამეტე და მეოთხმეტე საუკუნეების მიჯნაზე ტოსკანაში დაიბადა იტალიური ლიტერატურის ეგრეთ წოდებული „სამი ფლორენციული გვირგვინი“: დანტე ალიგიერი, ფრანჩესკო პეტრარკა და ჯოვანი ბოკაჩო. თუ დანტე აღნიშნავს შუა საუკუნეების ლიტერატურის დასასრულს და ბოკაჩო უკვე რენესანსის აზროვნების გამომხატველია, პეტრარკა არის ის, ვინც საუკეთესოდ წარმოადგენს ხიდს სამყაროს დაბადებასა და დასასრულს შორის.

აღორძინების ეპოქის ჰუმანისტური კულტურის ფუძემდებელს, იტალიური ენის ერთ-ერთ მამად წოდებულ პოეტს, ფრანჩესკო პეტრარკას მეტად საინტერესო ბიოგრაფია ჰქონდა. იგი 1304 წლის 20 ივლისს დაიბადა იტალიაში, ტოსკანას პატარა ქალაქ არეცოში ფლორენციელი იურისტის პიეტრო დი სერ პარენცოს ოჯახში. პიეტრო ცნობილი იყო ნოტარიუს პეტრარკოს ან პეტრარკოლის მეტსახელით. „თეთრების პარტიის“ წევრობის გამო პიეტრო, მისი მეგობრის, დანტე ალიგიერის მსგავსად, ფლორენციიდან გააძევეს. პიეტროსთან ერთად ლტოლვილად იქცნენ მისი მეუღლე, ელეტა კანიჯანი და მცირეწლოვანი ფრანჩესკო. ხანგრძლივი მოგზაურობის შემდეგ, ოჯახი ავინიონში დასახლდა. 1307 წელს დაიბადა ფრანჩესკოს ძმა, გერარდო, რომელიც მთელი ცხოვრების მანძილზე არ დაშორებია უფროს ძმას და მუდამ მხარში ედგა დალხინებისა თუ გაჭირვების ჟამს. მოგვიანებით, პარენცოები გადავიდნენ პატარა ფრანგულ ქალაქში კარპანტრაში. სწორად, იქ მიიღო დაწყებითი განათლება ფრანჩესკომ. იგი ბერ-მონაზონის, ფილოსოფოსისა და მწერლის – ვარლამ კარაბლიელის (1290-1385) საუკეთესო მოსწავლე გახდა, შეისწავლა ლათინური ენა და ძველი რომის ლიტერატურა.

პარენცოების
ოჯახი, 1311 წელს,
უკეთესი ცხოვრების
საძიებლად პარი-
ზში გადასახლდა,
მაგრამ იქაც პოლი-
ტიკური დევნილე-
ბის დამლა მიაკე-
რეს და ერთი წლის
შემდეგ ფლორენ-
ციელი ნოტარიუსი
იძულებული გახდა
საფრანგეთის დე-
დაქალაქი დაეტოვე-
ბინა და ავინიონში
გადაბარგებულყო.
ეკლესიასა და რო-
მაელ დიდებულებს
შორის 1309 წელს
მომხდარმა შეტა-
კებამ განაპირობა
კათოლიკური ეკლე-
სიის წინამძღვრის,
პაპის მიერ რომის
დატოვება და რეზი-
დენციის გადმოტანა

ფრანჩესკო პეტრარკა (1304-1374)

(1377 წლამდე) ავინიონში. სინიორ პეტრარკოლისაც იმედი ჰქონ-
და, რომ რაიმე სათავესო სამსახურს მოიძიებდა და ასეც მოხდა
– მისმა ახლობელმა, კარდინალმა ნიკოლო დე პრატომ იზრუნა
იმაზე, რომ დევნილთა ოჯახს საარსებო საშუალება ჰქონოდა და
ბავშვებს სწავლა-განათლება შესძლებოდათ.

პიეტროს სურდა მისი უფროსი ვაჟი ნოტარიუსის პროფესიას
დაუფლებოდა. მამის თხოვნით, 1319 წლიდან, ფრანჩესკომ სა-
მართლის შესწავლა დაიწყო ჯერ მონპელიეს, შემდეგ ბოლონიის
უნივერსიტეტში. ეს სასწავლებელი ერთ-ერთი ყველაზე პრესტი-
ჟული იყო მეთოთხმეტე საუკუნის ევროპაში. იურისპრუდენციის
დაუფლების მიუხედავად, მას ნაკლებად აინტერესებდა ეს სფე-
რო. ფრანჩესკო მოხიბლული იყო კლასიკური მწერლობითა და პო-
ეზიით. მამა წინააღმდეგი იყო ფრანჩესკოს არჩევანის და მეოცნე-
ბე ყმანვილს ლიტერატურით გატაცებაში იმდენად უშლიდა ხელს,

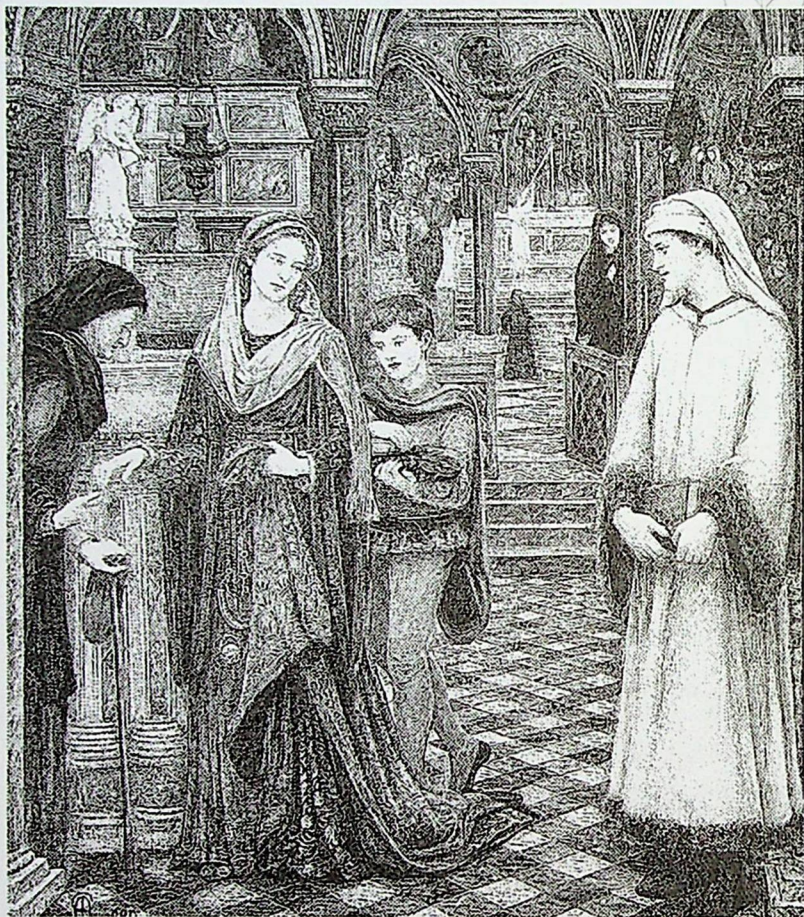
რომ ერთხელ წიგნები ბუხარშიც შეუყარა. ფრანჩესკომ ორი წიგნის გადარჩენა მაინც შეძლო, ეს იყო ციცერონის და ვერგილიუსის ტომები. ამ ორი მოაზროვნის მიერ დატოვებული კვალი მთელი ცხოვრების მანძილზე გაჰყვა პოეტს.

1319 წელს, ფრანჩესკოს გარდაეცვალა დედა, რაც მოზარდისათვის დიდი ფსიქოლოგიური დარტყმა იყო. ამ სამწუხარო ამბავს 15 წლის ჭაბუკმა მიუძღვნა ლექსი, რომელიც მის პირველ პოეტურ ნაწარმოებად ითვლება. მამამისის სიკვდილის (დაახლ. 1326 წ.) შემდეგ ფრანჩესკოს მიეცა საშუალება მიეტოვებინა იურიდიული ფაკულტეტი და ბოლონიიდან დაბრუნებულიყო ავინიონში. როგორც თავად წერდა მომავალი პოეტი, „საკუთარი თავის ბატონად“ იქცა. მას თავისუფლად შეეძლო მთელი დრო და ენერგია მარად სანატრელი კლასიკური ლიტერატურისა და პოეზიის შესწავლისთვის დაეთმო. უფრო მეტიც, თავადაც ეცადა ძალები პოეტურ ასპარეზზე.

პეტრარკა ყველაზე მეტად იტალიური პოეზიით გახდა ცნობილი. ამასთანავე, ის იყო ლათინურის მოტრფიალე. პეტრარკას ნამუშევრების დიდი ნაწილი სწორედ ამ ენაზეა შესრულებული. მისი ლათინური ჩანაწერები მოიცავს: სამეცნიერო კვლევებს, კრიტიკულ ესეებს, წერილებსა და პოეზიას. მათ შორისაა „ჩემი საიდუმლო წიგნი“, რომელიც წარმოადგენს წარმოსახვით დიალოგს ნეტარ ავგუსტინესთან. მას ეკუთვნის მეორე წარმატებული ნაშრომი „ტრიუმფი“ და სხვა. პეტრარკას პოეზია მოიცავდა მნიშვნელოვან საკითხებს, რომლებიც გადმოცემული იყო სატირით.

ფრანჩესკო მღვდლად ეკურთხა. მას მამისგან მემკვიდრეობით მხოლოდ ვერგილიუსის თხზულებათა ხელნაწერი მიიღო. საარსებო საშუალების მოსაპოვებლად, მისი უნივერსიტეტის მეგობრის, ჯაკომო კოლონას დახმარებითა და კარდინალის შუამავლობით ფრანცისკომ, როგორც განსწავლულმა ახალგაზრდამ, პაპის კარზე დაიწყო მოღვაწეობა. მას ევალებოდა ოფიციალური წერილების მომზადება, რასაც საუკეთესოდ ართმევდა თავს და მალე მოიპოვა პაპის ნდობით აღჭურვილი პირის სტატუსი.

პეტრარკა მთელს ევროპაში მოგზაურობდა, მას „პირველ ტურისტად“ მოიხსენიებდნენ. მოგზაურობებისას იგი აგროვებდა ლათინურ ხელნაწერებს და ცდილობდა რომელიღაც ბერძენი მწერლების მირ ნაშრომებში დატოვებული ცოდნის აღდგენას. 1345 წელს მან ციცერონის წერილები აღმოაჩინა, რომელთა არსებობის შესახებაც მანამდე არაფერი იყო ცნობილი. ფრანჩესკო ბევრს მოგზაურობდა იტალიის სხვადასხვა კუთხეებშიც. ერთ-ერთი მოგზაურობის დროს მან გაიცნო ჯოვანი ბოკაჩო. ფრანჩესკო

მერი სპარტალი სტილმანის ნახატი „პეტრარკას და ლაურას
პირველი შეხვედრა“.

პეტრარკა დანტე ალეგიერთან ერთად აღიარებულია „რენესანსის“ ფუძემდებელად და ერთ-ერთ უდიდეს იტალიელ პოეტად.

ფრანცისკომ, 1327 წელს, ავინიონის წმინდა კლარას ეკლესიაში პირველად ნახა შავთვალა, ოქრისფერთმიანი ქალბატონი ლაურა დე ნოვი და თავდავიწყებით შეუყვარდა. პეტრარკას აღთქმა ჰქონდა დადებული და დაქორწინება არ შეეძლო. თუმცა, მისთვის უცხო არ იყო ხორციელი ვნებები. დიდ სიყვარულსაც არ შეუშლია ხელი ფრანჩესკოსათვის, სხვა ქალებისაგან ჰყოლოდა სულ

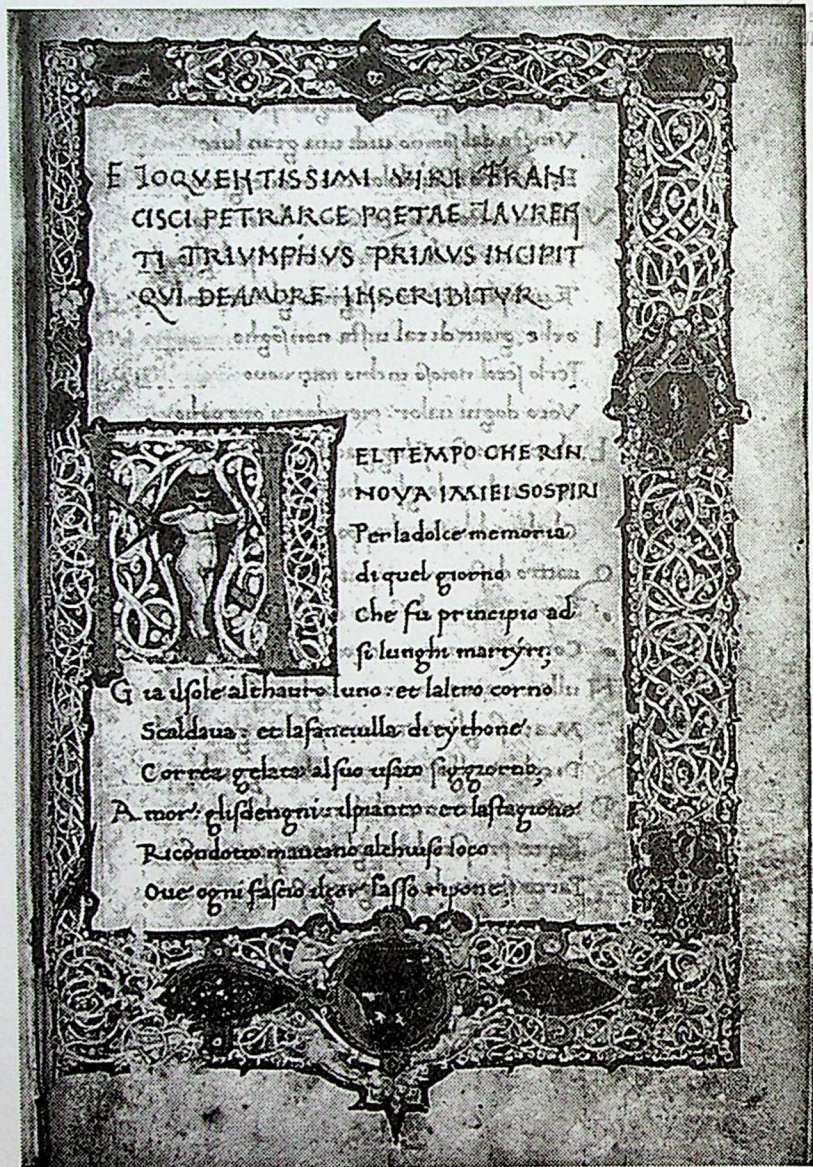
INCOMINCIANO LI SONET
TI ET CANZONE DE LO FIE
GANTISSIMO POETA MES
FRANCESCO PETRARCHA

VOI CHE ASCOL
TATE IN RIME
SPARSE IL SVONA
DI QUEI SOSPI
RI ON DIO NV
TRIVA IL CORE
IN SVL MIO PR
MO GIOVIN
LE ERRORE

Quando ero in parte altr'uom da q̄l ch'io sono
D'el uario stile in cui piango e ragiono
Fu le uane speranze el uan dolor ce
oue sia chi per prova intenda amore
Spero trouar pietà non che per delon
Ma ben uoglio bór si come al populo tutto
fauola fui gran tempo onde souente
Da me medesimo ineco in me uoglio
Et del uio uancogiar de regna el frutto
el pentersi el cognoscer chiaramente
che quanto piace al mondo è breue sogno

მეთხოუმეტე საუკუნის ხელნაწერი. ფრანჩესკო პეტრარკას სონეტების
წიგნი - „Canzoniere“.

მეთხუთმეტე საუკუნის ხელნაწერი. ფრანჩესკო პეტრარკას მეორე ნაშრომი - „I Trionfi“. 1351.

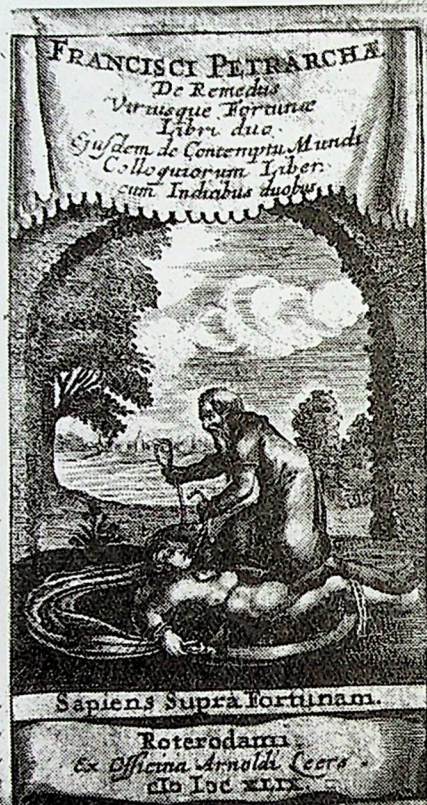

პეტრარკასა და ლაურას პორტრეტი გრავიურაზე ეპიტაფიით (1551 წ.).

მცირე, ორი უკანონო შვილი. 1337 წელს ისტორიისათვის უცნობი ქალისგან შეეძინა უკანონო ვაჟი – ჯოვანი, რომლის შესახებ დიდი პოეტი წერდა: „ჭკვიანი ბიჭია, ზოგჯერ ძალიან ჭკვიანიც კი, მაგრამ თვალის დასანახად ეჯავრება წიგნები“. მამის მცდელობათა მიუხედავად, ჯოვანიმ ვერაფერს მიაღწია ცხოვრებაში და 1361 წელს შავი ჭირით მილანში გარდაიცვალა. „მისი სიცოცხლე ჩემთვის იყო მუდმივი და გაუსაძლისი საზრუნავი, სიკვდილი კი – მწარე სატანჯველი“, – წერდა პეტრარკა თავის დღიურებში. მგოსანს ქალიშვილიც ჰყავდა. გოგონა 1343 წელს შეეძინა ასევე ყველასთვის უცნობი საყვარელი ქალისგან. მამა აღმერთებდა პატარა ფრანჩესკას, მოგვიანებით კი თავს ევლებოდა მისგან შეძენილ შვილიშვილებს და ერთ მათგანს მის საპატივსაცემოდ ფრანჩესკო დაარქვეს. ზოგი მკვლევარი გამოთქვამს ეჭვს, რომ პეტრარკას ასული სწორედ ლაურასგან შეეძინა, თუმცა ამის დამადასტურებელი დოკუმენტი არ არსებობს.

პოეტი მთელი ცხოვრება ეტრფოდა ლაურას, რომელიც მისი მუზა გახდა. ძნელია ამგვარი ტრფობის „ლოგიკური გააზრება“, თუ ვიტყვი, რომ პოეტი თავის სატრფოს მხოლოდ რამდენიმეჯერ შეხვდა ცხადად. როგორც წყაროებიდან ირკვევა, მისთვის თვალეშიც კი არ ჩაუხედავს. ისიც სავარაუდოა, რომ ეს ქალბატონი მისდამი მიძღვნილ პოეტურ ხოტბას პრაქტიკულად არც იცნობდა, ცხადია, არც რაიმე გრძნობა უნდა ჰქონოდა ფრანცისკოს მიმართ. ამგვარი „უცნაურობანი“ გახდა საბაბი იმისა, რომ ლიტერატურის მემკვიდრეებს განეცხადებინათ, რომ ლაურა, როგორც რეალური პიროვნება, საერთოდ არ არსებობდა და ეს „პოეტური პერსონაჟი“ მხოლოდ ფრანჩესკო პეტრარკას წარმოსახვის ნაყოფი იყო.

არა და, ფრანჩესკოს გამაოგნებელი გრძნობით უყვარდა ქალი, რომელთანაც ცხოვრებაში არც არასოდეს ულაპარაკია. ლაურას გარდაცვალებამდე, უპასუხო და გაუზიარებელი სიყვარულის ოცნლიანი დროის განმავლობაში მას პეტრარკა რეალურად სულ რამდენიმეჯერ შეხვდა და ორიოდე მზერა თუ შეავლო შორიდან. ეს იყო წარმოუდგენელი ტრფობის კლასიკური მაგალითი, სადაც ტრფიალის ობიექტად ერთგვარი „უსხეულო, ანგელოზისებრი არსება“ ისახება მკითხველის თვალწინ. თვით პეტრარკას უახლოეს მეგობრებსაც კი, თუნდაც „დეკამერონის“ ავტორს ჯოვანი ბოკა-

ფრანჩესკო პეტრარკას პოეზია.
სატიტულე გვერდი. 1649.

ჩოს არ სჯეროდა, რომ ასეთი ქალი ნამდვილად არსებობდა. ურნ-მუნო ახლობლებს პეტრარკა უჩვენებდა თავისი სატრფოს პორტრეტს, რომელიც ქალაქ სიენის მკვიდრ სიმონე მარტინის ფუნჯს ეკუთვნოდა.

ასეა თუ ისე, მშვენიერი ლაურას რეალური, თუ სიმბოლური სახე პეტრარკას მთელი შემოქმედების მუზა გახდა. მისმა სიყვარულმა, ამ გენიალური შემოქმედს სერიოზული პრობლემები შეუქმნა რომის პაპის კარზე, რის გამოც იგი გააძევეს ფრანგულ ქალაქ ვოკულიზიში. 1337 წელს, ფრანცისკომ ავინიონის სიახლოვეს მდინარე სორგოს ნაპირზე შეიძინა რაღაც ადგილ-მამულის მსგავსი ტერიტორია მცირე ნაგებობით, სადაც მას შეეძლო სრული შემოქმედებითი განმარტოებით ესარგებლა და მშვენიერი ბუნებით და სატრფოზე ოცნებით აღჭურვილს ნაყოფიერი სამწერლო საქმიანობა ეწარმოებინა. „მხოლოდ ახლა ვიგრძენი, თუ რა არის ნამდვილი სიცოცხლე“, – სწერდა პოეტი ერთ თავის მეგობარს. ისიც ირკვევა მისი შემოქმედებიდან, რომ „მარადიული შეყვარებული“ მტანჯველი სიყვარულისგან შეებასა და ხსნას სწორედ ამ სამოთხისებრ ბუნებაში ეძიებდა. ვოკულიზიში იგი 1337-1353 წლებში ცხოვრობდა. ლაურა თერთმეტი შვილის დედა იყო. იგი 38 წლის ასაკში გარდაიცვალა (1348 წ.), რამაც პოეტზე საშინელი ზეგავლენა მოახდინა.

ორმოცი წლის იყო ფრანჩესკო, როცა მძიმედ დაავადდა, რის შემდეგაც მიეცა „ლეთარგიულ“ ანუ „სალათას ძილს“. ოჯახმა იგი გარდაცვლილად მიიჩნია და მისი დაკრძალვის ცერემონიალი წესების სრული დაცვით წარმართა. ფრანჩესკოს გაუმართლა. იგი დაკრძალვამდე „გაცოცხლდა“, რის შემდეგაც მან ოცდაათი წელი იცოცხლა და მრავალი შედეგრი შეუქმნა კაცობრიობას.

პეტრარკის წერილებმა და მისმა ლიტერატურულმა ნაწარმოებებმა მას იმდენად მოუხვეჭა სახელი, რომ მისთვის პოეტის ნოდების მინიჭებისა და კორონაციისათვის თითქმის ერთდროულად მიიღო მიწვევა პარიზიდან, ნეაპოლიდან და რომიდან. ფრანჩესკომ რომი აირჩია, საზეიმო ცერემონიალი 1341 წელს შედგა კაპიტოლიუმში და დაფნის გვირგვინის გადაცემით დაგვირგვინდა.

პეტრარკამ ლაურას მიუძღვნა სონეტების წიგნი სახელწოდებით „Canzoniere“ – „სიმღერების წიგნი“, რომელშიც 366 სონეტა, იყო გაერთიანებული. ასე ჟღერს პეტრარკას 27-ე სონეტი:

„ჰოი, ნიავო, ქერა კულულს რამდენჯერ არხევ,

ერთმანეთს როგორ ეხლართება ღერი ყოველი,

ფანტავ და ფანტავ და მის შეკვრას აღარც მოველი,

ბოლოს კი მაინც ინასკვება, სეირი დახე.
რომ შეყოვნდები, გაფითრდება ეს ჩემი სახე
და მერამდენედ ამაცრემლებს წუთისოფელი,
რომ გულზე ტრფობის დამენვეთოს ცრემლი სოველი,
დავხეტილობ, ჩემი განძი კი ვერსად ვნახე.
ზოგჯერ მგონია, ეს სამყარო შექმნეს ედემად,
ვაგლახ, მე მასში დამეკარგა ჩემი ფერია
და ამ სიშორის დამდაგველი ცეცხლი მედება,
სატრფოსთან ყოფნით სიოც ჩემზე ბედნიერია.
ჰეი, მდინარევ, შეისმინე ჩემი ვედრება,
გავცვალოთ გზები, რომ გავუყვე ტალღებს ჩქერიანს".

სონეტების წიგნს მოჰყვა მისი მეორე ნაშრომი „I Trionfi“ – „ტრიუმფი“. პეტრარკას პოეზიამ დიდი მოწონება დაიმსახურა და მიენიჭა კათოლიკური ეკლესიის „სინეკურის ხარისხი“. პოეტი რომში პარმელი ტირანის აცო დი კორეჯიოს კარზე ცხოვრობდა. პეტრარკას ოცნება ძველი რომის ბრწყინვალეობის დაბრუნება იყო, რის გამოც იგი რომის რესპუბლიკის აღდგენას ქადაგებდა, რამაც დაძაბა დიდგვაროვნებთან მისი ურთიერთობა. ვერგილიუსის იდეებისა და ქადაგებების გაზიარების გამო, ახალმა არჩეულმა რომის პაპმა ინოკენტი VI-ემ, ფრანჩესკო „ჯადოქრად“ შერაცხა. იგი იძულებული გახდა 1353 წელს საბოლოოდ დაეტოვებინა ვოკულიზი და მილანში ჩასულიყო ვისკონტების კარზე. 1361 წლიდან პეტრარკამ მილანიც დატოვა და საცხოვრებლად ვენეციაში გადავიდა, სადაც მისი არაკანონიერი ქალიშვილი იყო გათხოვილი. ვენეციაში იგი ცხოვრების ბოლომდე დარჩა და იქვე გარდაიცვალა საკუთარი დაბადების დღის წინა დღეს.

1374 წლის 19 ივლისის განთიადზე პოეტის ქალიშვილს, ფრანჩესკას, მამა საწერ მაგიდასთან გარდაცვლილი დახვდა, საწერი კალმით ხელში. მხოლოდ ერთი დღე-ღამე დააკლდა მას სრული 70 წლის ასაკის შესრულებამდე. ჯოვანი ბოკაჩოს ცნობით, პეტრარკას ერთხელ უთქვამს მისთვის: „დაე, სიკვდილმა მე წიგნის კითხვისას ან წერისას მომაკითხოსო“ და ასეც მოხდა, მისი სურვილი სინამდვილედ იქცა.

გარდაცვალების შემდეგ მისი სახელი და დიდება ყველა სხვა მანამდე არსებული პოეტის პატივს გასცდა და უპირველესი ადგილი დაიმკვიდრა. ფლორენციელები პადუელებს თხოვნდნენ, რომ დიდი მგოსნის ნეშტი მისი წინაპრების მშობლიურ ქალაქში გადაესვენებინათ. ერთ-ერთი მოსაზრებით, მავანმა ქურდმა ჩუმად მოჰკვეთა მიცვალებულ მგოსანს მარჯვენა მკლავი და ფლორენციაში წაიღო, რათა ამ ხელს, მაინც, რომელმაც იტალიას და იტალიელებს გენიალური პოეზია შეუქმნა, ფლორენციის კურთხეულ მიწაში

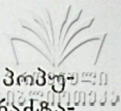
ფრანჩესკო პეტრარკა

„*De remediis utriusque fortunae*“ – „ნამალი ბედის უკუღმართობის წინააღმდეგ“ დანერი-ლია 1360 – 1366 წლების შუალედში. დიალოგის ფორმით შექმნილი წიგნი ერთგვარ ტრაქტატს წარმოადგენს და ეხება ცხოვრებისეულ მხარეებს. მათი განსჯა მიმდინარეობს ჯერ მხიარულად და იმე-დისმომცემად, შემდეგ კი შიშითა და მწუხარებით. 253 დიალოგით პეტრარკა მკითხველს ასწავლის, თუ როგორ უნდა შეინარჩუნოს სულის ნონასწორობა ბედნიერებისა თუ მწუხარების პერიოდში. ამასთან საკითხის მორალიზება უადგილოდაა მიჩნეული. წიგნი წარმოადგენს კლასიკურ სიძველეთა ენციკლოპედიას. ავტორს ტექსტში მოჰყავს ცნობები ისტორიული სინამდვილიდან და მრავალრიცხოვანი ციტატები ანტიკურ ავტორთა ნაწარმოებებიდან.

ეპოგა საუკუნო გან-სასვენებელი. თუმცა, „მარადიული შეყვარე-ბული“ ქალაქ პადუაში დაკრძალეს. ფრანჩეს-კო პეტრარკას სამარე დღემდე ქალაქ პადუას სასაფლაოზე მდებარეობს, სადაც მას 1667 წელს ძეგლი აუგეს.

ფრანჩესკოს პო-ეზია უმნიშვნელოვანეს საკითხებს სატირის სახით გადასცემდა მკითხველს. მან შექმნა „წერილები უმისამარ-თოდ“, „ახალი ბაბილო-ნი“ და სხვა მრავალი ნაწარმოები.

გვიან შუასაუკუ-ნეებში პეტრარკას იცნობდნენ, როგორც ფილოსოფიური და პოლემიკური ტრაქტა-ტების ავტორს. მისი სასიყვარულო ლირიკა, კი ეძღვნებოდა მშვე-ნიერ ქალს – ლაურას. „*De remediis utriusque*

„De remediis utriusque fortunae“ იყო ერთ-ერთი ყველაზე პოპულარული წიგნი აღორძინების ეპოქაში. თავდაპირველად ტრაქტატი საზოგადოებაში გავრცელდა მრავალრიცხოვანი ფურცლების სახით. ნაწარმოების პირველი ბეჭდური გამოცემა, რომელიც შესრულებული იყო ლათინურ ენაზე, გაჩნდა სტრასბურგში, დაახლოებით 1473 წელს. ნაწარმოების დაუთარილებელი გამოცემა დაიბეჭდა გეიდელბერგშიც. იგი გამოსცა – გენრიხ კნობლობეცერმა დაახლოებით, 1490 წელს. მომდევნო გამოცემა ნიკოლა ლუკარისმა დაბეჭდა 1492 წელს ვერონაში.

ფრანჩესკო პეტრარკას დიდი თავყვანისმცემელი იყო სებასტიან ბრანტი. მისი ინიციატივით გრიმმა და ვირზუნგმა გამოსცეს წიგნის სრული თარგმანი. 1496 წელს მან დასაბეჭდად მოამზადა იტალიელი ჰუმანისტის რჩეული ნაწარმოებები, რომელიც ბაზელში გამოსცა იოჰან ამერბახმა. თარგმანზე მუშაობა დაიწყო ლათინური ენის მცოდნე ნიურნბერგში მცხოვრებმა პეტერ შტახელმა და მისი გარდაცვალების შემდეგ დაამთავრა გეორგ შპალატინმა. ტექსტის რედაქტირება შეასრულა სებასტიან ბრანტმა და ტრაქტატის ლათინური გამოცემა 1499 წლამდე გამოვიდა.

რენესანსის პერიოდის ნიდერლანდელი კათოლიკე ჰუმანისტის, ქრისტიანი თეოლოგის, ფილოსოფოსის, ფილოლოგის, პოეტის, მთარგმნელისა და მწერლის დეზიდერიუს ერაზმუს როტერდამელის (გერჰარდ გერჰარდსი, 1466/1469–1536) იდეას ჩამოეყალიბებინა ერფურტელი ჰუმანისტების წრე, ევროპაში დიდი მოწონებით შეხვდნენ. ჰუმანისტურ მოძრაობას მხარს უჭერდა იმპერატორი მაქსიმილიანე I. იგი ხელს უწყობდა ხელოვნების, მეცნიერებისა და ახალი ფილოსოფიური იდეების განვითარებას. მისი ინიციატივით აუგსბურგში ჩამოყალიბდა საგამომცემლო სკოლა, სადაც მიწვეული იყო მრავალი ოსტატი. მათ შორის იყვნენ: ალბერტ ალდდორფი, ჰანს ლეონგრად შოიფელინი, ჰანს ბურგკმაიერი, იორგ ბრეი. ისინი ალბერტ დიურერის ხელოვნების ზეგავლენას განიცდიდნენ, რაც აისახებოდა მათ ნამუშევრებზე. ეს ზეგავლენა იგრძნობა ფრანცისკო პეტრარკას გამოცემების ილუსტრაციებზეც, რომელთა შემქმნელი წიგნმცოდნეობის ლიტერატურაში ცნობილია პეტრარკას ოსტატის სახელწოდებით.

გერმანული ხელოვნების ერთ-ერთმა პირველმა ისტორიკოსმა Joachim von Sandrart D. A.. – იოაჰიმ ფონ ზანდრატ უფროსმა (1606 ფრანკფურტი – 1688 ნიუნბერგი) გამოსცა ნაშრომი „Teutsche Academie der Edlen Bau-, Bild-und mahlerey-kunst“. წიგნი რამდენიმე ნაწილად დაიბეჭდა 1675-1679 წლებში. მასში ავტორი მოგვითხრობდა ფრანჩესკო პეტრარკას გამოცემების

ილუსტრატორის შესახებ. იოაჰიმ ფონ ზანდრატის აზრით, პეტრარკას ოსტატი, რომელიც ქსილოგრაფიის ტექნიკით მუშაობდა, გაიგივებულია ჰანს ბურგკმაიერთან.

უცნობი ოსტატის განსაკუთრებულ შრომისმოყვარეობაზე მეტყველებს შესრულებული სამუშაოს მასტაბები. ირკვევა, რომ 6-7 წლიანი თავდაუზოგავი შრომის შედეგად მან დაამზადა 733 საგრავიურო დაფა, რომელიც 222 გამოცემისათვის იყო გათვალისწინებული. მათ შორის ერთ-ერთი განსაკუთრებული იყო ფრანცისკო პეტრარკას წიგნი „De remediis utriusque fortunae“ – „ნამალი ბედის უკუღმართობის წინააღმდეგ“.

ერთ-ერთი წიგნის ორ ილუსტრაციაზე, რომელთა გაფორმება მიენერებათ პეტრარკას ოსტატს, აღნიშნულია მონოგრამები: „HW“ და „Hpp“. ამ მონაცემებს ეყრდნობოდა XIX საუკუნის ერთ-ერთი ხელოვნებათმცოდნე, რომელიც აღნიშნავდა, რომ ეს ნამუშევრები ეკუთვნის ჰანს ბურგკმაიერის მოსწავლეს ვოლფგანგ შტრიგელს. XX საუკუნეში გაჩნდა ახალი ჰიპოთეზა იმის შესახებ, რომ პეტრარკას ოსტატი იდენტიფიცირებული იყო ჰანს ვეიდიცთან, რომელიც 1552 წლიდან სტრასბურგში მუშაობდა. თუმცა, სპეციალისტებმა ეს აზრიც მალევე უარყვეს.

მკვლევრების აზრით, პეტრარკას გრავიორის ვინაობა დღეისათვისაც უცნობი რჩება, მაგრამ დადგენილია მისი სავარაუდო ასაკი. იგი დაახლოებით, 1500 წელს დაიბადა და სწავლობდა 1512-1516 წლებში, მუშაობდა აუგსბურგში ერთ-ერთი სტამბის ოსტატის დამხმარედ. მისი არაჩვეულებრივი გრავიურები შესრულებულია 1516-1522 წლებში. უცნობი ოსტატი 1523 წელს გარდაიცვალა და მის სიცოცხლეში ეს ილუსტრაციები არ დაბეჭდილა. გრავიურები გამოიცა ზიგმუნდ გრიმისა და მარკს ვირზუნგის დაკვეთით. ისინი არ ყოფილან პროფესიონალი მესტამბე-გამომცემლები: გრიმი ექიმი იყო, ვირზუნგი – მდიდარი ვაჭარი. მათ ჰუმანისტური სიმპატიები და მეგობრული ურთიერთობა აკავშირებდა ცნობილ მწერალ-ჰუმანისტთან სებასტიან ბრანტთან.

1517-1521 წლებში გრიმმა და ვირზუნგმა გამოსცეს 70 ილუსტრირებული წიგნი. აღორძინების ეპოქის მწერალთა ნაწარმოებებთან ერთად, ისინი ბეჭდავდნენ ძველ ბერძნულ და ლათინურ თხზულებებს. გამომცემლობის ხელმძღვანელი და იდეის სულისჩამდგმელი იყო სებასტიან ბრანტი. იგი 1521 წლის 10 მაისს გარდაიცვალა. ერთი წლის შემდეგ დაიღუპა ვირზუნგი, რომელსაც მიჰყვა გრიმი. მათ გამოუცემელი დარჩათ დასაბეჭდად მომზადებული წიგნების მასალა უცნობი გრავიორის მიერ შესრულებული ილუსტრაციებით. ეს პოლიგრაფიული მასალა, მხოლოდ ათი

წლის შემდეგ, ჩაუფარდა ხელში აუგსბურგელ გამომცემელს გენ-
რის შტაინერს, რომელმაც დაბეჭდა წიგნები და გააცნო ევროპელ
მკითხველს.

ილუსტრაციები წიგნისთვის შეასრულა პეტრარკას ოსტატმა.
მან გამომცემისათვის დაამზადა 261 ხის საგრაფიურო დაფა. გამო-
ცემა ცოტა დაგვიანდა. თავდაპირველად მის წინააღმდეგ საეკლე-
სიო ცენზურამ გაილაშქრა. წიგნი გამოიცა 1532 წელს.

წიგნის ილუსტრაციების ავტორი შესანიშნავად ფლობდა საჭ-
რეთელს. მისი ნატიფი ხელი სიფაქიზით ქმნიდა მხატვრულ შე-
დევრებს. მის გრაფიურებზე აღბეჭდილი იყო, როგორც საყოფაც-
ხოვრებო, ასევე საბრძოლო სცენები, პეიზაჟები, საცხოვრებელი
სახლების დახურული სივრცეები, ბაზრის საეაჭრო დახლები,
ადამიანებისა და ცხოველების ფიგირები. მისი მრავალფიგურიანი
კომპოზიციები გულუხვადაა დასახლებული პერსონაჟებით. გრა-
ფიურის რთული კომპოზიცია წარმოაჩენს ავტორის მიერ პერსპექ-
ტივის კანონების არაჩვეულებრივ ცოდნას.

წიგნი დაიბეჭდა ორ ნაწილად და ორივე მათგანი იწყება სატი-
ტულე ფურცლით. მათი დიდი ნაწილი ეთმობა გრაფიურას, რომე-
ლის სიუჟეტები ერთმანეთის ანალოგიურია. მათზე გამოსახულია
ბედის ბორბალი, რომელსაც ადამიანი ხელისუფლების სათავეებ-
თან, ფუფუნების ნეტარებაში აჰყავს ან უფსკრულში ანარცხებს.
პირველ ტიტულზე გამოსახულია ბედის ბორბლიდან მოწყვეტილი
ქრისტიანი მეფის გამოსახულება. ბედის ბორბლის ზედა ნაწილში
მოჩანს მასზე ჩაბლაუჭებული აღმოსავლურ ტანისამოსში გამოწ-
ყობილი მამაკაცი. ეს თანამედროვეთათვის კარგად გასაგები აღე-
გორია. იმ ხანად მთელი ევროპა თრთოდა თურქეთის წინაშე. 1521
წელს მან დაიკავა ბალკანეთის ნახევარკუნძული და ბელგრადი.
სწორედ, ამ დროს მუშაობდა გრაფიურების ციკლზე ოსტატი.

„წამალი ბედის უკუღმართობის წინააღმდეგ“ იწყება მიძღვ-
ნის ტექსტით, რომლითაც ავტორი მიმართავს მის მეგობარს იტა-
ლიელ ჰუმანისტ-ფილოსოფოს აცო დე კორეჯიოს. მისივე პორტ-
რეტითა არის დამშვენებული სატიტულე ფურცელი. გრაფიურაზე
გამოსახულია დოქტორის მანტიით შემოსილი კორეჯიო ხელში
სასწორით, რომლის ერთი მხარე, სიმბოლურად სიკეთეს, მეორე
კი – ბოროტებას გამოხატავს. სიკეთემ, რომ გადაწონოს, ამისათ-
ვის პეტრარკა სასწორის ჯამს ჩაიდნიდან წყალს ამატებს.

ხელოვნებათმცოდნეების აზრით, წიგნში მკითხველი სებასტიან
ბრანტის პორტრეტსაც იპოვის. ამ გრაფიურაზე მწერალი წარმოდ-
გენილია წიგნის წერის პროცესში. თითქოს იგი პეტრარკას ცხოვ-
რებასა და მოღვაწეობას აღწერს მკითხველთან წარსადგენად.

მეორე ტომის წინასიტყვაობას ახლავს ორი მთლიანფურცლიანი გრავიურა, რომლის რთული კომპოზიცია სიმბოლოებით არის დატვირთული. პირველ მათგანზე გამოსახულია XVI საუკუნის გერმანული სოფლის პეიზაჟი: ჩალით გადახურული ქოხებით, ყოველდღიური ყოფითი სცენებით, ეზოებში მოფუსფუსე გლეხებით, შინაური ფრინველებით და ცხოველებით. მეორე მხრივ, წარმოდგენილია ცხოვრება მდიდრულ სასახლეებში. გრავიურებზე გამოსახულია სხვადასხვა წოდებისა და პროფესიის ადამიანები. მდიდრული საცხოვრებელი სასახლეების მოწყობილობების, ავეჯისა და მორთულობების გარდა წიგნში წარმოდგენილია სხვადასხვა ტექნოლოგიური დანადგარები, სახელოსნოები და, თქვენ წარმოიდგინეთ, ალქიმიკოსის ლაბორატორიაც კი. მხატვარი მკითხველს იწვევს ცირკში, სადაც ეგზოტიკური ცხოველები თავის შესაძლებლობებს აჩვენებენ. ილუსტრირებულია კბილის ექიმის კაბინეტი, აბანო და სხვა. გრავიურების საშუალებით შესაძლებელია მატერიალური კულტურის ისტორიის შესწავლა. „წამალი ბედის უკუღმართობის წინააღმდეგ“ არის გვიანი შუასაუკუნეების ევროპული ყოველდღიური ცხოვრების ენციკლოპედია. მას შეიძლება ილუსტრირებული ენციკლოპედიაც ვუწოდოთ.

წიგნში აღწერილ ერთ-ერთ დიალოგში საუბარია წიგნის სიყვარულზე. აქ პეტრარკა ყვება ალექსანდრიის ბიბლიოთეკის სამწუხარო ბედის შესახებ, რომელიც, როგორც მაშინ თვლიდნენ არაბებმა გადანვეს. ამ დიალოგის ილუსტრირებისას პეტრარკას ოსტატი გამოსახავს შუასაუკუნეების ბიბლიოთეკას და მის მცველს აღმოსავლურ ტანსაცმელში. მის უკან კი მოსჩანს ჩირაღდნიანი მამაკაცი, რომელიც ცეცხლს უკიდებს წიგნის თაროებს.

„წამალი ბედის უკუღმართობის წინააღმდეგ“ დიდი პოპულარობით გამოირჩეოდა, რის გამოც იგი მრავალჯერ გამოიცა. ილუსტრაციებისთვის გამოყენებული იყო პეტრარკას ოსტატის მიერ შექმნილი ქსილოგრაფიული დაფები. უნდა აღინიშნოს, რომ საგრავიურო დაფებმა მრავალჯერად ბეჭდვას გაუძლეს. ისინი ბოლოს გამოიყენეს 1620 წლის გამოცემაში.

ფრანჩესკო პეტრარკა, ვისი სახელიც სამარადისოდ იქცა წმინდად, უანგარო სიყვარულის სიმბოლოდ კაცობრიობას დაუტოვა მდიდარი ლიტერატურული საგანძური. თავად ავტორი იტალიურ ენაზე დაწერილ ლექსებს თავისი საქმიანობის უმთავრეს მიღწევად არ მიიჩნევდა და უპირატესობას ანიჭებდა ლათინურ ენაზე შექმნილ პოემებსა და ფილოსოფიურ ნერილებსა თუ ტრაქტატებს.

ფრანჩესკოს გრძნობა უდავოდ იყო დიადი, პოეტური და არაამქვეყნიური სიყვარული, რაც კაცობრიობის ისტორიაში ბრწყინვა-

ლე სატრფიალო ლირიკის სათავედ იქცა. უნდა აღინიშნოს, რომ ქართველები, შექსპირის სონეტებამდე დიდი ხნით ადრე, სწორედ ფრანჩესკო პეტრარკას სონეტებით დაინტერესდნენ და ჯერ კიდევ 1852 წელს, ჟურნალ „ცისკრის“ პირველ ნომერში დაიბეჭდა გიორგი ერისთავის მიერ შესრულებული 61-ე სონეტის პირველი ქართული თარგმანი. გასულ საუკუნეში, 1954 წლის ჟურნალ „დროშის“ მე-7 ნომერში გამოქვეყნდა ელგუჯა მაღრაძის ვრცელი წერილი, რომელიც მიეძღვნა ფრანჩესკო პეტრარკას დაბადების 650 წლისთავს. ამავე ჟურნალში დაიბეჭდა გრ. აბაშიძის და მ. ქარჩავას მიერ თარგმნილი ოთხი სონეტი. 1979 წელს ჟურნალ „ცისკრის“ მე-6 ნომერში დაიბეჭდა გივი გეგეჭკორის მიერ თარგმნილი ორი სონეტი. მეოცე საუკუნის 80-იან წლებში კი ბატონებმა ჯემალ აჯიაშვილმა და თამაზ ბაძაღუამ ჟურნალებში – „ცისკარი“, „საუნჯე“, „რინა“ და გაზეთ „ლიტერატურულ საქართველოში“ გამოაქვეყნეს პეტრარკას სონეტების თარგმანები. არსებობს, აგრეთვე, თეონა ბაღდავაძის მიერ შესრულებული ერთი სონეტის თარგმანიც. 1992 წელს ჟურნალ „გულანის“ მეორე ნომერში კი გამოქვეყნდა ნოდარ ლადარიას მიერ თარგმნილი სონეტები. ფრანჩესკო პეტრარკას ასზე მეტი სონეტის ახალი თარგმანები იტალიური დედნის და ინგლისური და ფრანგული პნკარედული თარგმანების და კომენტარების საშუალებით შეასრულეს ლიტერატურის მთარგმნელთა ასოციაციის წევრებმა: ალექსანდრე ელერდაშვილმა, ბადრი სულაძემ, დარეჯან დანელიამ, თამარ კიკნაველიძემ, თინა შიოშვილმა, ია სულაბერიძემ, ია ხასაიამ, ლია მიქაბერიძემ, მაია მიქაიამ, მარი თაბაგარმა, მერა ივანისელმა, მეგი მოლოდინმა, ნინო მოდრეკილაძემ, ნინო სპანდერაშვილმა, ნინო ჭიქაშუამ, რონა ბუბუტიშვილმა.

ალექსანდრე ელერდაშვილის თარგმანის მიხედვით ასე აღწერდა პეტრარკა თავის გრძნობას:

„თქვენ, ვისაც გესმით ჩემს ლექსებში მიმოზნეული გრძნობები, როცა სიყვარულმა მომგვარა სევდა, როცა კვალდაკვალ სიჭაბუკის სიშმაგე მდევდა და თითქოს სხვა სულს ატარებდა ჩემი სხეული, თქვენ მიმიხვდებით, რატომ ვიყავ ტრფობით სნეული, დამაიმედებთ, რომ ამოდ სატკივარს ვძლევ და გაიგებთ, გულის მაგივრობას დარდი რომ სწევდა, თქვენ, ვინც ყოფილხართ სიყვარულით გზარეული. და ახლა, დიდხანს სიცოცხლე რომ არ დამრჩენია, დღეს როცა ჩემგან დარჩა მხოლოდ ზღაპარი ძველი, ვისხენებ წარსულს და რატომღაც ძლიერ მრცხვენია და ამ სირცხვილის დავიწყებას ამაოდ ველი...

ეპიკი, სიყვარულის სინანული მძიმე სენია,
თვით სიცოცხლე კი სიზმარია, ტაატიტ მსვლელი“.

ჰუმანიზმის მამად აღიარებულ ფრანჩესკო პეტრარკას ბევრი „რენესანსის მამადაც“ მიიჩნევა. პეტრარკა თავის ნაშრომში, „ჩემი საიდუმლო წიგნი“, აღნიშნავდა, რომ ადამიანს საერო მიღწევები ხელს არ უშლის ღმერთთან სიახლოვეში. პეტრარკა ამტკიცებდა, რომ უფალმა ადამიანებს მისცა ინტელექტი და პოტენციალი, რომელიც ადამიანებმა უნდა გამოიყენონ. მას სწამდა, რომ, ანტიკური ისტორიისა და ლიტერატურის შესწავლა, ეს იყო ადამიანური აზრებისა და ქმედებების შესწავლა. პეტრარკა კათოლიკე იყო. ის ვერ ხედავდა ადამიანის მიერ თავისი პოტენციალის გამოყენებასა და რწმენას შორის წინააღმდეგობას. იგი მთელი ცხოვრების განმავლობაში, სხვა სფეროებზე ყურადღების გამახვილების ნაცვლად, წერდა სიმღერებსა და სონეტებს. პეტრარკა ცდილობდა ეცხოვრა აქტიური და ამავე დროს მჭვრეტელობითი ცხოვრებით. იგი ხაზს უსვამდა განმარტოებისა და სწავლის აუცილებლობას. მის პოეზიაში აღწერილია მისი სულიერი ტანჯვა, ნაკლებადაა ფილოსოფია და პოლიტიკა დანტესგან განსხვავებით. ამის მიუხედავად, მისმა ნაწერებმა დიდი გავლენა მოახდინეს რენესანსის ჰუმანისტ ფილოსოფოსებზე.

გამოყენებული ლიტერატურა:

Petrarca, Francesco. Canzoniere del Petrarca / Francesco Petrarca ; Introduzione e note di Alberto Chiari. Milano : Oscar Mondadori, 2002, c1985. (E 51.390/2).

Petrarca, Francesco Canzoniere / Francesco Petrarca ; prefazione di Paolo Di Stefano ; note di Enrico Fenzi. -Milano : Quotidiani, c2004.- XXVI, 466, [1] p.

ფრანჩესკო პეტრარკა.. სონეტები : იტალიურ, ქართულ, რუსულ და ინგლისურ ენ. /; წიგნი გამოსაც. მოამზადა ალექსანდრე ელერდაშვილმა. – თბ., 2014. -72 გვ. : ილ.

კაპანელი, კონსტანტინე. რენესანსი ლიტერატურაში: ნარკვევები ევროპული ლიტერატურის ისტორიიდან = Renaissance in literature : Essays on the history of european literature. – თბ. : ნეკერი, 2014. -368 გვ.

Немировский Е. Л. Шедевры мирового полиграфического искусства.-Ч. 1.- М.: 1990 – 91 ст.

Щелкунов М. И. История, техника, искусство книгопечатания. – М.; Л., 1926.

1342 წელს, რომიდან დაბრუნების შემდეგ, ფრანჩესკო პეტრარკამ დაასრულა თავისი ლექსების წიგნის (100 ერთეული) პირველი გამოცემის რედაქტირება, 1345-47 წლებში ვოკლუზში დაწე-

რა ფილოსოფიური ტრაქტატი „განმარტოების შესახებ“, გამოსცა (...ანუ გადასცა გადამწერებს... იმ ეპოქაში, ცხადია, ჯერ წიგნის ბეჭდვა გამოგონილი არ იყო) ლექსთა კრებულის მეორე რედაქტირებული ვარიანტი (130 ლექსი) და პოეტური ლათინური „ბუკოლიკები“...

Quattro poeti Italiani / Dante Alighieri, Fr. Petrarca, Lodovico Ariosto, Torquato Tasso.

საგამომცემლო ცნობები Parigi : Presso Lefèvre, Lirajo : Baudry, Librajo, 1843. E 44.899/2 09W იტალიური პოეზია.

Dante Alighieri, 1265-1321, ავტორი.

Petrarca, Francesco, 1304-1374, ავტორი.

Ariosto, Lodovico, 1474-1533, ავტორი.

Tasso, Torquato, 1544-1595, ავტორი.

<https://24smi.org/celebrity/5093-franchesko-petrarka.html>

<http://www.epwr.ru/quotaauthor/380/>

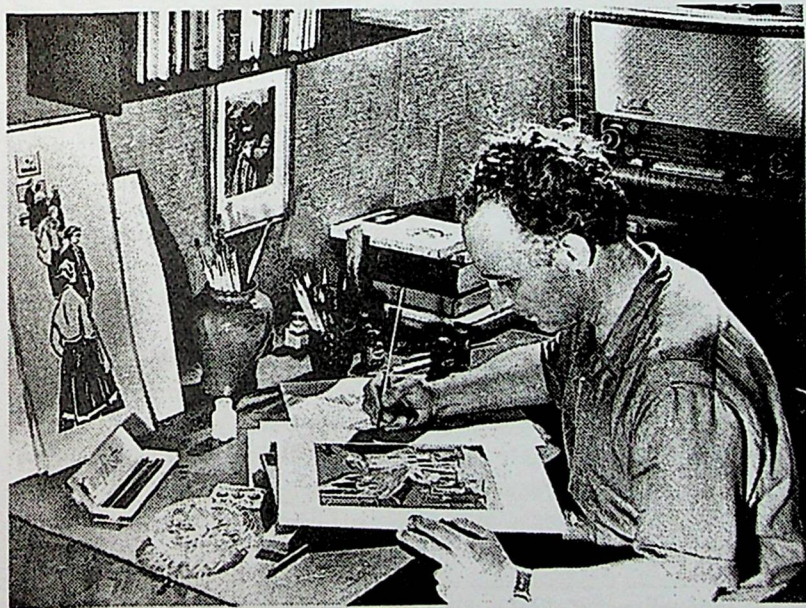

მარიამ ბაჩქალიძე

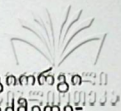
მაძიებელი გუნების მხატვარი

გიორგი (გოგი) როინიშვილი

არიან ადამიანები, რომლებიც უჩუმარი ცხოვრებით ცხოვრობენ და მხოლოდ საკუთარი საქმისადმი ერთგულებითა და რუდუნებითი დამოკიდებულებით ტოვებენ ისეთ მემკვიდრეობას, რომლითაც რჩება – კვალი ნათელი, ნარუშლელი, განუმეორებელი და მისაბადი.

გოგი როინიშვილი მუშაობის პროცესში.

ასეთ პიროვნებათა რიცხვს მიეკუთვნება მხატვარი გიორგი (გოგი) როინიშვილი (1921-2000), რომელმაც თავისი შემოქმედების დიდი ნაწილი ქართველ ყმანვითათვის განეულ ზრუნვასა და შრომას მოახმარა.

გოგი როინიშვილის სახელი უპირველესად დაკავშირებულია საბავშვო ჟურნალ „დილის“ მხატვრობასთან, რომლის ილუსტრირებაზე მუშაობა მან შემოქმედების ადრეულ ეტაპზე, თბილისის სამხატვრო აკადემიის დამთავრებისთანავე, 1946 წელს დაიწყო და 1962 წლიდან გარდაცვალებამდე იყო ამავე ჟურნალის მთავარი სამხატვრო რედაქტორი.

„დილის“ თითქმის ყველა ნომერშია განთავსებული გოგი როინიშვილის მიერ ილუსტრირებული მოთხრობა თუ ლექსი. ფერადოვნად აუღერებული, ცოცხალი, თავისუფალი ნახატითაა შესრულებული დასასურათებელი ნაწარმოებებს საკვანძო სიუჟეტები, იგი ყოველთვის ცდილობდა ჩასწვდომოდა მოზარდის ბუნებას. ჟურნალ „დილის“ 1991 წლის მაისის №5-ის¹ სტატიაში – „დილას“ მხატვარი“, ვკითხულობთ: „ვისაც ჟურნალი „დილა“ უყვარს, იმას ბევრჯერ უნახავს მის გვერდებზე წარწერა – მხატვარი გიორგი როინიშვილი.

გიორგი როინიშვილი – უიმისოდ წარმოუდგენელია ჩვენი ჟურნალი. შეიძლება ითქვას, რომ „დილა“ მის ხელში დაიბადა.

1946 წელს, როცა გოგი როინიშვილმა თბილისის სამხატვრო აკადემია დაამთავრა და ქართველი ბავშვების ჟურნალში დაიწყო თანამშრომლობა, მას „ოქტომბრელი“ ერქვა. მხოლოდ 1947 წელს მონათლა „დილად“ მისმა მაშინდელმა რედაქტორმა რევაზ მარგიანმა. ასე და ამგვარად, ბავშვების ძველისძველმა ჟურნალმა, რომელსაც დაარსებისას, 1904 წელს, „ნაკადული“ უწოდეს, თითქოს ხელახლა აიღვა ფეხი და მასთან ერთად აიღვა ფეხი ახალგაზრდა მხატვარმა გიორგი როინიშვილმა. ისე რომ შეიძლება ითქვას, – გოგი როინიშვილიც „დილაში“ დაიბადა – როგორც მხატვარი“.

გარდა ამ ჟურნალისა, გოგი როინიშვილი აფორმებს როგორც ბავშვებისთვის, ასევე მოზრდილთათვის განკუთვნილ ათეულობით წიგნს. ეხება რა მის წიგნის მხატვრობას ელგუჯა მერაბიშვილი აღნიშნავს² „ვიდრე წიგნის გაფორმებას და დასურათებას შეუდგებოდეს, გრაფიკოს-ილუსტრატორი საფუძვლიანად სწავლობს მწერლის იდეურ, მხატვრულ და სტილისტურ თავისებურებებს, შემდეგ კი, ილუსტრაციების შექმნისას, მას უკვე შეუძლია

1. ჟურნალი „დილა“, 1991 წ., მაისი №5, გვ. 10-11.

2. ელგუჯა მერაბიშვილი. ფიქრისყვავილიცისქაშანურზე.

ვახუთი „ლიტერატურული საქართველო“, 1991, №33, 16 აგვისტო, გვ. 15.

გიორგი როინიშვილმა თბილისის სამხატვრო აკადემია დაამთავრა და მას შემდეგ არ მიუტოვებია ხატვა. მაშინაც კი, როცა დიდ სამამულო ომში იბრძოდა, მუდამ თან ჰქონდა ფანქარი და ქაღალდი.

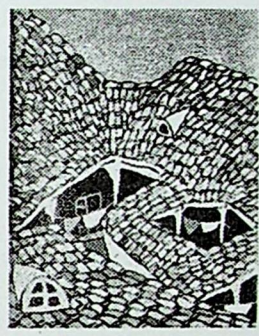
გავიდა დრო. ვინ მოთვლის, რამდენი ღამე ათენა და დღე დააღამა მხატვარმა მოღბერტთან. მრავალ რესპუბლიკურ, საკავშირო

თქვენი საყვარელი მსახიობი

ქველი თბილისი

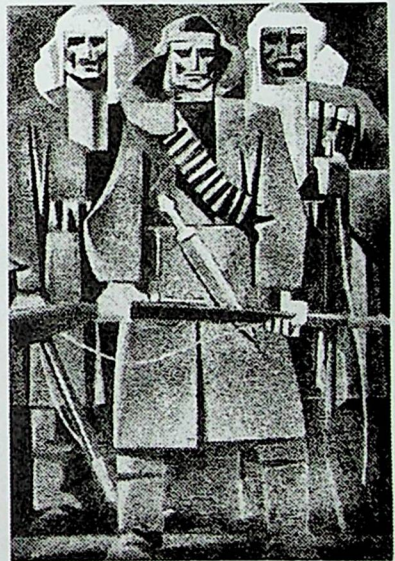
ქველი თბილისის
სახურავები

ილუზორი
შავი ქაღალდის
ფონოგრაფიის

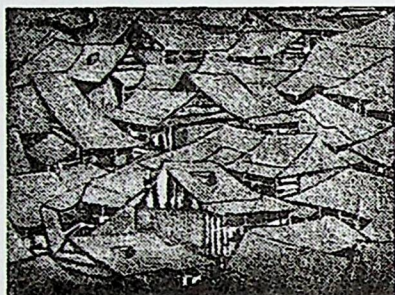
რამდენიმე

ჟურნალი „დილა“, 1911, №5, გვ. 14.

ნინა პლანზე წამოსწიოს დედაზრი და მასალის პლასტიკური გადანეწყვისას თანავეტორის პოზიცია დაიკავოს“. სწორედ ამგვარ მიდგომას ამჟღავნებს გოგი როინიშვილი მის მიერ გაფორმებულ

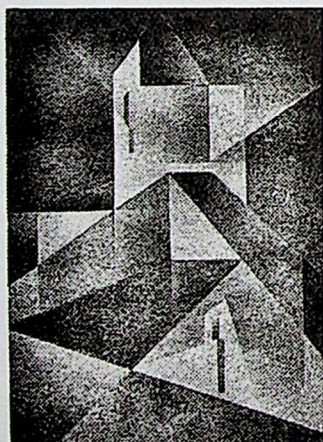
გიორგი როინიშვილი 70

ქველი თბილისის სახარავეზი

«დილის» ბარკანი

ბათონია

შავიბა

ჟურნალი „დილა“. 1991, №5, გვ. 11.

თითოეულ წიგნში, რომელთა შესახებ შევეცდებით ქვემოთ უფრო ვრცლად ვისაუბროთ.

ახლა კი გვსურს, მეტად გავაცნოთ მკითხველს გოგი როინიშვილი, როგორც თავისი ქვეყნის, საკუთარი ოჯახისა და მეგობრების ერთგული პიროვნება, ზოგადად მიმოვიხილოთ მისი შემოქმედება, რომელიც მხოლოდ საჟურნალო და წიგნის გრაფიკით არ არის შემოზღუდული. ამისთვის კი მოკლედ წარმოგიდგენთ მის ბიოგრაფიას.

საქართველოს სსრ დამსახურებული მხატვარი გიორგი (გოგი) როინიშვილი დაიბადა 1921 წელს, ქ. თბილისში. მისი მამა დავით როინიშვილი, ფიზიკოსი იყო. მხატვარს დედა (თამარ ხომასურიძე) სამი წლის ასაკში გარდაეცვალა. შემდგომში ბატონი გიორგი მუდამ თავს არიდებდა ბავშვობის წლების გახსენებას და მიუხედავად იმისა, რომ საზოგადოებაში აქტიურად ტრიალებდა და გარს უამრავი ახლობელი და მეგობარი ეხვია, ხასიათით მაინც ძალიან ჩაკეტილი პიროვნება იყო.

გიორგი როინიშვილი მხატვრობით ადრეულ ასაკშივე დაინტერესდა. პირველი ნამუშევრები, რომლებიც ოჯახს შემორჩა, 7-8 წლის ასაკში შესრულებული ნახატებია და ამ ნახატებში უკვე გამოკვეთილია მისი განსაკუთრებული ნიჭი. მიუხედავად შვილის მხატვრობით გატაცებისა, მამამისს სურდა იგი ექიმში გამოსულიყო და სკოლის დასრულების შემდეგ სამედიცინო ინსტიტუტში აბარებს, მაგრამ ფარულად აკადემიის სამხატვრო სტუდიაში დადის და 1939 წელს ფერწერის ფაკულტეტზე ეწყობა. სტუდენტობის წლებშივე, 1943 წელს, გოგი როინიშვილი ჯარში გაიწვიეს, შემდგომ კი ფრონტზე გააგზავნეს.

ომის დასრულების შემდეგ, 1946 წელს, იგი ბრუნდება აკადემიაში, ირიცხება უჩა ჯაფარიძის ჯგუფში, ასრულებს სამხატვრო აკადემიის სწავლების სრული კურსს და იღებს ფერმწერის წოდებას (სადიპლომო ნამუშევარი – „მარულა“). შემდგომში მხატვარი განსაკუთრებული სიყვარულით იგონებდა აკადემიაში გატარებულ წლებს და თავის პედაგოგებს: იოსებ შარლემანს, უჩა ჯაფარიძეს, დავით კაკაბაძეს, სერგო ქობულაძეს.

მომდევნო წლებში კი იგი მიიღეს საქართველოს მხატვართა კავშირისა და ჟურნალისტთა ფედერაციის წევრად.

1970-იან წლებში კი, მუშაობს ხატვის პედაგოგად თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ხელოვნებისა და ჰუმანიტარულ პროფესიათა ფაკულტეტის სახვითი ხელოვნების განყოფილებაზე და განსაკუთრებული სიყვარულით ეკიდება ხატვის ნიჭით დაჯილდოებულ ახალგაზრდათა პროფესიული მომზადებას. თბილისის სამხატვრო აკადემიის საუკეთესო პედაგოგთა აღზრდილი მაღალი რანგის პროფესიონალი მხატვარი, წლების მანძილზე, თა-

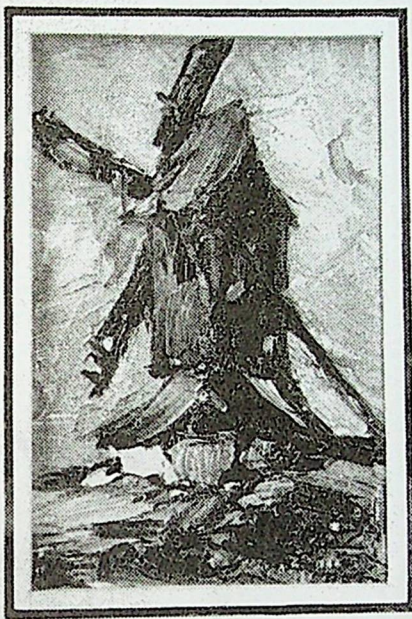
ვადაც დიდი სიყვარულითა და პასუხისმგებლობით ემსახურებოდა დამომაველი თაობების აღზრდას.

1947 წლიდან გიორგი როინიშვილი მუდმივად მონაწილეობდა საკავშირო და ადგილობრივ გამოფენებში (თბილისი, მოსკოვი, ვარშავა, ვილნიუსი), თუმცა, თავისი სიცოცხლის მანძილზე არასდროს გაუმართავს პერსონალური გამოფენა. მისი პირველი პერსონალური გამოფენა მხოლოდ 2014 წლის 18 სექტემბერს გაიხსნა საქართველოს ეროვნული მუზეუმის თბილისის ისტორიის მუზეუმში (ქარვასლა) და ამ გამოფენით ფართო საზოგადოებას პირველად მიეცა საშუალება ეხილა ბატონი გოგის ფერწერული და გრაფიკული ნამუშევრების უმთავრესი ნაწილი, რომლებიც ძირითადად მხატვრის ოჯახში და კერძო კოლექციებში ინახება. რაოდენ სამწუხაროა, რომ კერძო კოლექციებში დაცული ნამუშევრების უმეტესობის მიგნება დღესდღეობით თითქმის შეუძლებელია, რადგან მხატვრის ნამუშევრებს ძირითადად სხვა და სხვა ქვეყნიდან ჩამოსული კერძო პირები ყიდულობდნენ და ქვეყნიდან გაჰქონდათ.

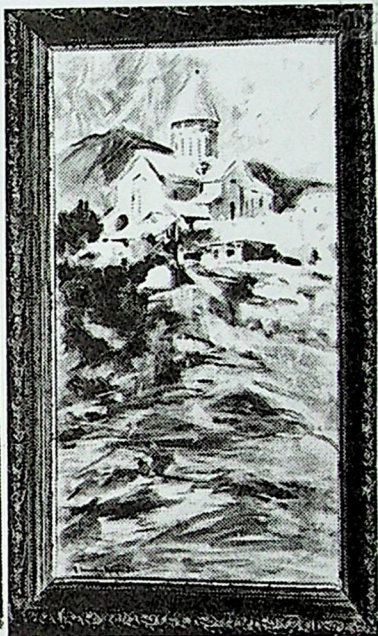
ყოველივე ამის გათვალისწინებით, მეტად სასიხარულო მოვლენას წარმოადგენს, რომ 2021 წელს სახელმწიფოს მიერ მუზეუმის ფონდების შესავსებად შეძენილ მხატვართა ორიგინალებს შორის გოგი როინიშვილის რამდენიმე გრაფიკული ნამუშევარიც იქნა შერჩეული, რომლებიც ხელოვნების სახელმწიფო მუზეუმის ფონდში იქნება დაცული და მომავალ თაობას მათი ნახვის შესაძლებლობა ექნება.

როგორც აღვნიშნეთ, გოგი როინიშვილის შემოქმედებითი მემკვიდრეობა მრავალფეროვანია. გარდა წიგნისა და საჟურნალო მხატვრობისა მოიცავს ათეულობით დაზგურ ფერწერულ და გრაფიკულ ნამუშევარს, დაკავებული იყო აგრეთვე თეატრისა და კინოს მხატვრობით – აფორმებდა სპექტაკლებსა და ფილმებს. ქმნიდა პეიზაჟებს, პორტრეტებს, თემატურ და აბსტრაქტულ ტილოებს, სატირულ ნახატებს. ნამუშევრებისგან ხორციელებისათვის იყენებდა სხვადასხვა მასალას: ზეთისა და ტემპერის საღებავებს, გუაშს, აკვარელს, ფანქარს, ტუშსა და კალამს.

გიორგი როინიშვილი დაუღალავი, მაძიებელი ბუნების მხატვარი იყო. 1940-იანი წლებიდან მოყოლებული, მის შემოქმედებაში მუდმივი სიახლის ძიება შეინიშნება. ადრეულ წლებშივე ვლინდება მხატვრის შემოქმედების მაღალი პროფესიული დონე. იგი ცდილობდა დარჩენილიყო საკუთარი პრინციპების ერთგული და ახერხებდა კიდევაც თავიდან აეცილებინა საბჭოთა წლებში გამეფებული იდეოლოგია და დოგმატიზმი. რაც შეეხება აბსტრაქტულ და

ქარის ნისკვილი. 1946.

სვეტიცხოველი. 1980.

კუბისტურ კომპოზიციებს, ცდილობდა, მუდმივი ექსპერიმენტითა და ძიებით თავი დაედნია ერთფეროვნებისათვის.

პეიზაჟური ჟანრის ფერწერულ ნამუშევრებში ფუნჯის მონასმი თამამი, თავისუფალი და შეუზღუდავია. მხატვარი მიმართავს იმ. პრესიონიზმისთვის დამახასიათებელ ხერხებს, მიმართავს წმინდა დეკორატიულ მოტივებსაც, ნახატის ფერადოვან, სიბრტყობრივ-ლაქობრივი ხასიათით შესრულებასაც და დეტალურად ამუშავენ-ბასაც. ხატავს ეთნოგრაფიულ ტიპაჟებს.

იგი აკვირდება ბუნებაში დროისა და ამინდის ცვლილების მომენტებს („ქარიშხალი“, 1940 წ.). პეიზაჟებში კარგად შეიცნობა სხვა და სხვა ქვეყნის ბუნებისთვის დამახასიათებელი თავისებურებები: ცინცხალი ფერადოვნებით სრულდება იმერეთის სოფლების ხედები, მწვანეში ჩასმული პეიზაჟები, გამჭვივალე ცის ფონით („იმერეთის სოფელი ბოსლევით“. 1940; „პეიზაჟი“. 1941; „შემოდგომის პეიზაჟი“. 1940-იანი წლები). საღებავის მსუყე მონასმებით ვერცხლისფრად და აციმციმებული პოლონეთის სოფლის გარეუბნის პეიზაჟი, ცასა და მიწას ერთი ტონალობა გადაჰკრავს

მევიოლინე. 1940.

იმერელი. 1946.

და თითქოს ჩრდილოური ქვეყნისთვის დამახასიათებელი ცივი ამინდის სუსხს გვაგრძნობინებს („პოლონეთი“. 1946); ნაგებობათა დამახასიათებელი სტილით შეიცნობა სხვადასხვა ქვეყნისა და ქალაქების ხედებიც, იქნება ეს ქარის წისქვილი, ეკლესიები თუ ქუჩები („წისქვილი“. 1946; „რუსული ეკლესია“. 1944; „მეტეხი“. 1942; „სვეტიცხოველი“. 1980). ამავე წლებში მხატვარი განსხვავებულ ხელწერასაც ავლენს: მიმართავს წმინდა დეკორატიულ მოტივებს, ნახატის ფერადოვან, სიბრტყობრივ-ლაქობრივი ხასიათით შესრულებას, დანვრილმანებულ, დეტალურდ ამუშავებას („დეკორატიული მოტივი“. 1945; „ძველი თბილისის სახურავები“. 1948), იყენებს კუბიზმისათვის დამახასიათებელ ელემენტებსაც („ავტოპორტრეტი“. 1945).

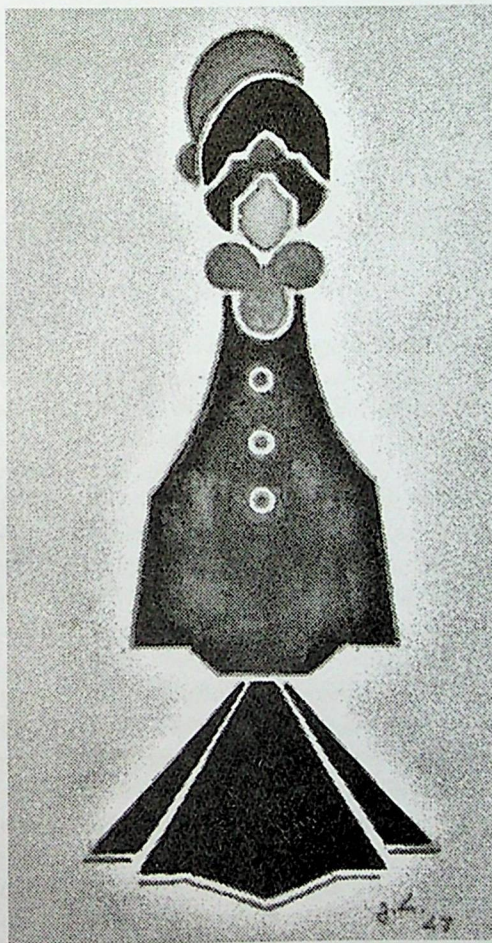
იგივე მიდგომას ინარჩუნებს იგი გრაფიკის დარგშიც. ხშირად ჩანახატის ელემენტის შენარჩუნებას ცდილობს, რითაც მეტი სიცოცხლე და უშუალობაა მიღწეული. მხატვრის ხელი თამამია და სწრაფი, მაგრამ ნახატი დასრულებული და დამაჯერებელია, დე-

ტალიზაციისა და დაწვრილმანების გარეშე („მევიოლინე“. 1940; „პოლონეთი. რუდნიკი“. 1944).

1940-იანი წლების მნიშვნელოვანი გრაფიკული ნამუშევრები ეთნოგრაფიული ტიპების კომპოზიციები. ფიგურათა მოძრაობები თავისუფალი და გროტესკულია – იმერელი მამაკაცის ტიპი მისი სხეულის აგებულებაშიც შეიცნობა: პროფილში მდგარი, გამხდარი, ბეჭებში მოხრილი, წვრილულვაშა მამაკაცი, სახასიათო ეთნოგრაფიული ჩაცმულობით. გრაფიკული ნახატი ფერად

დოვნად ლაკონიური და დახვეწილია. ფიგურა ლაქობრივად დალაგებული ფერებითაა გამოკვეთილი. ფერთა განლაგებაში სხეულის ფორმები თეთრი ათინათების გათამაშებით გამოიკვეთება. ყველა ფერი საოცრად მარტივი და უბრალოა, ერთი ხელის მოსმით გაკეთებული. იგივე ხერხით ასრულებს მხატვარი დეკორატიული თოჯინების კომპოზიციებსაც („თოჯინა“. 1947).

იგი შემდგომ ათწლეულებშიც ინარჩუნებს მუდმივი ძიების სურვილს. საოცრად შთამბეჭდავია „ნატაშას“ პორტრეტი (1956), რომელზეც ბავშვია გამოსახული, აღმა-დაღმა გაშვებულ კიკინებზე ცისფერი ბაფთებით. ბავშვის სხეული ფონთან ერთიანდება, სახის ნაკვთები საერთო და არაა გამოკვეთილი, მაგრამ ნახატი ნათლად

თოჯინა. 1947.

გამოხატავს და გად-
მოსცემს იმ ხასიათს
და ენერგიას, რაც
მასში მხატვარმა
ჩადო – პორტრეტი
უდიდესი სიყვარუ-
ლითა და სიბოთითა
გაჯერებული.

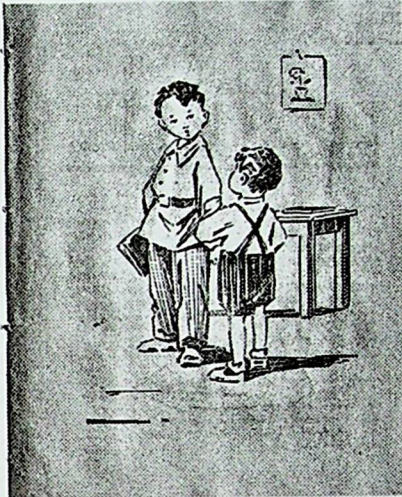
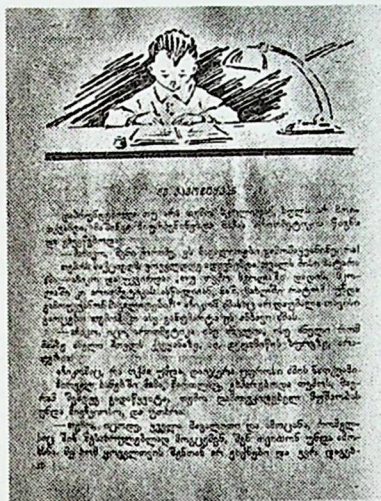
გარდა დაზგური
ნამუშევრებისა გოგი
როინიშვილის შემოქ-
მედებაში უწყვეტ
ხაზად ვითარდება
წიგნის გრაფიკა და
მოიცავს ათეულო-
ბით ილუსტრირებულ
და მხატვრულად გა-
ფორმებულ გამოცე-
მებს. შემოქმედებითი

ნატაშა. 1956.

მუშაობის დასაწყისისთანავე, 1947 წელს, მან დაასურათა დავით
კლდიაშვილის მოთხრობები. მხატვარი თავსართ-ბოლოსართების
კომპოზიციებს ილუსტრირების პრინციპით ქმნის და მწერლის
მიერ გააზრებულ პერსონაჟებს ადეკვატური გარეგნობის, ტიპაჟე-
ბისა და პეიზაჟების გამოსახვით კლდიაშვილისათვის სახასიათო
გარემოში „გვამოგზაურებს“. მკაფიო, ელასტიკური კონტურით
მოსაზღვრული ლაქობრივ-სიბრტყობრივი ნახატი, მოქმედებაში
მოცემული მოძრავი ფიგურები, ადამიანთა თუ ცხოველთა სილუ-
ეტები, პეიზაჟებში ჩანერილი ქოხების, ხეებისა თუ ღრუბლიანი
ცის მონახაზები თვალხილულად წარმოგვიდგენენ ნაწარმოებში
ასახულ გარემოსა და პერსონაჟებს.

ამგვარი პრინციპით ასრულებს გოგი როინიშვილი თითოეულ
წიგნს. ტექსტის ავტორის მიერ გააზრებულ შინაარსს ეხმარება და
მწერლისა თუ პოეტის თანაავტორი ხდება. განსაკუთრებული სიყ-
ვარულითა და სიფაქიზით აფორმებს უმცროსი ასაკის ბავშვების-
თვის და ყმაწვილთათვის განკუთვნილ ათეულობით წიგნს (ნინო
ნაკაშიძის მოთხრობები (1950), გიორგი შატბერაშვილის „საბავშვ-
ვო მოთხრობები“ (1950), ელიზბარ ზედგენიძის რომანის „მზის
ამოსვლამდე“ (1960), არჩილ ჩაჩიბაიას „ქვეყანა სადაც მზე არ ჩა-
დის“ (1960), ჯალიალ მამადგულუზადეს (მოლა ნასრედინი) „და-
კარგული სახედარი“ (1961), გივი ძნელაძის ზღაპრის „მზის სტუ-

არჩილ ჩაჩიბაია. „ქვეყანა, სადაც მზე არ ჩადის“. - თბ., 1960.
ილუსტრაცია.

მარი“ (1970), გურამ ბახტაძის „ცელო მოუსვი ბალახსა“ (1978) და მრავალი სხვა.

როდესაც ადამიანი ამ დროებით წუთისოფლიდან მიდის, მნიშვნელოვანია ისიც, შემოქმედების გარდა რა სახელი და რა მოგონებები რჩება მის შესახებ. გოგი როინიშვილის სახელის ხსენებზე კი ყველას, ვინც კი მას იცნობდა, განსაკუთრებული სიყვარულით და მოწინებით ევსება გული. მიმზიდველ გარეგნობასთან ერთად იგი ყველას ხიბლავდა თავისი ღრმა ერუდიციით, იუმორის გამორჩეული გრძნობით, სტუმართმოყვარეობით, ხელგაშლილობითა თუ ახლობლებისთვის გაჭირვებაში მხარში დგომის უღალატო თვისებით. იგი იყო მხატვარი, ვინც აქტიურ საზოგადოებრივ მოღვაწეობასთან ერთად, „მალულად“ თავის „ნავსაყუდელში“, საკუთარ ოჯახსა და სახელოსნოში უცხო თვალისთვის მიუწვდომელ საკუთარ შემოქმედებასაც ქმნიდა; შემოქმედებას, რომელიც, სამწუხაროდ, საზოგადოების დიდი ნაწილისთვის სრულიად უცნობია.

მხატვრისთვის განსაკუთრებულად ძვირფასი „სამყარო“ ოჯახი იყო. მას საოცრად უყვარდა მეუღლე – მონიკა კაჭარავა და ერთადერთი ქალიშვილი – ნატამა, ხშირად ხატავდა კიდეც მათ. უყვარდა მოგზაურობა მეუღლესთან ერთად, ისინი ერთად ეწვი-

არჩილ ჩაჩიბაია. „ქვეყანა, სადაც მზე
არ ჩადის“. - თბ., 1960.
ილუსტრაცია.

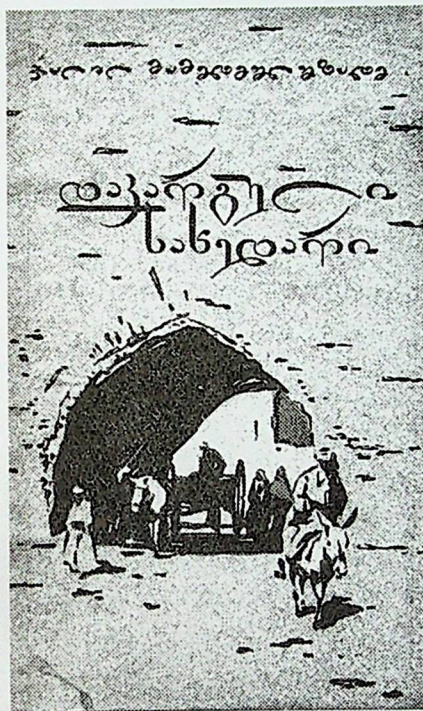
ნენ ალჟირს, ევროპის ქვეყნებს; იყვნენ საფრანგეთში, ინგლისში. მოგზაურობისას მხატვარი ქმნიდა უამრავი ჩანახატს და შემდგომ, დაბრუნებისას მათ საფუძველზე ასრულებდა დაზგურფერნერულ და გრაფიკულ ნამუშევრებს.

მხატვრობის გარდა გოგი როინიშვილის პოზი ძველი ნივთების სიყვარული და შეგროვება იყო, რაც მას თითქოს და თავისი დიდი წინაპრის ალექსანდრე როინაშვილისგან გადმოეცა (გიორგის მამა – დავითი ალექსანდრეს ძმის შვილი იყო). მის სახელოსნოს განსაკუთრე-

ბულ ხიბლს სძენდა წინაპართა ნაქონი ხანჯლების, იარაღისა თუ ხატების კოლექცია. სამწუხაროდ, მისი კოლექციის დიდი ნაწილი გაიძარცვა, დარჩენილი ნაწილის გაყიდვა კი მხატვარს მეუღლის ავადმყოფობის გამო მოუწია.

ყველა, ვინც კი გოგი როინიშვილთან თანამშრომლობას ეზიარა, სიყვარულით და პატივისცემით იგონებს მის პიროვნულ და პროფესიულ თვისებებს. რადგან დროის მსვლელობას თანდათანობითი მივიწყების თვისება აქვს, მსურს, ქალბატონი ქეთევან ჭილაშვილის მოგონების ნაწყვეტი გაგაცნოთ, სადაც იგი ბატონ გოგისთან ჟურნალ „დილაში“ მუშაობის პერიოდს იხსენებს: „ჩემმა ლიტერატურულმა საქმიანობამ მიმიყვანა ჟურნალ „დილაში“. რედაქციაში მუშაობდა გოგიც. დანახვისას ისე ახლობელ ადამიანად შევიგრძენი, თითქოს მთელი განვლილი დრო ახლოს გვეცნობოდა ერთმანეთი.

გოგი როინიშვილი! ჩვენი თაობის ერთ-ერთი რჩეული რაინდი, სულიერად მდიდარი პიროვნება, რომელსაც წარმოაჩენდა მისი არისტოკრატიული სილამაზე და ხიბლი.

ჯალიალ მამადგულუზაძე
(მოლა ნასრედინი). „დაკარგული
სახედარი“. - თბ., 1961. ნიგნის ყდა.

იმოდვანო ნახევარ საუკუნეზე მეტი საბავშვო ჟურნალში მხატვრად, არ არის იოლი. იმიტომაც რომ, ეს იყო ფიქრიც მოზარდ მკითხველში ესთეტიკური გემოვნების გაღვიძებისა და განვითარებისათვის¹.

აქვე ჩავრთავ კიდევ ერთი მოგონებას ბატონი გოგის შესახებ: „გიორგი როინიშვილი იყო კაცი, რომელმაც საუკუნოვან საბავშვო ჟურნალ „დილასთან“ ერთად გამოიარა ცხოვრებისა და შემოქმედების დიდი გზა. იგი მთელი 64 წლის მანძილზე, ჟურნალის სხვადასხვა თაობის თანამშრომელთა გვერდით, იზიარებდა ამ „მარადიული“ ჟურნალის ტკივილსა თუ სიხარულს!

ჩვენ ის, რედაქციაში, ფანქრისა და „დილის“ მაკეტის გარეშე თითქმის არ გვინახავს. მისი საბავშვო ნახატები კი ყოველთვის სილალითა და მსუბუქი იუმორით გამოირჩეოდა. თვალის ერთი გადავლევაც

საკმარისი იყო, მისი ნახატები უცებ რომ ამოგეცნო ჩვენს მრავალგვერდიან ჟურნალში.

ბატონმა გოგიმ თავის უხმაურო ბუნებით „უჩინარი ბილიკი“ გაიყვანა პატარა ჟურნალ „დილასა“ და დიდ ხელოვნებას შორის. მან, ასევე დიდი ამაგი დასდო ქართული საბავშვო მხატვრობის განვითარებას. ის ერთნაირი რუდუნებით მუშაობდა დიდ ფერწერულ ტილოსა თუ ბავშვებისათვის განკუთვნილ ჩანახატებზე – დეკორატიულ ჩარჩოზე, ყვავილსა თუ სასაცილო ბაჭიაზე...

მაინც როგორი იყო ბატონი გოგი ჩვენთვის, „დილის“ თანამშრომლებისთვის? – 80 წელს მიტანებული „ახალგაზრდა“, მუდამ ფაქიზად ჩაცმულ-დახურული, ყველას პატივისმცემელი, საკუთა-

1. ქეთევან ჭილაშვილი. 24.VII.2010 (ხელნაწერის უფლებით).

რი თავისადმი მომ-
თხოვნი და საერთო
საქმისთვის თავდა-
დებული.

მას სხირად უყ-
ვარდა ახალგაზრდა
კოლეგებთან საუბა-
რი, თავის ტოლებ-
თან კი - ჭადრაკის
თამაში. ბატონ გო-
გის, სხვათაშორის,
ქეიფიც უყვარდა და
არაერთხელ მივუნ-
ვევით რედაქ-
ციის თანამშრომლე-
ბი საკუთარ სახლში!

აქ, მართლაც,
საოცრებათა გარე-
მოში ხვდებოდა -
უეცრად, უძველეს
და ულამაზეს ნივ-
თებს შორის აღმოჩ-
ნდებოდა.

ბატონი გოგი

ტრადიციების დიდი მოყვარული და დამცველი იყო. ყოველ ახალ
წელს, როგორც კი რედაქციაში შემოვიდოდა, ყველას სათითაოდ
მოგვიკითხავდა და მოგვილოცავდა, თანაც, ტკბილად „დაგვაბე-
რებდა“!..

დღესასწაულებს შორის, განსაკუთრებით აღდგომა უყვარ-
და. ამ დღეს დილით ადრე დაგვირეკავდა და ქრისტეს აღდგომას
გვახარებდა! ხოლო აღდგომის შემდგომ კვირას კვერცხებს კვლა-
ვაც თავისი ხელით შეღებავდა, კიდეც ერთხელ მოგვილოცავდა
ქრისტეს აღდგომას და თან წითელკვერცხებს ჩამოგვირიგებდა
და ჩვენს მიცვალებულებს მარადიულ სასუფეველში სიმშვიდეს
უსურვებდა!

ბატონმა გოგი როინიშვილმა თავის „ცხოვრების გზა სრულიად
უხმაუროდ, თავშეკავებითა და ღირსებით განვლო.

ბატონო გოგი! ჩვენ, თქვენი თანამშრომლები, ერთ რამეს ვი-
სურვებდით:

აქ, ამქვეყანაზე, თქვენს მშვენიერ ფერწერულ ტილოებს, დამ-

გივი ძნელაძე. „მზის სტუმარი“. - თბ., 1970.
ნიგნის გარეკანი.

დღისით თოვს და ღამით ქვინავს,
პრწყინავს მთათა ფერდობი,
გლეხი ზეცას ახეტრებს და
პირუფარს იწერს ედრებოთ:
— უმაღლესო ყოვლისაგან ეოვლით, —
მზეო, მზეო, წაიყვანე თოვლით, —
ჩაგდეთუნი! — გაგვანთე ტილიან,
გავახარე განაწილეს დღითა;
მოდამ შენ ხარ ჩვენი მხსნელი,
მშველელი და გადამჩენი,
ახლაც შენი დახმარება გვინდა!..

ჩაყ მართალი-მართალია, —
არანაზღუდო ზამთარია!
ხეოწყალმა წისქვილებთან
გაანგრია ხიდი...
მზეო, რატომ გეშალები,
ხომ არაფერს გეშარდები, —
გაშოდი და გაახარე
პატარაც და დიდი!

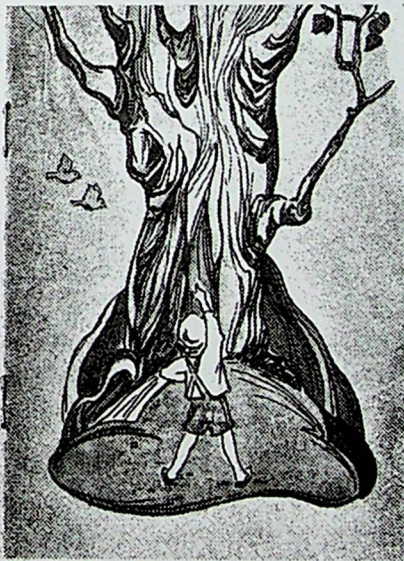
პქრის ქარი და ათოვს, ათოვს
ბალებსა და ზერებს,
არსად წახლას არ აპირებს,

გივი ძნელაძე. „მზისსტუმარი“. - თბ., 1970. ილუსტრაციები.

— ეგელა ზეს აქეს ფესვები
— ეგელას
— ზამიანს რატომ არა ზეს
— ე. შენ რა ძვი, ფესვები ზამიანსად
აქს.

მზია ხეთაგური. ხეტილას ფესვები. - თბ., 1982. ილუსტრაცია.

შეხვედრა პოეტ ენვერ ნიჟარაძესთან „დილის“ რედაქციაში.

თვალყურეზელი ნუ მოჰკლებოდეს!... თქვენ კი მარადიულ სასუფეველში – სულიერი სიმშვიდე!“¹

ჟურნალ „დილის“ 1981 წლის №5-ში² ასე აღნიშნავენ მხატვრის 60 წლის იუბილეს: „ვისაც „დილა“ უყვარს, ვისაც მისი ავ-კარგი აღელვებს, იმან არ შეიძლება არ იცოდეს ჟურნალის სამხატვრო რედაქტორის – გიორგი როინიშვილის სახელი. აგერ უკვე ოცდაათ წელზე მეტია, რაც გიორგი როინიშვილის ნახატები ამშვენებს „დილის“ ფურცლებს. მაგრამ მისი, როგორც სამხატვრო რედაქტორის საქმე, მკითხველისთვის უჩინარია, რადგან არსად არ არის აღნიშნული, თუ როგორ იქმნებოდა, როგორ იღებდა მხატვრულ სახეს თქვენი ჟურნალი. ეს ხომ სამხატვრო რედაქტორმა უნდა მოიფიქროს წინასწარ, იმან უნდა მოუძებნოს თავ-თავისი ადგილი ნახატს თუ ტექსტს; იმან უნდა ჩამოაყალიბოს ყველაფერი ერთ მთლიანობად, რომ „დილა“ არა მარტო ლექსებითა და ზღაპრებით, მოთხრობებით და ჭკუისსაწავლებელი ამბებით, გამოცანებით და გასართობებით იყოს მიმზიდველი და საყვარელი, არამედ გაფორმებით, ნახატებითაც“.

ძალზე ამაღლვებელია მხატვრის ქალიშვილის, ნატაშა რო-

1. დოდო წიენივაძე. ჟურნალ „დილის“ მთავარი რედაქტორი (ხელნაწერის უფლებით).

2. ელჟარდ ამბოკაძე. „დილა“, 1981, № 5, გვ. 14-16.

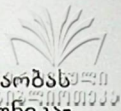
გიორგი (გოგი) როინიშვილი (1921-2000).

ინიშვილის მოგონება, რომელიც მამისის სიცოცხლის ბოლო წლებსა და დღეებს ეხება. ქალბატონი ნატაშა იგონებს: „მოხდა ისე, რომ 1998 წელს, როდესაც დედა გარდაიცვალა, პირველ წელს კიდევ ცოცხლობდა, ორმოცი გადაუხადა, შემდეგ წლისთავი და მერე თითქოს აღარ უნდოდა სიცოცხლე, ძალიან ხშირად იწვა, ძალიან შეიცვალა... ჟურნალში მიდიოდა და მხოლოდ ამისგან იღებდა სიამოვნებას, იმიტომ რომ იქ ძალიან კარგი კოლექტივი იყო. მეუღლე რომ აღარ იყო, თითქმის უკვე აღარ მუშაობდა“¹.

მეუღლის, გარდაცვალების შემდეგ მხატვრის ცხოვრება რადიკალურად შეიცვალა. მართალია, როგორც ქალბატონი ნატაშაც აღნიშნავს, ბატონ გოგის სიცოცხლის თითქმის ბოლო დღემდე არ მიუტოვებია თავისი საყვარელი ჟურნალი „დილა“, მაგრამ ახლობლები გრძნობდნენ, რომ მას ამქვეყნად ყოფნა უკვე აღარ აინტერესებდა. გოგი როინიშვილი ხანმოკლე, ზუთდლიანი ავადმყოფობის შემდეგ გარდაიცვალა, 2000 წლის 3 დეკემბერს.

გიორგი როინიშვილი მუდმივად მაძიებელი და დაუღალავი ენერგიის მხატვარი იყო. თავის შემოქმედებით მან ანალიტიკოსი მხატვრის მემკვიდრეობა დაგვიტოვა, მხატვრის, რომელიც მუდამ ახალგაზრდული შემართებით ეძებდა ფერისა და ფორმის, სიბრტყისა და მოცულობის შეთავსებისა თუ ვერშეთავსების პრობ-

1. ნატაშა როინიშვილის მოგონება (ხელნაწერის უფლებით).

ლემებს, და რაც ასევე უმნიშვნელოვანესია, მომავალ თაობას დაუტოვა ჟურნალ „დილისა“ და წიგნთა დასურათების ის უნიკალური ნიმუშები, რომელიც განსაკუთრებულ ყურადღებას იმსახურებს და არასოდეს მიეცემა დავინწყებას.

გამოყენებული ლიტერატურა:

ნოდარ გურაბანიძე. შენიშვნები დავით კლდიაშვილის დრამატურგი-აზე. (ნახატები მხატვარ გიორგი როინიშვილისა). ჟურნ. „საბჭოთა ხელოვნება“, 1957, № 1, გვ. 7-12.

გიორგი როინიშვილი. – თბ., 1975.

ზ. ორბელი. ფუნჯით ამეტყველებული ცხოვრება. გაზ. „თბილისი“, 1981, 25 სექტემბერი, გვ. 4.

გიორგი როინიშვილი. თქვენი საყვარელი მხატვრები. ჟურნ. „დილა“, 1981 მაისი, № 5, გვ. 20.

ნინო ზაალიშვილი. ბავშვების საყვარელი მხატვარი. „ჯეჯილი“, ლიტერატურულ-კრიტიკული და ბიბლიოგრაფიული აღმანახი. წიგნი მეოცე. – თბ., 1983, გვ. 98-100.

იოსებ ომაძე. ფერმწერი, გრაფიკოსი. ჟურნ. „საბჭოთა ხელოვნება“, 1984, № 4, გვ. 46-48.

„დილის“ მხატვარი. გიორგი როინიშვილი 70. ჟურნ. „დილა“, 1991, მაისი, № 5, გვ. 10-11.

ელგუჯა მერაბიშვილი. ფიქრის ყვავილი ცის ქაშანურზე. გაზ. „ლიტერატურული საქართველო“, 1991, № 33, 16 აგვისტო, გვ. 15.

გიორგი როინიშვილი 75. ჟურნ. „დილა“, მაისი-ივნისი, 1996 წელი, გვ. 20.

გიორგი როინიშვილი (ნეკროლოგი). გაზ. „ლიტერატურული საქართველო“, 2001, 12-18 იანვარი.

„დილის“ ცხოვრების ქრონიკები. გაზ. „ლიტერატურული საქართველო“, 2004, 5-11 ნოემბერი, გვ. 6.

„დილა 100“ (საიუბილეო გამოცემა). – თბ., 2004, გვ. 46, 88, 93, 98.

გოგი როინიშვილი. ავტორები: მ. გაჩეჩილაძე, თ. ბელაშვილი. – თბ., 2010.

მარიამ გაჩეჩილაძე. მხატვრისგახსენება (გიორგი (გოგი) როინიშვილი) <http://www.georgianart.ge/index.php/ka/2010-12-03-16-26-26/80-2012-05-28-05-28-42.html>

ს. ნაციაშვილი. სიხარულის ხელოვნება. გაზ. „თბილისი“, 1977, 15 ივნისი.

ს. ნაციაშვილი. სიამოვნებას გვანიჭებს. გაზ. „სოფლის ცხოვრება“. – თბ., 1973, 16 იანვარი.

ზ. ორბელი. ფუნჯით ამეტყველებული ცხოვრება. გაზ. „თბილისი“, 1981, 25 სექტემბერი.

6. აბულაძე. ფერთა მელოდიები. გაზ. „სამშობლო“. – თბ., 1975, 26 დეკემბერი.
ედუარდ ამბოკაძე. გიორგი როინიშვილი. ჟურნ. „დილა“, 1981, № 5, გვ. 14-16.
გიორგი როინიშვილი – 75. ჟურნ. „დილა“, 1996, № 3, გვ. 20.
Г.Д. Роинишвили. Художники Грузии., – Тб., 1958.
Р.Толиа. На страницах первых книжек. გაზ. „Вечерний Тбилиси“, 1979, 15 сентября.

შინაარსი

კვალი ნათელი

ლალო მინაშვილი, პროზაულ თხზულებაზე ილია ჭავჭავაძის შემოქმედებითი მუშაობის ერთი თავისებურების შესახებ -----	3
---	---

დავით კლდიაშვილი - 160

ლალი ავალიანი, „სიყვარულიანი მხატვრობა“ დავით კლდიაშვილის პუშკინის ბუნებისათვის -----	10
ლევან ბაგურიშვილი, ვაჟა-ფშაველას რაინდული ეთიკის ერთი ასპექტი -----	19

ჩემი ვეფხისტყაოსანი

ნესტან სულაზა, რუსთაველოლოგიური კვლევების ისტორიიდან -----	27
ნანა დევიძე, იუტა ბედი, ანუ როგორ ითარგმნა შოთა რუსთაველის „ვეფხისტყაოსანი“ ესტონურ ენაზე -----	45

ბალაკტიონოლოგია

ნათია სიხარულიძე, „არტისტული ყვავილები“ -----	50
---	----

ლიტერატურული მემკვიდრეობა

მანანა სამაშვილი, საგზალი სპეციაკი სულისა -----	55
---	----

ძიებანი

ხათუნა კალანდარიშვილი, მჭევრმეტყველურობის
ტენდენცია ილია ჭავჭავაძის
„მგზავრის წერილებში“ ----- 70

საბიბლიოთეკო საქმე

ალექსანდრე ლორია, კითხვის მართვა ----- 80

საუკუნეთა საბანძური

ლევან თაქთაქიშვილი, დალი მაჩაიძე,
ქართული იშვიათი წიგნი საფრანგეთის
უძველეს ბიბლიოთეკაში ----- 86

ჩვენი იუბილარები

ზოია ცხადია, მარი აბრამიშვილი
„გადაუღებელი წიგნების“ ელგია
(დაბადების 100 წლისთავი) ----- 100

წიგნის გაქდვის ისტორიისათვის

მაია მიქაბერიძე, მაქსიმე შარაძე და
მისი „ქართული საღმრთო
წიგნთ-საკითხავი კაბინეთი“ ----- 111

ქეთევან მერკვილაძე, სოსიკო მერკვილაძე –
ცხოვრება ამბებად ----- 125

უცხოეთის მერიდიანებზე

ნინო ხვედელიძე, იტალიელი ფრანცისკო პეტრარკა
და უცნობი გრავიორი ----- 135

ყალბით და ფუნჯით

მარიამ გაჩეჩილაძე, მაძიებელი ბუნების მხატვარი ----- 153

გზისკენ და

საგამომცემლო განყოფილების
ხელმძღვანელი შოთა კობიაშვილი
უფროსი რედაქტორი სოფიო კობიაშვილი
რედაქტორი რუსუდან ბულისკერია
დააკაბდონა ლერი შარიქაძემ

რედაქციის ნებართვის გარეშე
აღმანახის მასალების გამოყენება არ შეიძლება.

MTSIGNOBARI '2022

An annual Almanac of Bibliophiles has been issued since 1980. It publishes articles about books and writers, libraries and bibliophiles, researches in the world of book and book-lovers of different sides and countries.

Editor-in-chief LADO MINASHVILI

Artist ANZOR TODRIA

Ilia Chavchavadze
Georgian Association
Of Book-Lovers

Tbilisi-2022

საქართველოს ილია ჭავჭავაძის სახელობის
მწიგნობართა ასოციაცია.
თბილისი, რუსთაველის გამზ., 40/1. ტ.: 299-98-22, 293-31-79.

დაიბეჭდა შპს „მწიგნობარში“

9 772587 546004 >